

ปัญหาพระยามลินท์

ฉบับ

หอสมุดแห่งชาติ

กรมศิลปากรอนุญาตให้ตีพิมพ์บรรณาการ หอสมุดแห่งชาติ

ปัญหาพระยามลินท

ฉบับ
หอสมุดแห่งชาติ

กรมศิลปากรอนุญาตให้ศิลปินบรรณาการพิมพ์จำหน่าย

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ รุ่งเรืองรัตน์ ๑๑ ถนนเพ็ญนคร พระนคร
มาตรรถ รุ่งเรืองธรรม ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๔๐๐

อธิบายว่าด้วยหนังสือมณฑลปัญหา

หนังสือมณฑลปัญหาคมภรณ แต่งขึ้นเมื่อพระพุทธศาสนา
กาลประมาณ ๕๐๐ พรรษา พระคณกรจนาจารย์ประด่งคัระ
ข้างขอพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนาให้แจ่มแจ้ง พนมมค
กัระ จึงเอาอรรถาธิบายเรื่องพระนาคเสนแก่มณฑลปัญหามณฑล
โยนการขึ้นเป็นเรื่องมีความจริงเป็นคาถา นาคเสนเป็นคาถา
แต่งอธิบายพระธรรมวินัยตามอนุคัระของท่าน

พระคณกรจนาจารย์ผู้แต่งคัมภรณมณฑลปัญหา มีนาม
ปรากฏในคัมภรณการชาตนาว่า ขอพระปัญญากุหาภย แด
อาจารย์ รัตตโคตม ผู้แปล คัมภรณมณฑลปัญหา เป็นภาษาอังกฤษ
หาได้ชื่อนามไม่ กล่าวแต่ว่าหนังสือมณฑลปัญหานี้ เป็น
หนังสือ แต่งทางอินเดียข้างเหนือ เมื่อราวแรกตั้งจำนวน ครัดคัก
ในเวลาดังกล่าวยังมิได้เกิด แยกต่าง กันเป็น ดัช
มหายานข้างฝ่ายเหนือ และดัทธินยานข้างฝ่ายใต้ และว่า
หนังสือ มณฑลปัญหานี้ เดิมคง แต่ง ในภาษา ดันตฤค หรือภาษา
ปรากฏดุค อย่างเช่นคัมภรณซึ่งแต่งทางอินเดียข้างฝ่ายเหนือ

แต่ฉบับเดิมด่าบสูญไปเสียแล้ว หากเราซึ่งหวังได้ฉบับ
เดิมเป็นภาษาบาลีรักษาไว้ในลังกาด้วย หนังสือฉบับนี้ปัญหาจึง
ยังปรากฏฉบับมาจนตราบเท่าทุกฉบับ ความเพ่งปรากฏแก่
ชาวยุโรปไม่ช้านานนัก ว่าฉบับใดหนังสือฉบับปัญหา
ฉบับเดิมไปจากอินเดียแต่คัดคำบรรพ์เหมือนกัน พวกชาวต่าง
ประเทศก็คัดภาษากษัตริย์กันไปพบเขาจึงได้ทราบความอันนี้ แต่
ไม่ได้ค้นฉบับเดิม เพราะฉะนั้นเขาไปแปลเป็นภาษาอื่นเสียเหมือน
อย่างหนังสือคัมภีร์อื่น ๆ ที่ได้ไปจากอินเดีย ฉบับภาษาสัน
สกฤตคำด้านวนจึงเกิดอันกลาดไปเสียมาก ผู้ศึกษาพระพุทธศาสนา
ในนานาประเทศ ได้อาศัยแต่ ฉบับภาษาบาลี ที่มอยู่ใน เมืองลังกา
เมืองไทย เมืองพม่า ๑ แห่งเท่านั้น และปรากฏว่าฉบับที่ได้ไป
จากเมืองไทยเป็นบริบูรณ์ดีกว่าที่ได้ไปจากที่อื่น

อาจารย์รัตนเดววิชัยยกย่องว่าหนังสือฉบับปัญหานี้ เป็น
หนังสือที่ แดงดี นับเป็น อย่างยอดเยี่ยม คัมภีร์ หนังสือ ในบรรดา
หนังสือที่แต่งถวายต่อพระโคตมพุทธเจ้าด้วยกัน หนังสือที่แต่งโดย
เศียรหนังสือฉบับปัญหานี้ มีแต่หนังสือวิสุทธิธรรมนรคของพระ
พุทธโฆษาจารย์คัมภีร์เดียว แต่หนังสือฉบับปัญหาคือหนังสือ

เก่านั้นหนังสือวิสุทธิธรรมรักษานาน ถึงแม้พระพุทโธษาจารย์
 ผู้ไปทำตังกายนาในลังกาทวีป เมื่อพระพุทธเจ้าองค์กาล ๔๔
 พระศาสดาองค์ที่ ๒๕ หนังสือวิสุทธิธรรมรักษานาน ถึงแม้หนังสือมณฑลปัญหาน
 เป็นหลักความวิเศษในหนังสือ ขรรคกถาที่ พระพุทโธษาจารย์
 แต่งหลายแห่ง จึงเห็นได้ว่าหนังสือมณฑลปัญหานกมกรน นก-
 ปราญฉบับลอกกันมา เป็นหลักฐานในข้อความพระธรรมวินัย
 มาแต่ครั้งดำรงพระยศแล้ว

ข้าพเจ้าได้คิดได้ ของกำหนด ข้อ ความใน พระไตร-
 ปิฎกซึ่งยกมาข้างไว้ในหนังสือมณฑลปัญหาน ดังเกิดรู้ได้ความ
 ปรากฏว่า พระคัมภีรนาจารย์ผู้แต่ง เป็นผู้ชำนาญพระไตร-
 ปิฎกแตกฉานอาจารย์อย่างใดทุกคัมภีร ด้านอนันตังคหนังสือ
 แต่งดี แต่ข้อพิเศษซ้ำคัมภีรน ทูลถามถึงในทางวินัย และ
 ในพระบรม วิสูตรา พระธรรมวินัยให้เขา ใจได้ด้วย อุปมา เป็นคน
 ผูกกับหนังสือคัมภีรอื่นโดยมาก จึงเป็นเหตุให้ ผู้ศึกษาพระ-
 ธรรมวินัย ในพระพุทธเจ้าองค์ นามือ หนังสือมณฑลปัญหานกมกรน
 ข้อคอกันมากกว่า ๑๑๐๐ บรรดาคน

หนังสือมณฑลปัญหาน ได้แปลเป็นภาษาของประชาชน

ชาติที่เดิมได้พระพุทธศาสนาแทบทั่วทุกภาษา ทางยุโรป
 นอกจากภาษาอังกฤษที่อาจารย์ริคส์เควิกต์แปล จะได้แปล
 เป็นภาษาไทยอีกบ้างยังหาทราบหมดไม่ แต่ที่แปลเป็นภาษาไทย
 ได้แปลแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีฉบับ (*) นี้ค้น
 ฉบับ หอพระสมุด ฯ ได้จัดการถวายสมเด็จพระเจ้าฟ้า ฯ กรมหลวง
 ดุขบุรีรามเสวตร ทรงพิมพ์ในงานพระศพสมเด็จพระเจ้าฟ้า ฯ กรม
 ขุนศรีรัตนดิษฐ์รทัญญา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ เป็นจำนวนแปล
 ในกรุงรัตนโกสินทร์ แต่ไม่ปรากฏในต้นฉบับว่าแปลเมื่อรัช
 กาลไหน และผู้ใดเป็นผู้แปล แต่เป็นฉบับหลวงอยู่ในหอ
 มณเฑียรธรรมแต่ก่อนมา ฉะนั้นฐานว่าเห็นจะแปลในรัชกาล
 ที่ ๓ ด้วยปรากฏว่าครั้งแต่รัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้โปรด ฯ ให้แปลหนังสือ ซึ่งแต่งไว้
 เป็นภาษามคธออกเป็นภาษาไทยหลายเรื่อง ที่เป็นเรื่องใหญ่มี

(๓) บางทีอาจจะได้แปลเป็นภาษาไทยแต่ครั้งกรุงสุโขทัย
 ด้วยอ้างถึงหนังสือมณฑปปัญหาในบานแผ่นกั หนังสือไตรภูมิพระ
 รวง ซึ่งพระมหาธรรมราชา (พญาธิไทย) ทรงแต่งขึ้นเมื่อ
 ครั้งกรุงสุโขทัยยังเป็นราชธานี

ฉบับปรากฏอยู่ คือ เรื่องมหาวงศ์พงศาวดารลังกา ว่าด้วย
 พุทธศาสนประวัติในลังกาฉบับ เรื่องรัตนกถาฉบับ ว่าด้วย
 พุทธศาสนประวัติในประเทศนี้ และเรื่องไตรโลกนิชาลัยเป็นต้น
 แต่หนังสือซึ่งแปลในรัชกาลที่ ๓ มีกัมมทานกถาและบทธก
 ชูณปดไว้เป็นสำคัญ แต่เรื่องมโณทบทฎุหานันท์ห้ามไม่ จึงอัน
 นิษฐานว่าชำระแปลในรัชกาลที่ ๓ ด้วยพระบาทสมเด็จพระ
 นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงอาศัยราชบัณฑิตที่ทรงสดับพระธรรม
 เทศนาทุกวันเป็นนิตยในครั้งนั้น ไปรด ๑ ให้อาราธนาพระม
 ถวายนเทศน์แปลพระไตรปิฎก ทั้งพระสุตต พระวินัย พระ
 ปริมัตถ์ และหนังสือเรื่องต่าง ๆ ซึ่งโบราณบัณฑิตได้แต่งไว้เป็น
 ภาษามคธ แม้ฉบับปัญจสาครมากถวายนเทศน์ เมื่อเทศน์แล้ว
 ไปรด ๑ ให้เรียนเก็บรักษาไว้ในหอหลวง จึงเกิดหนังสือซึ่ง
 แปลจากภาษามคธออกเป็นภาษาไทยขึ้นในรัชกาลที่ ๓ เป็นอัน
 มาก หนังสือเรื่องมโณทบทฎุหานันท์ก็เห็นจะได้แปลถวายนเทศน์
 ในสมัยนั้น

ต่อมาถึงรัชกาลที่ ๕ เมื่อจัดพิมพ์ทานุฎราชวิद्याลัย
 มีหนังสือ ธรรมจากุ ของ มหาวิทยาดย พิมพ์ ออก เป็น ราย เดือน

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรง
 เปลี่ยนต้นบทปัญหาพิมพ์ในหนังสือธรรมจักษุออกครึ่งหนึ่ง หนังสือ
 ดัชนีต้นบทปัญหาที่แปลเป็นภาษาไทยจึงมีอยู่เป็น ๓ ฉบับ คือ
 ฉบับแปลครึ่งครึ่งร้อยยี่สิบฉบับ ๑ ฉบับแปลครึ่งวรรกาท ๑
 ฉบับ ๑ และฉบับแปลในมหามกุฏราชวิทยาลัยฉบับ ๑

หนังสือดัชนีบทปัญหาแปลในสมัยกรุงศรีอยุธยา และใน
 สมัยรัตนโกสินทร์ ทั้ง ๒ ฉบับนั้น จำนวน
 แต่งตามนิยมกันในสมัยนั้น ก็มีค่าเป็นเครื่องหมาย เพื่อ
 ให้ไพเราะเพราะพริ้งมาก จนเกือบจะลบลืมข้อความที่เป็นตัว
 ธรรมให้เข้าใจยากไป ส่วนที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรม
 พระยาวชิรญาณวโรรส ทรงแปลพิมพ์ในหนังสือ ธรรมจักษุ นั้น
 ทรงแปลไม่เท่าใด ให้ท่านผู้อื่นแปลต่อมา แต่เป็นจำนวน
 “ตำนาน” คือทบทแปลหนังสือกันในเวลาต่อพระปริยัติธรรม
 ตามไร่ นักเรียน พระ ปริยัติ ธรรม ก็เข้าใจ ธรรม ได้ ยาก อีก
 เหมือนกัน ราชบัณฑิตยสถานให้ นายยม บัณฑิตยาลง
 เปรี๊ยญ ตอเรื่องคู่มืออีกฉบับ ๑ โดยคงปรารภจะให้
 เข้าใจธรรมในเรื่องต้นบทปัญหาได้ง่ายเป็นสำคัญ จะเรียกว่า

ณ

มีต้นปัญหาเหมือนอย่างด้านจนอนกเคยแปดมาแจ้ง กัจะ
ต้องเพิ่มคำอธิบายคัธรียคยไป จังให้รหองอ้อตบบนว
“ปัญหาพระยาณดินท”

กรมศิลปากร

๑๑ เมษายน ๒๔๘๓

สารบาญ

นิทานเบองตน	พรรณนาเรื่องก่อนปฐมาภิธรรมา	หน้า	๓
-------------	-----------------------------	------	---

วรรคที่ ๑

ปัญหาที่ ๑	พระเจ้ามโณทกทรงตั้งปัญหาพระ - นาคเด่น ว่า จะ เรธา หรือ คน คาย อย่างไร และทรงได้เลี้ยงถึงชื่อ	"	๕
" ๒	ว่าถึงจำนวนบทที่พระนาคเด่นบวช	"	๘
" ๓	ว่าถึง ความ ประสงค์ แห่ง การบวช และ ความคดโกง ที่จะ พุศกัน โดยเชิง นักปราชญ์	"	๑๐
" ๔	อันคกายอำมาตย์เรียนถามว่า อะไร เป็นนาคเด่น	"	๑๒
" ๕	ว่าถึงประโยชน์ของการบวช	"	๑๔
" ๖	ถามว่า คนคายไปแล้ว ไม่มาเกิด อีกบ้างหรือไม่	"	๑๕
" ๗	ถามว่า ผู้ที่ไม่มาเกิดอีก เป็น เพราะอะไร	"	๑๖

ปัญหาที่	ถามว่า	โยนิโสณติการและปัญญา	หน้า
	มัจฉลักษณะอย่างไร		๓๗
๑	ถามว่า สัตว์มัจฉลักษณะอย่างไร		๓๗
๑๐	ถามว่า ศรัทธามัจฉลักษณะอย่างไร		๔๐
๑๓	ถามว่า จริยะความเพียรมัจฉลักษณะ อย่างไร		๔๒
๑๔	ถามว่า อภิรมมัจฉลักษณะอย่างไร		๔๓
๑๕	ถามว่า อมรรมัจฉลักษณะอย่างไร		๔๕
๑๖	ถามว่า ปัญญามัจฉลักษณะอย่างไร		๔๖
๑๕	ถามว่า ความคัมภีรภาพอย่าง ดำ ถึง ประโยชน์ดำ เร็ว เป็น อย่าง เคยจน นานหรือไม่		๔๗

วรรคที่ ๒

๑	ถามว่า ผู้ที่ตายไปแล้วเกิดอีก จะ ยังคงเป็น ผู้คน หรือ จะ เปลี่ยน ไป เป็นคนอื่น		๔๗
๒	ถามว่า ผู้ที่ตายไปแล้วไม่มาเกิด อีก ตัวเขาเองจะรู้หรือไม่		๕๐

ปัญหาที่ ๓	ถามว่า ญาณกับปัญญาเป็นอันเดียวกันหรือไม่	๓๒
๔	ถามว่า ผู้จะไม่ต้งมาเกิดอีกระหว่างขณมรณคอยู่ จะรู้ถึงภพความลำบากหรือไม่	๓๔
๕	ถามว่า ผู้จะเสกนาเป็นกุศลหรืออกุศล หรืออหยาถฤค	๓๕
๖	ถามว่า คนตายไปแล้ว อะไรจักกลับมาเกิดอีกหรือไม่อีก	๓๗
๗	ถามว่า ตัวเรจักกลับมาเกิดอีกหรือไม่	๓๘
๘	ถามว่า นามรูป คืออะไร	๔๐
๙	ถามว่า คนเรจักต้งเกิดมากหรือน้อยกับทุกคนหรือไม่	๔๓

วรรคที่ ๓

๑	ถามว่า อะไรเป็นเหตุให้เจียนเกิดเจียนตายกันอยู่	๔๓
๒	ว่าด้วยการจะกำหนดว่า คนเรา	

ปัญหาที่	ชาติแรกเกิด ๆ เป็นอะไร อยู่ที่ไหน จะรู้ได้หรือไม่	หน้า
	ถามว่า คนเราเมื่อก่อนมาเกิดเป็นสัตว์มีอะไรอยู่จึงเกิดมาจนได้	๔๔
๓	ถามว่า บุญบาปเกิดขึ้นในขณะนั้นหรือไม่	๔๖
๔	ถามว่า สิ่งไหนแรกสุดเกิดเป็นคน เป็นสัตว์หรือไม่	๔๗
๕	ถามเรื่องเจตมูล	๕๐
๖	ถามถึงลักษณะวิญญาณ	๕๒
๗	ถามว่า วิญญาณ ๕ อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดในที่ไหน วิญญาณเกิดในที่นั้นหรือ	๕๓
๘	ถามว่า มีสัตว์มีลักษณะอย่างไร	๕๔
๙	ถามว่า เวทนามีลักษณะอย่างไร	๕๕
๑๐	ถามว่า สัญญามีสลักษณะอย่างไร	๕๖
๑๑	ถามว่า เจตนามีสลักษณะอย่างไร	๕๗
๑๒	ถามว่า วิคกามีสลักษณะอย่างไร	๕๘
๑๓	ถามว่า วิจาร์มีสลักษณะอย่างไร	๕๘

วรรคที่ ๔

ปัญหาที่ ๓	ถามว่า กรรมคือวิญญาน ผิดละ เวทนา สัญญา เจตนา วิคก จิจาร ซึ่งเกิดจรมรณะกันจะแยก ออกได้หรือไม่	หน้า	๕๘
" ๒	ถามว่า กรรมจะรู้จากใดด้วยอะไร	"	๖๐
" ๓	ถามว่า กิยาบทเห็นรูป โดยน เดียง คนถอน อมรธ และคอง ทง ๕ น มีฐานที่เกิดต่างกันหรือ เหมือนกัน	"	๖๓
" ๔	ถามว่า เหตุไร มนุษย์จึงต่างกัน	"	๖๐
" ๕	ถามว่า ทำไมจึงต้องเตรียมตัว ไว้ด้วยความทุกข์	"	๖๔
" ๖	ถามว่า เหตุไรสัตว์จนรักจนทนทาน คือไฟนรกได้	"	๖๕
" ๗	ถามว่า จริตหรือทณณคนคงอยู่ บนนภา	"	๖๖
" ๘	ถามถึงเรื่องพระนพพาน	"	๖๗

ปัญหาที่ ๘	ถามว่า	ทุกคนได้พระนิพพาน	หน้า
		ด้วยกณทงนหรือ	" ๖๗
" ๓๐	ถามว่า	ผู้ที่ยังไม่ได้พระนิพพาน	
	จะรู้ว่	พระนิพพาน เป็นสุขได้	
	อย่างไร		" ๖๘

วรรคที่ ๕

" ๓	ถามว่า	พระพุทธเจ้ามีจริงหรือ	" ๗๐
" ๔	ถามว่า	พระพุทธเจ้าไม่มีใครคิด	
	เท่าเทียมจริงหรือ		" ๗๑
" ๕	ถามว่า	คนอื่นเล่าจะรู้ได้อย่างไร	
	ว่	พระพุทธเจ้าเป็นผู้พิเศษจริง	" ๗๒
" ๖	ถามว่า	ตัวเธอได้เห็นธรรมแล้ว	
	หรือ		" ๗๓
" ๗	ถามว่า	ปฏิสนธิขิณญาณไปเกิด	
	ด้วยอาการอย่างไร		" ๗๔
" ๘	ถามว่า	เจตภูตมีหรือไม่	" ๗๕
" ๙	ถามว่า	คนตายมีดวงใจดวงหนึ่ง	
	แห่งร่างกาย	ไปเป็นร่างกาย	

ปัญหาที่	หน้า	บทหรือไม	หน้า	๗๕
๑	๗	ถามว่า บุญบาปเมื่อยังไม่ให้ผล ไปอยู่ที่ไหน	๑	๗๗
๑	๘	ถามว่า ผู้ที่ยังจะคงเกิดต่อไป เขาจะรู้ตัวหรือไม่ว่าเขาจะคงเกิดอีก	๑	๗๗
๑	๓๐	ถามว่า เวदानพระพุทธรเจ้าองค์ ประทับอยู่ที่ไหน	๑	๗๗

วรรคที่ ๖

๑	๓	ถามว่า บรรพตบางพวก ยังมี ความวิเวกกายอยู่หรือไม่	๑	๗๐
๑	๒	ถามว่า เหตุใดพระพุทธรเจ้าจึง ทรงบัญญัติตั้งราชบทภายหลังเหตุ การณที่เกศชน	๑	๗๓
๑	๓	ถามว่า พระพุทธรเจ้ามีพระอัคร กายใดลักษณะ อย่างพระมหาบุรุษ จริงหรือไม่	๑	๗๓
๑	๔	ถามว่า ข้อที่ว่าพระพุทธรเจ้าทรง ตั้งอยู่ในพรหมวิหาร จะมีชื่อว่า		

ปัญหาที่ ๑	พระองค์ทรงเอาอย่างพรหมหรือ	หน้า	๘๔
" ๕	ถามว่า ใครเป็นอธิบดีอาจารย์ ของพระพุทธเจ้า	"	๘๖
" ๖	ถามว่า นาคาของคนเช่นไร จัก เป็นยาได้	"	๘๗
" ๗	ถามว่า คนที่ยงมกำหนด กับคน ที่ไม่มีความกำหนด นรกที่เหมือน กันอยู่บ้างหรือไม่	"	๘๘
" ๘	ถามว่า ที่อยู่ของปัญญา อยู่ ที่ไหน	"	๘๘
" ๙	ถามว่า ดังดารวิภูโตแก้อาการ เช่นไร	"	๘๙
" ๑๐	ถามว่า อะไรที่ทำให้จากการ ไวได้นาน	"	๙๐
" ๑๑	ถามว่า ดดี เกิดขึ้นได้เอง หรือ เกิดจากผู้อื่น	"	๙๒

วรรคที่ ๗

" ๑	ถามถึงดดี เกิดแก้อาการเท่าไร	"	๙๓
" ๒	ถามว่า มุกทาบาปมาคง ๓๐๐ ปี		

ปัญหาที่	ถาเวถาจะตาย	ทำจิตให้ของได้	หน้า
	ได้ก็ไปสุคติ จะไปได้จริงหรือ	"	๘๕
" ๓	ถามว่า จะเพียรกับทุกขที่ยังไม่ มาถึงจะ ได้หรือไม่	"	๘๖
" ๔	ถามว่า มนุษย์เราไปพรหมโลก จะถึงได้ ในทันทีที่เคยหรือ	"	๘๗
" ๕	ถามว่า ศาสนาพร้อมกัน คน ๓ ไป เกิดพรหมโลก อีกคน ๓ ไปเกิด กัณณิรมนกร คนไหนจะไปเกิดก่อน	"	๘๘
" ๖	ถามว่า ผู้ที่ตายไปเกิดในพรหม โลก ขณะเมื่อไปมีวรรณะอัน ฐานอย่างไร	"	๘๙
" ๗	ถามว่า คนเราเมื่อเข้าไปเกิดใน กรรมมารดาเข้าไปทางไหน	"	๙๐
" ๘	ถามว่า จะได้ขี้นมรรคหรือ ด้วยของสกปรกเท่าไร	"	๙๑
" ๙	ถามว่า บุญกับบาป ไหนจะจับ ใจกว่ากัน	"	๙๒
" ๑๐	ถามว่า คนหนึ่งรู้จักบาป อีกคน		

ปัญหา	หนังสือ	เมื่อกระทำมา	คน	หน้า
	ไหนจะบาปมากกว่า			๓๐๖
๑๑ ๓๓	ถามว่า มนุษย์เราจะทะเลใดหรือไม่			๓๐๗
๑๑ ๓๔	ถามว่า กระดกด้วยขวาน ๓๐๐ โยชน์ มีบ้างหรือไม่			๓๐๘
๑๑ ๓๕	ถามว่า คนเราจะให้สิ่งเบี่ยงได้ ดังนี้ทะเลหรือไม่			๓๑๓
๑๑ ๓๖	ถามว่า ทะเล ได้นกอะไร			๓๑๔
๑๑ ๓๗	ถามว่า สิ่งทะเลจะเกิดได้ด้วย อะไร			๓๑๕
๑๑ ๓๘	ถามว่า วิญญาณความรู้แจ้ง ปัญญาความรู้รอบรู้ เจตมฺหฺ ทว ๓ นทางกันอย่างไร			๓๑๖
๑๑ ๓๙	ถามว่า พระพุทธเจ้าทรงกระทำ กิจ ซึ่งยากที่จะกระทำได้			๓๑๗
๑๑ ๔๐	ถามว่า พระเจ้ามณฑลนคร ปวารณาพระมหากษัตริย์			๓๑๘
ปัญหาสุดท้าย	ถามว่า เรือของพระปราชญ์ใดคนทรง ถวายผ้าแก่พระพุทธเจ้า แก่พระพุทธ			

เจ้าศรีดั่งให้ถวายแด่พระดั่งมี ถ้า หนึ่ง
 จึ่งพระดั่งมีจะมิดกว่าพระพุทธรเจ้า
 ไปหรือ

๖๖ ๓๓๗

ปรารภเมณฑกปัญหา

๖๖ ๓๓๘

วรรคที่ ๑

ปัญหาที่ ๓	ว่าด้วย พวง เคียวถ้อย ทรง การ บูชา พระพุทธรเจ้า	๖๖ ๓๓๙
๖๖ ๒	ว่าด้วยความเป็นดั่งพญานางของ พระ พุทธรเจ้า	๖๖ ๓๔๐
๖๖ ๓	ว่าด้วยพระพุทธรเจ้าทรงบวงสรวงให้พระ เทวทัต	๖๖ ๓๔๑
๖๖ ๔	ว่าด้วยเหตุแห่งแผ่นดินไหว	๖๖ ๓๔๒
๖๖ ๕	ว่า ด้วย พระเจ้า อังคาร ทรง ศึก พระนคร ให้ทาน แด่ทรงได้ทิพ จักขุแทน	๖๖ ๓๔๓
๖๖ ๖	ว่า ด้วย เหตุ แห่ง การ ที่ ดั่งถ้อย ปฏิณิ	๖๖ ๓๔๔
๖๖ ๗	ว่าด้วยพระดั่งทรงมณฑก	๖๖ ๓๔๕
๖๖ ๘	ว่าด้วย พระพุทธรเจ้า ทรง ๐๐ ๐๐๐	

ปัญหา	โคหมกต้น	หรือของเหตุช้อยบาง	หน้า
๑	ว่าด้วย พระ พุทธ เจ้า บัง ทรง เจ้า		
	มาอยู่		๓๔๐
๓๐	ว่าด้วย กาดัง แห่ง อภิบาลาธรรม		๓๔๒

วรรคที่ ๒

๓	ว่าด้วย กาดัง แห่ง การทรง อนุญาต		
	ให้คนอีกชาวตึกน้อย		๓๔๕
๒	ว่าด้วย พระ พุทธ เจ้า ทรง ตั้ง ดอน		
	ธรรมในมณฑล		๓๔๘
๓	ว่าด้วย องค์ หุด จำพวก ย่อม ทวาด		
	กลวิคคความตาย		๓๕๓
๔	ว่าด้วย อำนาจพระปริศน เป็นอุบาย		
	แก้ความตายได้		๓๕๔
๕	ว่าด้วย ฉากรของพระพุทธรเจ้า		๓๕๖
๖	ว่าด้วยพระพุทธรเจ้าทรงทำ		
	ประ โยชน์ดั่ง แก้วมณี		๓๕๘
๗	ว่าด้วย โลกุตระธรรมประเสริฐสุด		๓๖๓
๘	ว่าด้วยพระเทวทัตทำดังมฤค		๓๖๒
๙	ว่าด้วยคนไม่รู้จักทำบาป		๓๖๔

ปัญหาที่ ๓๐	ว่าด้วยพระพุทธเจ้าทรงเป็นเจ้าของ	หน้า
	หมดศก	๓๖๕

บรรพที่ ๓

๓	ว่าด้วยพระพุทธเจ้าทรงแต่งตั้ง อวยวระทนต์ให้เชื้อพระพนมณค	๓๖๖
๒	ว่าด้วยพระพุทธเจ้ามีพระดำริ เป็นดำริศ	๓๖๗
๓	ว่าด้วยพนมณคไม่ละครือ	๓๖๘
๔	ว่าด้วยการถวายบิณฑบาตครั้ง หนึ่งมากกต	๓๖๙
๕	ว่าด้วยการทำการบูชา	๓๗๐
๖	ว่าด้วยสระเกศหินกระเด็นมา กระทบพระบาทพระพุทธเจ้า	๓๗๑
๗	ว่าด้วยการแต่งตั้งทนาย มีไรแทนการพูดเพี้ยนขอ	๓๗๒
๘	ว่าด้วยพระพุทธเจ้าทรงพระ ดำริเมื่อแรกไปทอดศก	๓๗๓

ปัญหาที่ ๘	ว่าด้วยพระพุทธรเจ้าไม่มีครุไม้ มีอาจารีย์	หน้า	๓๗๖
" ๙	ว่าด้วยของกุกุณของต้นมะ	"	๓๗๗

วรรคที่ ๔

" ๑	ว่าด้วยพระพุทธรเจ้าทรงเศวต กัณภัยของพระองค์	"	๓๗๘
" ๒	ว่าด้วยมโหฬายคเบญจรงค์	"	๓๗๙
" ๓	ว่าด้วยพระพุทธรเจ้าทรงรับได้ พระอัครข้างอกทั้งสองพร้อม ทั้งพระภิกษุสงฆ์	"	๓๘๐
" ๔	ว่าด้วยพระพุทธรเจ้าทรงอนุญาต ให้พระอัครข้างอกพร้อมทั้ง พระภิกษุสงฆ์เข้าเฝ้า	"	๓๘๑
" ๕	ว่าด้วยบรรพตวิเศษไฮกาธได้ มรรคผลมากกว่าสมาจาร	"	๓๘๒
" ๖	ว่าด้วยมโหฬายคเบญจรงค์	"	๓๘๓
" ๗	ว่าด้วยพระพุทธรเจ้าด้วยพระ		

ปัญหา ^๑	กระยาหารมากน้อยเท่าไร	หน้า	๒๐๓
๑๑ ๘	ว่าด้วยการแต่งตั้งพระปาวีโมกข์	๑๑	๒๐๓
๑๑ ๘	ว่าด้วยชาบัต	๑๑	๒๐๔
๑๑ ๓๐	ว่าด้วยทรงยกย่องพระพาคูละ	๑๑	๒๐๕

วรรคที่ ๕

๑๑ ๓	ว่าด้วยอำนาจฤทธิกับอำนาจบาป	๑๑	๒๐๖
๑๑ ๒	ว่าด้วยธรรมเนียมของพระโพธิสัตว์ จะนาทรงอุปถัมภ์ในชาติเป็น พระพุทธเจ้า	๑๑	๒๐๗
๑๑ ๓	ว่าด้วย ให้คิดความเกิดแก่เจ็บตาย	๑๑	๒๐๘
๑๑ ๔	ว่าด้วยพระสุวรรณสามลูกยิง	๑๑	๒๑๐
๑๑ ๕	ว่าด้วยมลธของกุศลอกุศล	๑๑	๒๑๑
๑๑ ๖	ว่าด้วยนางอมราเทวีไม่ประพฤติกิ มิฉฉาจาร	๑๑	๒๑๔
๑๑ ๗	ว่าด้วยความไม่หวาดกลัวของ พระชนาธพ	๑๑	๒๑๖
๑๑ ๘	ว่าด้วยมรรคเป็นรองแก่พรหมใหม่	๑๑	๒๑๗

วรรคที่ ๖

ปัญหาที่ ๑	ว่าด้วยปฏิปทาฝ่ายกลาง	หน้า	๒๑๘
" ๒	ว่าด้วยกรรมทำไม่ให้เป็นชั่ว	"	๒๒๐
" ๓	ว่าด้วยกฤตกิจด้านเจ้าพระอรหัตต	"	๒๒๔
" ๔	ว่าด้วยพระโพธิสัตว์ไม่เบียดเบียนสัตว์	"	๒๒๕
" ๕	ว่าด้วย โสคติภาณมานทปริภาส พระพุทธรูป	"	๒๒๗
" ๖	ว่าด้วยวาทนาของนายขณิกการ ราชมนตรี	"	๒๒๘
" ๗	ว่าด้วยพระพุทธเจ้าเป็นพระ ราชาด้วยเป็นพราหมณ์ด้วย	"	๒๓๓
" ๘	ว่าด้วยพระพุทธเจ้าทรงชุบัต ในยุคนั้น ๒ ของคัมภีร์	"	๒๓๓
" ๙		"	๒๓๕
" ๑๐	ว่าด้วยกษัตริย์ของดาเพ็ดจากฉนวน	"	๒๓๕

วรรคที่ ๗

" ๑	ว่าด้วยความรู้ของพระขริย และของปุถุชน	"	๒๓๗
-----	--	---	-----

ปัญหา		ว่าด้วยเหตุที่พระอรหันตโมกษ	หน้า
	๒	ความทุกข์	๒๓๘
๑๑	๓	ว่าด้วยผู้ครองอาบคัมภีราจาริก	
		แจ้งกถณบวรอีก	๒๓๘
๑๑	๔	ว่าด้วยต้นพระและกฤตัญญ์	๒๔๓
๑๑	๕	ว่าด้วยนามวิจิตหรือไม่	๒๔๓
๑๑	๖	ว่าด้วยสิ่งที่ไม่เป็นโลกเดีย	๒๔๔
๑๑	๗	ว่าด้วยพระอรหันตคองอาบคัม	
		หรือไม่	๒๔๕
๑๑	๘	ว่าด้วยสิ่งที่ไม่เกิดแต่กรรม	
		แต่บุญ	๒๔๗
๑๑	๙	ว่าด้วยสิ่งที่เกิดแต่กรรมแต่บุญ	๒๕๐

วรรคที่ ๘

๑๑	๑	ว่าด้วยยกษมหรือไม่	๒๕๐
๑๑	๒	ว่าด้วยเหตุทรงบัญญัติฉักรบาท	
		ไม่พร้อมกัน	๒๕๓
๑๑	๓	ว่าด้วยโรคของพระอาทิตย์	๒๕๒

ปัญหาที่ ๔	ว่าด้วยฤกษ์ที่พระอาทิตย์ขึ้น	หน้า	๒๕๕
" ๕	ว่าด้วยพระเวรอันตรรก น้ำเพน্থทาบารมี	"	๒๕๕
" ๖	ว่าด้วยฤกษ์กริยา	"	๒๖๓
" ๗	ว่าด้วยกำลังของบุญบาป	"	๒๗๓
" ๘	ว่าด้วยการอุทิศบุญกุศล	"	๒๗๕
" ๙	ว่าด้วยการอุทิศบาปกรรม	"	๒๗๗
" ๑๐	ว่าด้วยฝัน	"	๒๗๗

วรรคที่ ๕

" ๑	ว่าด้วยถึงตายหรือไม่ถึง ตาย	"	๒๗๓
" ๒	ว่าด้วยพระอรหันต์นพพาน ปาวีหารีย์	"	๒๗๕
" ๓	ว่าด้วยดีความโศกาสไ้มรรคนอ ทุกจำพวกหรือไม่	"	๒๗๕
" ๔	ว่าด้วยพระนพพานทุกขปนด้วย หรือไม่	"	๒๗๗
" ๕	ว่าด้วยคุณแห่งพระนพพาน	"	๒๗๐

ปัญหาที่ ๖	ว่าด้วยการทำให้แจ้งซึ่งพระ นิพพาน	หน้า
๑	๑๕	๒๘๕
๑	ว่าด้วยทศกัณฐ์แห่งพระนิพพาน	๒๘๖
๑	ว่าด้วยการอนุমানพระนิพพาน	๒๘๗
๑	ว่าด้วยรูปคฤ	๓๐๒
บทภาคิกา		๓๐๘

วรรคที่ ๑

องค์ ๓	แห่งพา	๓๓๒
องค์ ๕	แห่งไก่	๓๓๓
องค์ ๓	แห่งกระแต	๓๓๕
องค์ ๒	แห่งพ้อเดือเหลือง	๓๓๕
องค์ ๓	แห่งนางเดือเหลือง	๓๓๖
องค์ ๕	แห่งเค้า	๓๓๗
องค์ ๓	แห่งบี	๓๓๘
องค์ ๓	แห่งรางบัว	๓๓๘
องค์ ๒	แห่งกา	๓๔๐
องค์ ๒	แห่งดิง	๓๔๓

บรรดก ๒

องค์ ๓	แห่งเกณนาเคา	หน้า	๓๒๒
องค์ ๓	แห่งบัว	"	๓๒๒
องค์ ๒	แห่งพร	"	๓๒๓
องค์ ๓	แห่งไม้ขนาง	"	๓๒๕
องค์ ๓	แห่งเรือ	"	๓๒๖
องค์ ๒	แห่งเรือคุดไฮโครก	"	๓๒๗
องค์ ๓	แห่งเตากระโถง	"	๓๒๗
องค์ ๓	แห่งคันหน	"	๓๒๗
องค์ ๓	แห่งคนงาน	"	๓๒๗
องค์ ๕	แห่งมหาสมุทร	"	๓๓๐

บรรดก ๓

องค์ ๕	แห่งแผ่นดิน	"	๓๓๓
องค์ ๕	แห่งนา	"	๓๓๓
องค์ ๕	แห่งไฟ	"	๓๓๔
องค์ ๕	แห่งถน	"	๓๓๕
องค์ ๕	แห่งภูเขา	"	๓๓๖
องค์ ๕	แห่งอากาศ	"	๓๓๗

องค์ ๕	แห่งพระจันทร์	หน้า ๓๓๘
องค์ ๘	แห่งพระอาทิตย์	" ๓๔๐
องค์ ๓	แห่งท้าวอักษะ	" ๓๔๒
องค์ ๔	แห่งพระเจ้ากรุงพทต	" ๓๔๓

วรรคที่ ๔

องค์ ๓	แห่งปอดวก	" ๓๔๔
องค์ ๒	แห่งแมว	" ๓๔๕
องค์ ๓	แห่งหนู	" ๓๔๕
องค์ ๓	แห่งแมลงป่อง	" ๓๔๖
องค์ ๓	แห่งหิ้งทอน	" ๓๔๖
องค์ ๒	แห่งสุนัขจิ้งจอก	" ๓๔๗
องค์ ๓	แห่งเนื้อ	" ๓๔๗
องค์ ๔	แห่งโค	" ๓๔๘
องค์ ๒	แห่งตุ๊ก	" ๓๕๐
องค์ ๕	แห่งช้าง	" ๓๕๓

วรรคที่ ๕

องค์ ๗	แห่งราชสีห์	" ๓๕๒
องค์ ๓	แห่งนกจากพทก	" ๓๕๔

องค์ ๒	แห่งนางนกเงือก	หน้า ๓๕๕
องค์ ๓	แห่งนกกระต๊อ	" ๓๕๖
องค์ ๒	แห่งนกเค้า	" ๓๕๗
องค์ ๓	แห่งนกกระจา	" ๓๕๗
องค์ ๒	แห่งกังการ	" ๓๕๗
องค์ ๓	แห่งปิ้ง	" ๓๕๗
องค์ ๓	แห่ง	" ๓๕๗
องค์ ๓	แห่งเพ็ญ	" ๓๖๐

วรรคที่ ๖

องค์ ๓	แห่งแมลงหม	" ๓๖๓
องค์ ๓	แห่งการตกหม	" ๓๖๒
องค์ ๓	แห่งเคาเห็ดอง	" ๓๖๒
องค์ ๕	แห่งป่าร้าง	" ๓๖๓
องค์ ๓	แห่งคันไม้	" ๓๖๔
องค์ ๕	แห่งคัน	" ๓๖๕
องค์ ๓	แห่งแกวหม	" ๓๖๖
องค์ ๕	แห่งพรานหม	" ๓๖๗
องค์ ๒	แห่งพรานแบ	" ๓๖๗
องค์ ๒	แห่งรางไม้	" ๓๖๗

บรรดาศักดิ์ ๗

องค์ ๓	แห่งหม้อ	หน้า	๓๗๐
องค์ ๒	แห่งกาตักนา	๗	๓๗๐
องค์ ๓	แห่งร่ม	๗	๓๗๓
องค์ ๓	แห่งนา	๗	๓๗๒
องค์ ๒	แห่งยา	๗	๓๗๓
องค์ ๓	แห่งไทรพระ	๗	๓๗๔
องค์ ๔	แห่งนายธมมิงชน	๗	๓๗๕

ปัญหาพระยามิลินท์

4474418994

เดิมมีกษัตริย์ชาว โยนกพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า
พระเจ้ามัตถก เดิมมีราชธิดาองค์อยู่ในตำบลดาราฐานี พระองค์
มีพระปรีชาเฉลียวฉลาดของใจ สามารถทรงทราบเหตุการณ์
ได้ทั่วทั้งที่ แต่มีกษัตริย์พระราชหฤทัยในการได้เพียงแต่ครึ่ง ๆ
จหนักปราชญ์ ในสมัยนั้นคนโบราณไม่กล้าจะพูดได้กับพระรา
ชาได้

ก. ในสมัยนั้นพระเถระองค์หนึ่งชื่อว่าชดัดคุต อยู่ถาวรที่
ชิตคุหา ณ ป่าหิมพานต์ เมื่อได้ทราบพระเกียรติคุณของพระเจ้า
มัตถก จึงนบนาญประชุมสงฆ์ได้ถามว่ารูปใดจะดำรงมาธกแก่ปัญหา
ถวายพระเจ้ามัตถกได้บ้าง ซึ่งรูปที่รูปร่างพาดกนง พระชดัด
คุตจึงถามเทพบุตรธิดาของคหฬชชวามหาเถร อยู่ในช่วงวัด
ชนดาวคงดี นั้นและเป็นผู้ดำรงมาธกได้ตอบกับพระเจ้ามัตถกได้
ดังนี้ว่ามาคังคกตองพรหมกนนวนไปยังเทวโลก เถาเริงและ

ความประสงค์ ให้ พระอินทร์ และ มหาเสน เทพบุตร ทั้ง จมกอด
 ครันธูเชิญมหาเสนเทพบุตรไต่ถามประสงค์แล้ว จึงพากัน
 กลับมายังมนุษย์โลก แล้วจึงให้พระโรหณเถระเข้าไปเพียร
 ความนิยมนับถือ ให้แก่ตระกูลไดโนศตรพราหมณ์ ซึ่งเป็นตระกูล
 กุณทิมหาเสนเทพบุตรจะจุติลงมาเกิด จนตระกูลนั้นเกิดความ
 เต็มใจในพระพุทธศาสนา

ฝ่าย มหาเสน เทพบุตร เมื่อรับ อนุญาต จาก คณะสงฆ์แล้ว
 ก็จุติลงมาเกิดในตระกูลไดโนศตรพราหมณ์ ตำบลรังคคคาม
 ริมป่าหิมพานต์ ได้นามว่านาคเสนกุมาร เมื่อเติบโตขึ้นก็ได้
 รับการศึกษาศิลปวิทยาจากสำนักครูทั้งหลาย ตลอดจนไตร
 เพท อันเป็นคัมภีร์สำคัญของพราหมณ์ก็ได้ ศึกษาจน ร่ำวิชาชาญ
 ครมแล้วจึงมาร่ำฟังว่า วิชาเหล่านี้ไม่แก่แก่แต่ไรโร ก็เกิด
 ความเบื่อหน่าย

อยู่มาวันหนึ่ง พระโรหณเถระเข้าไปเยี่ยมที่บ้านไดโนศตร-
 พราหมณ์ พอนาคเสนกุมารเห็นกนกแปลกกนก จึงเรียนถาม
 ว่า ทำไมท่านจึงห้อยโกนมนโคนหนวดและคองหูกหันหน้าเหวี่ยง
 ครนุเหตุนี้ จึงเรียนถามอีกว่า คนเพศเร้นท่านได้รับศึกษาวิชา
 อะไรบ้าง เมื่อได้รับตอบว่า ได้รับศึกษาวิชาอย่างสูงที่สุดใน
 โลก จึงไปรออนุญาตค้อมีคามารดาบวชเรียนบ้าง ครนบวช

เป็นด้ามเนรแล้ว ก็เล่าเรียนพระไตรปิฎกในด้านนักพระโรหม
เถระ พออายุเต็ม ๕๐ ก็บวชเป็นพระภิกษุ คึกคักต่อไปจน
เชี่ยวชาญแตกฉานในพระไตรปิฎก เมื่อพระอัสสัฏฐิครุว่า พระ
นาคเด่นเชี่ยวชาญคึกคักแล้ว จึงนำไปหาพระอายุแปดเถระ ที่ตั้ง
เรอบริเวณ (ใกล้พระราชวังพระเจ้ามัตถิ) เพื่อจะได้
มีโอกาสดูวชิรวิธานพระราชปฐมา

วันหนึ่งพระเจ้ามัตถิทรงตั้งถามเหล่าอำมาตย์ว่า เห็น
ใครบ้างซึ่งพอจะได้คบกับเราได้ เหล่าอำมาตย์จึงกราบทูลว่า
มีพระเถระอยู่รูปหนึ่ง ชื่อว่าอายุแปดเถระ พอจะดูวชิรวิธาน
แก้ปัญหารของพระองค์ได้ เมื่อทรงทราบดังนั้นก็เสด็จไปหาพระ
อายุแปดเถระทรงตั้งถามปัญหาแรก พระอายุแปดเถระก็ดูวชิร
วิธานให้ทรงสดงดียิ่งไม่

ขณะนั้นเทวมนคยอำมาตย์จึงกราบทูลว่า ยังมีพระภิกษุ
อยู่รูปหนึ่งชื่อว่านาคเด่น เป็นผู้ปฎิภาณแตกฉานในพระไตร
ปิฎก พอพระเจ้ามัตถิทรงได้ยินนามว่านาคเด่น ก็ทรงหวาด
พระราชหฤทัย เพราะว่ามีครั้งคำสอนพระกัธธปถัมมา
ฉัมพุทฺธเจ้า พระเจ้ามัตถิก็บวชเป็นด้ามเนรอยู่ในด้านภิกษุ
พระนาคเด่น (ซึ่งในครั้งกระนั้น ท่านเป็นพระภิกษุรูปหนึ่ง)
วันหนึ่งพระภิกษุรูปนั้น (คือพระนาคเด่น) ถวายถวายเยื่อ

ทองไว้ แต่ขอร้องให้ข้ามเนินมารณ ข้ามเนินแดงทำเป็นไม้
ไค้ยืนเดี่ยว ท่านจึงบันลัดโทษหิบนเขาไม่กลัวคดข้ามเนิน ๆ
ก็จำใจชน ครั้นชนเสร็จแล้วจึงคงความปรารถนาว่า ด้วยผล
บุญแห่งการรณหยากเขยอทน ชาคค่อไปขอให้มีเศษศักดิ์ภาพ
ใหญ่หลวง และขอให้มีปัญญาเฉียบแหลมกว่าชนทั้งปวง พระ
ภิกษุปรนนิบัติ ข้ามเนินคงดีด้วยวิชาฐานเขนนั้น จึงปรารถนา
บ้างว่า ด้วยเดชแห่งกุศลที่ข้าพเจ้าได้กวาดหยากเขยอน ชาค
ค่อไปขอให้มีปฏิภาณว่องไวสามารถได้ตอบปัญหาแม้ของ ข้าม
เนินใด

เมื่อ พระเจ้ามณฑก ทรงทราบ ข้างจาก เทวมนคัย อามาคัย
ดังนั้น จึงเสด็จไปหาพระนาคเสนขงทอญ

วรรคที่ ๑

ปัญหาที่ ๑

เมื่อพระเจ้านันทเสนเสด็จเขาไปทรงพระนาคเสน ทรงปราศรัยพระเถระเจ้าแล้ว จึงมีพระราชาดำรัสว่า ข้าพเจ้ามีความประสงค์จะพูดด้วยเธอ

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ขอพระองค์จงตรัสมาเถิด ข้าคนภาพักใคร่จะฟังอยู่

ม. ข้าพเจ้าพูดแล้ว เธอฟังเขาเกิด

น. ข้าคนภาพักแล้ว พระองค์ตรัสมาเถิด

ม. เธอฟังโดยนว่ากระไร

น. พระองค์ตรัสมาว่ากระไร

ม. ก็ข้าพเจ้าได้ถามเธอแล้ว

น. ข้าคนภาพักได้ถวายวิสัชนาแล้ว

ม. เธอวิสัชนามาว่ากระไร

น. พระองค์ตรัสถามว่ากระไร

เมื่อ ค่าง ฝ้าย ค่าง ของคู่ ไหวพริบ แห่งกัน และ กันอยู่ ขณะ
ประราชนราชโยนกก่หากันซึ่งดำรงการถวายพระนาคเสน แล้ว
กราบทูลพระเจ้านันทเสนว่า ข้าแต่พระมหाराชาเจ้า ขอพระองค์

จงตรัสถามปัญหาในทันทีเถิด

จึงพระเจ้ามณฑลตรัสถามว่า คู่ก่อนพระผู้เป็นเจ้า
ธรรมเนียมที่จะพูดกัน ถ้าไม่รู้จักชื่อและสกุลก่อนแล้ว จะพูด
กันอย่างไร เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าขอทราบว่าเขาชื่อไร

พระนาคเดินทูลตอบว่า ชื่อของอาคมภาพเพือนพรหม
จารย์เรียกว่านาคเดิน แต่โยนทง ๒ เรียกว่านาคเดินบ้าง จีรเดิน
บ้าง ดุรีเดินบ้าง ดัชนีเดินบ้าง, ขอถวายพระพร อันคำชื่อ
เหล่านี้เป็นคำที่คงชนไว้อำหรับร้องเรียกกันเท่านั้น ห้ามคว
บูกกดที่จะพวงคนใดในเรือนนี้

ทันใดนั้นแล พระเจ้ามณฑลก็ตรัสประกาศกะบริษัทว่า
ท่านทั้งหลายจงเป็นพยานช่วยกันจำคำพระนาคเดินไว้ แล้ว
ครั้นที่พระเถระว่า คู่พระนาคเดิน ถ้าอาคมเราไม่มัว
คนจริงเช่นเขานั่น ก็ใครเล่าถวายบาตรจีวรแก่เรา ใคร
เป็นผู้ไร้อภัยบาตรจีวรนั้น และหากว่าใครเขามาเรา ก็คงจะ
ไม่เป็นมาป, แล้วครั้นที่ไร้อภัยไปว่า ก็ที่เขนแต่คงชื่อว่
นาคเดินนั้น อะไรเล่าเป็นนาคเดิน นมหรือเป็นนาคเดิน, เมื่อ
พระเถระทูลตอบว่า มีไร ก็ตรัสถามต่อไปจนครบอาการ ๓๒
ทรงได้แจ้งไปแต่จะอย่างไรว่า เป็นนาคเดินหรือ พระเถระเจ้า
ก็ทูลตอบว่า มีไร จึงตรัสได้ถึงขั้น ๕ แต่จะอย่างไรว่าเป็น

นาคเด่นหรือ พระเถรเจ้าก็ทูลตอบว่า มิใช่ จักรังได้อวม
กันมา หรือทั้ง ๕ ขึ้นเป็นนาคเด่น หรือนาคเด่นมันออกนอก
ไปจากชนบท ๕ นม พระเถรเจ้าก็ทูลตอบว่า มิไร ๆ ทุกข้อ

พระเจ้านอนทเห็นเป็นท จักรังเขยัว ราชูเจ้าตาม
ไต่เตียงเรอ ก็ไม่พบว่ามีอะไรเป็นนาคเด่น เรอพูดเหลวไหล
ไม่มีส่วนที่เป็นนาคเด่นสักหน่อย

ก่อนที่พระเถรเจ้าจะถวายวินิจฉัยแก่ปัญหานัน ได้ทูล
บรรยายเป็นฐานปราศรัย เพื่อย้อนหาของ ให้พระเจ้านอนท
ครัดเป็นทเดียวกัน ว่าพระองค์เป็นกษัตริย์ผู้รุดนามราชิ เด็ดจ
ออกจากพระนครมาเฝ้าเพียง กรวดทรายตามทางกำลังร้อน
จัด ถ้าทรงคำนึงมา พระบาทคงจะพอง พระราชหฤทัยคง
จะอ่อนเพลียเป็นแน่ ขอถวายพระพร พระองค์เด็ดจพระราช
คำนึมนาคด้วยพระบาทหรือด้วยราชพาหนะ จึงพระเจ้านอนท
ครัดตอบว่า ข้าพเจ้าก็มาด้วยรถดีเรอ

พระนาคเด่นเถรเจ้าเห็นได้ทั้งทูลถามว่า ถ้าพระองค์
เด็ดจมาด้วยรถ ขอพระองค์ได้ครัดบอกกระษัตริณภาพว่า อะไร
เป็นรถ จอนหรือเป็นรถ พระเจ้านอนทครัดตอบว่า มิไร
พระเถรเจ้าจึงทูลถามต่อไปว่า หรือเครื่องอุปการณอย่างอื่น
เช่นเพลาถัดขึ้นนอกแควหรืออย่าง ๆ เป็นรถ พระเจ้านอนทก็ครัด

ตอบว่า มิใช่ พระเถระเจ้าจึงทูลถามอีกว่า หรือเครื่องอุปกรณ
 เหล่านั้นทั้งหมดเป็นรถ หรือว่ารถนั้นออกออกไปจากเครื่อง
 อุปกรณเหล่านั้น พระเจ้ามถนทกก็ตรัสตอบว่า มิใช่ ฯ พระ
 เถระเจ้าจึงทูลเชยว่า อาตมภาพทูลถามพระองค์ ก็ไม่พบว่
 อะไรเป็นรถ พระองค์ก็ตรัสไม่ฉันกับพระคำวิสัยของตน

ขณะนั้นเหล่าประชาชนชาวโยนกต่างก็ชื่นชมการถวาย
 พระนาคเสน แล้วกราบทูลพระเจ้ามถนทกว่า ข้าแต่พระมหา
 ราชเจ้า ขอพระองค์จงตรัสแก้เสียกับตนเถิด

พระเจ้ามถนทกจึงตรัสว่า ตักก่อนพระนาคเสน คำว่ารถ
 ซึ่งข้าพเจ้าตอบเธอ ในเมืองคนนั้น เหตุอาศัยทองอันทองเพลา
 เป็นคน รวมกันเขา จึงมีชื่อเรียกเช่นนั้น

พระเถระเจ้าจึงทูลว่า พระองค์ก็ตรัสถูกแล้ว ขอถวาย
 พระพร แม้คำว่านาคเสนจึงเป็นชื่อของอาตมภาพก็เช่นนั้น
 เหมือนกัน อาศัยทองผสมกันเป็นคน อาศัยทองรูปทองนามประสม
 กันเขา จึงมีการอื่นขึ้น แลว่าเมื่อพูดโดยปรมาตตแล้ว ถ้า
 มควบบุคคลจะฟังคนใดในชนอนไม่

เมื่อพระเถระเจ้าถวายขณด้วยนาฏาณนาฏาณแล้ว พระ
 เจ้ามถนทกก็ตรัสชมเชยว่า นาฬิ ข้าพเจ้าไม่เคยได้ยินได้ฟัง
 เช่นนี้เลย เธอจึงรับปัญหาไพเราะจริง ถัดว่าพระพุทธเจ้า

ยังได้คำร้องพระชนม์อยู่ ก็คงจะประทานคำให้การเป็นแน่.

จบมานับปัญหา

ปัญหาที่ ๒

พระเจ้ามณฑลนครราชสีมา คุยกับพระนาคเด่น เชอบว
โศกขึ้นมาแล้ว

พระนาคเด่นทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ได้ ๗ ปีมา
แล้ว

น. อะไรเป็นจำนวน ๗ คับหรือหรือ ๆ ว่าการนับเป็น
จำนวน ๗

กษัตริย์ เมาของ พระเจ้า มณฑล ฉายอยู่ที่ พนด้น แด่ ใน
หมอนา เมื่อพระราชดำรัสถามถึงนั้น พระนาคเด่นจึงทูลว่า
นั้นเจ้าพระองค์ไปปรากฏอยู่ที่พนด้นและที่หมอนา ชาติมภาพ
ขอทูลถามว่า พระองค์เป็นพระราชหรือเจ้านายเป็นพระราช

น. ข้าพเจ้าเป็นราชา เมาไร่ราชา ด้วยว่าเจ้าน
ชาติมภาพเจ้าจึงปรากฏขึ้น

น. ขอถวายพระพร นับเป็นเรือนนแ่ง จำนวน ๗ ปี
นั้นชนกเพราะว่านับแต่ชาติมภาพบวชมาจนบัดนี้ วันคืนไต่ดวง

ไปเป็นจำนวนนับเท่านั้น

น. เรอช่างฉลาดจริง ๆ

จบวิธีแก้ปัญหา

ปัญหาที่ ๓

พระเจ้านันทเศรษฐีถามว่า คุณก่อนพระนาคเสน เรอบรร
ประดังกะไร

พระนาคเสนทูลตอบว่า รอดถวายพระพร ประดังกะ
ดับทุกข์ และประดังกะให้เป็นประโยชน์สู่รแก่คนทั่วไป

น. ถ้ากระนั้น เธอจะยอมสละเวลาพูดกับข้าพเจ้าได้
หรือไม่

น. ถ้าพระองค์ตรัสอย่างบัณฑิต ข้าคนภาพักจากพูด
ด้วยได้ ถ้าตรัสอย่างพระเจ้าแผ่นดิน ข้าคนภาพักพูดด้วย
ไม่ได้

น. บัณฑิตพูดกันอย่างไรเล่าเธอ

น. บัณฑิตพูดกัน ย่อมผูกเป็นปัญหาถามกันบ้าง แก่
ปัญหาถามบ้าง พูดขบถบ้าง ยอมรับบ้าง พูดแข่งกันบ้าง ออกฝ่าย
กับพูดแข่งบ้าง และย่อมไม่โกรธเพราะการพูดโต้เถียงกันนั้น

ขอถวายพระพร บัณฑิตพูดกันอย่างไร

น. ถ้าพระเจ้าแผ่นดินพูดอย่างไรเดี๋ยว

น. ขอถวายพระพร พระเจ้าแผ่นดินเมื่อทรงออกความ
เห็นเรื่องใดเรื่องหนึ่งขอ ฎีกาออกคักงานชน ก้องพระรา
ชาธิญาเกษมณ พระเจ้าแผ่นดินทรงหลายครั้งอย่าง

น. ข้าพเจ้าพูดอย่างบัณฑิต จะไม่พูดอย่างพระเจ้า
แผ่นดิน ขอเรื่องพูดตามสบายเหมือนอย่างพูดกระดามเนตร
หรือคนรักชาวคณนเถก อย่าไค้ความเกรงกลัวเลย

น. ขอถวายพระพร เป็นพระมหากษัตริย์อย่าง

น. ข้าพเจ้าขออนุญาตสักตามเธอจะได้หรือไม่

น. ขอพระองค์จงตรัสถามเถิด

น. ข้าพเจ้าได้ถามเธอแล้ว

น. อาคมภาพักได้ถวายวิธัชนาแล้ว

น. เธอวิธัชนามาว่าอะไร

น. พระองค์ตรัสถามมาว่าอะไร

น. เรณดำมารดาจริง

จบคึกขบวิญญาปัญหา

ปัญหาที่ ๔

จึงพระเจ้ามณฑาทรงพระราชดำริว่า พระภิกษุรูปนั้น
 ปรารถนามรรคผลได้ครอบงำได้ ก็แต่ขอที่เราจะต้องถามขงม
 อยู่มาก จนหมดเวลาเสียแล้ว อย่ากระนั้นเลยพรุ่งนี้จงพูด
 กันต่อไปในวังเถิด เมื่อทรงพระราชดำรินั้นแล้ว จึงครัดตั้ง
 เทวมนัคยอำมาคย ให้อาราธนาพระเถระเจ้า เจ้า ไปในพระราชวัง
 ในวันรุ่งขึ้น แล้วเสด็จจากราชอาสน์ ครีดีดาพระเถระเจ้ามา
 ทรงมาพระที่นั่งเสด็จจากอโศกนาถพระราชมณเฑียรมายังเทวมนัคย
 อำมาคยที่อาราธนาพระเถระเจ้าตามรับสั่ง

ครั้นวันรุ่งขึ้น อำมาคย & นาย คือ เนมิคคยอำมาคย
 อันคกายอำมาคย มังกุลอำมาคย อัปพิททินอำมาคย
 พร้อมกันเข้าไปทูลถามพระเจ้ามณฑาทันทีว่า จะโปรดให้นิมนต์
 พระนาคเสนเข้ามาหรือยัง เมื่อครัดอนุญาตแล้วจึงทูลถามว่า
 จะโปรดให้นากับพระภิกษุตั้งกี่รูป ครีดีว่า ท่านจะมากับพระ
 ภิกษุกี่รูปก็ถามใจท่านเถิด จึงอำมาคย & นายพากันไปเรียน
 พระเถระเจ้าตามพระราชดำริ

ครั้นได้เวลาพระนาคเสน ก็ลา พระภิกษุสงฆ์ เข้า ไปสู่สำนัก
 นคร ขณะนั้นเดินไปตามทาง อันคกายอำมาคยเข้าเดินเคียง

พระนาคเดินแล้วถามชนว่า ข้า^๕ออก^๕เชอ^๕แดงว่า 'นาคเดิน'
 ๕ นน อะไรเป็นนาคเดิน

พระนาคเดินถามว่า ก็ท่านเข้าใจว่ากระไรเล่า

อ. ข้าพเจ้าเข้าใจว่า ดน^๕หาย^๕ใจ^๕เข้า^๕ออก^๕ถนน^๕หะ^๕เป็น^๕
 นาคเดิน

น. ถ้า^๕ด^๕น^๕น^๕ ออก^๕มา^๕แล้ว^๕ไม่^๕กลับ^๕เข้า^๕ไป^๕อีก^๕ หรือ^๕
 เข้า^๕ไป^๕แล้ว^๕ไม่^๕กลับ^๕ออก^๕มา^๕อีก^๕ คน^๕นั้น^๕จะ^๕มี^๕ร^๕วด^๕ค^๕อยู่^๕ค^๕ไป^๕อีก^๕ได้^๕
 หรือ^๕ไม่^๕

อ. คน^๕นั้น^๕ก็^๕คาย^๕ดี^๕ทาน

น. คน^๕ที่^๕เป^๕่า^๕ดัง^๕ซ^๕ เป^๕่า^๕ว^๕ด^๕ย^๕หรือ^๕เป^๕่า^๕เร^๕ง^๕ ด^๕น^๕ก^๕ด^๕บ^๕เข้า^๕
 ไป^๕อีก^๕หรือ^๕

อ. หาม^๕ไค^๕

น. ก็^๕เม^๕ือ^๕เป็น^๕เร^๕น^๕น^๕ ไฉ^๕น^๕เขา^๕จ^๕ัง^๕ไม่^๕คาย^๕เด^๕่า

อ. เธอ^๕พูด^๕จ^๕ัก^๕จ^๕ำน^๕น^๕ก^๕ ข้า^๕พ^๕เจ้า^๕ไม่^๕มี^๕ค^๕ว^๕า^๕น^๕ด^๕่า^๕ม^๕าร^๕ถ^๕พ^๕
 ที่^๕จะ^๕พูด^๕ได้^๕ค^๕อ^๕บ^๕ได้^๕ ร^๕อ^๕เร^๕อ^๕จ^๕ง^๕ว^๕า^๕ให้^๕ห^๕ัง^๕ก็^๕เด^๕ีย^๕ว^๕ก^๕เ^๕ก^๕

น. ดน^๕หาย^๕ใจ^๕เข้า^๕ออก^๕ถนน^๕ ไม่^๕ไร^๕ร^๕ว^๕ัด^๕ เป็น^๕แค่^๕ด^๕่า^๕ห^๕ร^๕บ^๕
 ป^๕ร^๕น^๕ป^๕ร^๕อ^๕ว^๕่า^๕ก^๕าย^๕ให้^๕เป็น^๕ช^๕ย^๕ู^๕เท^๕า^๕น^๕

อัน^๕ค^๕ก^๕าย^๕อ^๕่า^๕มา^๕ค^๕ย^๕ก^๕เด^๕อ^๕ม^๕ได้^๕

จ^๕บ^๕อัน^๕ค^๕ก^๕าย^๕บ^๕ัญ^๕ห^๕า

ปัญหาที่ ๕

เมื่อพระนาคเดินไปถึงพระราชวัง พระเจ้านันทก ก็ทรง
 ประเคนอาหารบิณฑบาตแด่พระองค์ และพระราชทานน้ำใคร่แก่พระองค์
 ทวทุกรูปแล้ว มีพระราชดำรัสถามนาคว่า พระนาคเดินกับพระภิกษุ
 ๑๐ รูปให้รออยู่ นอกนั้นให้กลับไป แล้วจึงทรงถามว่า
 ลูกของพระนาคเดิน นี้เราจะพูดกันถึงเรื่องอะไรดี

พระนาคเดินทูลตอบว่า ขอถวายพระพร การพูดกัน
 นี้มีความประสงค์ขอยกแต่เพื่อความเท่านั้น เพราะฉะนั้น จึงควร
 แต่โดยเนื่อความเกิด

น. การบวชของเขมมีประโยชน์อย่างไร และมีอะไร
 เป็นคุณ ซึ่งเขมมีประสงค์อย่างนี้

น. การบวชมีประโยชน์ที่จะได้รู้ ว่า ทำอย่างไรจึงจะ
 ได้รับความทุกข์ทรมานอยู่ได้ และจะไม่ให้ความทุกข์อย่างอื่นเกิดขึ้น
 อีก อนุปาทานนิพพาน (การดับงานสิ้นเชื้อ) เป็นคุณซึ่งหา
 ภายของประสงค์อย่างนี้

น. บรรดาคนบวช บวชมุ่งประโยชน์อย่างนั้นด้วยกัน
 ทั้งหมดหรือ

น. หามได้ บางพวกบวชเพื่อจะหนีพระเจ้าแผ่นดินหรือ

มาอีก

น. ผู้ที่ยังนึกได้จกกลับมาเกิดอีก ผู้ที่นึกได้แล้ว
จกไม่กลับมาอีก

น. ก็ตัวเธอเล่า จกกลับมาเกิดอีก หรือว่าจกไม่กลับมาอีก

น. ขอถวายพระพร ถ้าอาตมภาพยังมีอุปาทาน (ก็เกิด
ที่ยังเป็นเธอ) อยู่ ก็จกกลับมาเกิดอีก ถ้าไม่มีอุปาทาน ก็
จกไม่กลับมา

น. เรือดตาคนกับปัญหา

จบปฏิจจนรีกชนปัญหา

ปัญหาที่ ๘

พระเจ้ามโหตรัตนถามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน ผู้ที่
ไม่กลับมาเกิดอีก เป็นเพราะโยนิโสมนสิการมิใช่หรือ

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร เป็นเพราะ
โยนิโสมนสิการด้วย เพราะปัญญาคด้วย เพราะกุศลธรรม
เหล่านี้ด้วย

น. โยนิโสมนสิการก็คือปัญญามิใช่หรือ

๒
เกยวนน

น. นนแดนนโต แม่น้ำตกฝนคนก้นนนเหมือนกัน ไร่
ความกึกความนก ยกเขาเหคุนถ แห่งจิรณกหิตทงหอย นารวมได้
ส่วนไร่ความรอบรูเป็นผู้ชราควา จะควรมกหิตด้วยจิรยอย่างไร
จงจรมนถ รอดวายพระพร นนแด เป็นความค่างแห่งอักษณะ
๒ ๒
ทง ๒ นน

จบนนถการถกชนปัญหา

ปัญหาที่ ๕

พระเจ้านมิตถ์ตรัสถามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน คำที่เธอ
ว่าผู้ทจกไม่ถดบังมาเกิดชอก เป็นเพราะกุศลธรรมเหล่านี้ด้วย
นน คอกุศลธรรมเหล่านี้

พระนาคเสนทงตอบว่า รอดวายพระพร คือกุศลธรรม
เหล่านี้ คัด (ความดำรวมกายวาจา) ศรัทธา (ความเชื่อ)
วิริยะ (ความเพียร) ธคิ (ความระลึกได้) ธมมวิ (ความ
ตั้งใจมั่น) ปัญญา (ความรอบรู)

น. ก็คือมถักษณะอย่างไรเจ้าเธอ

น. คือเป็นที่เพาะปลูกคุณงามความดีอื่น ๆ ให้งอกงาม

ปัญหาที่ ๑๐

พระเจ้ามณฑลนครราชสีมา คุกก่อนพระนาคเด่น กศัรธา
มณฑลนครราชสีมา

พระนาคเด่นทูลตอบว่า ขอถวายพระพร มณฑลนครราชสีมา
จักให้มณฑลได้ และมณฑลนครราชสีมา

ม. ศัรธาทำจักให้มณฑลได้ได้อย่างไร

น. ศัรธาเมื่อเกิดชน ย่อมรับได้นิเวศน์ (*) ไปจาก
จัก จักเมื่อปราศจากนิเวศน์ ก็ย่อมมณฑลได้

ม. เรขจงเปรียบให้ฟัง

น. เหมือนพระมหากษัตริย์ พร้อมด้วยจตุรงคเสนา
แต่จตุรงคเสนาทูลยกถามแนะนำขอแห่งหนึ่งไป ครั้นแล้วทรงกระ-
หายน่า จึงส่งครุฑให้ราชบุรุษไปตักนาคถวาย กับแถมนม
เตยศักดิ์ด้วย ด้วยมารดทำให้ขุนให้ได้ได้ ของพระมหากษัตริย์
พระองค์นั้นมณฑล เมื่อราชบุรุษนำพระนาคไปถวายแล้ว ก็

(*) นิเวศน์ คือธรรมเนียมอันจักให้ขุน บ้างกันไม่ให้
บรรดากษัตริย์ มี ๕ อย่าง คือ ๑ ความกำหนดครุฑไว้. ๒ ปอง
รายมณฑล. ๓ จักให้ขุนและเกิดมณฑล. ๔ พึงชานและรำคาญ.
๕ ใจดังเด

นำเอาแก้วมณีดวงนั้นไปแปะในเมษาคันธินั้น พอแร่ธาตุ
จอกแหนกหลุดออกไป คนก็มอง นึกได้ขึ้น วรบุรุษจึง
ศกน่านมาถวายพระมหากษัตริย์ตามพระราชประสงค์ ขอ
ถวายพระพร เปรียบจิตเหมือนหน้า ผู้ทำศรัทธาให้เกิดเหมือน
วรบุรุษ นวัตกรรมเหมือนธาตุหายแฉะคน ศรัทธาเหมือนแก้ว
มณี, อนาคตใจของคนเรา ย่อมถูกนิเวศนียังโดยทางหนึ่ง
หรือสอง ๕ อย่างนั้นกระทำให้เศร้าหมอง พะเห็นคนทั้งพยายาม
กีดป้องร้ายเรา ใจย่อมขุ่นอยู่เสมอ ถ้าในขณะนั้นเขามี
ใจให้ความคำนึงถึงเหตุผลจนเห็นโทษแห่งพยายามได้ ก็ย่อม
จะระงับความพยายามเสียได้ทันที เพราะเกิดศรัทธาความเชื่อ
มั่นว่า ทำชั่วก็ใคร่บรรลุมรรค คนที่กลัวความพยายาม คนที่กลัว
รับผลของพยายาม ซึ่งเป็นการก่อเวรก่อกรรมทำลายประโยชน์
สุขของคนและผู้อื่น เมื่อนั้นใจจะว่างจากขุ่นมัวภาพมัวได้
ขึ้นโดยลำดับ ถวายพระพร จิตปราศจากนิเวศนิจึงย่อม
มีอยู่อย่างนี้

น. คุณพ่อพระนาคเสน พึงทำศรัทธา มีลักษณะสูง ใจนั้น
ก็อย่างไร

น. ขอถวายพระพร ตัวอย่างเช่นคนเห็นคนอื่นเขา
พยายามทำความดี จนสามารถนำคนชนอยู่ฐานะอันสูง แดงหน้า

เขาปฏิปการของผู้นั้นมาเป็นทางคำเห็นของตนบ้าง แม้จะยาก
ลำบากสักเพียงไร ก็พยายาม ด้วยเชื่อว่าคนที่จะคงคนไว้ใน
ฐานะอันสูงเร้นนั้นได้ ต้องมีความอดทนต่อทนนานมากจนทำให้
ถวายพระพร เช่นนี้เป็นลักษณะแห่งศรัทธาที่จริงใจ

ม. เธอจงหาด้วยอย่างมาเปรียบให้ฟังอีก

น. เหมือนแม่น้ำที่ถูกกระแสน้ำเซาะฝั่ง พังกว้างออกไป
โดยลำดับ ผู้ที่ผ่านไปเมื่อไม่ทราบว่าเป็นแม่น้ำคนใด
เพียงไร ก็ไม่กล้าที่จะข้ามไป ต้องยืนอยู่ริมฝั่งนั้น คือเมื่อ
ผู้หาญข้ามไปก่อน เขามั่นใจกล้าข้ามข้ามไป เพราะเชื่อว่า
คนที่กล้าข้ามมาได้เช่นนั้น ด้วยอย่างนั้นได้ แม้ศรัทธาที่
ฉันทัน ย่อมจริงใจให้หาญกระทำการกิจพระพุทธบรรพชา
ในอัมมกนิทาย ใจความว่า คนข้ามห้วยด้วยศรัทธา ข้าม
มหาสมุทรคืออวิชชาได้ด้วยความไม่ประมาท ข้ามความ
ทุกข์ได้ด้วยความเพียร และบริสุทธได้ด้วยปัญญา

ม. เธอว่าน่าฟัง

จบศรัทธาฉกัธถนปัญญา

ปัญหาคี ๑๑

พระเจ้ามโณทศตรัสถามว่า คุณอนพระนาคเสน กอธยะ

(ความเพียร) มีลักษณะอย่างไร

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงตอบว่า รอดถวายพระพร มีลักษณะคา
 จุนไว้ อันความคั่งทงหลายเมื่อใดความเพียรเขากาจุนไว้แล้ว
 ย่อมไม่เสื่อมทราม

ม. เรอจงเปรียบให้ฟัง

ม. เหมือนบ้านเรือนที่ชนเขาจะถ่ม เมื่อเขาไม่เขาคา
 ใจก็ถ่มไปไม่ไถ่ถ่มได้ ความเพียรถ่มถ่ม ย่อมคอยคาใจ
 รวนเรอยู่ให้ถ่ม
 ให้ทรงค่วอยู่ได้ ถิ่นนัยแห่งพระพุทธภาษิตว่า ผู้มีความเพียร
 ย่อมละความชั่วได้ และทำความดีให้เกิดขึ้นได้

ม. เรอว่าชอบแล้ว

จบวิธีจัดการปัญหา

ปัญหาที่ ๑๒

พระเจ้าแผ่นดินทรงถามว่า คุณพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงตอบว่า รอดถวายพระพร มีลักษณะอย่างไร

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงตอบว่า รอดถวายพระพร มีลักษณะให้
 นกได้และกบได้

ม. ให้นักได้อย่างไร ถือไว้อย่างไร

น. อันใดเมื่อเกิดชน ย่อมให้นักตั้งบุญบาปทั้งหลาย

เช่น ให้นักว่าศมถกษณะอย่างหนึ่ง ศรัทธามถกษณะอย่าง
หนึ่งเป็นต้น

ม. เรอจหาด้วยอย่างมาเปรียบ

น. ขอถวายพระพร เหมือนเจ้าพนักงานของพระเจ้า
จักรพรรดิทำบุญพระราชาศรัทธาถวาย เพื่อให้ทรงทราบวา
สามอยู่เท่านั้น พอรบมอยู่เท่านั้น แลจนพจนเงินทองมอยู่
เท่านั้น ฯ เมื่อพระเจ้าจักรพรรดิได้ทอดพระเนตรบุญแล้ว
จะได้ทรงระตักตั้งบุญบาปมถกษณะดั่งด้นมา ซึ่งเป็นเหตุให้
ราชธมมบัณฑิต ฯ ถวายพระพร ดัดก็ยอมเป็นเช่นนั้นแหละ
เมื่อเกิดชนยอมให้นักถกษา นก นร นกุนแะ โทษ เป็น
อย่างหนึ่ง ฯ

ม. ถัดทมถกษณะถือไว้นั้นเป็นอย่างไรเล่า

น. ขอถวายพระพร ดัดเมื่อเกิดชน ย่อมให้เจตถกษา
ว่า นกนคณควรประพฤติ นรให้โทษควรระ

ม. เรอจเปรียบให้ฟัง

น. เหมือนนายพระทวารยอมมหนาท ครอบจักรวาล ผู้ที่
ออก ถ้าเห็นธมควรจึงอนุญาตให้เข้า ถ้าเห็นพระเกรงว่าจะ

เป็นคนทูลรักห้ามไม่ให้เข้า ขอถวายพระพร ดิฉันก็เป็นอย่าง
นั้นแหละ ขอมกอยเกลียดคนดังที่ชวนให้เข้ามาประจำใจ เด็ก
พันใจเฉพาะดังทศกระทำให้ในใจ

ม. เรขานพวงศ์

จบคดีกรณปัญหา

ปัญหาที่ ๑๓

พระเจ้ามณฑลรัตนดิลก มหาพิชัยสงคราม เจ้าพระยา
(ความคงใจมั่น) มีลักษณะอย่างไร

พระนาคเสนทูลตอบว่า มีลักษณะเป็นประธาน ขอถวาย
พระพร อันความคงใจมั่นอันมีนาคเสนเป็นหัวหน้าเป็นประธาน
ทั้งนั้น

ม. เรขางเปรียบ ไทพง

น. ขอถวายพระพร เหมือนพระมหากษัตริย์เจ้ากรุง
พระราชสงครามพร้อมด้วยกรุงเก่า กับบรรดาเจ้า & เหล่า
ซึ่งคบเป็นหมู่หมวดยกขึ้น คือมีพระมหากษัตริย์เป็นอุปราชกิจ
การเป็นประธาน ก็การนั้น ๆ จึงจะดำเนินต่อไปได้ คือ
อย่างนั้นใด แม้มีนาคเสนนั้น ขอมเป็นหลักเป็นประธานของ

น. เหมือนคนถือ โคมไฟเข้าไปในที่มืด ทันทีที่ความ
มืดยอมหายไป ดั่งที่เกิดชนบท ต้องแสงให้ปรากฏจนแ
เห็นรูปอะไร ๆ ได้ชัดเจน น้แหละฉันใด แม้ปัญญาที่ฉัน
เมื่อเกิดชนยอมกำจัดความโง่เขลาซึ่งเป็นดุจอาการมืด ทำ
ความสว่างคือความรู้ให้เกิด ต้องแสงคือความฉลาดให้ปรากฏ
ม. เรือฉางแจ่มแจ้ง

จบปัญญาจักรชนปัญญา

ปัญหาที่ ๑๕

พระเจ้ามณฑลนครราชสีมา บอกกับพระนาคเสน ที่
ความคิยอนมียู่มากอย่างต่าง ๆ กัน แต่ว่าเมื่อพูดถึงประ โยชน์
แล้วดำเ็นอย่างเดียวกันนี้หรือไม่

พระนาคเสนตอบว่า น้, ขอถวายพระพร คือกำจัด
ความชั่ว

ม. เรือฉางก็ด้วยอย่างมาเปรียบให้ฟัง

น. ฉันคงทักข้อมมีมากพวกมากเหล่านี้ด้วยกัน และต่าง
ก็กระทำกิจธุระอันเป็นหน้าที่ของคนแต่ละอย่าง ๆ น้หรือไม่

ม. ใช่ดิฉัน

น. ขอถวายพระพร กุศลที่คนจำนวนมากให้อาณนุญ
หลวงอยู่ คืออะไร

น. ถัดลงมาจะปราบชาศึก หวังจะเอาชนะชนะมาสู่กองทัพ
ของคน

น. ขอถวายพระพร อันความคึกคักของเหล่าคนเดียวกับ
กองทัพนั้น คือน่ามากอย่างมากประเภทหนึ่งและคึกคักกระทำกิจตาม
คุณวิเศษของคน ๆ แต่บุคคลความคึกคักเหล่านั้นมุ่งกระทำ กุศลต่าง
หวังปราบความชั่วของเหล่า ซึ่งเบียดเบียนของคนให้หมดสิ้นไป
เช่นเดียวกัน

น. เข้าใจกระไร

จบมานาเอกกัจจกรณปัญหา

จบวรรคที่ ๓

วรรคที่ ๒

ปัญหาที่ ๑

พระเจ้ามณฑลทศรรัตนามาว่า ผู้ก่อนพระนาถเด่น ผู้ทลาย
ไปแต่ด้วยกลับไปเกิดอีก เราจะต้องเป็นมุนี หรือว่าจะเปลี่ยน
ไปเป็นอีกคนหนึ่ง

พระนาคเดินทอดคอบว่า จะว่าเป็นผู้หนักไม่ใช่ จะว่าเป็น
อีกคนหนึ่งก็ไม่ใช่

ม. ขอเธอจงเปรียบให้ฟัง

น. อาตมภาพขอทูลถามว่า เมื่อพระองค์ทรงพระ
เยาว์บรรทมอยู่ในพระอุ กับพระองค์ทรงพระเจริญวัยเป็นผู้
ใหญ่ ชนในคณน จะนับว่าเป็นพระองค์เดียวกันหรือต่าง
พระองค์กัน

ม. ต่างกันเป็นคนละคนทีเดียว

น. ถ้าเป็นอย่างนั้น บิดามารดาของบุคคลคนหนึ่ง ๆ กับ
หลายคน และมีลูกหลายครั้งหนึ่งดี เรนเมื่อยังเป็นเด็ก บิดา
มารดาผู้ใดคนหนึ่ง เติบโตเป็นหนุ่มเป็นสาวก็เป็นลูกอีกคนหนึ่ง
ถึงปู่แก่เฒ่าก็เป็นลูกอีกคนหนึ่ง

ม. หากเป็นเช่นนั้นไม่ แต่ถ้าเป็นเธอถูกถามเขาบ้าง เธอ
จะตอบว่าอะไร

น. อาตมภาพก็ตอบว่า อาตมภาพนั้นแต่เป็นเด็ก อาตม
ภาพนั้นแต่เป็นผู้ใหญ่, อาตมภาพนั้นแต่จึ่งนับว่าเป็นคน ๆ
เดียวกัน

ม. ขอเธอจงเปรียบให้ฟังอีก

น. การจุติโคมไฟ เราอาจจะตามได้ตลอดรุ่งได้มี

ต้อง^๕มาเกิดอีก^๕กัน^๕ เขาจะ^๕รู้^๕ตัว^๕หรือ^๕ไม่ว่า^๕เขา^๕จัก^๕ไม่^๕มาเกิด

พระ^๕นาค^๕เดิน^๕ทอด^๕คอ^๕บว่า^๕ ขอ^๕ถวาย^๕พระ^๕พร^๕ รุ^๕.

น. รุ^๕ใด^๕อย่าง^๕ไร

น. รุ^๕ใด^๕คว^๕ย^๕รุ^๕คว^๕ย^๕อยู่^๕ว่า^๕ อัง^๕ซึ่ง^๕เป็น^๕เหตุ^๕ให้^๕เกิด^๕ คน^๕ใด^๕ทำ^๕
ให้^๕หม^๕ค^๕ง^๕น^๕ไป^๕แล้ว^๕

น. เขา^๕จ^๕ง^๕หา^๕ค^๕ว^๕ย^๕อย่าง^๕มา^๕เป^๕ร^๕ย^๕บ

น. ขอ^๕ถวาย^๕พระ^๕พร^๕ ขา^๕ว^๕นา^๕น^๕ว^๕ค^๕ขา^๕ว^๕เ^๕ร^๕จ^๕แล้ว^๕ เขา^๕ร^๕น^๕
ขา^๕ว^๕เป^๕ด^๕อ^๕ก^๕มา^๕ได้^๕ย^๕ง^๕ว^๕ง^๕ไ^๕ค^๕ม^๕ คร^๕น^๕มี^๕ค^๕อ^๕มา^๕เขา^๕ไม่^๕ได้^๕ทำ^๕น^๕า^๕อ^๕ก^๕,
ก^๕ขา^๕ว^๕เป^๕ด^๕อ^๕ก^๕ท^๕เขา^๕จะ^๕ง^๕ด^๕ม^๕ไ^๕น^๕น^๕ม^๕ค^๕ก^๕น^๕ง^๕น^๕เป^๕ด^๕อ^๕ง^๕ไป^๕ทุ^๕ก^๕ว^๕น^๕ๆ^๕ เม^๕อ^๕
เป็น^๕เช^๕น^๕น^๕ ขา^๕ว^๕นา^๕น^๕น^๕เขา^๕จะ^๕ร^๕หรือ^๕ไม่ว่า^๕ ย^๕ง^๕ว^๕ง^๕ของ^๕เขา^๕จ^๕ก^๕
ไม่^๕ค^๕ม^๕ช^๕น^๕อ^๕ก^๕

น. รุ^๕ดี^๕เช^๕

น. ขอ^๕ถวาย^๕พระ^๕พร^๕ รุ^๕ไ^๕ค^๕เ^๕ร^๕า^๕ระ^๕อะ^๕ไร

น. เ^๕ร^๕า^๕ระ^๕ค^๕ว^๕ห^๕ย^๕ค^๕ทำ^๕น^๕า^๕จ^๕ัง^๕รุ^๕ไ^๕ค^๕

น. น^๕น^๕แ^๕ด^๕น^๕ไ^๕ค^๕ แม^๕ย^๕ก^๕ไม่^๕ค^๕อ^๕ง^๕มา^๕เก^๕ด^๕อ^๕ก^๕ เขา^๕ก^๕รุ^๕คว^๕อ^๕น^๕
น^๕น^๕ เ^๕ร^๕า^๕ระ^๕ค^๕ว^๕เขา^๕ได้^๕ห^๕ย^๕ค^๕ก^๕อ^๕เห^๕ตุ^๕ซึ่ง^๕จะ^๕ทำ^๕ให้^๕เก^๕ด^๕ค^๕อ^๕ไป^๕หม^๕ค^๕แล้ว^๕

น. เป^๕ร^๕ย^๕บ^๕เข^๕า^๕ใจ^๕

จบ^๕น^๕ป^๕ป^๕ฏ^๕ิ^๕ง^๕น^๕ริ^๕ค^๕ห^๕น^๕ร^๕า^๕น^๕น^๕บ^๕ัญ^๕ห^๕า

ปัญหาที่ ๓

พระเจ้ามีดันทศกัณฐ์ถามว่า คุณพระนาคเสน ญาณ
(ความรู้) มี ปัญญา (ความรอบรู้) กับความไรหรือ

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ไร

น. เมื่อเป็นเช่นนั้น ญาณก็เช่นเดียวกับปัญญาดิเธอ

น. ขอถวายพระพร ถูกแล้ว

น. มุทุมุทาณและปัญญาคะหลงหรือไม

น. หงในที่บางแห่ง ไม่หงในที่บางแห่ง

น. ในที่เรนไรหง เรนไรไม่หง

น. ขอถวายพระพร หงในวิชาที่คนยังไม่ได้เรียน ใน
ที่ที่คนยังไม่เคยไป และในภาษาที่คนยังไม่เคยฟัง

น. ก็ในที่เรนไรไม่หงเจ้าเธอ

น. ที่ใดมีอาการไม่เที่ยงแปรผัน เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา
ไรตัวไรคน ในที่เช่นนั้นแต่ไม่หง

น. ความหงของผู้นั้นไปอยู่แต่ที่ไหนเจ้าเธอ

น. ขอถวายพระพร เมื่อญาณความรู้เกิดขึ้น ความ
หงก็หายไป

น. เธอจงเปรียบให้ฟัง

น. เหมือนคนต้องแสงไฟเข้าไปในที่มืด ทนทนนมดก

หายแสงสว่างก็ปรากฏขึ้น ถวายพระพร ญาณความรู้เป็น
เช่นเดียวกับแสงไฟไหม้ เกิดขึ้นเมื่อใด ความหลงก็ความไม่
รู้หายไปเมื่อนั้น

ม. กับปัญญาความรอบรู้เล่าไปอยู่แต่ที่ไหน

น. ขอถวายพระพร แม้ปัญญาเมื่อกระทำกิจของคน
แล้วก็หายไปไหนหมด คงยังปรากฏอยู่ แต่ความรู้ซึ่งคิด
ธรรมดา คือ ความแปรปรวน ความ เป็นทุกข์ ความ มีไร ความ
เท่านั้น

ม. เรขจงเปรียบให้ฟัง

น. เหมือนคนจุดไฟเขียนหนังสือในเวลากลางคืน ครั้น
เขียนเสร็จแล้วดับไฟนอน ไฟก็ดับอันดับหายไป แต่ตัว
อักษรที่ไฟเขียนไว้ก็ยังปรากฏอยู่ นี่แสงไฟใด, แม้ปัญญาที่
ฉิบหาย ทักษะของคนเสร็จแล้วดับไปในทันที ส่วนที่ยังเหลือ
อยู่ก็คือ ความรู้แจ้งประจักษ์ในอาการไม่เที่ยงเป็นทุกข์เป็น
อนัตตาเท่านั้น

ม. ชอบแล้ว

จบปัญญาวิชารุณนันทินา

ปัญหาที่ ๔

พระเจ้านันทพรตรัสถามว่า คุณอนพรนาคเสน ผู้ทาสไม่
 ต้องมาเกิดอีก ระหวางเมื่อยงมรชคอยู่จะรู้สึกถึงความลำบาก
 หรือไม่

พระนาคเสนทูลตอบว่า ระหวางพระพร บางส่วนก็รู้สึก
 บางส่วนก็ไม่รู้สึก

ม. ส่วนไหนรู้สึก ส่วนไหนไม่รู้สึก

น. ร่างกายของท่านรู้สึกถึงความลำบาก แต่ใจของ
 ท่านไม่รับรู้ถึงความลำบาก คือไม่มีความทุกข์ใจ

ม. โฉนจึงเป็นเช่นนั้นเองหรือ

น. เหตุว่า ความ ลำบากกาย เช่นเมื่อยขบ หิวระหาย หรือ
 โรคภัยไข้เจ็บอย่างอื่น ก็ยังคงมีแต่คงแห่งร่างกายท่านอยู่ตาม
 ธรรมดา แต่ท่านไม่มีความลำบากใจ เพราะท่านได้ทำให้
 รู้สึกถึงความลำบากใจ ท่านได้กำจัดจนสิ้นเธอแล้ว จึงเป็น
 อันว่าใจของท่านไม่รับรู้ถึงความลำบาก แม้พระผู้มีพระภาคก็
 ได้ตรัสไว้ ใจความว่า ผู้ที่ดับกิเลส (เหตุให้ใจเศร้า) แล้ว
 ย่อมคงมีแต่กายก็ทุกข์ (ทุกข์ประจำร่างกาย) เท่านั้น ส่วน
 เจตสิกทุกข์ (ทุกข์ใจ) เป็นอันไม่มีแล้ว

ม. เมื่อเช่นนั้น โฉนท่านจึง ไม่รับนิพพานหน้ความ

ลำบากเฉยเฉย

น. เพราะใจท่านเหล่านั้นมิได้เคยวณการอยู่ด้วยความลำบาก
 ภาย โดยมาพิจารณาเห็นว่า ความลำบากเหล่านั้นเป็นอาการ
 ประจำของร่างกาย เหมือนเกิดมกแกณจว ก็คงมีความใช้ความ
 เจ็บ คงเมื่อยขบหรือท้อระหายอยู่เป็นธรรมดา

อนึ่ง ท่านเหล่านั้นไม่เร่งกวอดเวลา ทำใจอยู่เต็มอจะท่า
 ประโยชน์ผู้ให้แก่มกและผู้อื่นทุก ๆ ขณะไป แม้พระดำริบุตร
 ก็คิดถ้าวได้ ความย่อ ๆ ว่า จะยังมีชีวิตอยู่ก็ จะตายเฉย
 ก็ดี ไม่เป็นเหตุให้คิดใจหรือเฉยใจ แต่ความเมื่อยมชีวิตอยู่ ก็
 จำทำประโยชน์ต่อไป

น. เธอว่านจับใจ

จบปรัณพพานปัญหา

ปัญหาที่ ๕

พระเจ้ามดินทศวรรตถามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน ผู้ชเวกนา
 (ความสุจริตกายสุจริตใจ) เป็นกุศลหรืออกุศล หรือเป็นอพยยากุศล
 (เป็นกลาง ๆ ไม่ใช่ ๒ อย่างนั้น).

พระนาคเสนทูลตอบว่า รอดวายพระพร เป็นโคตง

๒ อย่าง

ม. ตามธรรมเนียมคฤหัสถ์เป็นสุข อุตุสสัถ์เป็นทุกข์ แค่นี้
ไหนเธอจึงว่าเป็นได้ทั้ง ๒ อย่างเล่า

น. อาตมภาพจะเปรียบถวาย เหมือนคนเขาก่อนเห็นเด็ก
แดงโชนวางลงในมือข้างหนึ่ง เขาก่อนอุกเห็นวางลงในมือข้าง
หนึ่ง ขอดถวายพระพร มันเขารู้จักหรืออย่างไร

ม. ร้อนดีเธอ

น. ร้อนทั้ง ๒ มือหรือ

ม. หามิได้

น. หรือเย็นทั้ง ๒ มือ

ม. จะว่าเย็นทั้ง ๒ ก็ไม่ถูก

น. แลเธอพระองค์ทรงทราบว่า อุตุสสัถ์เป็นเรือน
เหมือนกัน คือเป็นได้ทั้งอุกอุตุสสัถ์ทั้งอุกอุก จะว่าเป็นแต่
อย่างหนึ่งอย่างใดก็ไม่ถูก เพราะอุกอุกก็มี อุตุสสัถ์ก็มี
อุกอุกตามถนัดก็มี

ม. เธอจงแจ้งให้ฟัง

พระนาคเสนจึงถวายวิสัชนาว่า โธมนัสอาศัยความ
กำหนัด (อุกอุกโลก) มี ๖, อาศัยเนกขัมมะ (อุกห่างจาก
โลก) มี ๖, โธมนัสอาศัยความกำหนัด (อุกเพราะระคน
ด้วยโลก) มี ๖, อาศัยเนกขัมมะ (อุกเพราะพยายามจะ

ห้วงโลก) มี ๖, อุเบกขา อาศัยความกำหนด (ความวาง
เฉยเกี่ยวห้วงโลก) มี ๖, อาศัยเนกขัมมะ (ความวางเฉย
เพราะห่างจากโลก) มี ๖, รวมเป็น ๓๖ แล้วจำแนกออก
ตามกาตอง ๓ คือ อัสสัฏฐิ อเนกาค และปัจจุบัน จึงบอกเขาเป็น
จำนวน ๓๐๘

ม. พัดดาวจริง

จบอุทเทสนาปัญหา

ปัญหาที่ ๖

พระเจาอมตทศตรัสถามว่า ตุก่อนพระนาคเด็น ก็คำที่
เราถามจากกอดบมาเกิดชกถมนน อะไรจกกอดบมาเกิด

พระนาคเด็นทุดตอบว่า ขอดถวายพระพร นามและรูป
จกกอดบมาเกิด

ม. นามรูปอนนแดหรือจกกอดบมาเกิด

น. มีไชนามรูปน, ขอดถวายพระพร เป็นนามรูปอีก
อนนทง ชงเกตรนเพราะบุญบาปอนนามรูปนได้กระทำไว้

ม. ถกถนไชนามรูปนไปเกิดแล้ว ก็เป็นอนว่าทบบาป
กรรมททททไว้ในชาคนทนอะดีเชอ

น. ขอดถวายพระพร ถ้าไม่บังเกิดต่อไปอีก ก็เป็นอน

หมั่น แด่อย่างคงมาเกิดอีก ก็หมั่นไป

น. เธอจงเปรียบให้ฟัง

น. เหมือนคนดกมะม่วงเจ้าของจับได้ เมื่อคดลงสำด
จำเลยแก้คดีว่า มะม่วงคนนั้น ใจก็มีได้ปลูกไว้ ต้นมะม่วงที่
เขาปลูกดกเป็นของคนอื่นปลูกมาก่อน ขอดถวายพระพร เมื่อ
จำเลยแก้คดีเร้น จะพ้นโทษหรือไม่

น. ไม่พ้นดีเธอ

น. ขอดถวายพระพร เพราะเหตุไร

น. เพราะว่าจำเลยยังมีความผิดฐานลักขโมยอยู่ แม้
คดีจะประหารชีวิตของใจกในคดีนั้นแล้วจจริง แต่ก็ยังขอว่า
รับตำราพิเคราะห์ความผิดในคดี * จึงเป็นอันว่าต้องโทษจำเลยได้

น. นั้นแดงใจ การที่จะเอานามรูปอื่น ช่างหนำมาเป็น
เหตุหนำมาปรกรรมทักไว้ในชาตินี้ให้พ้น ก็ไม่ได้ด้นนเหมือน
กัน เพราะความนามรูปอื่นนั้นเกิดขึ้นเพราะบุญบาปที่นามรูปนั้นเป็น
ผู้ก่อไว้

น. ขอเธอจงเปรียบให้ฟังอีก

น. เหมือนคนก่อไฟไหม้ในฤดูหนาว ครั้นแล้วไม่ดับไฟ
หตักไปดับ ไฟนั้นก็ถูกตามไปไหม้ไรนาของผู้อื่น เมื่อคดลง
โรงศาล จำเลยแก้คดีว่า ไฟที่เผาอกของตนนั้นเป็นไฟที่อกของหน้

ภาพได้ถวายวัดธนาเดียง (*) ถ้าจะถวายวัดธนาอึก อาจ
จะผิดไปก็ได้

ม. จะผิดไปได้อย่างไร จงเปรียบให้ฟัง

น. เหมอนข้าราชการผู้หนึ่ง ทำความดีมีความรอบพอ
พระวราหฤทัยของพระราชา จนได้รับพระราชทานบำเหน็จ
ต่าง ๆ แล้วข้าราชการผู้นั้นจะพูดว่า พระราชามีได้ทรงชุบ
เลี้ยง เรณู หรือถวายพระพร จะขอจาเราผู้ถูกลดหรือ

ม. ก็ไม่ถูกวิธีเธอ

น. นั้นแต่ฉันใด แม้ปัญหาที่ขาดมภาพถวายวัดธนาจน
เป็นทิพพอพระวราหฤทัยแล้วฉันนั้นแต่ ถ้าจะถวายวัดธนาอึก
อึก อาจจะไม่ถูกพระวราหฤทัยก็เป็นได้

ม. เธออ่านผิดจริง

จบขุนปฏิสันธิกหนปัญหา

ปัญหาที่ ๘

พระเจ้านันทนครคีตรัตนว่า คู่ก่อนพระนาคเสน ก็คำที่
เธอว่า นามและรูปนั้น อะไรเป็นนาม อะไรเป็นรูป

(*) คำนี้มีในปัญหาที่ ๖ บรรทัด ๓

พระภาคเดินทอดคอว่า ขอถวายพระพร ดังที่ไม่ปรากฏ
 แถ่คำ หู จมูก ตา กาย เพราะเป็นของละเอียดหรือเป็น
 ของไม่มีความ ไม่มีความ เช่นจิตหรืออารมณ์ที่เกิดขึ้นเป็น
 นาม ดังที่อาทราบดีด้วยความเป็นคน เป็นรูป

น. เพราะเหตุไร นามอย่างเดียวหรือรูปอย่างเดียว จึง
 เกิดขึ้นไม่ได้

น. เพราะทางของอาศัยซึ่งกันและกันจึงจะเกิดขึ้นได้ ถ้า
 ชาติเดียวแต่อย่างใดอย่างหนึ่ง ก็เกิดขึ้นไม่ได้

น. เรืองหาตัวอย่างมาเปรียบเทียบ

น. ขอถวายพระพร เหมือนไก่ก่อนแต่จะเกิดเป็นตัวไก่
 ต้องเป็นฟองมาก่อน ค คืออาศัยการอบอุ่นที่แม่ไก่ฟัก
 ค ฟองนั้นจึงจะเกิดเป็นตัวไก่ขึ้นได้ นั่นคือ เมื่อนามรูปเกิดขึ้น
 เหมือนกัน ค คือของทั้งสองทั้งนามทั้งรูปจึงจะเกิดขึ้นได้ ขอถวาย
 พระพร อนนามรูปนี้ ถ้ายกแยกไปจะอยู่ ก็เกิดอยู่นาน

น. แปลกจริง

จบนามรูปปัญหา

ปัญหาที่ ๕

พระเจ้านมทศพรดำรัสว่า คู่ก่อนพระภาคเดิน ถัดมา

เธอว่าอนนามรูปนี้ ถ้ายกมเหตุปัจจัยอยู่ ก็เกิดอยู่นานน คือ
นานอย่างไร

พระภาคเจ้าทูลตอบว่า ขอถวายพระพร คือนานทั้ง
ถาวรมาแล้ว ทั้งต่อไปข้างหน้า แม้ในบุคคลก็มีความนาน

ม. จะนานหมดก็ด้วยกันทั้งนั้นกเถวหรือ

น. ขอถวายพระพร บางพวกก็ยาวนาน บางพวกก็ไม่ยาวนาน

ม. พวกไหนยาวนาน พวกไหนไม่ยาวนาน

น. ผู้ที่ไม่เกิด (เหตุทำให้ใจเศร้าหมอง) อยู่ ก็
ยังจะต้องเวียนว่ายเวียนเกิดต่อไปอีกนาน จนกว่าจะชำระล้าง
จิตใจที่เศร้าหมองนั้นให้ ใส แดเห็นเหตุ ปัจจัย แห่ง การตาย การ
เกิดได้อย่างแจ่มแจ้ง ขอถวายพระพร พวกนั้นก็ยังไม่เกิดต่อไป
อีกนาน ส่วนท่านที่พ้นทุกข์แล้ว ซึ่งเป็นเหตุทำให้ยึดยาวนาน
ลงไปบ้างแล้ว ก็เป็นอันว่าโดยนเวลาเกิดเวลาตายข้างหน้าให้
พ้นให้พ้นแล้ว พวกนั้นแล้วไม่ยาวนาน

ม. อภคาง

จบธรรมทราบบัญหา

จบวรรคที่ ๒

วรรคที่ ๓

ปัญหาที่ ๑

พระเจ้ามโณทศตรัสถามว่า คุณชนพรหมาก่อน ก็อะไร
 เกิดเป็นเหตุให้นามรูปต้องเกิดต่อไปอีกนาน

พรหมาก่อนตอบว่า ขอบถวายพระพร เหตุที่ทำให้
 นามรูปต้องไปเกิดอีกนาน ก็คือความไม่รู้แจ้งเห็นจริงว่า อะไร
 เป็นทุกข์ อะไรเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ อะไรเป็นความดับทุกข์
 อะไรเป็นทาง ให้ถึงความดับทุกข์ แม้จะรู้โดยพิจารณาเห็นสว
 ระณะหนึ่ง ๆ ก็ยังถือว่าไม่รู้จริง เพราะความรู้นั้นมิได้นอนแน
 อยู่ ในใจเป็นนิตย์ เพราะเหตุความไม่รู้จริงนั้น จึงให้สัตว์ทำค
 ำชั่วทำดีบ้างเป็นบุญเป็นบาปขึ้น บุญบาปนั้นแต่เป็นเหตุให้เกิด
 ปฏิสนธิวิญญูณ เมื่อมีปฏิสนธิวิญญูณเป็นรากแก้วอยู่ ก็
 เกิดนามรูปแตกกิ่งก้านเป็น ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่ง
 เป็นประตูสำหรับรับอารมณ์รูปเสียงกลิ่น รส อารมณ์
 เมื่อประตูเปิดดังที่รอบใจ ก็รู้จักยินยอมความด้วยใจ ขณะเมื่อ
 ถูกดังแสดงใจมากกระทบ ก็รู้จักยินยอมเป็นทุกข์ใจ เมื่อได้
 ความสุขก็ยินยอมจะ ให้ความสุ่มนงยินยอม เมื่อได้ความทุกข์ก็ยิน
 ยอมจะทนทุกข์ให้พ้น เหตุความไม่รู้จริงนั้นแลจึงให้ยึดถือเป็น

คิดเป็นคนเป็นเราเป็นเขาบ้าง ให้อยู่ติดอยู่ในอุบายต่าง ๆ เพื่อจะ
 ให้คนได้ฉันทประสงคบ้าง เพราะความยึดติดอันนี้แดง ให้อึด
 ทำดีบ้างทำชั่วบ้าง เกิดเป็นบุญเป็นบาปต่อไปอีก ด้วยบุญบาป
 นั้นจึงให้เกิดมีนามรูปต่อไป จำเดิมแต่มีนามรูปเป็นฐาน
 ความทุกข์ทั้งหลายก็มาเป็นเจ้าเรือน

ขอถวายพระพร เมื่อยังไม่รู้จริงว่า อะไรเป็นทุกข์
 อะไรเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ อะไรเป็นความดับทุกข์ อะไรเป็น
 ทางให้ถึงความดับทุกข์อยู่กรรมใด เหตุซึ่งจะให้เกิดมีนามรูปก็
 ยังคงมีอยู่กรรมนั้น ด้วยประการฉะนี้แล นามรูปจึงยังคงเกิด
 ต่อไปอีกนาน

อันเวลาเกิดดับของนามรูปก็ดวง ๆ มาแล้ว นานจนเบื่อง
 กันไม่ปรากฏ

ม. เรอว่ารอบแดง

จบอรรถาณปัญหา

ปัญหาที่ ๒

พระเจ้านิพนธ์ตรัสถามว่า ดูก่อนพระนาคเสน ก็คำที่เรอ
 ว่าเวลาเกิดดับของนามรูปก็ดวง ๆ มาแล้ว นานจนเบื่องกันไม่
 ปรากฏนั้น หมายความว่า นานจนนามรูปก็แรกเกิดก็เคยดูไม่

ปรากฏกระนั้นหรือ

พระนาเคนต์ทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ถูกแล้ว

ม. ไม่ปรากฏทั้งหมดก็เกี่ยวหรือเธอ

น. ขอถวายพระพร บางอย่างก็ปรากฏ บางอย่างก็ไม่

ปรากฏ

ม. อย่างไหนปรากฏ อย่างไหนไม่ปรากฏ

น. ขอถวายพระพร นามรูปที่ดำงไปไม่ถึงจาง รัตนเค็ม
เป็นอะไร ชยัทโชน อย่างนั้นไม่ปรากฏ แต่อย่างที่เกิดขึ้นไม่
ปรากฏ มาปรากฏเป็นนามรูปอื่นในระหว่าง แล้วก็หายไปอีก
อย่างนั้นปรากฏ

ม. เธอจงเปรียบเทียบอย่างไม่ปรากฏให้ฟัง

น. เหมอนหินพุทธรูปที่เราปลูกที่พนมกัน กรมพรพณัฐพน
งของรามณัตถ์ออกออกไป เขาก็เก็บผลเอาเมล็ดไปเพาะใหม่คือไป
อีก โดยทำเองนี้เรื่อย ๆ ไป ขอถวายพระพร เมื่อเวลาล่วง
ไปนาน ๆ จะรู้ได้หรือว่ามันเป็นพุทธรูปเดิม

ม. รู้ไม่ได้

น. นั่นแหละฉันใด อย่างไม่ปรากฏก็ฉันนั้นเหมือนกัน แม้
จะใช้ความรู้อย่างใดไปหาต้นเดิม ก็รู้ไม่ได้ว่านามรูปเดิมเป็น
อย่างไรชยัทโชน

ม. ขอเธอสอนเปรียบเทียบให้อีก

พระนาคเดินข้างเขียนรูปสัตว์รถถวายทอดพระเนตร แล้ว
ทอดถามว่า ขณะเมื่อตอนหมูน้อย พระองค์จะทรงทราบได้
หรือว่า ชีโหมเป็นอันค้น

ม. รู้ไม่ได้เธอ

น. ขอถวายพระพร การจะกำหนดนามรูปที่ลงมาแล้ว
ว่า แรกเกิดเป็นอะไร ก็รู้ไม่ได้กำหนดไม่ได้เช่นนั้นเหมือนกัน
เพราะเกิดแล้วดับ ๆ แล้วเกิดใหม่ต่อไปอีก หมูน้อยเช่นนี้เดิม
มา ฉะนั้นจึงว่าเบ้องตนไม่ปรากฏ

ม. เธอสร้างฉดาศรั้ง ๆ

จบปริณ โกฎิปัญหา

ปัญหาที่ ๓

พระเจ้ามีฉันทศักรัตถามว่า คู่ก่อนพระนาคเดิน ก็แต่คำ
ที่เธอว่าอย่างที่เคยไม่ปรากฏ มาปรากฏเป็นนามรูปขึ้นใน
ระหว่างแล้วก็หายไปอีกอย่างปรากฏนั้น ได้แก่เรา ๆ ซึ่งเดิม
กันแต่มาบัญญัติคิดคำนา แล้วมาเกิดเป็นสัตว์เป็นคนจน ครั้น
แล้วก็ตายทอดทิ้งร่างกายหายไป เรานั้นถูกหรือไม่

พระนาคเดินทอดตอบว่า ขอถวายพระพร ถูกแล้ว

ม. ก็เมื่อคนปด้ายไม่ปรากฏทองต้องรางวัลแน่นอนแล้ว จะ
มาติดต่อกันได้อีกหรือ

น. ขอถวายพระพร ติดต่อกันได้

ม. เธอจงหาตัวอย่างมาเปรียบให้ฟัง

น. เหมือนคนไม้แรกปลูกก็ยังมีไม้ใบไม้มีดอก ต่อมา
พอเกิดคนก็เกิดไม้มีดอกขึ้น ขอถวายพระพร ก็การที่คนไม้
มีไม้มีดอกในระหว่างกลางจนได้คน เป็นด้วยอะไร

ม. เป็นด้วยมีอำนาจอยู่ ใบและดอกนั้น ๆ จึงเกิดติดต่อกัน
จนมาได้

น. ขอถวายพระพร ก็ในที่สุดแล้วใบและดอกเหล่านั้น
จะเป็นอย่างไร

ม. ก็ร่วงหล่นไปหมดอันดีเสมอ จะมีเหลืออยู่ก็แต่คนและ
ทองซึ่งถึงคราวก็เกิดไม่เกิดดอกใหม่อีก

น. ขอถวายพระพร นามรูปก็เป็นเช่นเดียวกับใบไม้
ดอกไม้นั้นแหละ คือเดิมก็ไม่ปรากฏ แต่เนื่องด้วยมีบุญบาปซึ่ง
คนได้กระทำไว้ในก่อนเป็นเหตุอยู่ บุญบาปนั้นแหละเป็นอำนาจให้
เกิดมีนามรูปติดต่อกันมาในระหว่างได้ ครั้นเกิดเป็นสัตว์คนจน
แล้ว ถึงวาระที่ตักทอลงรางกายสูญหายไป ดังที่ยังคงมีอยู่
ก็คือบุญบาป ซึ่งจะให้เกิดนามรูปต่อไปอีกเท่านั้น

ม. อ้อ คิคคอกันได้จริง

จบปฐิมโกฏิปัญหา

ปัญหาที่ ๕

พระเจ้ามัตถกตรัสถามว่า ดูก่อนพระนาคเสน บุญบาปอันเป็นเหตุให้นามรูปเกิด ซึ่งกำลังเกิดอยู่ในบุคคลนี้หรือไม่

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร มี

ม. เรขจงว่ามาให้เห็น

น. เมื่อตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง จมูกได้กลิ่น กายได้สัมผัส ใจได้สัมผัสของ ใจได้รับอารมณ์ ขอถวายพระพร ภายใน ๖ อย่างนี้ ขณะเมื่ออย่างใดอย่างหนึ่งกระทำกิจของคนอยู่ ย่อมเกิดความรู้สึกแรงขึ้น ถ้าเป็นอารมณ์ที่ดี ก็รู้สึกชอบ รู้สึกพอใจ พยายามค้นคว้าหาต่อไป ถ้าเป็นอารมณ์ที่ไม่ดีก็รู้สึกไม่พอใจ พยายามค้นหาหนี เมื่อขณะค้นคว้าจากองค์ก่อกิจการอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งคนเห็นว่าควรกระทำให้การค้นคว้าหรือค้นหาไม่ได้มีประสงค์ เมื่อเป็นเช่นนั้นก็เป็นเหตุให้ทำทุกประการคิดบ้างชั่วบ้าง เกิดเป็นบุญเป็นบาปจนในทันที เสร็จแล้ว ขอถวายพระพร จึงว่าบุญบาปซึ่งเกิดอยู่ในบุคคลนี้

ม. เรขจงว่ารอบแล้ว

จบสังฆารชานปัญหา

ปัญหาที่ ๕

พระเจ้านันททศรทรงถามว่า กุ่ก่อนพระนาคเสน กั้ตั้งกัไม่
เคยเกิดมาเป็นนามรูปโดย มาเริ่มยุคเกิดเป็นนามรูปขึ้น มีบาง
หรือไม่

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ไม่มี

ม. เรอจงเปรียบให้ฟัง

น. ขอถวายพระพร ของภายในพระทณน เป็นตั้งซึ่ง
แต่ก่อนไม่เคยมีมาโดย มาเริ่มขึ้นในบค มีบางหรือไม่

ม. ไม่มี

น. หรือคนในพระณต่าง ๆ ซึ่งเกิดอนกตาคอยุททณน
ขอถวายพระพร มีบางหรือไม่ซึ่งไม่เคยมีมาแต่ก่อนโดย

ม. ไม่มีโดยเรอ เพราะคนไม่เหต่านอนนเกมนพรทณน
เช่นเดียวกัน ให้กานะคมาแดงทณน

น. นั้นเหต่านนโต นกณน นอนตั้งซึ่งได้มาเกิดเป็น
นามรูป กัเกิดมา แคพร พนุ เป็นนามรูป เช่นเดียวกัน เหมือนกัน
เพราะฉะนั้นตั้งซึ่งไม่เคยมีพนุ เป็นรูปนามแต่เดิม จะเริ่มมา
ยุคเกิดเป็นนามรูปขึ้นในบคจรงมีไม่ได้ เหตุว่าตั้งน ๆ ไม่มี
โอกาสได้ก่อเหตุคอบุญบาป ซึ่งจะเป็นยุคกแต่ง ให้คนกตายนว

เป็นนามรูปธรรม

ม. เธอช่างฉลาดจริง ๆ

จอมภวนต์ตั้งธารปัญญา

ปัญหาที่ ๖

พระเจ้านันททศศรีธรรมาธิราช ผู้ก่อนพระนาคเสน เจตมุก
นี้หรือไม่

พระนาคเสนทูลตอบว่า รอดถวายพระพร เจตมุกคือ
อะไร

ม. คือดั่งที่ดั่งอยู่ในกายซึ่งเป็นผู้บุญญาให้ตาครูบ หูฟัง
เสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นจืดรส กายแตะต้อง ใจรับรู้ ประหนึ่ง
เราอยู่บนปราสาทบน เนืองจะดูจะฟังอะไรทางไหน ก็ให้เปิด
หน้าต่างไปดูไปฟังทางนั้น

น. ถ้าเป็นอย่างพระองค์ครั้งเปรียบเทียบ ก็ได้ความว่า
เจตมุกบุญญาให้ตาครูบก็ได้ หูฟังเสียงก็ได้ เป็นอันว่าทาง
เดียวไร้ใดทวไปทรงดูทรงฟังเป็นตน

ม. ไม่ใช่อย่างนั้นดีเธอ

น. อาคนภาพรอุตถธรรมาธิราชผู้ก่อนว่า เรณูเขาเทมา
ผดุงในอ่างจนเต็ม แล้วให้คนลงไปนอนอยู่ในอ่าง แต่ปิดปาก

๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘
 ๑. ขอดถวายพระพร ผู้หน้จะรู้ได้หรือไม่ว่าหน้มนมมรดกหวาน
 เพียงไว้

๒. รู้ไม่ไ้ดีเธอ

๓. เพราะเหตุไร ขอดถวายพระพร

๔. เพราะตนของหน้มนมมรดกหวาน

๕. พระคำร้ดี เป็รียบของพระองค์ เบื้องต้น ไม่ด้นกับ พระ
 คำร้ดีเบื่องปลาย

๖. ข้าพเจ้าไม่ด้นมารการะไ้ค้ชอบกับเธอ ขอดเธอจง
 อธิบายให้ฟัง

พระนาคเด่น จ้งถวายวิธิธนาว่า อาศัยรูปกระทบตา
 เกิดความรู้นเรื่กจักขวิธิญาณ อาศัยเสียงกระทบหู เกิด
 ความรู้นเรื่กโศกขวิธิญาณ อาศัยกลิ่นกระทบจมูก เกิด
 ความรู้นเรื่กชานวิธิญาณ อาศัยรสกระทบลิ้น เกิดความ
 รู้นเรื่กชงหาวิธิญาณ อาศัยโมฏฐัพพะกระทบกาย เกิด
 ความรู้นเรื่กกายวิธิญาณ อาศัยธรรมเกิดกับใจ เกิดความ
 รู้นเรื่กมโนวิธิญาณ ถ้าด้นธรรม คือ มีดีละ เวทนา
 ๑. วิชฌา ๒. เจตนา ๓. วิชิต ๔. จาร ๕. เกิดรวมกันกับขณะเมื่อวิ
 ๖. ญาณเกิดจนน

ม. รอบแดง

จบเวทคุปฏินา

ปัญหาที่ ๘

พระเจ้ามณฑลทศรธิดาถามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน กวีญ.
ญาณ (๓) มีลักษณะอย่างไร

พระนาคเสนทูลตอบว่า รอดวายพระพร มีลักษณะรู้
แจ้ง

ม. เธอจงเปรียบให้ฟัง

น. เหมือนคนยืนอยู่ทันทันต์แยก ใครเดินไปมาจากถนน
แยกไหนก็ยอมรับยอมเห็นทั่วทุกคน นั่นคือ แม้วิญญานก็ฉ
นนั้น คือเมื่อตาเห็นรูป หูได้ยินเสียงเป็นคน ก็ยอมรับแจ้งทันท
นรูป นนเสียง

(๓) คำว่า วิญญานนัม ๒ อย่าง คือปัญจขันธ์วิญญาน
วิญญานแรกเกิดอย่าง ๓ อีกอย่าง ๓ เรียกว่า วิถวิญญาน
(คือวิญญานในปัญหานัม) ได้แก่วิญญานอันเกิดตามทาง
ทวาร ๖ คือ ตา หู จมูก จมูก ใจ ซึ่งมีชื่อเรียกว่า
จักขุวิญญาน โสภวิญญาน เป็นต้น

ม. เรขวาทชอบแต่

จ. วิญญาณจักจรนปัญหา

ปัญหาที่ ๘

พระเจ้ามณฑลทศรฐถามว่า ดูก่อนพระนาคเสน วิญญาณ
๕ เบื้องต้นอย่างไร โดยอย่างหนึ่งเกิดในที่ใด มโนวิญญาณก็เกิด
๕ ในที่นั้นกระนั้นหรือ

พระนาคเสนทรงตอบว่า ขอดถวายพระพร ย่อมเกิด
๕ เช่นนั้นแต่

ม. ไหนเกิดก่อนหลังเจ้าเธอ

น. วิญญาณ ๕ เบื้องต้นเกิดก่อน มโนวิญญาณเกิด
๕ ที่หลัง

ม. วิญญาณ ๕ นั้นตั้งมโนวิญญาณไว้หรือว่าให้ตามไป
๕ เกิดด้วยกัน

น. ห้ามมิได้ ขอดถวายพระพร

ม. ก็เมื่อไม่เป็นเช่นนั้น ไฉนจึงเป็นเช่นนั้นเจ้าเธอ

น. ขอดถวายพระพร เพราะมโนวิญญาณเป็นคู่ที่คู่

ม. เธอว่าเป็นคู่ที่คู่กันนั้น เป็นอย่างไร

น. ขอดถวายพระพร ผันคนน้ำจะไหลไปทางไหน

น. ที่อยู่น้อยทางไหน นึกให้ไปทางนั้น

น. ฝนตกครั่ง ๒ ชั้ว นึกให้ไปทางไหน

น. นึกขวาก่อนให้ไปทางไหน ขวากหลังก็ให้ไป

ทางนั้น

น. ขอดถวายพระพร นึกขวาก่อนตั้งนึกขวากหลังไว้
หรือว่าให้ให้ไปตามไป หรือว่านึกขวากหลังนึกไว้กับนึกขวาก
ก่อนว่า จะให้ไปตาม

น. ห้ามได้ การทนาย ๒ ขวากนั้นให้ไปรวมกัน ก็
เพราะทางนั้นเป็นทนาย

น. วิญญาน ๕ เบื้องทิศเป็นเช่นเดียวกับนาคันแต่ คือ
เกิดขึ้นแต่ก็ให้ไปหาในวิญญาน ขอดถวายพระพร การท
เป็นเช่นนี้ ก็เพราะว่าในวิญญานเมื่อนึกทนายบริวารนา
ฮารมณทววิญญานทางศา, หุ, จมูก, ตน, ทาย, น้อมเทนยว
เขาไว้ เพื่อกะทำความรู้แจ้งออกันหนึ่ง

น. รบแล้ว

จบจักขุวิญญานในวิญญานปัญหา

ปัญหาที่ ๕

พระเจ้านมัสสัทธิธรรมว่า ดูก่อนพระนาคัน วิญญาน

เกิดในที่ใด ธรรมก็มีดังละ เวทนา สัญญา เจตนา วิชก
 วิจารณ์ก็เกิดขึ้นในทันที กระนั้นหรือ

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ถูกแล้ว

น. ก็ดังละมีลักษณะอย่างไร

น. มีลักษณะประจวบ อธิบายว่า เช่นตาเห็นรูปเกิด
 ความรู้ทางตา ขอถวายพระพร ขณะเมื่อทง ๓ ประจวบ
 พร้อมกันเท่านั้นแล เป็นดังละ

น. เธอจงเปรียบให้ฟัง

น. เหมือนนกระ ๒ ตัวชนกัน ตัว ๓ เหมือนคนตา อักษร ๓
 เหมือนรูป อากาฐชนกันชนเทียบได้กับดังละ

น. เรายัง

จบฉัลดัตถกถนปัญหา

ปัญหาที่ ๑๐

พระเจ้านมิตทศรัตนดำ ลูกอ่อนพระนาคเสน ก็เวทนา
 (*) มีลักษณะอย่างไร

(๓) เวทนามี ๓ อย่าง คือ สุขเวทนา ๓ ทุกขเวทนา ๓
 อุเบกขาเวทนา ๓

พระภาคเด่นทูลตอบว่า ขอถวายพระพร มืดกษณะรู้
 ดึกเป็นสุขบ้าง เป็นทุกข์บ้าง รู้ดีก็เคยไม่เป็นทุกข์ไม่เป็น
 สุขบ้าง

ม. เธอจงยกตัวอย่าง เวทนายอย่างใด อย่างหนึ่ง มาเปรียบ
 ให้ฟัง

น. เหมือนข้าราชการผู้ใหญ่ ทำความดีมีความรอบพ้อ
 พระราชหฤทัย ได้รับพระราชทานบำเหน็จต่าง ๆ จนมีความ
 สุขสบาย ครั้นผู้นั้นนาราพองความสุขนั้น ๆ ก็เกิดความอโมใจ
 ขอถวายพระพร ความอโมใจนั้นแหละเป็นสุขเวทนา

ม. รอบแล้ว

จบเวทนายักขณปัญา

ปัญหาที่ ๑๑

พระเจ้ามณฑลนครดำถามว่า คู่ก่อนพระภาคเด่น ก็สัญญา
 มืดกษณะอย่างไร

พระภาคเด่นทูลตอบว่า ขอถวายพระพร มืดกษณะ
 จำได้

ม. จำอะไรเธอ

น. เช่นจำดีแคงดีเขยงได้ ว่ามีดีเป็นอย่างนั้น ๆ

ม. เชอจงเปรียบให้ฟัง

น. เหมือนเจ้าพนักงานพระคลัง เมื่อเข้าไปในพระคลัง
ทอดวงย้อมเห็นชนิกเครื่องราชูปโภค ก็หมายจำได้เป็นอย่างดี ๆ
แม้ภายหลังจะไม่ได้เข้าไปดู ก็จำได้นักได้ ขอดถวายพระพร
ตั้งญาก็เป็นเช่นนั้นแต่ ย่อมจำรูปได้เป็นคั่นไป ว่ามีชนิก
มีลักษณะเป็นอย่างนั้น ๆ

ม. เราใจจะ

จบตั้งญาดังกรณปัญหา

ปัญหาที่ ๑๒

พระเจ้ามีฉันทศักรัตนามว่า ตูก่อนพระนาคเด่น เจศนา
มีลักษณะอย่างไร

พระนาคเด่นทูลตอบว่า ขอดถวายพระพร มีลักษณะคึก
ซ่านปรั่งชน

ม. เชอจงเปรียบให้ฟัง

น. เหมือนแพทย์ ครวญ อาการ ของโรคทรม คดอด แล้ว
เข่าอาการนั้น ๆ มาดอบสงวนกับดรรพคุณยา ครั้นเห็นใจจึง
หยิบเขาควยามาปรั่งชนตามความประสงค์ ขอดถวายพระพร
เจศนาว่าเป็นเช่นนั้นแต่ ย่อมคึกซ่านรณนทของอยู่ไนใจ แล้ว

ก็ปรุงขึ้นเป็นโครงการ

ม. ชอบแล้ว

จบเจตนาถกชนปัญหา

ปัญหาที่ ๑๓

พระเจ้านันททศรังษิตถามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน จิตกม
ลักษณะอย่างไร

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร มีลักษณะติด
ไปกับจิต

ม. เรขจงเปรียบให้ฟัง

น. ช่างมีผู้ชำนาญย่อมเข้าใจหาไม่ได้สนิทกันใด จิตก
กมมีลักษณะติดไปกับจิตฉนน ก่อสร้างเรื่องราวที่เจตนาปรุง
ขึ้น
ชนน

จบจิตกถกถกชนปัญหา

ปัญหาที่ ๑๔

พระเจ้านันททศรังษิตถามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน จิตารม
ลักษณะอย่างไร

พระนาคเดินทอดคอบว่า ขอถวายพระพร มนต์กษณะ
คามเคตาธารมณ

ม. เรอจงเปรียบให้พว

น. เหมือนเคียงระฆัง หดงจากเขาคันถว กยงคงม
เคียงกรวดมูกรางอยุณโค จิวารกณนณนถว คชกรของถงเรอ
ทวคกยกรณมาพจาร

ม. เรอดำมารถจริง

จบวิจารณ์รัตนปัญหา

จบวรรคที่ ๓

วรรคที่ ๔

ปัญหาที่ ๑

พระเจาหมดมหครัดถามว่า ลูกอนพระนาคเดิน ธรรมน
วิญญานเป็นคณ ซึ่งเกศรงมชนรณในชณะหนึ่ง ๆ นน จะ
แจงออกให้เห่นชค ๆ ว่า ชนรณเป็นวิญญาน นเป็นนธธะ น
เป็นเวทนา นเป็นธัญญา นเป็นเจตนา นเป็นอภค นเป็นอิจาร
เรนนจจะแจงออกมได้หรือ

พระนาคเดินทอดคอบว่า ขอถวายพระพร ยากที่จะแจง

ออกให้เห็นชัด ๆ เช่นนั้นได้

ม. เรขางเปรียบให้ฟัง

น. เหมือนเมื่อพนักงาน หองเครื่อง จักทำ ของ เดี่ยวเดี่ยว
เรียบร้อยแล้ว พระองค์ควรตั้งให้แยกของ ซึ่งมีรตต่าง ๆ กัน
ออกถวาย ขอดถวายพระพร พนักงานคนนั้นเขาจะเข้ามารตแยก
ของที่มีรตเต็ม รตเปรี้ยว รตหวาน ในของเดี่ยวเหล่านั้นออก
ถวายได้หรือไม่

ม. แยกออกเช่นนั้นไม่ได้ เพราะปรุปรุกันไปด้วยกันเสีย
แล้ว แคววถึงเช่นนั้นรตเหล่านั้นก็ยกปรากฏอยู่ตามลักษณะ
ของคน

น. นั้นแน่นอนใด แม้การจะแจ้งธรรมเหล่านั้นออกให้
เห็นชัด ๆ ก็ไม่ได้เช่นนั้น เพราะธรรมเหล่านั้นเกิดจรรวดเร็ว
ประหนึ่งว่าจะเกิดพร้อมกัน แต่แม้จะรวดเร็วกงเช่นนั้น ลักษณะ
ของธรรมเหล่านั้นก็ยกปรากฏพอกำหนดได้

ม. อะเยยคจวัง

จบเขกภาวคคบัญญัติ

ปัญหาที่ ๒

พระนาคเสนทูลถามว่า ขอดถวายพระพร เกิดขึ้นของ

รู้ได้ด้วยอะไร

พระเจ้าแผ่นดินทศวงศ์ตอบว่า ด้วยศักดิ์เธอ

น. ขอถวายพระพร จะถูกหรือ

น. ถ้าเช่นนั้น รู้ได้ด้วยอะไรเจ้า

น. ขอถวายพระพร รู้ได้ด้วยดิน

น. ดินแดนอย่างไรหรือเธอ

น. ขอถวายพระพร ดินแดนอย่างไร

น. ถ้าเป็นเช่นนั้น ไฉนพวกพ่อค้าจึงต้องไปเที่ยว

บรรทุกเกลือมาด้วยเจ้า จะนำมาแปร่งเกลือจรมิเบากว่าหรือ

น. จะทำเช่นนั้นไม่ได้ เพราะเกลือมีน้ำหนัก ขอถวาย
พระพร ก็เกลือซึ่งด้วยค่าซึ่งจะได้หรือไม่

น. ได้ดีเธอ

น. ขอถวายพระพร เกลือซึ่งไม่ได้ ซึ่งได้แก่คณาหนัก
เกลือเท่านั้น

น. ชอบกต

จบโถงฉกฉวนปัญหา

ปัญหาที่ ๓

พระเจ้าแผ่นดินทศวงศ์ถามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน ภรรยา

ได้เห็นรูป ได้ยินเสียง ได้ดมกลิ่น ได้จมรด ได้แตะต้อง
ทั้ง ๕ อย่างนั้น เกิดมาแต่ใจอย่างเดียวกันหรือว่ามีฐานที่เกิด
ต่างกัน

พระภาคเด่นทูลตอบว่า รอดถวายพระพร มีฐานที่เกิด
ต่างกัน

ม. เรอจงเปรียบให้ฟัง

น. คนไม้ & คนผิดแต่ตั้งฐานต่างกัน พระองค์ทรง
ทราบหรือไม่ว่า คนไม้เหต่านนมพรพณู อย่างเดียวกันหรือ
ต่างกัน

ม. ก็ต่างกันดีเธอ ถ้ามพรพณู อย่างเดียวกัน ทำไม
จะต่างตั้งแต่ตั้งฐานกันได้เล่า

น. ถรียาทง & อย่างนมน ก็เช่นเดียวกับคนไม้เหต่านนม
คือได้เห็นรูปก็เพราะรูปกระทบตา, ที่ได้ยินเสียงก็เพราะเสียง
กระทบหู, ที่ได้ดมกลิ่นก็เพราะกลิ่นกระทบจมูก, ที่ได้จมรด
ก็เพราะรดกระทบذن, ที่ได้แตะต้องก็เพราะวัตถุภายนอกถูก
ของกาย, รอดถวายพระพร เมื่อกรรียา & อย่างนอย่างใดอย่าง
หนึ่งกระทำหนาทของคนแดง ทนทนทนถึงรายงานเราไปยังใจ
ใจเป็นผู้บรรพพิจารณาต่อไป เป็นอันว่าใจกระทำหนาทของ
คนกายหอง เห็นใจจึงมีไรฐานที่เกิดของกรรียาทง & นน

ม. เรอธาดาวา

จบปัญจายคนกัมมนัพคตปัญหา

ปัญหาที่ ๔

พระเจ้ามณฑลนครราชสีมา คุยกับพระนาคเสน ก็เห็น
ในมนุษย์จึงต่างกันเป็นหลายประเภท เช่นบางคนอายุยืนยาว
แต่บางคนอายุสั้น บางคนมีอำนาจวาสนาใหญ่ยิ่ง แต่บางคน
ข้าพเจ้า ที่เป็นเช่นนั้น อะไรเป็นผู้กำหนด

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร อาตมภาพขอ
ทูลถามพระองค์บ้างว่า เป็นไฉนคนไม่จึงมีผลดีมีผลชั่ว ๆ กัน
บางชนก็มีพรตหาญ บางชนก็ประพฤติดี บางชนก็ประพฤติ

ม. เป็นด้วยคนไม่เท่ากันคนพินทุ ต่างกัน

น. นั้นแต่ฉันใด มนุษย์คนพินทุ ต่างกันคนพินทุ เหมือนกัน
จึงได้ มีมากประเภทเช่นนั้น ก็ใคร ทำความดี อย่างใดไว้
ความดีอย่างหนึ่งก็อาจช่วยต่อไปตามลักษณะของคน แม้ความ
ชั่วก็เช่นเดียวกัน ขอถวายพระพร เหนือด้วยความคิดความชั่ว
มีมากอย่างแฉะให้ผลต่าง ๆ กันเช่นนั้นแต่ มนุษย์จึงแบ่งอกกัน
ไปเป็นหลายประเภท ความชอบดื่มเต้าพระผู้มพระภิกษุเจ้า ก็ได้
ครึ่งแต่สุภามาณพ ใจความว่า กรรมย่อมจำแนกสัตว์โลกให้
เป็นต่าง ๆ กัน

ม. จริงอย่างเรขอว่า

จบกัมมพณานุกรณปัญหา

ปัญหาที่ ๕

พระเจ้ามณฑลนครราชสีมา ลูกของพระนาคเด่น กำนัน
เขื่อนว่า การบวชนพรโยชน ทารได้รู้วา ทำอย่างไรจึงจะดับ
ความทุกข์ทรมานอยู่ได้ และจะไม่ให้ความทุกข์ชอย่างอื่นเกิดขึ้นอีก
นั้น จะต้องรับทำทำไม ถึงเวลาเกิดทุกข์จึงทำมได้หรือ

พระนาคเด่นทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ถ้ารอไว้จนถึง
เวลาเกิดทุกข์ ย่อมหาโอกาสทำได้ยาก หรือจะทำได้ก็ไม่ได
รับผลเท่าที่ปรารถนา แต่ถ้ารับพยายามทำเสียก่อน ถึงคราว
เกิดทุกข์ก็ย่อมได้รับผลอันความมุ่งหมาย

ม. เชิญเปรียบให้ฟัง

น. ขอถวายพระพร เหมือนอย่างว่า พระองค์ทรง
กระหายน้ำจนเมื่อใด จึงคิดรุดตงให้บุตรร่เมื่อนนกระหนหรือ
หรือว่าสงครามเกิดจนเวลาใด พระองค์จึงรุดตงให้สร้างป้อม
ปราการ ให้ทหารหัดเพลงอาวุธในเวลานอนอย่างนั้นหรือ

ม. คงให้หัดทำไว้ก่อนดีเธอ รอไว้จนถึงเวลาจำเป็น
เช่นนั้น ๆ แล้วจึงให้หัดที่จะทนความประตงักได้อย่างไร

น. ขาคนภาพก็เป็นเช่นเดียวกับพระองค์เหมือนกัน คือ
ต้องพยายามรับฝึกหัดกายวาจาใจไว้ใหม่ก่อนพอ เพื่อว่าเมื่อ
ถึงคราวเจ็บไข้ได้ทุกข์ จะได้ใช้กายวาจาใจได้ไม่ฝึกหัดไว้

ออกมายกกับทุกข์ ถ้ามีใครเตรียมไว้ก่อนเร้นนี้ ความทุกข์ก็จะ
ได้เปรียบ ถ้ามารกเขาขยันระบอบจำคิดได้เรื่อย ๆ ไป เหตุนี้
จึงต้องรีบทำ แม้พระพุทธรเจ้าก็ใคร่จะสอนไว้ ใจความว่า
เมื่อรู้จักใครจะทำให้พ้นจากทุกข์ได้ ก็พึงรีบพยายามทำกิจ
นั้นเสียให้สำเร็จ เพราะรู้ไม่ได้ว่าจะตายเมื่อไร

น. เรือฉานชอบแล้ว

จบปฏิภาณเจตนาขานกรรมปัญหา

ปัญหาที่ ๖

พระเจ้ามณฑลทศรธิดาถามว่า ลูกของพระนาคเสน ก็ว่า
เขื่อนว่าไฟในภรรยาร้อนแรงกว่าไฟธรรมดาในมนุษย์ เพราะไฟใน
มนุษย์นั้นถึงจะหงกขึ้นขึ้นขึ้น ๆ ดังไป แม้มาอยู่จนยังค้ำก็ไม่ว
ดวาย แต่ถาหงกขึ้นขึ้นขึ้น ๆ ดังไปไฟในภรรยาก็เคยวอด
ก็เหือดถอยไปหมด ถ้าจริงอย่างเรือด่านนั้น เหตุใดในภรรยาก็
บางจำพวกซึ่งใหม่อยู่คงหงกขึ้นขึ้น ๆ จึงไม่เหือดถอยไปเสีย
ตั้งแต่

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอบถวายพระพร ดัดว่าจำพวก
จะเปรียบกันกันขึ้นขึ้นขึ้นขึ้นกรวดเป็นอาหารมิไรหรือ

ม. ไรดีเธอ

น. ก็เห็นอะไรกวัดในท้องตักหัวเท่านั้น ไฟช่าย่อย
ตะเข็บหรือไม

ม. ย่อยตะเข็บหมด

น. ก็ถ้าเป็นเช่นนั้น ถูกที่ย่อยในท้องตักหัวจำพวกนั้น
ถูกไฟช่าย่อยตะเข็บไปด้วยหรือไม่

ม. ห้ามได้

น. ขอถวายพระพร นั้นเป็นเพราะเหตุไร

ม. เขาใจว่าเป็นเพราะกรรมรูปเตียงไว้

น. ตักหัวรกกก็เป็น เช่นเดียวกับตักหัว จำพวกนั้น เหมือน
กัน ก็หาได้ถูกไฟรกกซึ่งร้อนแรงถึงปานนั้นเผาให้ตะดาหาย
สูญไปไม่ ทงนกเพราะบาปกรรมของตนได้กระทำมาตามระด
เตียงไว้ ตมด้วยนัยพระพุทธภาษิตว่า บาปกรรมยังไม่สิ้น
เพียงใด ตักหัวรกกยังไม่หมดอายุเพียงนั้น

ม. เรณูตาเปรียบ

จนนรยอุณหากการปัญหา

ปัญหาที่ ๘

พระเจ้ามัตถนครตั้งถามว่า ดูคุณพระนาคเสน ก็คำที่

เราจำแนกคนคงอยู่บนฟ้า ๆ คงอยู่บนดิน ๆ อยู่ในอากาศที่
ว่างนั้นจะจริงหรือ

พระภาคเจ้าจึงจับขมกกรุ่นมา แฉกขมกจนหลุดเปรี๊ยะบดวายเป็น
ว่า นานอมอันไว้ได้นั่นใด แม้หาซึ่งรองแผ่นดินก็เป็นดิน
เหมือนกัน ได้อาศัยลมซึ่งอยู่ในอากาศประคองไว้ จึงได้ทรง
คงอยู่ได้

ม. รอบคอบ

จบปฐมฉัณฐวรรคปัญหา

ปัญหาที่ ๘

พระเจ้ามัตถิการีตรัสถามว่า ลูกสอนพระภาคเจ้า ความ
คับคองทุกข์ใดทั้งหมดยังหรือเธอ เป็นพระนิพพาน

พระภาคเจ้าตอบว่า ขอดถวายพระพร ลูกแล้ว

ม. คับอย่างไรจึงจะได้ชื่อว่าพระนิพพาน

ม. คับจนหาเธอ จะก่อให้ ลูกตาม ชักไม่ ได้ ชื่อว่า พระ
นิพพาน ขอดถวายพระพร ชนผู้ปลื้มใจไปตามอารมณ์ที่
ผ่านมา ย่อมถูกความทุกข์เฝ้าตามญให้หม่นไหม้ ด้วยงานที่มี
ใจหม่นใจหนักแน่น แม้จะมีอารมณ์ที่รอนรนามากระทบ ท่าน
ก็ไม่ปลื้มใจของท่านให้ไปหม่นไหม้อยู่ในกองทุกข์เช่นนั้น ย่อม

ด้วยได้ช่วยมาคิดเห็นว่า คติของธรรมเนียมอยู่อย่างนั้น จน
 อารมณ์นั้น ๆ ออกไปเอง

ม. เรื่อยมาชอบแล้ว

จนนิโรธนิพพานปัญหา

ปัญหาที่ ๕

พระเจ้ามณฑลทศรธิดาถามว่า ลูกก่อนพระนาคเสน บุคคล
 ย่อมได้พระนิพพานด้วยกัณทุกคนหรือ

พระนาคเสนทูลตอบว่า ได้เฉพาะผู้เกิดถูกทางเท่านั้น
 ขอถวายพระพร ถ้าการที่จะเดินไปให้ถูกทางนั้น เบื้องต้นต้อง
 ทำความเห็น ให้ตรงเสียก่อน คือ ให้เห็นทุกข์ เหตุแห่งทุกข์
 ความคับทุกข์ และทางเดินไปดับทุกข์ ว่าอยู่อย่างใด เมื่อ
 ทำความเห็นของคน ให้ตรงได้เช่นนั้นแล้ว จึงไร้ความเห็นตรง
 เห็นชอบนั้น ให้เป็นมูลอาศัยการพูด และการทำให้ เดินตรงไป
 ขณะเดินก็ต้อง พยายาม นึกนุ่งห่มได้หมายใจ ให้แน่วแน่ อยู่แต่ ที่
 เดียว ขอถวายพระพร ผู้เกิดถูกทางเช่นนั้นย่อมได้พระ-
 นิพพาน

ม. เรื่อดำมาจริง

จนนิพพานอภินิพพานปัญหา

ปัญหาที่ ๑๑

พระเจ้ามณฑลทศัฎฐการมา^๑ คุกก่อนพระนาคเด่น^๒ ญัตถิ^๓
ไม่ได้พระนิพพานจะรู้หรือไม่ว่า^๔ พระนิพพานเป็นอ^๕

พระนาคเด่นทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ร^๖

ม. รู้ได้อย่างไร

น. อาตมภาพขอทูลถามบ้างว่า คนกม^๗ร่างกายบริบูรณ์^๘
มิได้พิจารณาอะไร^๙ จะรู้หรือไม่ว่า การคิดม^{๑๐}คิดเท่าเป็นความ
เจ็บปวด

ม. รู้ดีแล้ว

น. ขอถวายพระพร นน^{๑๑}รู้ใดด้วยอะไร

ม. รู้ใดด้วยฟังเสียงกรวญ^{๑๒}กรว^{๑๓} หรือเห็นอาการคน^{๑๔}น
ของคนที่ถูกคิดม^{๑๕}คิดเท่า

น. นน^{๑๖}แฉฉ^{๑๗}ใด แม้ผู้ที่ย^{๑๘}ไม่ได้พระนิพพานก^{๑๙}ณ^{๒๐}น
เหมือนกัน คือได้เห็นกรรมม^{๒๑}ร^{๒๒}ร^{๒๓}ร^{๒๔}ร^{๒๕} หรือโดยน^{๒๖}ใดฟังถ้อยคำ
ของท่านที่ได^{๒๗}พระนิพพานแล้ว ก็หย^{๒๘}รู้ได้ว่าพระนิพพานเป็นอ^{๒๙}

ม. รอบแล้ว

จบนิพพานสู่ภาวชานนปัญหา

จบวรรคที่ ๕

วรรคที่ ๕

ปัญหาที่ ๑

พระเจ้านมโหตรังถามว่า คุณอนพระนาคเด่น เรอเคย
เห็นพระพุทธรูปเจ้าหรือไม่

พระนาคเด่นทูลตอบว่า ขอถวายพระพร อาคมภาพไม่
เคยเห็น

น. อาจารย์ของเรอได้ได้เห็นหรือไม่

น. อาจารย์ของอาคมภาพก็ไม่ไ้เห็น

น. ถ้าอย่างนั้น พระพุทธรูปเจ้านั้นหรือไม่

น. ขอถวายพระพร พระองค์เคยเสด็จไปทอดพระเนตร
แม่น้ำโฮหานที่ ท้าหม่ทานต์หรือไม่

น. ข้าพเจ้าไม่เคยไป

น. พระชนก ของ พระองค์เจ้า ไ้เสด็จ ไปทอด พระเนตร
บ้างหรือไม่

น. พระชนกของข้าพเจ้าก็ไม่ไ้เสด็จไปทอดพระเนตร

น. ถ้าอย่างนั้น แม่น้ำโฮหานทมนั้นหรือไม่

น. มีดีเชอ, เป็นแค่พระชนกและข้าพเจ้ามิได้ไปดูไป
เห็นมาเท่านั้น

น. นินแฉฉนโค นิกฉนฉน อาจารย์แฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ
 ไม่ได้เห็นพระพุทธรเจ้าเหมือนกัน เพราะว่าเกิดไม่ทัน แต่ว่า
 พระพุทธรเจ้ามจรวร รอดวายพระพร เหตุที่จะพวงนามาพิชฉฉฉ
 รอน กคฉ ฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ๘ ประการ (*) ซึ่งเป็นธรรมชน
 ดั่งฉฉฉ พนฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉ
 ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ
 ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ
 ธรรมเพื่อใหรู้ตามเห็นตามบ้าง

รอดวายพระพร เหตุฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ
 ฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉ
 พุทธรเจ้ามจรวร

น. มองเห็นฉฉ

ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ

ปัญหาที่ ๒

พระเจ้ามฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ พระ

(๓) ๑. ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ๒. ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ๓. ฉฉฉฉ
 ฉฉฉฉฉฉ ๔. ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ๕. ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ๖. ฉฉฉฉ
 ฉฉฉฉ ๗. ฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ๘. ฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ๙. ฉฉฉฉ

พุทธเจ้าไม่มีใครคิดเท่าเทียมมิใช่หรือ

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ถูกแล้ว

ม. ก็เธอไม่ได้เห็น ทำไมจึงรู้ได้เล่า

น. ขอถวายพระพร คนที่ยังไม่เคยเห็นทะเลเลย แต่เมื่อพูดถึงทะเล เขารู้จักหรือไม่ว่า ทะเลกว้างใหญ่

ม. รู้ดีเธอ

น. นั่นแหละฉันใด นกฉันนั้น แม้ข้าคมภาพมิได้เห็นพระพุทธรูปเจ้าเลยก็จริง แต่เมื่อมาได้ยินได้ฟังคำดังสอนของพระพุทธรูปเจ้าหรือได้ได้เห็นพระพุทธรูปปางปฏิบัติดีปฏิบัติงาม แล้วได้รับความรู้สึกภายในใจ ก็หยั่งรู้ว่า พระพุทธรูปเจ้าจริง

ม. จริงอย่างเธอว่า

จบพุทธานุศตรภาวนาปัญหา

ปัญหาที่ ๓

พระเจ้านันททศกัณฐ์ถามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน กลุ่ม
เจ้าเขาจะรู้ได้หรือว่า พระพุทธรูปเจ้าจริง

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร อาจรู้ได้

ม. จะรู้ได้อย่างไร

น. ขอถวายพระพร ก็พระคิณดีเถระซึ่งเป็นผู้ทูลเรียนภาพ

งานจนต้องซื้อต๋อนามรจากกนกทว ๆ ไปในครั้งกระนั้น แม่ท่าน
มรณภาพไปนานแล้ว แต่ถึงเช่นนั้นในบั้นปลายก็มีผู้จากธอเคื่อง
และเกียรติคุณของท่านได้ รอดถวายพระพร นั้นเป็นเพราะ
อะไร

น. เป็นเพราะมีพ่อเขียนหนังสือบอกกับใจของผู้ที่คบ
ได้เห็น

น. นั้นแต่ฉันใด พระพุทธเจ้ากณนเห็นอนกน พระ
องค์ทรงเปิดเผยธรรม ซึ่งกระทำให้ พระองค์ เป็นผู้ย่อยเล็กธพน
ได้เป็นช่องทางสำหรับให้ ผู้ใดใครครองแล้วปฏิบัติตาม เคน
เข้าไป พบเห็นพระองค์ ซึ่งเปี่ยมด้วยพระคุณอันมี

รอดถวายพระพร เพราะฉะนั้นผู้ใดใครครองธรรมคำสั่ง
สอนของพระพุทธเจ้าค้นหาเหตุผลแล้ว ก็ย่อมจะชอบใจ
เช่นเดียวกัน เมื่อนั้นแล้วเขาจะรู้ได้ว่า พระพุทธเจ้าจริง

น. เรอว่านถูกใจข้าพเจ้า

จบพุทธชาดกชราชนบัญญัติ

ปัญหาที่ ๔

พระเจ้านันทกวีถามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน เมื่อธรรม
เป็นช่องทางสำหรับเคนไปพบเห็นพระพุทธเจ้าได้เช่นนั้น ก็คว

เธอจะได้เห็นธรรมแจ้งหรือยัง

พระนาคเด่นทูลตอบว่า รอดถวายพระพร อันต่างของ
พระพุทธเจ้าย่อมประพฤติกฎปฏิบัติตามแนวคำสั่งสอน ของพระพุทธ
เจ้าโดยลำดับ ๆ ไป

ม. เธอช่างฉลาดจริง ๆ

จบฉันทิฏฐปัญา

ปัญหาที่ ๕

พระเจ้านิถนัทศรังถามว่า คู่ก่อนพระนาคเด่น เมื่อ
วิญญานจะไปยังเกิดต้องก้าวต้องเดินไปหรือไม่

พระนาคเด่นทูลตอบว่า รอดถวายพระพร ไม่ต้องก้าว
ไม่ต้องเดิน

ม. เธอจงเปรียบให้ฟัง

น. เหมื่อนการจุดไฟโดยค้อนมาจากไฟอีกดวงหนึ่ง จะ
เป็นอันว่า ไฟดวงที่ถูกค้อนกาวมายังคงติดค้อนไหม้กระเด็นหรือ

ม. หามิได้

น. หรือเช่นธนะ เมื่อพระองค์ทรง ศึกษาวิชาอยู่ใน สำนัก
อาจารย์ วิชาเหล่านั้นเกิดอนจากอาจารย์มาหาพระองค์กระเด็น
หรือ

ม. ห้ามได้

น. ขอดถวายพระพร ฎีกาฎีกาเป็นเช่นนั้นเหมือนกัน
 ขณะเมื่อจะไปบังเกิดด้วยภพอื่น หาได้ก้าวหรือเดินจากภพไป
 ต่ภพนั้น ๆ ไม่

ม. เข้าใจกระไร

จบหนังสือกัมมปิฎกอันเรียกหนปัญหา

ปัญหาที่ ๖

พระเจ้านมิตถ์ตรัสถามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน เจตภูต
 มีอยู่หรือเธอ

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอดถวายพระพร ถ้าวาโดย
 ปริมาณแล้ว ก็ไม่มี

ม. จัง

จบเวทคุปัญหา

ปัญหาที่ ๗

พระเจ้านมิตถ์ตรัสถามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน คนตายมี
 ส่วนใดส่วนหนึ่งซึ่งหลุดจากกายนี้ไปเป็นร่างกายอื่นบ้างหรือไม่

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอดถวายพระพร ไม่มี

ม. ถ้าเช่นนั้น คนที่หนีบาปกรรมพ้นละดีเธอ

น. ถ้าว่าไม่เกิดคือไปอีก ที่หนีพ้น, แต่ถ้ายังต้องไปเกิดอีก ที่หนีไม่พ้น

ม. เธอจงหาศิวอย่างมาเปรียบ ให้ฟัง

น. คนดื่มนมม่วง เมื่อมันมีน้ำคั่วไปดองคั่วอ จ้าเคยแก่ว่า
นมม่วงคนหนีใจตกมันได้ปลุกไว้ คนนมม่วงที่เขาถ่มมดไปนั้น
เป็นของคนอื่นปลุกไว้กับชน, รอดถวายพระพร เมื่อจ้าเคยแก
เรานั้นจะพ้นโทษหรือไม่

ม. ไม่พ้นดีเธอ

น. รอดถวายพระพร ที่จ้าเคยมิได้ดื่มนมม่วงของใจตก
เหตุไฉนจึงไม่พ้นเจ้า

ม. เหตุที่ไม่พ้น ก็เพราะจ้าเคยเขาถ่มนมม่วงนั้นมาด้วย
อาการดักธโนย ถึงหากว่าถ่มนมม่วงนั้นจะเป็นของอีกคนหนึ่ง
ปลุกไว้ คั่วดองโทษจ้าเคยได้ด้วยเหตุที่จ้าเคยมีเจตนาทุจริต

น. นั้นแต่ฉันใด นกฉนวนน คนตายแม้จะทอดทิ้งร่าง
กายทุกๆ ส่วนไว้ ไปเกิดเป็นร่างกายอื่นอีกต่างหากก็จริง แต่
ถึงเช่นนั้นก็หนีบาปกรรมที่ควรทำไว้ในชาตินี้ไม่พ้น เพราะว่าคน
ย่อมมีแต่บุญบาปเท่านั้นซึ่งตามไปในชาติหน้า

ม. เรขวาทชอบแล้ว

จบตั้งกมณปัญหา

ปัญหาที่ ๘

พระเจ้ามโณทรรค์ถามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน บุญกั
คณบาปก็ถาม เมื่อยังไม่ให้นัด ไปรออยู่ที่ไหน

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ถัดจากตามผู้ทำ
ไปจุลเจาศามศัวั ถ้าได้โอกาสเมื่อใด ก็ให้ผละเมื่อนั้น

ม. เราจะดำรงรักษาดูหรือไม่ว่า อยู่ทนทน

น. ขอถวายพระพร ขาดคนภาพไม่ดำรงรักษารอถวายได้

ม. ถ้าเช่นนั้นจงเปรียบให้ฟัง

น. คนไม่เมื่อยงไม่ออกผด พระองค์จะทรงดำรงรักษ
ดูหรือไม่ว่า ผดอยู่ทนทน

ม. ชัไม่ไ้

น. ขอถวายพระพร บุญบาปก็เช่นเช่นเดียวกับผดในนั้น
เหมือนคน ผดเมื่อยงต้องคิดคำนึง ทรุไม่ไ้ว่า เจตนาอยู่
ทนทน

ม. เข้าใจละเธอ

จบกมณผดอศกการปัญหา

ปัญหาที่ ๘

พระเจ้านันทนครตั้งถามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน ผู้ที่จะ
ต้องบังเกิดต่อไป เขารู้หรือไม่ว่า จะต้องไปเกิดอีก

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร

ม. เธอจงเปรียบเทียบให้ฟัง

น. เหมือนชาวนาเมื่อหว่านข้าวปลูกลงในพนาแล้ว ฝน
ก็โปรยปรายลงมาโดยลำดับ ขอถวายพระพร เมื่อนั้นชาวนา
เขาจะรู้ได้หรือไม่ว่า ข้าวปลูกกำลังงอกงาม

ม. รู้หรือ เพราะธรรมชาติข้าวปลูก เมื่อน้ำหล่อ
เลี้ยงอยู่ ก็ย่อมงอกงาม

น. ผู้ที่จะบังเกิดต่อไป ก็รู้เช่นนั้นเหมือนกัน เพราะ
ว่าพระคอบุญบาปซึ่งเป็นเหตุให้เกิดก็ยังคงเพรียงทำอยู่

ม. เธอจะชอบตอบแล้ว

จบอุปนิชชนชาดกปัญหา

ปัญหาที่ ๙๐

พระเจ้านันทนครตั้งถามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน พระพุทธ
เจ้ามีอยู่หรือไม่

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร มีอยู่

ม. ถ้าเช่นนั้น เรือจะดำน้ำลงได้หรือไม่ว่า เวลานี้
เจ้าประทุมยังอยู่ที่นั่น

น. รอถวายพระพร พระพุทธเจ้าเจ้าองค์ปรีชาญาณไป
แล้วอาคมภาพไม่ดำน้ำลงจะชักขึ้นเจ้าประทุมยังถวายได้

ม. ถ้าเช่นนั้นจงเปรียบให้ฟัง

น. เหมือนไฟของใหญ่ซึ่งถูกไฟลงอยู่ แต่เปลวไฟดับ
หายเรื่อย ๆ ไป นั่นพระองค์ทรงรู้ได้หรือไม่ว่า เปลวไฟไป
อยู่ที่ไหน

ม. ใช่ไม่ได้ เพราะเปลวไฟดับไปแล้ว ก็เป็นอันดับ
ดับไปแล้ว

น. นั่นถนัดใด แม่พระพุทธเจ้ากตชนน ถึงพระ
องค์มอญจิ่ง แต่เพราะพระองค์ได้เจ้าปรีชาญาณด้วยอนุภา
ทิเจตนิทานธาตุ (คือจนชั้นเธอ) เดี่ยวแล้ว ฉะนั้นจึงถวาย
ไม่ได้ ที่อาคมภาพพระพ่อแรงถวายได้ ก็แต่ธรรมกายอันเป็น
ผู้แทนพระพุทธองค์เท่านั้น

ม. เรือช่างดำน้ำลงจริง

จบพุทธนิท้านอันปัญหา

จบวรรคที่ ๕

วรรคที่ ๖

ปัญหาที่ ๑

พระเจ้านอนทศรูดถามว่า คู่ก่อนพระนาคเด่น นักบวช
อย่างพวกเรายังมีความรักใคร่ร่างกายอยู่หรือไม่

พระนาคเด่นทูลถามว่า รอดวายพระพร ไม่นับแล้ว

ม. ก็เมื่อเป็นเช่นนั้น ไฉนนักบวชเหล่านั้นจึงยังทะนุบำรุง
ร่างกายอยู่อีกเล่า

น. ข้าตมภาพรทูลถามพระองค์บ้างว่า เมื่อพระองค์
เสด็จไปงานพระวราชสงคราม เคยถูกอาวุธของข้าศึกบ้าง
หรือไม่

ม. ก็เคยถูกอยู่บ้าง

พ. บาดแผลที่ของอาวุธนั้น พระองค์ทรงพอกยา ทรง
ทานามน ทรงพันด้วยผ้าเนซตะเอียดไหม ไชหรือ

ม. ก็คงทำอย่างนั้นดีเชียว

น. บาดแผลนั้นเป็นทวีกรของพระองค์คนกหรือ จึงได้ทรง
ประคบประหงมถึงเช่นนั้น

ม. หามได้ แต่การที่คงกระทำเช่นนั้น ก็เพื่อจะรักษา
บาดแผลเรียกเนื้อ ให้เต็มเท่านั้น

น. ขอดถวายพระพร แม่พวกกนกพรกมโตชาติยาร่างกาย
 เชนเคียวกับปากแฉذنนเหมือนกัน แดทงทำการทนมำรุงร้าง
 กายอยู่ ก็เพชจะเอาไว้อาศัยมาเพญถาทเป็นประโยชน์สุดของ
 คนแฉฉุฉนให้บริบูรณ์ยัง ๗ รนทานน

น. เรอว่านชอบแล้ว

จบกายอปปิยปัญหา

ปัญหาที่ ๒

พระเจามณฑกตรัสถามว่า ลูกชนพระนาคเด็น พระพุทธ
 เจ้าอนทรรฐเห็นดังทงปวงฉนมไซหรือ

พระนาคเด็นทอตอบว่า ขอดถวายพระพร ลูกแล้ว

น. ก็เมื่อเป็นเช่นนั้น เหตุไฉนพระองค์จงทรงบัญญัติ
 ดิกรวาทห้ามคามทองเหคุการณกถาฉากทาให้เกศรณเดา

น. ฉากนภาพรชุดตามพระองค์บ้างว่า ชรรณคาแพหัย
 ผู้รณานญยอนมรุตรรพคุณแห่งศวยาฉนมไซหรือ

น. ไรดีเธอ

น. ขอดถวายพระพร แพหัยฉนนเราวางษาคอเนอมนโรค
 หรืออาการของโรคปรากฏฉนก่อน หรือฉาเวอาปรกคชงษาคค

ไม่ได้ว่าจะมีโรคภัยอะไรเกิดขึ้น เขาก็วางยาเหมือนกัน

ม. เวลาปรกติเราจะวางยาประสงค์อะไร เพราะว่าการ
วางยาในเวลาเช่นนั้น อาจจะทำให้โทษแก่ร่างกายก็ได้ แต่ถ้า
ถึงคราวเจ็บไข้ ยาก็เป็นของสำคัญยิ่ง เพราะถ้าทอดทิ้งไม่รีบ
ให้แพทย์วางยาเสียทันที โรคนี้ ก็อาจจะกำเริบขึ้นทุกทียากที่
จะรักษาให้หายได้ต่อไป

น. ขอถวายพระพร แม่พระพุทธเจ้าผู้ทรงทราบเหตุ
การทั้งหลายทั้งปวงก็เห็นเหตุด้วยกับแพทย์เหมือนกัน คือการ
ที่พระพุทธองค์ไม่ทรงบัญญัติสั่งห้ามทรมานด้วยทวนไว้ ก็ด้วย
ทรงเห็นว่า ถ้าทรงบัญญัติสั่งห้ามทวนไว้ก่อน อาจจะเป็นข้อ
เห็นว่ายุ่มหอมของผู้นรกเข้ามาบวช จนให้เกิดความระอาใจ
ก็เป็นได้ เนื่องด้วยมีพระพุทธรูปทรงอนุเคราะห้อยู่นั้นแต่ จง
ไม่ได้ทรงบัญญัติไว้ก่อนแต่ความเจ็บป่วยเกิดขึ้น แต่ถามเรื่อง
ซึ่งทรงเห็นว่า ถ้าไม่ทรงห้ามเสียอาจจะนำความเดือดร้อนมา
ยังหมู่คณะเกิดขึ้นเมื่อใด ก็ทรงบัญญัติสั่งห้ามทรมานเมื่อนั้น
เพื่อมิให้ชาวโลกต้องระแวงต่อไป

น. ตระเขยคแท้

จบฉบับคัดกาลบัญญัติหา

ปัญหาที่ ๓

พระเจ้ามณฑลทศธรถามว่า ลูกน้องพระนาคเสน ความ
 ประสงค์ปรากฏว่า พระพุทธเจ้ามีพระอัครทายาททุก ๆ ด้านได้
 ตักขณพระมหาบุรุษ มีพระฉัพพรรณบุคคิยของคุรุเจ้าของ ร้อน
 จะจริงหรือเธอ

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร จริง

น. ก็พระชนกชนนีของพระองค์เจ้า มีพระลักษณะเช่น
 นนหมอนกนหรือ

น. ขอถวายพระพร ห้ามได้

น. ถ้าเป็นเช่นนั้น จะจักชาติใดหรือเธอ เพราะความ
 ธรรมชา บุตรของกษัตริย์ถึง บิดามารดาคนใดคนหนึ่ง หรือ ทั้ง ๒
 จงจะชอบ

น. ขอถวายพระพร พระองค์ทรงรู้จักตั้งต้นและก่นของ
 บัวทองหรือไม่

น. รู้จักเธอ

น. บัวนั้นเกิดที่ไหน

น. เกิดที่บึงกมลทรงมหาหทยะของ

น. ขอถวายพระพร บัวนั้นมีต้นธรรมเหมือนบึง
 กมลหรือ

ม. หามได้

น. หรือเหมือนหน้า รอดถวายพระพร

ม. หากไม่เหมือน, ดัชนีชาติของบัวหลวงมีต้นจรรณ
อย่างใด บวชนกนอชายน

น. นนแดนใด แม่พระพุทธรูปจากถนน ถึงพระองค์
จะทรงถือนาเคนมาแต่พระชนกชนนจักรัง แต่พระองค์มีพระ
ลักษณะพิเศษมีเหมือนพระชนกชนนนั้น ก็เพราะความค
งหยาบที่ใดทรงตั้งต้นไว้แต่หนหลัง นาคกแต่งให้พระองค์มี
พระลักษณะ คาม ดัชนี ชาติ ของ พระ มหา บุรุษ ผู้ พิเศษ ชิง เสน
เคียวกัน

ม. เรอช้างฉาดจรัส ๆ

จบทศกัณฐ์มหาปรีดีจักรณปัญหา

ปัญหาที่ ๔

พระเจ้านันทนครตั้งถามว่า ลูกก่อนพระนาคเสน พระ
พุทธรูปทรงประกอบด้วยพระเมตตาภาวธรรม อย่างไร อย่างเป็น
ไรหรือ

พระนาคเสนทูลตอบว่า รอดถวายพระพร ลูกแล้ว

ม. ถ้าเช่นนั้น จะมีเป็นอันว่า พระพุทธรูปเจ้าเข้าอย่างมา

จากพรหมหรือเธอ

น. ข้าคนภาพขอทอดถามพระองค์ก่อนว่า ข้างพระที่นั่ง
ของเคียร้องเตียงเหมยณเตียงนกกกระเรียนมีบางหรือไม่

ม. เฌนน้อยบาง

น. ขอถวายพระพร ข้างหน้าเตียงนกกกระเรียนมีบาง

หรือ

ม. ห้ามได้ เตียงข้างรองอย่างนั้น ก็โดยเป็นด้วย
ของข้างซึ่งบางกรงกระของเตียงอย่างนั้น แค่นี้ไปพ้องกับ
เตียงนกกกระเรียนเขา

น. นกกระเรียนแต่ ด้วยด้วยของพระพุทธรเจ้าทรงทอด
ยอม นกกระ อธิษฐาน กอบ ด้วย พระเมตตา กรุณา อย่าง เคียร้อง
พรหมทรงทอด ขอถวายพระพร แค่นี้คนภาพใครจะทราบ
ว่า พรหมบรรทมค้างดั่งนอนของพระพุทธรเจ้าหรือไม่

ม. รู้เธอ

น. ถ้าย่างนั้น พรหม กงกระเรียน คงจำไป จากพระ-
พุทธเจ้า

ม. เห็นจะเป็นอย่างนั้น

จบพรหมจรรยบท

ปัญหาที่ ๕

พระเจ้านมทศพรตั้งถามว่า คู่ก่อนพระนาคเด่น บวชกับ
ไม่วรรโหนะคะ

พระนาคเด่นทูลตอบว่า ขอถวายพระพร บวชกับ

น. ถ้าบวชกับ ทำไมพระพุทธรูปเจ้าจึงไม่ทรงผนวชเล่า

น. ขอถวายพระพร พระพุทธรูปเจ้าทรงผนวชเหมือนกัน

ททท พระเจ้านมทศพรตั้งประกาศถ้อยคำของพระนาค
เด่นทรงพวกราชบริษัทเพื่อ ให้เป็นพยานแล้ว จึงตั้งถามพระ
เถระว่า ถ้าเป็นเช่นนั้น ใครเล่าเป็นผู้บวชถวายอาจารย์

น. ขอถวายพระพร การผนวชของพระพุทธรูปเจ้าไม่มี
ผู้บวชถวายอาจารย์ เพราะว่าการผนวชนั้นมาพร้อมกับการ
ตรัสรู้เป็นพระพุทธรูปเจ้าที่โคนไม้ศรีมหาโพธิ์ อาตมภาพจะขอ
เปรียบถวายอย่างพิ้งง่าย ๆ เช่นการบวชโภกอาหารถึงไม่มีครู
อาจารย์กับโภกเป็น แม้การทรงผนวชของพระพุทธรูปเจ้าก็เป็น
เช่นเดียวกันกับการบวชโภกอาหารนั่นแหละ คือ พระองค์ทรงรู้เอง
เห็นเองถึงความจริงทรงทอดาย ทอดจุนหาเหตุผอฐการแห่งการ
บวชที่ทรงทราบชัดแจ่ม เพราะฉะนั้นจึงห้าม ใครเป็นผู้บวชถวาย
อาจารย์ของพระองค์ไม่

๓. เรือฉวนรอบแถว

จบอุปถัมภ์ปัญหา

ปัญหาที่ ๖

พระเจ้านมโศกตรัสถามว่า คู่ก่อนพระนาคเด่น ผู้หนึ่ง
มีตำราศาศายเดี่ยวไว้ขึงให้ อีกผู้หนึ่งขึงให้เพราะใครจะ
ประพฤติกิรรม นาคาของคนทั้งสองนี้ ข้องคนไหนเป็นยา

พระนาคเด่นทูลตอบว่า ขอถวายพระพร นาคาของคน
กันขึงร่อนเพราะไฟ คือความรักใคร่แฉะทองโหล่มิเท่าความ
เป็นจริงของสิ่งสาร แต่คนาคาของคนหลังได้เขียนเพราะก่อนมา
แก้ความขมขื่นใจ เป็นอันว่าเป็นยาได้

๓. รอบแถว

จบข้ออุปปัญหา

ปัญหาที่ ๗

พระนาคเจ้าแผ่นดินตรัสถามว่า คู่ก่อนพระนาคเด่น คนที่
ขึงมกความกำหนัดอยู่ กับคนที่ขึงมกความกำหนัดแล้ว ค้างกัน
หรือเหมือนกัน

พระนาคเด่นทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ค้างกัน คือคน

หนึ่งของความปรารถนาหรือความประสงค์อยู่อีก แต่อีกคน
หนึ่งหาความปรารถนาหรือความประสงค์ออกไปอีกไม่

น. ความเห็นของข้าพเจ้าเห็นว่า คนต้องคนพินบาง
อย่างซึ่งยังเหมือนกันอยู่ คือรอบบร โภคอาหารก็คนต้องร้อย
เช่นเดียวกัน

น. รอบถวายพระพร ย่อมเป็นเช่นพระองค์ทรงเห็น
แต่ แด่ถึงเช่นนั้น คน ๒ คนพินก็ต่างกันอยู่ คือคนพิน
ความกำหนด ธรรมดาบร โภคอาหารย่อมรู้ดีรสอร่อยและ
ทั้งยังคิดใจในรสอาหารนั้นอีกด้วย ส่วนคนที่ไม่มีความกำหนด
แล้ว ก็มีความรู้ดีในรสอาหารเช่นนั้นเหมือนกัน แต่เฉพาะ
เวลาบร โภคเท่านั้น หาได้มีจิตใจของอยู่ในรสอาหารนั้น ๆ คือ
ไปอีกไม่

น. จริงอย่างเธอว่า

จบเรื่องปัญหาวินัย

ปัญหาที่ ๘

พระเจ้านิพนธ์ที่ตรัสถามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน ปัญญา
อยู่ทุกคราวไหน

พระนาคเสนทูลตอบว่า รอบถวายพระพร ที่อยู่ของปัญญา

ไม่ปรากฏ

- น. ถ้าเช่นนั้นปัญญานิไม่มีหรือ
 น. ดมมีหรือไม่มี และถาม ที่อยู่ ๆ ที่ตรงไหน
 น. ดมมีดีเธอ แล้วที่อยู่ที่ของดมไม่มีใครรู้
 น. ขอลวาชพระพร ปัญญาที่เช่นนั้นเหมือนกัน คือ แม่
 ปัญญาที่อยู่แต่ที่ไม่ปรากฏว่าที่อยู่ ๆ ที่ตรงไหน
 น. ขอบกต

จบปัญญาปคิฐฐานปัญหา

ปัญหาที่ ๘

พระเจ้ามณฑลนครถามว่า ลูกก่อนพระนาคเสน ดังสาร
 วจได้แก่อะไร

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอลวาชพระพร ได้แก่การเวียน
 เกิดเวียนตาย

- น. เชิญจงหาตัวอย่างมาเปรียบให้ฟัง
 น. เหมือนชาวสวนผู้หนึ่งปลูกมะม่วงไว้ ครั้นเกิดผลก็
 เก็บมารับประทาน เสร็จแล้วเอาเมล็ดมะม่วงนั้นเพาะปลูก
 ค่อยไป ถึงคราวเกิดผลอีกก็เก็บมารับประทานแล้วปลูกใหม่
 ค่อย ๆ ไปอีก ขอลวาชพระพร ธรรมดาของชาวสวนย่อมเป็น

อยู่เช่นหมไรหรือ

น. ไรดีเชอ คัวว่าปรกคิของราชฉนวนยอมหมั้นเพาะ
หมนปลุกพรทนต์ หมนเวียนอยู่เช่นแถ

น. ขอลถวายพระพร ตั้งตำรวฏกมอาถรรหมนเวียนเช่น
หมนเหมือนนก คอ นบแถเราเกิดมา เราคงทนเพราะความค
ความชวเป็นคณบุญบาปวิน เมื่อเราเพาะความคความชวอน
เป็นเหตุชนแถว เราคงรับผลของความคความชวอน แถ
จะช่าหรือเรอสุดค้ำอำนาจบุญบาป ผลหมนแถวใจให้เราเพาะ
เหตุค้อไปอีก เหมือนนุคโครับประทานผลมะม่วงแถว เพาะ
เมอคมะม่วงนหมนใหม่ค้อไป ฉะหมน ก็ฉะเมื่อเราเพาะเหตุ
แถรับผลอยู่ เรายอมถูกความแถรพพาศพิคณ ให้โคถ
ความค้ายเข้าไปอยู่ทุก ๆ ฉะ ฉะ ครนเรอถึงฉะแห่งความค้าย
ความคความชว คอบุญบาปที่เราได้เพาะได้ทำไว้ในชาคณน
ก็เริ่มบ้น ให้เราหมนไปเกิดแก่เจ็บค้ายค้อ ๆ ไปค้อกวนเวียนกันอยู่
โดยทำของนเรอไป จนกว่าเราจะได้หยุด เพาะเหตุทง ๒ ประ
การนเดย

ขอถวายพระพร ก็เชคที่จะให้เราหยุดเพาะเหตุโคณ
คอง คอ เมื่อ เรา ได้ พยายาม ทำ ความค ฉะ ความชว ชง เป็นค
ได้โครท จนไม่มีแปดแปอนหยุดกระทำการฉะฉะได้แถว

เมื่อนั้นเป็นอันว่า เราได้เข้าเขตหยุดเพราะเหตุคือความกลัวความ
 ขว ไม่ต้องเวียนเกิดเวียนตายต่อไปอีก ขอถวายพระพร แต่
 ถ้าเรายังเพราะเหตุ คือ ยังคงทำ ความดี ต่าง ความชั่วอยู่ คราวใด
 เราคงจะคงเวียนเกิดเวียนตายอยู่คราบนั่น

ขอถวายพระพร จึงดำรงวิญญูได้แก่อาการหม่นเวียนดังทูล
 นามธรรมา

ม. เรืองงามธรรมา

จบสังสารวัฏปัญหา

ปัญหาที่ ๑๐

พระเจ้ามณฑลทศรฐถามว่า ตูก่อนพระนาคเสน อะไร
 เป็นมูลเหตุจากรากการที่คิดทำหรือคำที่ได้พูดไว้นาน ๆ ได้

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ดังนี้

ม. มีไรคิดหรือเธอ

น. ถ้าพระองค์ทรงทรงสงสัย ก็ขอได้ทรงตั้งพระหฤทัย
 นึกถึงพระราชาภคินียกอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งได้ทรงไว้นานจน
 ทรงจำไม่ได้แล้ว เพื่อกทอดสงสัยว่าจะทรงนึกขึ้นได้หรือไม่

ม. เมื่อนานจนจำไม่ได้แล้ว จะนึกขึ้นได้อย่างไรเล่าเธอ

น. ก็ในขณะเมื่อทอดสงสัย พระองค์ไม่มีพระหฤทัยซึ่ง

ม. จริย

จบดictionnaireปัญหา

จบวรรคที่ ๖

วรรคที่ ๗

ปัญหาที่ ๑

พระเจ้ามีฉันทศกถามว่า ลูกของพระนาคเสน อธิษฐาน
ระลึกหรือความจำ เกิดแต่อาการเท่าไร

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร เกิดแต่อาการ
๑๗ อย่าง คือ

(๑) เกิดแต่ความรู้อย่าง คึงบุตรประจักษ์การณทอวง ๆ มา
แล้ว ความรู้นั้นยอมเป็นแนวให้ระลึกถึงเหตุการณแต่หังได้

(๒) เกิดแต่การที่ใคร่กระทำเครื่องหมายไว้

(๓) เกิดแต่การได้ร่ายฐานะสูงชัน ซึ่งเป็นเหตุให้นึก
ให้จำกิจการที่ตนได้กระทำมาแต่หัง

(๔) เกิดแต่การได้รับความอุร ซึ่งชวนให้จำเอากิจ
การที่ตัวเองมานานมากมาคิดเพื่อไต่สวนหาเหตุ

(๕) เกิดแต่การได้รับความทุกข์ ซึ่งชวนให้หันไปนึก

ถึงเหตุแห่งความทุกข์นั้น ๆ

(๖) เกิดแต่การได้รู้เห็นดังที่คล้ายกัน ซึ่งเป็นการเตือนให้จำข้อดังหนึ่งได้

(๗) เกิดแต่การรู้เห็นดังที่ตรงกันข้าม เช่น เห็นดีชาวทำให้หนักถึงดำได้

(๘) เกิดแต่การได้รับคำตักเตือน

(๙) เกิดแต่รู้เห็นคำเห็นหรือลักษณะของตถะ

(๑๐) เกิดแต่เห็นกันได้ โดยดำพ้อง

(๑๑) เกิดแต่การพิจารณาพิจารณา

(๑๒) เกิดแต่การนับจำนวนไว้

(๑๓) เกิดแต่การทรงจำไว้ได้ความธรรมดา

(๑๔) เกิดแต่การอบรม เช่น ผู้ที่กระทำใจได้แน่วแน่ในเนื่อกระทำกิจการ สามารถรวบรวมกำลังใจมาคิดนานักเฉพาะในกิจการอย่างนั้น แม้ว่าการนั้นจะได้ผ่านหุ่ผ่านตามานานแล้ว เมื่อมานักมาคิดครั้นในภายหลัง ก็ยังทรงจำได้ระลึกได้

(๑๕) เกิดแต่การได้จดได้เขียนไว้

(๑๖) เกิดแต่การเก็บไว้

(๑๗) เกิดแต่การเคยพบเคยเห็น

ม. มากอย่าง

จบคดีอาการปัญหา

ปัญหาที่ ๒

พระเจ้านันทครั้งที่สามว่า ลูกของพระนาคเสน ทำที่เรอ
ว่าผู้ทำบาปกรรมเรื่อยมาแต่ตั้ง ๓๐๐ ปี แต่ถ้าเวฬุสาครายมี
สัตว์รอกทองพระคุณของพระพุทธเจ้าได้ ก็ยอมนำไปเกิดใน
สวรรค์ ส่วนผู้ทำบาปแม่แต่ครั้งเดียวก็ยอมไปบังเกิดในนรก
นั้น คุณไม่สนใจคุณนั้น ข้าพเจ้ายังไม่เห็นด้วย

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ที่ถามแก่คุณ
เด็ก โดยอ้างพระตถายนาโคหรือไม

ม. ไม่ไ้

น. ถัดจากตั้ง ๓๐๐ เด็มแล้วชนนค้อยู่ในเรือ ที่ถาม
จะตถายนาโคหรือไม่

ม. ได้ดีเรอ

น. ขอถวายพระพร เปรียบบุญกุศลเหมือนเรือ บาป
กรรมเหมือนคนถือ คนที่กระทำบาปอยู่เต็มจนคนถือออกเรือ
ถ้าเวฬุสาคราย มีได้ปล่อย จิตใจให้คาม ระทม ถึงบาป ทักว ทำมา
แต่หลังนั้น ดำรงการประกอบใจไว้ในแนว แห่งกุศล อย่างใด อย่าง

หนึ่ง เร็นอาจทำให้แก้อยู่เฉพาะแต่ในพระคุณของพระ
พุทธเจ้าเท่านั้น ถ้าตายลงในขณะแห่งจิตดวงนั้น ก็เป็นอัน
หวังได้วาไปสู่อุคติ ประหนึ่งศีลาซึ่งมีเรขารนาหนักไว้มให้อม
องตะนน ดั่งนุยกัรกระทำบาปที่สุดแต่ครั้งเดียว ถ้าเวตาไถ่
จะดับจิต เพียงแต่จิตหวนไปพัวพันถึงกิริยาอาการที่ตัวกระทำ
บาปกรรมไว้อเท่านั้น จิตดวงนั้นก็เป็นหนักพอที่จะถ่วงตัวให้ไป
เกิดในนรก ซึ่งหมั่นอนศีลาที่เราโยนลงไปในน้ำ แม้จะก้อน
เล็กก็คงจมเช่นเดียวกัน

ม. ด้นเหตุสมผลละ,

จบวัดดีปัญหา

ปัญหาที่ ๓

พระเจาหมณฑกรรธถามว่า ลูกก่อนพระนาคเด่น เวอ
พยายามฝึกฝนคน ด้วยมีประสงค์จะระทุกขที่ถ่วงมาแต่ภวะ
นพธอ

พระนาคเด่นทตอบว่า ขอถวายพระพร หามได้

ม. พระจะระทุกขที่ถ่วงมาไมถ

น. หามได้

ม. ถ้าเรนนน กจะทุกขที่มอยู่ในบคน

น. จรว่าเฉพาะทศในบั้นนี้ไม่ใช่

น. ก็ถ้าอย่างนั้น เธอกระทำความพยายามทำไม

น. ขอถวายพระพร ข้าคนภาพยาขามด้วยหวังว่า จร
คืบทุกขทัมอยู่ และจะมีให้ทุกขทัมซึ่งขงมาไม่ถึงเกิดขณ

น. ทุกข ทัมขงมาไม่ถึง นั้น จรพยายาม ไม่ให้มันขึ้นได้

หรือเธอ

น. ขอถวายพระพร ได้

น. เธออดตายอด พยายามจะละทุกขทัมขงมาไม่ถึง
ก็ได้

น. ขอถวายพระพร พระองค์เคยถูกราสักครุยกทดลองมา
เพื่อจะชิงเอาพระนภกรบังหรือไม่

น. เคยถูกอยู่บ้าง

น. ในทันที่นั้น พระองค์ตรัสสั่งให้ดู มี รุกข ด้วง บัณ
ปรการ และผีกลหดหารซ่อนเพื่องอาวุธ กระนั้นหรือ

น. หามได้ ก็ถาการเหตานั้นคงจกทำเตรียมไว้ก่อน

น. นั้นพระองค์มีพระประดังค้อย่างไร จึงต้องทำเตรียม
ล่วงหน้าไว้ได้

น. ประดังที่ว่า เมื่อเกิดสงครามขึ้นจะได้ทำการต่อสู้

ราชักโตทนต์วาท มหะนนถเวธางกรามจักรหาโอภาธจักทำ
 ไดยาทกตคักจรของพ่ายแพชจัก แะการทเตรียมนจักทำไว้ใน
 เวธปรกคัยอนทำโคต ทงเบตเกรงชามของราชักทงมมา
 ไมงโตควย

น. รอดววยพระพร ราชักทงมมาไมงกมควยหรือ

น. นิดเธอ

น. เพศุผลทพระของศควิธีคามเบองคนถมเรนแธ การ
 ทชากนภาพเพียรนคฝนกายจาใจ ไว้ให้อยู่ในความควบคุมของ
 จคทชบรณคแธว กเพือปรามทุคชรทมอยู่ในคน แะเพือ
 ไวคอดูหรือปองกันทุคชรทงมมาไมง เช่นเคียวกับพระของคเหมอน
 กน ถาไมทาตงน ใจจจะมีปรกคัยอนแธ ถึงคราวเกิดทุคชร
 จะเตรียมนควยไมทน เมือเบเรนนคัยอนเบรื่องทางทจะให้
 ความทุคชรเขามานจัญใจโต เมือกาตงใจไมพทจะคานทาน
 กคองยอมเบรื่องแะความทุคชรเรอยไป เบรนอันหาโอภาธ
 ทจะทาเรนคคองยาก เพระฉะนชวากนภาพจคองพยายาม
 นคฝนคนไวคอง

น. เธอวานรอนแธว

จบอนาคคบัญญัติ

ปัญหาที่ ๔

พระเจ้ามัตถิหัตถ์ตรัสถามว่า ลูกของพระนาคเสน เธอว่า
พรหมโลกไกลมาก แล้วท่านทรมฤทธิ์ของความแก่ฉกรรจ์ในจิต
ไปจากนกกองพรหมโลกทันที ประหนึ่งการเหยียดแขนชูแขน
จะจริงหรือเธอ

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร อาคมภาพขอ
ทูลถามว่า พระองค์ทรงชอบที่ใด

น. ที่เกาะยอดฉันทะ

น. เกาะนั้นนับแสนไปไกลเท่าไร

น. ไกลประมาณ ๒๐๐ โยชน์

น. ขอพระองค์จงทรงส่งพระหฤทัยไปยังทมน เกศก
ดองดูว่าจะช้าเร็วเท่าไร

น. ดั่งไปเมื่อใด จิตก็เด่นไปถึงทมนเมธอน

น. ความเร็วของจิตย่อมมีอยู่อย่างนั้นแล้ว ขอถวาย
พระพร ชึ่งเป็นจิตของท่านที่ได้มีหลักไว้นั้นจะต้องแคล้ว จะมี
อาณภาพนาศรรบยขมหรือ เหตุว่าอำนาจของจิตก็อบรม
ก็แผ่เช่นนั้น ย่อมสามารถครองร่างกายไว้ในฐานทางของ
คนได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นก็ย่อมบัญชาร่างกายได้ตามความเร็ว
ของคน เพราะฉะนั้น ท่านก็ถึงความแก่ฉกรรจ์ในจิต เมื่อคิด

จะไปจากโลก^๕ ก็ยอมไปทั้งพรหมโลกเร็วได้ เท่ากับจักคิด
เหมือนกัน

ม. น้าอัครวรย์

จบพุทธพรหมโลกปัญหา

ปัญหาที่ ๔

พระเจ้านมโตนทศรุดถามว่า ลูกอนพระนาคเด่น คนตาย
๑๑ คนคนหนึ่งไปเกิดพรหมโลก อีกคนหนึ่งไปเกิดตกต่ำมรณ
๒ คนนี้ใครจะเร็วจะช้ากว่ากัน

พระนาคเด่นหูกตอบว่า ขอถวายพระพร ไปเกิดพร้อม
๕ คนทั้ง ๒ คน

ม. แปลอก เรืองเปรี้ยวให้ฟัง

น. คำบอกพระองค์ทรงอุบัตีอะไร

ม. ชี้อภาดังระ ณ เกาะอดังนทระ

น. นัยแคนไปไถดเท่าไร

ม. ประมาณ ๒๐๐ โยชน์

น. ขอพระองค์ได้ทรงตั้งพระเหตุขยไปยังท่าน

ม. ตั้งไปนดัว

น. ถ้าเช่นนั้น ขอให้พระองค์ได้ทรงตั้งพระเหตุขยไปยัง

กัณฑ์มรณครบาล

ม. ดั่งไปแล้ว

น. ขอถวายพระพร ใครเร่งใครช้ากว่ากัน

ม. ถึงพร้อมกันแต่เธอ

น. นนทธรณโค นกณนนเหมอนกน ด้วยว่าก่อน
 ธรรมะดับจักไปจากโลกน จกณนยอมเกยวเกาะท โคทหงงไว้
 แล้ว ครนคบจากทน ภแอนไปตงทหมายไฉนทนท เทคนจ
 ว่าคนทงด้องนนเกศพรหมกน

ม. เธอชำนาญรตเปรียบให้เห็นได้

จบพรหมกัณฑ์มรณครบาล

ปัญหาที่ ๖

พระเจ้านันททศรธำถามว่า ลูกชนพระนาคเสน บุคไป
 เกิดขงโลกหน้า ธรรมะเมื่อไปเกิดมตต้นจรรณเป็นอย่างไร

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ความชอบพระ
 พุทธเจ้านันททศรธำ

ม. ถ้าเร้นนโลกหน้าก็เป็นอันไม่มี

น. พระองค์ไคยนคำถวายวิธธนาธองอาตมภาพหรือไม่

ม. ไคยนิธเธอ

น. ก็พระ เมื่อ เต็มของอาคมภาพ แล่นเข้าสู่ พระกรรม
ของพระองค์ ๆ เห็นสัตว์นวรรณอย่างไรบ้าง

ม. ไม่เห็นสัตว์นวรรณอย่างไรเธอ

น. ศักดิ์ของสัตว์ก็เป็นเช่นเดียวกับเตี้ยงนหนแอ ขณะเมื่อ
จะไปเกิดขงโลกหน้า ก็มิได้ปรากฏงานดีเรื่องเหตงชาวหรือ
มีรูปทรงเหมือนช้างเผือกอย่างไร

ม. ถ้าเป็นอย่างเรอว่า ร่างกายเรากับคนก็ไม่มีส่วนใด
ส่วนหนึ่งไปเกิดขงโลกหน้าอีกเลย

น. รอดวายพระพร ย่อมเป็นเช่นนหนแอ

ม. ก็เมื่อเป็นอย่างนั้น โลกหน้ามีร่างกายขงเกิดชน
เขงอกร่างหนึ่งค่างหากหรือ

น. รอดวายพระพร ทรงชั่ว โนนาเกิดมาได้โดยอำนาจ
หรือว่าโดยพิษพญู ขงคนปลุกทำชน

ม. จะเกิดชนมาโดยอำนาจได้อย่างไร ต้องอาศัยพิษ
พญู ขงชาวนาได้ท้าวได้ทาตงไป จึงจะเกิดรวงชนมาได้

น. ร่างกายในโลกหน้า ก็เป็นเช่นเดียวกับ ทรงชั่ว นหนแอ
ค่อมได้เกิดชนเอง ต้องอาศัยพิษพญูเหมือนกัน รอดวาย
พระพร แดกษพญู ในทณโคกบุญบาปขงร่างกาย ในบคนได้
กระทำไว้ พอคายไป บุญบาปนหนแอก็ให้ร่างกายโลกหน้า

เกิดมชน ถ้าเกิดชนใดเองโดยมิได้มีบุญบาปปรุงแต่งให้เป็น
ไปแล้ว คนจะเหมือนกัน รูปพรรณอันฐานก็จะไม่ผิดกัน
แต่เพราะมีเป็นเช่นนั้นจึงได้ผิดกันต่าง ๆ ไปอย่างนี้

ม. เรอวานหงได

จบปร โศกกคนตบคายทวนถนคคปัญหา

ปัญหาที่ ๗

พระเจ้ามณฑลทศรธิดาว่า ลูกก่อนพระนาคเด่น ดั่งเงาเมื่อ
จะเข้าถ้อยปฐิธนีในท้องมารดา เข้าทางไหน

พระนาคเด่นทอดตอบว่า ขอถวายพระพร หาเป็นเช่น
พระองค์ครธิดาพินไม่

ม. อย่างนั้นเรอจึงยกตัวอย่างมาตุ

น. ขอพระองค์ทรงตั้งพระหฤทัยเราไปนถองแควแควน
เงินทองในหีบนั้นดู

ม. ดั่งเราไปแล้ว

น. ขอถวายพระพร นนพระองค์ทรงตั้งพระหฤทัยเรา
ไปทางไหน

ม. หามิรองทางอำหรมให้จงจิตเราไปไม่เชอ แต่ตั้ง
จิตเราไปได้จนเห็นแควแควนเงินทองในน ที่เมืองถวญจ

หมายรู้ตามที่ได้ประจักษ์มาแล้ว

น. ขอถวายพระพร คนเมื่อจะเกิดในท้องมารดา ก็มี
เฉพาะแต่กิจซึ่งเรียกว่าปฏิสนธิวิญญาณเข้าไปติดปฏิสนธิ เมื่อ
ขณะเข้าไป ก็เข้าไปโดยอาการเช่น พระองค์ทรงส่งพระพุทฺธยเข้า
ไปในหีบนั้นเหมือนกัน ฉะนั้นจึงห้ามรองทางทางใดทางหนึ่ง
สำหรับให้วิญญาณเข้าไปติดปฏิสนธิไม่

น. เข้าใจละ

จบมาตุกัจฉปัฏฐา

ปัฏฐาที่ ๘

พระเจ้ามีดินที่ศรัทธาถามว่า คุณอนพระนาคเสน ของคุณ
อันเป็นเหตุให้ศรัทธาพระอริยมรรคอริยมลัมเท่าไร

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร มี ๘ (๘)

น. ถ้าพระพุทฺธเจ้าเฝ้า พระองค์ได้ศรัทธาพระอริยมลัมโพธิ-

(๓) ๑. ธัมมิ ความระลึกได้ ๒. ชันนิวัจยะ ความชดช้อย
ธรรม ๓. วิริยะ ความเพียร ๔. มิตติ ความเชื่อมั่น ๕. มัตถ
ตักขิ ความสงบใจและอารมณ์ ๖. ตมมัตติ ความตั้งใจมั่น
๗. อเนกชา ความวางเฉย

ญาณด้วยของบุคคลทั้ง ๘ นั้น หรือว่าเฉพาะแต่องค์ใดองค์หนึ่ง

น. ถ้าว่าเฉพาะองค์ใดก็ตาม ก็องค์เดียว เท่านั้น คือ

ขันนวิจยะ ความตอถ่องธรรม

น. ถ้าเป็นเช่นนั้น ในเรื่องจึงว่าถึง ๘ เค้า

น. ขอดถวายพระพร ตามเมื่อยังไม่ได้อธิษฐานออกจากผิด
พันไม่ขาดหรือไม่

น. พันไม่ขาด

น. เปรียบขันนวิจยะเหมือนควาญช้าง องค์ทั้ง ๖ นอกนั้น
เหมือนผูกคาน ก็การที่จะได้พระจริยมรรคจริยผล ต้องอาศัย
ขันนวิจยะ การตอถ่องธรรม ซึ่ง เป็น ปฏิปทา ให้ ถ้าวไป ถึง ภูมิ
ธรรมนั้น ๆ เป็นผู้นับถ่องธรรมจนหาอยู่ให้เกิดขาดออกไป จึง
จะได้มรรคผลนั้น ๆ ส่วนองค์ทั้ง ๖ นั้นหาได้เป็นองค์โดยตรง
สำหรับคคกถ่องธรรมไม่ได้ เป็นแต่คอยตั้งเจริญขันนวิจยะให้
คมของขันนเท่านั้น ขอดถวายพระพร เพราะเหตุคุณแก่โพธิฌงค์
จึงมาถึง ๘

น. เข้าใจละเธอ

จบตักคโพธิฌงค์ปัญา

ปัญหาที่ ๘

พระเจ้ามณฑลนครราชสีมา ผู้ก่อนพระนาคเสน บุญกับ
บาปไหนจะคู่กันกว่ากัน

พระนาคเสนทรงตอบว่า ขอถวายพระพร บุญคู่กัน
มากกว่า

ม. ทำไมจึงเป็นอย่างนั้นเจ้าเธอ

น. ขอถวายพระพร บาปย่อมมีผลเป็นทุกข์ ก็นิมนต์
กระทำบาป ถูกความทุกข์ เสนอถวายให้ได้รับ ความเคียดชัง อยู่
ใจย่อมระอาคร้านคือการกระทำบาปนั้นต่อไป ส่วนบุญย่อม
ตามอำนาจความดีชดชวยความเย็นใจให้แก่ผู้กระทำ ซึ่งเป็น
เหตุชวนให้ผู้ที่ได้รับผลเหล่านั้นพยายามตั้งดีต่อไปอีก เพราะ
บุญมีผลเป็นความสุขใจของผู้กระทำเหล่านั้น จึงคู่กันกว่า

ม. ขอพระ

จบบาปบุญทุกประการปัญหา

ปัญหาที่ ๑๐

พระเจ้ามณฑลนครราชสีมา ผู้ก่อนพระนาคเสน คนหนึ่ง
รู้ว่าทำอย่างไรเป็นบาป และบาปนั้นโทษอย่างไร อีกคน
หนึ่งไม่รู้ด้วยเลย คน ๒ คนนี้ทำบาปด้วยกัน ใครจะบาปมาก

กล่าวกัน

พระนาเคนต์ทอดคอว่า ขอถวายพระพร คนไม่รู้บาป
มากกว่า

ม. โฉนจเป็นเรือนหน่อเขาเซอ กทางบ้านเมือง ผู้ที่ไม่รู้
กฎหมายกระทำผิดบางอย่าง ย่อมได้รับความอดทรมานผ่อนโทษ
เบากว่าผู้กฎหมาย

น. ขอถวายพระพร ถิ่นเหล็กตั้งเขาเผาไฟจนแดง โชน
คนหนึ่งรูว่าเป็นเหล็กแดง อีกคนหนึ่งไม่รู้ ถิ่นจะไห้คน ๒ คน
หยีบถิ่นเหล็กแดงนั้น คนไหนจะหยีบได้เต็มมือ และถูก
ความร้อนเผามากกว่ากัน

ม. คนรู้จะหยีบได้สนิทหรือเซอ คือคนไม่รู้จึงหยีบได้
เต็มมือ เมื่อเรณุนั้นก็คงถูกความร้อนเผามากกว่าคนรู้

น. นั้นถิ่นใด นกถิ่นนั้น คือผู้ทรูเหตุผลแห่งบาป
กรรมโดยจริงใจมิใช่อะไร ชณะเมื่อคนกระทำบาปอยู่
ย่อมเกิดความตระอายใจและความหวาดกลัวว่า คนมีศีลควรจะ
กระทำเช่นนั้น ด้วยเกรงว่าภายหลังจะต้องได้รับความเคียดร้อน
เพราะบาปกรรมนั้นตามให้ผล เป็นอันว่า มกถ้าจะกระทำ
บาปคือไปอีก ดังนั้นผู้ที่ไม่รู้อะไรเป็นบาป และการ
กระทำผิดโทษเพียงไร ย่อมไม่มีมีความตระจิตตระจงใจ อาจ

ทำได้ตามอำเภอใจ แม้บาทหนัก ๆ ก็ทำได้ โดยที่คนไม่รู้ว่าการกระทำนั้น ๆ ควรต้องเป็นผู้รับผิดชอบอย่างเต็มที่ ขอถวายพระพร ด้วยเหตุนี้แลจึงว่าคนในรัฐบาลมากกว่า

ม. เรือข้ามชลบทแล้ว

จบฐานอภิปัญญา

ปัญหาที่ ๑๑

พระเจ้ามโหฬารที่ตรัสถามว่า ลูกของพระนาคเสน ยุกไปอยู่ที่ใด ๆ ได้ โดยอาการเหาะไปมีบ้างหรือไม่

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร มี

ม. น่าสงสัยจริงเชอ จะเหาะไปได้ได้อย่างไร

น. กุณทุกระโคตชนไปได้สูง ๆ พระองค์ทรงทราบหรือไม่ ชนไปได้อย่างไร

ม. ชนไปได้ด้วยการรวบรวมกำลังกาย ซึ่งคนอื่นช่วยได้พร้อมด้วยใจมุ่งจะกระโดด

น. นับแต่เพียงแต่รวบรวมกำลังกายเท่านั้น จะกระโดดชนไปได้อย่างไร

ม. ไม่ได้ดีเชอ

น. ขอถวายพระพร เป็นเพราะอะไร

ม. เป็นเพราะการรวบรวมกำลังซึ่งได้แก่ข้อมใจนั้น มี
ประโยชน์เพียงให้การกระโดดนั้นทอตัวลงจนเท่านั้น หากได้
อำนาจพอที่จะนำร่างกายให้ลอยขึ้นไปได้ไม่ เหตุนี้จึงจำต้อง
พร้อมด้วยใจมุ่งจะกระโดดด้วย ร่างกายจึงจะลอยขึ้นไปได้

น. นี่เป็นตัวอย่างให้เห็นว่า ผู้กระโดดของใจที่มุ่งกระทำ
แล้วมีอยู่เพียงไร ขอถวายพระพร ก็ถ้าจะได้แก่ข้อมใจไว้จน
มีกำลังเห็นอกการองกายแล้ว ถึงคราวประสงค์จะเหาะ เมื่อรวม
รวมกำลังใจนั้นเข้า จะมีพา ร่างกายเหาะไปได้ไกล ๆ หรือ
เหาะว่าอำนาจของกำลังใจได้แก่ข้อมใจไว้แล้ว ย่อมบังการ
ให้กายกระทำอะไร ๆ ได้แทนทุกอย่าง

ม. ดันดังฮัย

จบอุคตรกฏปัญหา

ปัญหาที่ ๑๒

พระเจ้ามโณทศตรัสถามว่า ลูกอ่อนพระนางคเณศัน ไม่ถึง
๒ ๐๐๐ โยชน์ก็มีอยู่ แต่เหาะได้คณตมกระตุกยาวถึง ๒๐๐๐ โยชน์
จะมีหรือไม่

พระเจ้ามโณทศตรัสถามว่า ขอถวายพระพร ในทะเล

ปรากฏว่ามีปลาดุกยาวถึง ๕๐๐ โยชน์ (๕) เมื่อเป็นเช่นนั้น
จริง ในนกระตูกจะยาวไม่ถึง ๑๐๐ โยชน์

ม. แปลก

จบที่ขณัฐวิภินิสา

(๓) เรื่องจำนวนมากมายเช่นนั้น ท่านผู้แต่งคัมภีร์แต่
ก่อน มักจะพอใจกล่าวไว้ในบัดประเทศทั้งหลาย แม้เรื่อง
ปัญหาพระยามณเฑียรบาล คือนันทานเบ้องคณพระปิณฑุพญาภิษก
กล่าวไว้กับคนหนึ่งว่า “พระขัติยวงศ์ผู้ตั้งขนายกได้ประชุมตั้ง
องค์พระอรหันต์ ๑๐๐ โกฏิ” ก็ในสมัยที่พระปิณฑุพญาภิษก
กล่าวถึงนั้น พระพุทธศักราชประมาณ ๑๐๐ ปี ซึ่งเป็นเวลาไม่
นานพระอรหันต์มากมายเช่นนั้น แม้พระภิกษุผู้สมณคดียังมีหรือ
หัดสอนพลเมืองทั้งประเทศ ก็เชื่อว่าคงมีจำนวนไม่มากถึงเท่า
นั้น แต่ก็น่าคิดว่าเหตุไฉนท่านผู้แต่งคัมภีร์ทั้งหลาย ซึ่งโดย
มากปรากฏว่าเป็นกถาชนชนมีชื่อยาคีย์ดังาม จึงพอใจกล่าว
เสริมเกินกว่าความจริงไว้ในบัดประเทศมากแห่ง น่าจะมีเหตุ
ผลหลายประการ ซึ่งชวนให้ท่านควรกล่าวไว้เช่นนั้น มีข้าพเจ้า
ท่านต้องการจะกล่าวให้กลาย เป็นเรื่องน่า ชักจรรย์ ซึ่งนิยมกันอยู่

ปัญหาที่ ๑๓

พระเจ้านันทนครตั้งถามว่า คุณพระนาคเสน ถ้ากระไร
ว่าคนอาจจะระบายตนหายใจเรื่ออกให้ถึงเจวยได้ฉันนั้น จะ
ทำได้หรือ

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร พระองค์เคย
ได้ยินเสียงคนนอนกรนบ้างหรือไม่

น. เคยได้ยิน

น. เมื่อผู้นอนพลกตัว เสียงกรนเจวยไปไม่ ไรหรือ

น. เจวยไป

น. นนแต่เพียงเราพลกตัวเสียงกรนยังเจวยไปได้ชั่วขณะ
ขอถวายพระพร ถ้าคนไม่ได้ปลืหรือได้ ถ้าหามูกตันภายใน
ย่อมมีเสียงได้ตามสภาพของตนเช่นนั้นแต่ แต่ทำได้ชั่วธรรม

ในสมัยนั้น ๆ หรือมีละมุนกึ่งใจจะให้เกิดบุญกุศลแก่ผู้ชาน
ผู้ฟัง เช่นเรื่องดังขณิกาม ซึ่งพระอรหันตมาประชุมถึง
๕๐๐ โกฏิรูปน ถ้าผู้ชานผู้ฟังอาจตั้งจิตไปดูภาสดังขณิกาม
ใหญ่ปานนั้นได้ ก็ย่อมจะเป็นทางให้เกิดปีติความชื่นใจได้ไม่
น้อย เพราะละมุนเรื่องจำนวนมากเช่น ๕๐๐ โยชนในทณ จึง
ควรให้อภัยแก่ท่านผู้มีความปรารถนาเช่นนั้น

มาปกครองกระทำกรรมให้ ^๗จนคาหุญจนกายนใจเหว้า
^๘นั้นทางพดกศวนาคอยฟังคำสั่งของคฤธรรมแล้ว ^๙ก็ยอมจะสงบ
 เงียบได้เช่นเคยวณ

ม. เชอตำมารทจริง

จบข้อตำมั้งตำมัญหา

ปัญหาที่ ๑๔

พระเจ้ามณฑิตรัสถามว่า ^๑คู่ก่อนพระนาคเสน ^๒ที่เรียก
^๓กันจากระเด็น ^๔นาหรือชอจาหรือ

พระนาคเสนตอบว่า ^๕ชอถายพระพร ^๖ที่ชงนนาเคม
 เท่าใด ^๗ก็เท่านั้นแต่เป็นหรือ

ม. ก็เพราะเหตุไร ^๘นาจงเคมเด้า

น. เพราะชงชยูนาน

ม. ชอบกถ

จบฉันทบทมัญหา

ปัญหาที่ ๑๕

พระเจ้ามณฑิตรัสถามว่า ^๑คู่ก่อนพระนาคเสน ^๒ถึงที่
 ดะเขยัคจะกัคคักด้วยอะไร

พระนาคเฒ่าทูลตอบว่า คัดใดด้วยปัญญา ขอถวาย
 พระพร ถัดแต่พระเชือกนมมาถ้อยๆ แด่ทนต์จาตระเขยคทงค
 ถัดคชรรณ แม่นระนหารณกยงมระเขยคยงแดระหยอนกว่าถน
 ถัดกคคองคคด้วยปัญญาอย่างแถกถา ถัดแต่เขยคหยอนกว่าถน
 ถัดคคด้วยปัญญาที่เพลาจนา

ม. น้าทิง

จบปฐมจเลทปัญหา

ปัญหาที่ ๑๖

พระเจ้านอนทศรต์ถามว่า ลูกก่อนพระนาคเฒ่า จัญญาน
 ปัญญาแดระเจกฏก ทั้ง ๓ นมความหมายคางถนหรือเพมถนถน

พระนาคเฒ่าทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ค่างถน คือ
 จัญญานใดแถกความรูแจ้งในเมือค่างเห็นรูปเป็นถน ปัญญาใด
 แถกความรอบรู ซึ่งเกิดแต่การทโคพจารณารูปได้ยงถอนรต์ ซึ่ง
 จัญญานได้รบรู โฉนความเหคุณดเป็นอย่างไร แถ่เจกฏกว่า
 โดยปรมัตถถั่ว ถักถนหาไม่ได้

ม. ถักถนหาเจกฏกไม่ได้ เมือเป็นเช่นนี้ใครเจ้าเห็นรูป
 ค้วยค ใคยงได้ยงค้วยคเป็นอาถิ

น. ถ้าเป็นอย่างพระองค์ศรีดี จะมีเป็นอันว่าเจตภูตเป็นผู้เห็นรูปเป็นผู้ได้ยินเสียงหรือ

น. มีใช้อย่างหนึ่งเธอ

น. ขอถวายพระพร เพราะตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง เมื่อตาหุ้บเห็นรูปฟังเสียงนั้นแล้วก็รายงานไปยังใจ ใจนั้นแจ้งว่าโดยปรมาตมค้นหาเจตภูตไม่ได้

น. รอบละ

จบวิญญานที่มานักตบถาญปัญหา

ปัญหาที่ ๑๗

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร พระพุทธเจ้าทรงกระทำกิจซึ่งยากที่จะกระทำได้

พระเจ้ามีฉันทศรียถามว่า กิจคืออะไรเธอ

น. ขอถวายพระพร ก็พระคำหรือความคิดซึ่งเกิดขึ้นในขณะหนึ่ง ๆ พระพุทธองค์ทรงกำหนดไว้ว่า นัตถะ นเวทนา นัตถุญา นเจตนา นจิต ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องที่ยาก

น. เชอจงเปรียบให้ฟัง

น. เหมือนเราฉกขานนา แล้วจะพึงแยกน่านนออกด้วย ใครจะรู้ว่าส่วนไหนไหนมาจากแม่น้ำสายไหน ดังนี้

ถ้ามารดทำได้หรือ

ม. ยากที่จะกระทำได้

น. รอถวายพระพร นกเป็นขยาพนนเหมือนนก การที่
พระพุทธรูปทรงดำมารถกำหนดเขตของจิต ที่ดำเนินอยู่ ในขณะ
หนึ่ง ๆ ได้เช่นนั้น ก็เพราะพระองค์มีพระสติตั้งมั่นประณีตรูจัก
พระองค์อยู่ทุก ๆ ขณะจิต เพราะฉะนั้นเมื่อมีอะไรเข้ามาหาพระ
องค์จึงทรงกำหนดได้ว่า นี่เป็นมัจฉะ นี่เป็นเวกขณา นี่เป็น
ตัณญา นี่เป็นเจตนา นี่เป็นจิต

ม. ตระเขยัคคเห

จบนรูปจิตตภาวทุกกรบัญญัติ

ปัญหาที่ ๑๘

ระหว่างที่พระเจ้ามณฑล ครีดีปจนา จิตตนา กับพระนาคเดิน
อยู่ เวลาต้องมาลงเหยงกัน ครั้นเห็นอันสมควรแก่เวลา จึง
ครีดีดิ่ง ให้เอาผ้ากัมพมาถวาย พระนาคเดิน แล้วครีดีดิ่งปวารณา
ว่า นบแก้วนขาพเจ้ารอถวายอาหารบิณฑบาตแก่เธอเป็น
นิกข และเธอคงการตั้ง โคตรช ให้เรียกเอา

พระนาคเดินทอดว่า อาคมภาพพอเพียงรับแล้ว

ม. ข้าพเจ้ากตเวทนีอยู่ แค่นี้กระทำเช่นนั้นก็พอแล้วความ

นั้นทาค็อยว่า อาจจะมี คนคิดเคียนได้ว่า พระนาคเสน ทำให้ พระเจ้า
มโณทเลียมได้แล้ว ไม่เห็นได้อะไร หรือเพื่อกันเขาค็อย
ข้าพเจ้าว่าพระเจ้ามโณทเลียมได้คือพระนาคเสนแล้ว ไม่เห็น
ทรงกระทำอาการของมโณทเลียมได้ อาศัยเหตุนี้แลขอเธอจงรับ
ปวารณาของข้าพเจ้าเถิด

น. ถ้าเช่นนั้น ขอตนภาพ กราบ ปฏิบัติ ตาม พระราชประ-
สงค์ได้

ม. ลุก่อนพระนาคเสน ใจของข้าพเจ้าใครจะออกบวช
อยู่ทุกขณะ ครุฑราชดีหูกขงอยู่ในกรงทองย้อมหินหนามุ่งแต่
จะเข้เข้าเท่านั้น แต่ถึงกระทำให้ไปไหนก็ไม่ได้ ด้วยเกรง
ข้าศึกจะทำลายความประดงค นเดีย

กรณจบพระราชดำรัส พระนาคเสนก็ถวายพระพรดา
กัถไปว่า ดนรุ่งขึ้นพระเถรเจ้าก็เข้าไปในพระราชวัง กรณ
พระเจ้ามโณททรงถวายอาหารบริณทบาทเคียงเตียงเสร็จแล้ว ก็มี
พระราชดำรัสว่า เมื่อคนคดคยขง ข้าพเจ้ามาคำนงถึงการ
ได้คอบปัญหากับเธอเมื่อนาน เกิดความปดมใจจนนอนไม่
หลับ แม้พระนาคเสนก็ทุดความปดมใจของท่านถวายเช่น
เดียวกัน

จบทุกถรปัญหา

จบวรรคที่ ๘

จบปจฺจาวตธานาคอนมิตฺตปัญหา

ปัญหาที่ ๓ (*)

พระเจ้ามณฑลทศรึถามว่า ดูก่อนพระนาคเสน ปรากฏ
ว่าเมื่อ พระนางปราบตีโคตม นำ คูณ ซึ่งพระนาง พยายามทำอย่าง
ประณีตทุกอย่าง ไปถวายพระพุทฺธเจ้า แต่พระพุทฺธเจ้าทรง
เห็นว่า เป็นของมีค่า ถ้าให้ทรงถวายแก่พระองค์อื่น ก็จะเกิด
ผดอันไพศาล จึงตรัสแนะนำให้พระนางทรงนำผ้ากฐนไปถวาย
แก่พระองค์อื่น เรื่องจริงหรือเธอ

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร จริง

ม. ถ้าเป็นเช่นนั้น พระองค์จะมีประเสริฐกว่าพระพุทฺธ
เจ้าหรือ จึงสมควรแก่ผ้ากฐนนั้น

น. ขอถวายพระพร การที่พระพุทฺธเจ้ามีพระพุทฺธดำรัส
แนะนำให้ทรงกระทำเช่นนั้น ก็ด้วยมีพระพุทฺธประสงค์จะบริษุ
พระองค์เพียงเท่านั้น ไม่เป็น เหตุที่จะคิดว่า พระองค์มี ประเสริฐกว่า

(๓) ปัญหาที่มีได้ปรากฏว่า เป็นปัญหาที่ ๓ ของลำดับ
ไหน และยังมีได้อยู่ในวรรคใดวรรคหนึ่ง

พระพุทธรูปเจ้า อาคมภาพจะเปรียบถวาย เหมือนชายธราดุษโหม
เห็นว่าบุตรของคนเป็นคนดี จึงถ่วงชั่งอย่างอื่นในทูลประชุม
เมื่อเป็นเช่นนั้นจะจัดว่า บุตรดีกว่าชายธราดุษโหม โดยเหตุที่ได้รับ
ยกย่องกระหนหรือ

ม. ด้วยเหตุเท่านั้น บุตรจะดีกว่าบิดาไปได้อย่างไรเจ้า
เธอ ข้าพเจ้าเห็นว่า บิดาเป็นคนดีและฉลาดในการปกครอง
ด้วย เพราะเมื่อบุตรเห็นบิดาแต่งเมศาคาจิเช่นนั้น ก็ย่อมจะ
พยายามทำความดีเพื่อดำรงวงศ์สกุลให้ยัง ๆ อยู่นอกจากนี้
บิดาคนใดที่หลายภรรยาคนนั้นย่อมมีบุตรชายส่วนชื่อนอกด้วย

น. ขอถวายพระพร พระพุทธรูปเจ้าคงเปรียบเหมือน
กัน ขอที่จะฟังพยานพระคุณดั่งมีกับคนอื่นได้จากเรื่องนั้นแล คือ
การที่พระพุทธรูปองค์ ในทรงรับมาไว้ให้ด้วย เป็นส่วนพระองค์คนเดียว
ให้เห็นว่าพระองค์ มีแต่เห็นแต่ประโยชน์สุขของพระองค์คนเดียว
มีพระหฤทัยมุ่งแต่จะให้ เกิดประโยชน์สุข แก่คนจำนวนมากต่อไป
เท่านั้น เพราะทรงเห็นว่า เมื่อพระองค์คนพยานไปแล้ว พระ-
องค์สมเด็จพระเจ้าผู้ดำรงวงศ์ดำรงชื่อนของพระองค์ โดยยัก
ยาวไปถึงคนภายหลังได้ อันทรงเห็นว่า พระองค์เป็นทกข
เจณยบุตรตลอดมาควรแก่การของดีการบูชาเช่นนั้นเหมือนกัน ทง
จะเป็นตัวอย่าง ชวนให้ ผู้บริจาคนาน ใน ภายหลัง เห็นคุณ ดั่งมี

ของพระองค์ ในเมื่อนำมาลงถึงเรือนทวย

ขอถวายพระพร เพราะมีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่แทนแถ
จึงทรงแนะนำให้พระนางทรงนำผ้าคลุมไปถวายแก่พระองค์ ซึ่ง
จักเป็นองค์ดมยบทประการหนึ่ง ที่เรากล่าวให้พระองค์เป็นผู้ประ
เสริฐที่สุด

ม. เชื่อน้ำมารดาจริง

จบ โศกนันทกนิทานปัญหา

ปรารภเมณฑกปัญหา

อยู่มาคนคนหนึ่ง พระเจ้ามณฑกเดชะประทับอยู่ในที่เงียบ
ดังดี ทรงใคร่ครวญถึงข้อธรรมบางประการ ซึ่งมีข้อข้อเป็น
ต้องแฉ่งต้องทาง เกิดเป็นปัญหานั้นในพระราชนิพนธ์ ทรงวินิจฉัย
ให้เด็ดขาดไม่ได้ จึงทรงพระปรารภว่า จะต้องพักการ
สัก ๘ วัน ต่อมาท่านคฤและระวิงจันมิให้กลับไปในอำนาจแห่ง
ความรักความโกรธความหลง ดำรงสมาธิ หู จมูก ลิ้น กาย ใจ
ไว้ให้อยู่ในความควบคุมแห่งสติสัมปชัญญะอยู่ทุกขณะ ถัดวัน
๘ วันแล้วกลับไปหาพระนาถเด่น นิมนต์ให้ท่านแสดงข้อข้อ
แห่งปัญหาธรรมซึ่งเป็นต้องแฉ่งต้องทางนั้น ๆ ให้ฟัง มีพระราช
ดำริอยู่ฉะนี้ รุ่งขึ้นพระองค์ทรงชำระสระพระเกศา ทรงน้
าอาบชำระศีรษะอาบเพกเป็นน้ ทรงดำรงสมาธิภาวนาใจอยู่ฉะนี้ ๘ วัน
ครบถ้วนถึง ๘ ก็เสด็จไปหาพระนาถเด่นตรัสเล่าพระราชนิพนธ์
และพระราชนิพนธ์ให้ฟังจนตลอด แล้วทรงเริ่มดำริคำถาม
ปัญหาคือไป

เมณฑกปัญหา วรรคที่ ๑

ปัญหาที่ ๑

พระเจ้ามณฑกตรัสถามว่า คุณชนพรหมคุณ พวกเขาย
 อยุ่พูดกันว่า เครื่องสักการะที่เราบูชาพระพุทธเจ้าทุกวันนี้ ถ้า
 เราเข้าใจว่าพระพุทธเจ้าทรงยืนค้ำ ก็เป็นอันว่าพระองค์ไม่
 ใช้พระอรหันต์ผู้ใดสักอะไรเพราะเห็นแก่เครื่องบูชา เมื่อเป็น
 เรน การบูชาเช่นนี้คุณได้อย่างไร แต่ถ้าเราบูชาโดยเข้าใจ
 ใจว่าพระพุทธเจ้าเป็นพระอรหันต์ได้มรรคอันพิสดารจริง พระ
 องค์ก็ดับสูญไปแล้ว การบูชาพระพุทธองค์ก็กระทำกันอยู่
 ในบัดนี้ จะไปได้รับความยินดีหรือได้รับอนุโมทนาจากใคร
 เราว่าการบูชาของเราไร้ผลทั้ง ๒ ประการเรนนี เธอจะแก้เรา
 อย่างไร

พระนาคเสนตอบว่า ขอถวายพระพร อย่างใดแต่
 พระพุทธองค์ท่านไปแล้วโดย แม้แต่เมื่อยังทรงพระชนม
 อยู พระองค์ก็ไม่มีความยินดี เพราะความยินดีนั้นร้ายพระองค์
 ได้คิดได้เด็ดขาดแล้ว ความชอบพระอัครบุรพาทีก่ได้กล่าว
 ไว้ว่า พระพุทธเจ้าไม่ทรงยินดีในเครื่องสักการะชนทุกชนบูชา
 ที่ผู้คนเครื่องราชสักการะ

ม. เทาที่เรอว่าของพังไม่ได้ เพราะวิธีบุกรักที่ยกของ
คุณบิดามารดาเป็นธรรมดา

น. ถ้าเช่นนั้น ข้าคนภาพจะยกตัวอย่างมาเปรียบถวาย
เหมือนไฟของใหญ่ถูกไฟของย้อยชนะหนึ่งแฉกนออกไป รอดถวาย
พระพร ไฟที่น็อคแล้วจนย้อยคอกทญาและไม้ซึ่งเป็นเชื้อหรือไม

ม. จะถ่วงไปโยถึงไฟที่น็อคแล้ว แม้ไฟเมื่อยชนะถูก
ย้อย ก็ไม่ย้อย เพราะไม่มีเจตนา

น. ถ้าเมื่อไฟของนั้นน็อคไปแล้ว ก็ควรจะต้องการไฟทำ
อะไรอีก มิใช่ถ้าเราประโยชน์หรือ

ม. ต้องการเมื่อไร ก็ขอไหมไฟที่ถูกชนะ

น. พระพุทธเจ้าก็เป็นเช่นเดียวกับไฟนั้นเหมือนกัน คือ
นับแต่ชนะเมื่อได้บรรลุพระธรรมมาด้วย โพธิญาณขึ้นมา พระ
องค์ห้ามเจตนาว่า ถวายนาคคอดังทนา ปราบทนา หรือย้อยรายคอด
ดังที่เป็นชาติก็ไม่ เพราะพระองค์ทรงรู้เท่าทันกตของความเป็นค
ย้อยราย รอดถวายพระพร เมื่อด้วยพระองค์ไม่มีพระหฤทัยทรง
ย้อยนายนแต่เป็นเหตุ การบูชาของเราจึงเกิดผลเหมือนไฟ
ไฟของชนะ เพราะอะไร เพราะถ้าพระองค์ทรงย้อยคอยู่ เรา
ก็จะคงใจอยุ่รับแต่ อุโมทนา หวังดี จากพระองค์ โดยตรงเท่านั้น
ซึ่งเป็นเหตุให้เรากราบคอกจากการทชยอื่น ๆ และเมื่อพระองค์

ทรงยินดีในการที่เรานูชา ก็คงทรงยินร้ายในเมื่อเราไม่นูชา
หรือนูชาไม่ถูกพระหฤทัย เมื่อเป็นเช่นนั้น เราก็จะต้องจำใจทำ
และต้องทำให้ถูกพระหฤทัยด้วย ถ้ามีฉันทะพระองค์จะได้
ร้ายให้ ขอดถวายพระพร แต่เพราะพระธรรมาธิบดีเป็นเหตุ
ให้เราหวังดีหรือเกรงกลัวอย่างนั้น การนูชาของเราจึงทำได้
ถูกทาง แม้พระองค์จะดับสูญไปแล้ว เราก็อาจถือการนูชา
ของเราให้พระองค์ได้ เหตุว่าการนูชาของเรามีประสงค์แค่จะ
โยนกายวาจาใจให้คนอื่นถั่งพระองค์ และพระคุณเด่นมีทั้ง
หลาย มาปลุกใจให้เราพยายามทำประโยชน์สุดให้แกตัวและ
ผู้อื่นยัง ๆ วน

ขอดถวายพระพร ก็เมื่อการนูชาของเราทำโดยมีเหตุ มี
ผลเช่นนั้นแล้วจะจัดว่าไร้มงคลได้อย่างไร

ม. เชิญอุปมาคนคน

จบวรรณาวัตรปัญหา

ปัญหาที่ ๒

พระเจ้านันทนครตั้งถามว่า ตูก่อนพระนาคเด่น คำที่ว่า
พระพุทธรูปเป็นสัตว์พญานูรูทุกสิ่งทุกอย่างนั้น จริงหรือ
พระนาคเด่นทูลตอบว่า ขอดถวายพระพร จริง แต่ว่า

ความ^{๑๒}รันท^{๑๓} ๗ หากได้^{๑๔}แนบ^{๑๕}กับพระพุท^{๑๖}ท^{๑๗}ย^{๑๘}อยู่ทุ^{๑๙}ก^{๒๐}ระ^{๒๑}ไม่ จะปร^{๒๒}าก^{๒๓}
ชน^{๒๔}ค^{๒๕}บ^{๒๖}เ^{๒๗}น^{๒๘}พระพุท^{๒๙}ท^{๓๐}ย^{๓๑}ค^{๓๒}โค^{๓๓}ท^{๓๔}ร^{๓๕}น^{๓๖}ก^{๓๗}เ^{๓๘}ย^{๓๙}ก^{๔๐}น

ม. ถ้าเป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าก็ไม่ ไร้อภัยพญามุข
เพราะว่าถ้าเป็นดีพญามุขจริงแล้ว พระองค์ก็ไม่ทรงนึกไว้อภัย
ดีแรก

น. เมื่อทรงครองเมืองพระราชมารดาโดย
 ท้าวพระยาเมืองราช กับ เมืองมณฑล
 เมืองมณฑลเมืองราชเมืองราช เมืองมณฑล
 เมืองมณฑลเมืองราชเมืองราช เมืองมณฑล
 เมืองมณฑลเมืองราชเมืองราช เมืองมณฑล

H. Hinde

น. หรือเปรียบเหมือนผู้ทบทวนสมบัติบริบูรณ์ทุกสิ่ง
ทุกอย่าง เปรียบเสมือนมาดามพญาจากเจดีย์โภกษาหารยอม
จุฬาราชารมาเยี่ยมรักไม่ได้ในทันที รอดถวายพระพร เมื่อ
เป็นเช่นนี้จะจำนนในสมบัติบริบูรณ์จริง เพราะเหตุบุญบารมี
อาหารในธรรมะ จะได้หรือ

ม. ไผ่โต อายาว่าเคณฐาหรอย่างนหนเญ แม่น้ำไผ
พระราชวังของพระเจ้ากรุงรัตน กษัตริย์แห่งเบงกอล

น. จอถวายพระพร พระพุทธเจ้าเป็นรัตนนพโพธิชน
กม. คอพระองค์ยอมมอบความบริบูรณ์ทุกสิ่งทุกอย่าง แด่เจ้า

ความ^{๒๕}ร^{๒๕}น^{๒๕}น^{๒๕} ๆ หาได้ประ^{๒๕}จำ^{๒๕}อยู่^{๒๕}กับ^{๒๕}พระ^{๒๕}หฤ^{๒๕}ท^{๒๕}ย^{๒๕}ทุก^{๒๕}ขณะ^{๒๕}ไม่^{๒๕} ค^{๒๕}ือ^{๒๕}เมื่อ^{๒๕}
พระ^{๒๕}องค์^{๒๕} ได้^{๒๕}ทรง^{๒๕} ห^{๒๕}ย^{๒๕} พระ^{๒๕}หฤ^{๒๕}ท^{๒๕}ย^{๒๕} ด^{๒๕}อง^{๒๕} ไป^{๒๕}ยัง^{๒๕} เ^{๒๕}ร^{๒๕}ง^{๒๕} ไ^{๒๕}จ^{๒๕}ง^{๒๕}จะ^{๒๕} ทรง^{๒๕}ร^{๒๕}
ทรง^{๒๕}เห^{๒๕}น^{๒๕}เ^{๒๕}ร^{๒๕}ง^{๒๕}น^{๒๕}น^{๒๕}ไ^{๒๕}ค^{๒๕}ด^{๒๕}ด^{๒๕}ค^{๒๕} ขอ^{๒๕}ถวาย^{๒๕}พระ^{๒๕}พร^{๒๕} การ^{๒๕}ท^{๒๕}พระ^{๒๕}พุ^{๒๕}ท^{๒๕}ธ^{๒๕}เจ้า^{๒๕}
ทรง^{๒๕}ห^{๒๕}ย^{๒๕}ร^{๒๕}ู^{๒๕}ท^{๒๕}ก^{๒๕}ด^{๒๕}ง^{๒๕}ท^{๒๕}ก^{๒๕}อ^{๒๕}ย^{๒๕}า^{๒๕}ง^{๒๕}ไ^{๒๕}ค^{๒๕}เ^{๒๕}ร^{๒๕}น^{๒๕}น^{๒๕} ก^{๒๕}เ^{๒๕}เพราะ^{๒๕}ป^{๒๕}รา^{๒๕}ก^{๒๕}ฎ^{๒๕}ว^{๒๕}า^{๒๕}เม^{๒๕}ื่อ^{๒๕}ทรง^{๒๕}
พระ^{๒๕}พุ^{๒๕}ท^{๒๕}ธ^{๒๕}องค์^{๒๕} ย^{๒๕}ัง^{๒๕}ทรง^{๒๕} พระ^{๒๕}เ^{๒๕}ย^{๒๕}า^{๒๕}ว^{๒๕} ไ^{๒๕}ค^{๒๕} ทรง^{๒๕} ค^{๒๕}ึก^{๒๕}ษา^{๒๕} ก^{๒๕}ิด^{๒๕}ป^{๒๕}ิ^{๒๕}ท^{๒๕}ย^{๒๕}า^{๒๕}น^{๒๕}า^{๒๕}ก^{๒๕}
อ^{๒๕}ย^{๒๕}า^{๒๕}ง^{๒๕} แ^{๒๕}ด^{๒๕}ได้^{๒๕}ทรง^{๒๕}พ^{๒๕}ย^{๒๕}า^{๒๕}ย^{๒๕}า^{๒๕}น^{๒๕}ค^{๒๕}ึก^{๒๕}ษา^{๒๕}เ^{๒๕}ร^{๒๕}ย^{๒๕}เ^{๒๕}มา^{๒๕} จ^{๒๕}น^{๒๕}พระ^{๒๕}ชน^{๒๕}ม^{๒๕}า^{๒๕}ย^{๒๕}ู่^{๒๕}ถ^{๒๕}
๓๕ ปี^{๒๕} จ^{๒๕}ึง^{๒๕}ทรง^{๒๕}จับ^{๒๕}ห^{๒๕}ด^{๒๕}ก^{๒๕}ฐ^{๒๕}า^{๒๕}น^{๒๕}แ^{๒๕}ห^{๒๕}ง^{๒๕}ค^{๒๕}ว^{๒๕}า^{๒๕}จ^{๒๕}ริง^{๒๕}ของ^{๒๕}ส^{๒๕}ภ^{๒๕}า^{๒๕}พ^{๒๕}ท^{๒๕}ง^{๒๕}ห^{๒๕}ด^{๒๕}ย^{๒๕}
ไ^{๒๕}ด^{๒๕}ย^{๒๕}ด^{๒๕}ำ^{๒๕}ห^{๒๕}ิง^{๒๕}พระ^{๒๕}องค์^{๒๕}เ^{๒๕}ร^{๒๕}ได้^{๒๕} ค^{๒๕}ว^{๒๕}า^{๒๕}ม^{๒๕}รู้^{๒๕}ห^{๒๕}ด^{๒๕}ก^{๒๕}ว^{๒๕}า^{๒๕}จ^{๒๕}ริง^{๒๕}น^{๒๕}น^{๒๕}แ^{๒๕}ด^{๒๕}เ^{๒๕}เป็น^{๒๕}เห^{๒๕}ตุ^{๒๕}
ท^{๒๕}ำ^{๒๕}พระ^{๒๕}หฤ^{๒๕}ท^{๒๕}ย^{๒๕}ของ^{๒๕}พระ^{๒๕}องค์^{๒๕} ไ^{๒๕}ห^{๒๕}ม^{๒๕}ป^{๒๕}ร^{๒๕}ก^{๒๕}ค^{๒๕}ม^{๒๕}อ^{๒๕}ง^{๒๕}ไ^{๒๕}ด^{๒๕}ย^{๒๕}ู่^{๒๕}ไ^{๒๕}ด^{๒๕}ย^{๒๕}ู่^{๒๕}ทุก^{๒๕}ห^{๒๕}เ^{๒๕}น^{๒๕}เ^{๒๕} เพราะ^{๒๕}
ณ^{๒๕}น^{๒๕}น^{๒๕}เม^{๒๕}ื่อ^{๒๕}ทรง^{๒๕}ถ^{๒๕}าย^{๒๕}พระ^{๒๕}หฤ^{๒๕}ท^{๒๕}ย^{๒๕}ด^{๒๕}อง^{๒๕}ไป^{๒๕}ยัง^{๒๕}เ^{๒๕}ร^{๒๕}ง^{๒๕}ไ^{๒๕}จ^{๒๕}ง^{๒๕}จะ^{๒๕} ทรง^{๒๕}ร^{๒๕}ู^{๒๕}ทรง^{๒๕}
เห^{๒๕}น^{๒๕}เ^{๒๕}ร^{๒๕}ง^{๒๕}น^{๒๕}น^{๒๕}ไ^{๒๕}ค^{๒๕}ร^{๒๕}ค^{๒๕}เ^{๒๕}น^{๒๕}พ^{๒๕}ร^{๒๕}อ^{๒๕}น^{๒๕}ท^{๒๕}ง^{๒๕}เห^{๒๕}ตุ^{๒๕}ผล^{๒๕}

ขอ^{๒๕}ถวาย^{๒๕}พระ^{๒๕}พร^{๒๕} เพราะ^{๒๕}เห^{๒๕}ตุ^{๒๕}ค^{๒๕}ง^{๒๕}ก^{๒๕}ถ^{๒๕}า^{๒๕}ว^{๒๕}า^{๒๕}น^{๒๕}แ^{๒๕}ด^{๒๕}พระ^{๒๕}พุ^{๒๕}ท^{๒๕}ธ^{๒๕}เจ้า^{๒๕}
จ^{๒๕}ึง^{๒๕}เป็น^{๒๕}ส^{๒๕}ห^{๒๕}พ^{๒๕}ญ^{๒๕}ร^{๒๕}ู^{๒๕}ท^{๒๕}ก^{๒๕}ด^{๒๕}ง^{๒๕}ท^{๒๕}ก^{๒๕}อ^{๒๕}ย^{๒๕}า^{๒๕}ง^{๒๕}

ม. เร^{๒๕}ขอ^{๒๕}ถ^{๒๕}า^{๒๕}ค^{๒๕}ว^{๒๕}

จ^{๒๕}บ^{๒๕}ด^{๒๕}ห^{๒๕}พ^{๒๕}ญ^{๒๕}ร^{๒๕}ู^{๒๕}บ^{๒๕}ั^{๒๕}ญ^{๒๕}หา^{๒๕}

บ^{๒๕}ั^{๒๕}ญ^{๒๕}หา^{๒๕}ที่ ๓

พระ^{๒๕}เจ้า^{๒๕}ม^{๒๕}ณ^{๒๕}ด^{๒๕}น^{๒๕}ท^{๒๕}ก^{๒๕}ร^{๒๕}ธ^{๒๕}า^{๒๕}ม^{๒๕}ว^{๒๕}า^{๒๕} ค^{๒๕}ุ^{๒๕}ก^{๒๕}อ^{๒๕}น^{๒๕}พ^{๒๕}ร^{๒๕}น^{๒๕}า^{๒๕}ค^{๒๕}เ^{๒๕}น^{๒๕} พระ^{๒๕}เท^{๒๕}ว^{๒๕}
ท^{๒๕}ัก^{๒๕}ไ^{๒๕}ค^{๒๕}ร^{๒๕}บ^{๒๕}ว^{๒๕}ร^{๒๕}ให้^{๒๕}

พระนาคเดินทอดน่องว่า ขอถวายพระพร พระพุทธเจ้า
ทรงบวชให้

ม. พระเทวทัตบวชแล้วจึงทำตายดั่งฆมไรหรือ

น. ไร ขอถวายพระพร ด้วยว่าคนอื่นนอกจากพระ
ภิกษุฆมแล้วทำตายดั่งฆมไม่ได้

ม. อันผู้ทำตายดั่งฆมต้องรับโทษหนักมากมไรหรือ

น. ขอถวายพระพร ถูกแล้ว

ม. ก็เมื่อเป็นเช่นนั้น ทำไมพระพุทธเจ้าจึงบวชให้เล่า
หรือว่าพระองค์ไม่ทรงทราบค่า พระเทวทัตกระทำตายดั่งฆม

น. ขอถวายพระพร ทรงทราบ

ม. ถ้าเป็นอย่างนั้น คำว่า พระพุทธเจ้า น พระมหากรุณา
เป็นพระอริยาคัมภีร์ แต่คำว่าไม่ทรงทราบ คำว่าพระพุทธ
เจ้าเป็นพระอริยคัมภีร์ ทรงหยั่งรู้ เหตุผล ทุกสิ่งทุกอย่างนั้น ก็น่าออก
แย้งกันอยู่เช่นนั้น เราควรจะอย่างไรจึงจะสมควรกับคำทรงสอนนั้น

น. อาตมภาพ จะขอ ยก คติ อย่าง มา เปรียบ ถวาย ก่อน
เหมือนบุรุษผู้ * มีบุตรเป็นคนเก๊กกระเหตกประพฤติกเล็ดทราวม
ต่าง ๆ บุรุษผู้บิดาพยายามปลดปล่อยให้รู้แจ้งคุณและโทษแห่ง
การประพฤตินั้น ๆ ให้ฟัง บุตรก็ไม่เชื่อฟัง ครั้นจะเพิกเฉยเฉย
ก็สงสาร ด้วยเกรงบุตรว่าจะชั่วช้าได้รับความทุกข์ยากหนักหนา

จึงมีใจกระทำโทษทรมานบุตร ขอถวายพระพร เสนมจะว่า
บุตรผู้บิดานั้นไม่ทรมานบุตร และไม่รู้จักคุณ และโทษแห่งการ
ทรมานนั้น จะได้หรือ

ม. ไม่ได้ดีเธอ เพราะว่ารู้และองค์ดาราบุตร จึงนั่งเฉย
อยู่ไม่ได้ต้องจำใจกระทำเช่นนั้น

น. ขอถวายพระพร คอยข้างนี้เป็นพยานให้เห็นว่าคำ
กล่าวทั้ง ๒ นั้นไม่มีผิด เนื่องด้วยพระพุทฺธของศกทรงองค์ดาราและ
ทรงหยั่งรู้คุณและโทษของการบวชนั้นแล้ว จึงให้พระเทวทัต
บวชเสีย เพราะทรงทราบว่า ถ้าเพิกเฉยไม่บวชให้ พระเทว-
ทัตก็จะมีโอกาสทำได้แต่ความชั่วอย่างสามัญ ได้รับทุกข์แต่
พอประมาณ โทษไม่ถึงดำมืด เมื่อบวชเป็นพระเทวทัตก็จะ
ไม่เร็ด จะทรงนิตย์เองทรมานนั้นไม่ได้ความทุกข์จะความเผา
ผาญได้เรื่อยไป ทรงเห็นว่ามิชอบที่จะทรมานได้แต่อย่าง
ทางเดียวเท่านั้น ซึ่งจะทำให้พระเทวทัตหยาบช้าให้ระณินด้วยอัน
นั้นตอบมาประพาศคดีคดีไป

ขอถวายพระพร เพราะเหตุฉะนั้น พระพุทฺธเจ้าจึงทรง
บวชให้พระเทวทัต

ม. เธอว่าชอบแล้ว

จบเทวทัตคบพระพุทธปัญหา

ปัญหาที่ ๔

พระเจ้านันทคีรีตรัสถามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน เหตุซึ่ง
ทำให้แผ่นดินไหวมีเท่าไร

พระนาคเสนทูลตอบว่า มี ๘ คคือ ดนกำเรป ๓, ผู้ม
ฤทษบัณฑิต ๓, พระโพธิสัตว์จุติ ๓, พระโพธิสัตว์อุปบัติ ๓,
ครัตู ๓, ครัตุปฐมเทศนา ๓, ปดงพระธรรมาวุ ๓, นิพพาน
๓, ขอดวายพระพร ตามที่ปรากฏในบารมีประเทศมี ๘ อย่าง
เท่านั้น

ม. ถ้ามีแต่เพียง ๘ อย่างเท่าที่เขากล่าว ก็ยังไม่ครบ
เพราะปรากฏว่า เมื่อคราวพระเวสสันดร ทรงบริจาคดีดกคก
มหาทาน (*) แผ่นดินก็ไหวถึง ๘ ครั้ง นั้นมิใช่เหตุอย่างใด
อย่างหนึ่งใน ๘ อย่างนั้นหรือขอ

น. ขอดวายพระพร ถูกลด

ม. ถ้าเช่นนั้น ที่เขากล่าวเพียง ๘ เท่านั้น จรมิได้ไปหรือ

น. ขอดวายพระพร ไม่ผิด เพราะการบำเพ็ญทาน
ใหญ่ถึงปานนั้น จนแผ่นดินไหว ๘ ครั้ง มิได้เป็นอยู่ทุกยุคทุก

(๑) กัดตั้งอะ ๘๐๐ มีระบุไว้คงน ร้าง ๘๐๐, น้ำ
๘๐๐, รกเต็มน้ำ ๘๐๐, แม่โค ๘๐๐,

ดังนี้ คือหลายกบฏ หลายก่อกบฏ จงจะชน ดักรบ ดักรวาทนง
 ด่วนเหตุ ๘ ประการที่ท้าวพระบุญโชน ขอมมีอยู่เนื่อง ๆ และ
 หงเป็นเหตุการณ์สำคัญ ๆ เพราะฉะนั้นท่านจึงกล่าวว่ามี ๘
 ประการเท่านั้น

ม. เชอจงทาดูอย่างมาเปรียบให้ฟัง

น. เหมือนอำมาตย์ ของ พระมหากษัตริย์ แม้จะ มีอยู่มาก
 นายแต่ก็มีเพียง ๖ คนเท่านั้น ซึ่งปรากฏชื่ออำมาตย์ คือ
 เสนาบดี ๓, บุโรหิต ๓, มุขพาลษา ๓, ขุนคลัง ๓, มุเรญ
 พระกต ๓, มุเรญพระแสง ๓, นัชนโค เหตุแห่งแผ่นดินไหว
 ก่ก่นนเหมือนก่น ท้าวพระบุญโชนสำคัญ ๆ และที่ก่ก่นมีอยู่
 เนื่อง ๆ เท่านั้น ด่วนเหตุประการอื่นนอกจากนี้ท่านหาได้กล่าว
 ไว้ด้วยไม่ เพราะมีขงศรทงทงคราวเคยเท่านั้น ขอดวาย
 พระพร ขอให้พระองค์ทรงนึกดูว่า เคยได้ยินใครกล่าวบ้างว่า
 มุณ มุณ ให้ทงแฉ่งแผ่นดินไหวถึง ๘ ครั้ง ซึ่งนอกจากพระเวธ
 ดันกร

ม. ไม่เคยได้ยินใครพูดเลยเชอ

น. แม้อำมาตย์ภาพ ก็ไม่เคยได้ยินใคร พูดเช่นเดียวกับพระ-
 องค์เหมือนก่น การที่เป็นเช่นนี้เพราะว่าพระเวธดันกรทง

บริจาททาน โดยมีพระฤๅษี ผ่องใส มุ่งธรรม เป็นใหญ่ มิได้ทรง
บริจาทโดยหวังลาภยศสรรเสริญ หรือจะกันเขานินทาทำ
ไม่ได้

ม. เชิญเข้าเช่นรอบแล้ว

จบภูมิเจตนปัญหา

ปัญหาที่ ๕

พระเจ้ามีจิตศรัทธาถามว่า คุณพ่อพระนาคเสน คำที่ว่า
คนตาบอดมีจักษุประจำที่พิการแล้ว ย่อมไม่มีโอกาสที่จะกลับ
เห็นได้อย่างเต็มถนัดนั้น มักดำงไว้ในพระสูตรบ้างหรือไม่

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร มี

ม. ถ้าเช่นนั้น เรื่องตบิรราชชาดกที่ว่า พระเจ้าตบิรราช
ทรงศอกพระเนตรทั้ง ๒ ให้เป็นทาน มีพระจักษุประจำที่พิการ
แล้ว แต่ต่อมาทรงได้พระจักษุประจำที่คืนดี ทอพระเนตร
เห็นได้เหมือนอย่างเดิมแน่ จะมีไม่จริงหรือ

ม. ขอถวายพระพร จริง

ม. ถ้าจริงจะ ให้ข้าพเจ้าถึงความเชื่อคำไหนได้เล่า

ม. ขอถวายพระพร คำคณนทานกล่าวความปรักถ้อย
ของนายนาค ซึ่งเมื่อทการแล้วยอมคืนดีอย่างเดิมไม่ได้ ด่วน

ททานกล่าวไว้ในราชกัณฐกจากคำเบี่ยงตนไปนั้น ก็เพราะท่าน
กล่าวด้วยอำนาจแห่งอำนาจของอัคคีธาธิฐาน คือความคง
ใจไว้มั่นในความจริงอย่างใดอย่างหนึ่ง ขอถวายพระพร พระ
องค์เคยทอดพระเนตรเห็น หรือเคยได้ทรงดำริบ้างหรือไม่
ว่าผู้ที่กระทำอัคคีธาธิฐานแล้วอาจทำให้ฝนตกหรือไฟดับ หรือ
กำจัดก้างแห่งยาพิษเสียก็ได้

ม. ก็เคยได้เห็นโดยนัยบ้าง

น. นั้นพระองค์ทรงเข้าพระหฤทัยว่าเป็นได้ด้วยอะไร

ม. เข้าใจว่า เป็นด้วยอำนาจแห่งอัคคีธาธิฐาน

น. นั้นแต่ฉันใด ก็ฉันนั้นเหมือนกัน จักขุประดา
ของพระเจ้าดำรงราชย์อมกตบดินต์โดย่างเดิม ก็ด้วย อำนาจแห่ง
อัคคีธาธิฐาน ก็ถวาทททรงตั้งพระหฤทัยมั่นอยู่ในความจริง
อย่างใดอย่างหนึ่งนั่นเอง

ขอถวายพระพร อาตมภาพพระเจ้าเริงของพระเจ้าอโศก
ถวาย คือครั้งหนึ่งพระเจ้าอโศกเสด็จไปประพาสที่ริมแม่น้ำคงคา
ครั้นแฉ่นพระราชมารดาเสด็จตามเสด็จตามมาด้วยว่า ผู้ที่ดำรงทำ
ให้น้ำในแม่น้ำคงคานี้ไหลลดถวนกระแสน้ำไปได้ เห็นจะไม่
มีพระชนมชีพอยู่แห่งแห่งสักคน - ชอนางทีนทมิฬอยู่ ณ ริมฝั่งนาน
เมื่อโดยนพระราชมารดาเสด็จนั้น จึงกระทำอัคคีธาธิฐานขอให้

น้ำไหลถดถอยจนกระทั่ง เพื่อถวายทอดพระเนตร น้ำในแม่น้ำ
คงศักดิ์ไหลถดถอยจนกระทั่งตามความประสงค์ พระเจ้าอโศก
ทรงพิศวงในพระราชนิพนธ์ จึงตรัสถามว่า เหตุอะไรจึงเป็น
เช่นนั้น ข้ามาคยจึงกราบทูลว่า ขอเดชะ ที่เป็นเช่นนั้นเพราะ
ว่านางพินทุมัตถะกระทำผิดกิจริยา ขอให้น้ำไหลถดถอยจงได้
พระราชดำเนนไปตรัสถามนางพินทุมัตถะว่า อะไรเป็นกัณธใน
กิจริยาของเจ้า ขอเดชะ กระหม่อมฉันมีความจริงใจอยู่
อย่างหนึ่ง คือการบำเรอบุรุษ กระหม่อมฉันกระทำเช่นนี้มา
กันหมด จะเป็นใคร มีฐานะอย่างไรก็ตาม เมื่อให้ทรัพย์แก่
กระหม่อมฉันแล้ว ย่อมได้รับการบำเรอเป็นอย่างเดียวกันฉัน
กระหม่อมฉันอ้างความจริงใจกระทำดคียาธิฐาน ขอถวาย
พระพร เรื่องพระองค์ทรงเชื่อหรือไม่

ม. เรือดีเรือ เพราะมีเหตุสมควรที่จะคิดเห็นได้

น. ขอถวายพระพร นรีให้เห็นว่า การกระทำดคียา-
ธิฐาน คือกริยาที่กล่าวอ้างถึงความจริงอย่างใดอย่างหนึ่ง
แม้เป็นความจริงในสิ่งใดก็ตาม ก็ให้เกิดผลได้ดังประสงค์ ก็เมื่อ
ความจริงมีอยู่เช่นนั้น โฉนพระเจ้านิพพราหมณ์พระราชนิพนธ์
ในการทรงบำเพ็ญทาน จึงจะไม่ได้พระเนตรถดถอยดังเดิมใน
เมื่อทรงกระทำดคียาธิฐานอ้างถึงความจริงนั้น ๆ ได้เถ

๕
ม. เรขวงนชอบแล้ว

จบธรรมปิฎกจากฐานปัญหา

ปัญหาที่ ๖

พระเจ้ามณฑลนครถามว่า คุณอนพระนาคเสน พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า การเกิดของสัตว์ทั้งหลายย่อมมีเพราะประชุมแห่งปัจจัย ๓ คือมารคาบคาพรหมเพรียงกัน * มารคามโรค * สัตว์ต้องมาปฏิสนธิ * ณะนมไรหรือ

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ตรัสไว้ดังนี้จริง

ม. ก็ถ้อยคำนั้น ไฉนในอุรวรณด้านซาคกจึงว่า ตามกุมารเกิดเพราะประชุมแห่งปัจจัย ๒ คือนางปาริชาติเป็นมารคามโรค * พระดำริของมาปฏิสนธิ * ณะนม

ม. ขอถวายพระพร วิชาคมภาพขอฟังเรื่องอุรวรณด้านซาคกมาถวายก่อน คือพระทูลถามและนางปาริชาติตามต้นท่านเป็นผู้หนักในทางคเณบ บำเพ็ญศบะอย่างเคร่งครัดจน

(๓) มหาคัมภีร์หาตั้งขลุ่ยศร มัชฌิมนิกาย มุฏ
ปัทมฉก

ปรากฏทั่วไป วนหนึ่งท้าวดีหัดนยจนราฟงว่า พระคาบด
คาบดินทง ๒ นนแก่เกามากแล้ว นำจะมีความจำยากต่อไป
ควรเราจะไปเชิญให้ท่านต้องแต่พัยตามประเพณีโลก น้เทว
คารณะแล้ว จงทรงกระทำคามนนทุกอย่าง แต่พระคาบด
คาบดินไม่เห็นด้วย เพราะท่านรักคั่งมากกกว่า ในที่สุดพระชินทร
ก็ชวนอนชอให้ท่านทุกตคาบด กระทำเพียงเอาฝ่ามืออุบนาภ
นางปาริกาคาบดินในคราวนั้นมีระดู ขอลงมายพระพร คาม
เรื่องนั้นปรากฏว่าพระคาบด คาบดินทง ๒ นน จะมีใครรักใคร่
กันด้วยข้าพเจ้ามากเอด ซึ่งเป็นเหตุปัจจัยของภัก ๓ นนก็จริง
แต่เมื่อว่าโดยอนุรูปแล้ว การที่ท่านทุกตคาบด เอาฝ่ามืออุบ
งทนามาหนักเป็นปัจจัยอนหนึ่งใด เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้า
จึงตรัสว่า การเกิดของสัตว์ ย่อม มีเพราะประชุม แห่งปัจจัย
๓ นน

ม. เรชวานชอบแล้ว

จบคภาวกถกนคณญหา

ปัญหาที่ ๗

พระเจ้ามณฑกตรัสถามว่า ลูกชนพระนาคเสน พระพุทธ
เจ้าตรัสแก่พระอานทว่า พระอรรถธรรมจักคงอยู่ได้ ๕๐๐๐ ปี

ฉันทน์ ไชยวาท

พระนาคเดินทอดคอบว่า ขอถวายพระพร เป็นดังพระองค์
ทรงฉันทน์

ม. ก็เพราะเหตุอะไร เมื่อจวนจวนพทาน พระพุทธองค์
จึงตรัสกระตักทบทปริพารกกว่า ถ้าภิกษุปฏิบัติชอบอยู่ตลอดกาล
แล้ว โลกจะไม่ว่างเปล่าจากพระอรหันต์คนใด

น. ขอถวายพระพร พระพุทธองค์ตรัสแก่พระอานนท์
ว่า พระองค์ทรงกำหนดอายุพระศาสดา ตรัสแต่ถึงกาลที่
ไปและกาลที่เหลือน้อยว่า ถ้าในบัดนี้มาจบเป็นนางภิกษุณีไซ้
พระอัครมรรคาทั้งสองอยู่โคนพนม แด่นเพราะมีเป็นเรือนนิจ
คงอยู่ใดไม่ถึง ขอถวายพระพร การที่พระพุทธานุภาพ
จะทรงหมายถึงความเสื่อมแห่งพระศาสดา หรือทรงกำหนด
ครั้น

ม. ก็ทรงหมายถึงความเสื่อมแห่งพระศาสดา นเรช
ศาสดาจะเสื่อมไปได้อย่างไร เธอจงเปรียบเทียบให้ฟัง

น. เปรียบเหมือนธรรมา ถ้าไม่มัทธนาจะโหดเขาได้
โดย จงวคงไปหรืออย่างไร

ม. จงวคงไปทุกที่ ที่สุดก็แห่งเท่านั้น

น. นั้นแต่เดิมใด แม้แต่กระษัตริย์ทรงธรรมกถุณนพเทมือน
 ก็น คือนักไม้นักอาจารย์และวิศกปฏิบัติอยู่ด้วยแต่พระธรรม
 กะเดียมลงทุกที เป็นอันว่าทำอายุพระศาสนาให้สั้นเข้า แต่
 ถ้ายกมาอาจารย์และวิศกปฏิบัติบริบูรณ์อยู่ครบใด ธรรม
 พระธรรมกถุณนพเทมือนอยู่ครบนั้น เพราะฉะนั้น พระพุทธ
 องค์จึงทรงดำริว่า ถ้าภิกษุปฏิบัติชอบอยู่ตลอดกาลแล้ว โลกก็
 จะไม่ว่างเปล่าจากพระอรหันต์

ม. เรขอวาทชอบแล้ว

จบธรรมนิมิตตธานปัญหา

ปัญหาที่ ๘

พระเจ้านอนทศรูดถามว่า ผู้ก่อนพระนาคเสน พระพุทธ
 เจ้าทรงละบาปอกุศลใดทั้งหมด หรือทรงละได้แต่บางส่วน

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ทรงละได้
 ทั้งหมด

ม. ทุกขเวทนามิเกิดขึ้นในพระอริยกายของ พระพุทธเจ้า
 บ้างมิใช่หรือ

น. ขอถวายพระพร มี ดังคราวที่ถูกตะเกียบแทงกระหมับ

พระบาท (*)

ม. ก็ถือว่า พระพุทธองค์ ทรง ธิมาป อุกุศลได้ หมดแล้ว
ใน^๕ จักรก้องทรงทมนทุกขเวทนาซึ่ง^๖ เป็นผลของบาปอกุศลด้วยแล้ว

น. ทุกขเวทนาหาได้ เป็นผลเกิดแต่ บาปอกุศล อย่างเดียว
ไม่ ขอดถวายพระพร อันทุกขเวทนาย่อมเกิดแต่ถมกำเริบ้าง
เกิดแต่กำเริบ้าง เกิดแต่แถม^๗หะกำเริบ้าง เกิดแต่ธาตุ
๒๔^๘ องค์แปรณบ้าง เกิดแต่กุญเปตณบ้าง เกิดแต่การบริหาร
อิริยาบถไม่เต็มยบ้าง เกิดแต่ความเพียรบ้าง และเกิดแต่บาป

(๑) การทรงประจวบ^๙ ครกน พิศาระ^{๑๐} หักตามพฤติการณ์
พระอาการนำจะมาก จนถึงกะ ทรงบำเพ็ญ พุทธกิจ บางอย่างไม่ได้
เช่นไม่ได้ เสด็จพุทธดำเนิน ไปรดสังข์ เวธนาเข้า เป็นต้น ด้วย
ปรากฏว่า หมอช้วน โทมารักษ์ มาทำ ศัลย กรรม นำเลือด และเนื้อ
ร้ายออก และประกอบพระโอสถสำหรับระทาดวยานกล่าวจะ
ทรงหายเป็นปกติ และเพราะเหตุที่พระพุทธองค์ทรงกระทำ
ประโยชน์สู่^{๑๑} ให้แก่โลก หรือคนหมู่มากไม่ได้เต็มทีเช่นนั้นแล
การทำร้ายพระพุทธเจ้าจนถึงหือพระ โสหิต จึงจัดเป็นอนันตริย-
กรรม ๆ ให้ผิดในลำดับ เป็นศรกรรม ๆ หนักในฝ่ายบาปด้วย
ประการหนึ่ง

ออกสว้าง รอดถวายพระพร เหตุ ๘ ประการนั้นแต่เป็นปัจจัย
ให้เกิดทุกข์เวทนา

ม. ถ้าย่างนั้น ทุกเวทนาก็เกิดแก่พระพุทธรเจ้าคราว
ถูกด่าเกิดเห็นกรรมพระบาทนั้น เกิดแค่อะไร

น. รอดถวายพระพร เกิดแก่ความเพียรพยายามป้องกัน
ของพระเทวทัต

ม. ถ้าย่างนั้น ถัดจากนั้นเกิดแก่ พระพุทธรองค์
ทรงกระทำไมตรี ซึ่งเป็นบริวารของบาปออกด่าอยู่หนึ่งเอง เหตุ
ว่า เรืองน ถา พระพุทธรองค์ ทรง พยายาม ปล่อยโยน พระ เทวทัต
ทรงแรงโทษ ให้ฟัง พระเทวทัตก็อาจจะละพละผ่อนร้ายนั้นได้

น. รอดถวายพระพร คนที่ม้วยผ่อนร้าย นั้นด้วยเด
ความประพฤติชั่วช้าอยู่เป็นนิตย์ พระองค์จะทรงดำริมาปลดปล่อย
โยนประทานพระราโชวาทให้ละพละผ่อนร้ายนั้น จะได้หรือไม่

ม. ไม่ได้ อย่างว่าแต่ปล่อยโยนเลย คนเรานั้นแม้จะ
ดองโทษหนักก็เรื่อว่าคงไม่ทิ้งนิตย์เต็ม ปราบให้ละพละผ่อนร้าย
นั้นไม่ได้

น. รอดถวายพระพร นักเป็นเช่นนั้นแต่ พระเทวทัต
ม้วยผ่อนร้าย เพราะถือคิดว่าเป็นพณของร่วมกับพระนาง
พิมพา มีฐานะเท่าเทียมกับพระพุทธรเจ้า เมื่อบรรพชาแล้ว

จึงไม่ปรากฏว่าไม่มีใครนิยมนับถือ ไม่มีใครถวายจุบจาย
 เหมือนอย่างกษัตริย์พวกค้ายะ ซึ่งออกบรรพชาคราวเดียวกัน
 ดาบดินแดงคนก็ดึกมาก มุ่งแสวงหาธำมรงค์การแรงขึ้น
 แดงแดงควมทานเป็นเรือกษัตริย์มีความคิดสูง จึงเริ่มคิดค้อ
 กับพระราชาดัดคุราภุมาร ถึงยุ้งให้ปองพระสนมรักพระเจ้า
 พิมพ์สารพระชนก ด้วยตัวประกอบอุปมาต่าง ๆ ในการที่จะ
 ปองพระสนมพระพุทเจ้า ขอลวาชพระพร พระเทวทศคงจัด
 ไว้ผดแต่เดิมมาเป็นรัชธำมรงค์ พระพุทของค จึงทรงกระทำ
 ให้ระพศร้ายนั้นไม่ได้ และเมื่อเป็นเช่นนี้จะคิดว่าพระพุท
 ของคทรงกระทำไม่ได้อย่างไรได้ แท้จริงเรื่อง ถ้าพระพุท
 ของคมีทรงตามปดอบ โยนพระเทวทศอยู่จะเป็นอันว่า พระองค์
 ยังมีการถือเราถือเรา ยังทรงยืนช่วยเหลือพวกของพระองค์
 แม่เป็นผูด หรือถ้าไม่เช่นนั้น พระพุทของคจะทรงตั้งโทษ
 ทัณฑ์พระเทวทศจะเป็นอันว่า พระองค์ทรงผูกพยาบาทพระ
 เทวทศ เพราะฉะนั้นการที่พระพุทของคมีพระพุทเป็นอุเบก
 ขาวางเฉยไม่ยื่นคืบร้าย ทรงแต่งตั้งพระเมตตากรรณาในอุษ
 อย่างใด ในพระเทวทศก็ทรงแต่งตั้งอย่างนั้นจึงแต่งตั้งให้เห็นว่า
 พระพุทของคทรงจะนำปอกสุดได้หมดสิ้นจริง

ม. เรือข้ามรอบแล้ว

จับตัวพญานาคปักคัมภีร์

ปัญหาที่ ๕

พระเจ้ามณฑลนครราชสีมา คุกคามพระนาคเด่น พระพุทธ
เจ้าทรงพระทักท้วงเจ้ามณฑลนครราชสีมา คุกคามพระนาคเด่น
ไม่ออกแล้ว มีไรหรือ

พระนาคเด่นทูลตอบว่า ขอถวายพระพร เป็นคิงพระ
องค์นครราชสีมา

ม. ถ้าอย่างนั้น ไฉนจึงปรากฏว่า พระพุทธองค์
ทรงเข้ามานอนอยู่อกเจ้า

น. ขอถวายพระพร การที่พระพุทธองค์ทรงเข้ามานอน
อยู่อกนั้น ก็เพราะว่ามานอนเป็นคุณธรรมที่ ให้พระ โยชนัสสนัก
พระองค์มานอน เหตุว่าพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ทรงเข้า
มานอนเป็นปฐมมาก่อนแล้ว จึงได้ทรงเป็นพระอัครมุนี พุทธ
เจ้าทรงน. ขอถวายพระพร เนื่องด้วยมานอนมีคุณมาเร้นแต่
พระพุทธองค์จึงยังทรงฝึกไม่พระหฤทัย ในการเข้ามานอนอยู่

ม. เรือข้ามรอบอย่างมาเปรียบให้ฟัง

น. ขอถวายพระพร เหมอนบุรุษผู้หมั่นเข้าเฝ้าพระมหา

กษัตริย์ พยายาม ทำความดี มีความรอบรู้รับ พระราชทาน ทิพย์
 สมบัติมากมายจนตั้งเนื้อตั้งตัวได้ แดงคองน เมธเชามา
 ระดองพระมหากษัตริย์คุณของพระมหากษัตริย์เจ้านมแดง ก
 ยงหม่นเขาไปตั้งเผ่ายุเมือง ๆ นั้นได้ แม้พระพุทเจ้ากณ
 นนเหมือนกัน พระพุทเจ้าทรงเจ้ามานเป็นปฐมมาก่อน
 แดง จึงได้คิดเป็นพระดีมีมาดีมีพุทเจ้า ซึ่งเป็นอันได้จาก
 ทระคองทรงกระทำแล้วทุกอย่าง แม้ทงได้จากแดงน พระ
 องค์ก็ยังไม่ทรงทอดทิ้งกร เจ้ามาน ก็เคย ยงทรง หา โอภาส เจ้า
 มาน เพื่อทรงพระดำริว่าบุญเป็นความดีรอบอย่างยอชโยนซึ่ง
 เกิดจากมานนชก รอดวายพระพร อันการเจ้ามานนยอม
 มีคุณนมากอย่างมาประการ เช่นทำใจมีความรัก ความโกรธ
 ความหลง ความกลัวกลัวและมีความวิตก มีใจเป็นอารมณ์อัน
 หนึ่ง พิจารณาเห็นความจริงทงหลาย ทำให้เกิดความอันน
 อื่น ๆ

รอดวายพระพร แต่พระพุทเจ้ายอมทรงเจ้ามานด้วย
 เหตุ ๔ ประการ คือ ด้วยความทพระองค์เป็นอนุสาวาทธรรม
 เป็นเครื่องอยู่ดีไว้ว่าอย่าง ๑ ด้วยความที่พระองค์ทรงพระคุณ
 ธรรมมาดอย่าง ๑ ด้วยความที่มานเป็นวัดของพระอริยทง
 หลายอย่าง ๑ ด้วยความที่มานเป็นคุณธรรมที่พระพุทเจ้าทุก

พระองค์ทรงตั้งพระเจริญบ้าง *

ม. เรณวนทรอบแล้ว

จบคถาคฤศคปริกขณียาภาวปัญหา

ปัญหาที่ ๑๐

พระเจ้ามณฑลนครตั้งถามว่า ลูกก่อนพระนาคเด่น พระพุทธ
พจนนครตั้งแก่พระอานนท์ว่า "อิทธิบาท & ประการ (*) คถา
ศคได้ให้เจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว และด้วยอำนาจแห่ง
การเจริญอิทธิบาทนั้น ถ้าคถาคปประสงค์จะดำรงชีวิตอยู่ต่อไป
ตลอดกัปหนึ่ง หรือ เกินกว่ากัป หนึ่งไป ก็อาจ อยู่ ต่อไป ได้ สม
ประสงค์ " ตอนต้นครีดีไวณะนี้ แต่ใจนคองพระองค์พระพุทธ
องค์จึงครีดีว่า " ลูกก่อนอานนท์ อีกด้านเคื่อนคถาคคปริ-
นิพพาน " นนแระพระพุทธพจนทงต้องคองนคทงคไม่คณกันเคย
เรอะจะว่าอย่างไรวะ พระพุทธพจนคองคองจจะไมคณคองคณ
นคได้

พระนาคเด่นทงคองว่า ขอถวายพระพร พระพุทธพจน

(๑) ฉันทะ ความพอใจ *, วิริยะ ความเพียร *,
จิตตะ ความเอาใจใส่ *, วิมมังกา การพิจารณา *

คอนหลังนั้น พระพุทธรูปองค์นี้โดยทรงกำหนดพระชนมายุ ซึ่ง
จะสิ้นสุดลงภายในเขตกำหนดนั้น ส่วนคอนต้นพระพุทธรูปองค์นี้ด้วย
มีพระพุทธรูปประดิษฐานทรงนั่งลง อาสนะภาพแห่งการ เจริญพิธีบาป
๕ ประการว่า สามารถจะให้สำเร็จจนได้จนประดังกันทุกอย่าง
ซึ่งเป็น การไม่ เหลือ อดิษฐ์ ที่สุด แม้จะให้ อายุ ยืนยาว ออกไป อีก
ก็ได้

น. อาสนะภาพแห่งการ เจริญพิธีบาป อาจะแก้อายุ ให้ยืน
ยาวได้จริงดังนี้หรือ

น. ขอถวายพระพร คือได้จริง

น. ก็ถ้อยอย่างนั้น เหตุใดพระพุทธรูปองค์นี้จึงไม่เสด็จดำรง
พระชนมายุต่อไปอีกเล่า มาคำนวณนิพพานเสียทำไม

น. อาสนะภาพจะขอทูลถามพระองค์อีกอนว่า พระองค์
ทรงเห็น ความเร็ว แห่งนิพพานมา ของ พระเจ้าจักรพรรดิ ซึ่ง องค์
ทรงอมกหักหรือไม่

น. เรือดีหรือ เพราะเป็น น้ำจืด ซึ่งถึงกระไดนานว่า
น้ำแก้ว

น. ก็เมื่อความจริงมียุชเนพน แม้พระเจ้าจักรพรรดิ
จะมีได้เสด็จทรงอวดกษัตริย์หลายเคย ความเร็วแห่งนิพพาน
นั้น จะขอว่าเป็นอนมมายุหรือไม่

ม. เรืองงามชอบแล้ว

จับอหิปาทพลทั้งต้นปัญหา

วรรคที่ ๒

ปัญหาที่ ๑

พระเจ้านันทนครตั้งถามว่า คือก่อนพระนาคเสน พระพุทธ
พยานทว่าภิกษุทั้งหลาย เราสถาปนาแต่คงธรรมเพื่อความรู้อย
มิได้แต่คงเพื่อความรู้อย่างไร ละนมนามารังหรือ

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร มนุษย์จริง

ม. ถ้ายาขณ เหตุไฉนเมื่อนั้นจะนพพานจึงจะครัด
กะพระธรรมาทว่า “เมื่อสถาปนาพยานแล้ว ตั้งใจจะนพพาน
เด็กชาตเด็กน้อยก็จงถอนเกิด” ตามนัยจะมีเป็นอันว่า เด็ก
ชาตเด็กน้อยก็ทรงบัญญัติใจนั้น มิได้เป็นไปเพื่อความรู้อย
หรือ จึงทรงอนุญาตการถอนใจ และถ้าเป็นจริงจะมีคำกับ
พระพุทธเจ้าว่าดังนี้หรือไม่หรือ

น. ขอถวายพระพร ไม่คำนั้น การที่ทรงอนุญาตให้ตั้ง
ถอนเด็กชาต เด็กน้อยนั้น ก็ด้วย พระพุทธเจ้าประสงค์จะครัด
ดวงใจพระภิกษุตั้งสติ เปรียบเหมือนพระเจ้าจักรพรรดิ ครัด

พระราชโอรสในเว็จางจะส่งรกรก^๑ เจ้าพระราชนา
 จักรวาลวาทกนก ยากแก่การปกครอง เมื่อจะทอด
 ทรงเดียวก็ถามใจเกิด แลวก็เสด็จรกรก รอดวายพระพร
 พระราชกุมารนั้นจะพึ่งทอดทั้ง เจ้าคน ซึ่ง พระชนก ปราบ ใต้
 นน ๆ ที่เคยหรือ

ม. หามิได้ ด้วยว่าธรรมเนียมพราหมณ์ครุยมณ
 ความประสงค์อย่างนี้ในการที่จะขยายพระราชนาเวศ

น: รอดวายพระพร นั้นแต่เดิมได้ นกนั้นนเห็นอนก
 การที่พระพุทธรูปทรงอนุญาติ ให้ตั้งถือนอนเด็กราบท เด็กน้อย
 ก็ด้วยมีพระพุทธรูปประดิษฐานไว้ดังใจพระภิกษุสงฆ์ แต่พระ
 หฤทัยทรงมุ่งจะให้ตั้งถือนอนเด็กราบท เด็กน้อย ๆ ไว้
 ด้วยความปรารถนาในข้อคติปฏิบัติ เพื่อขยายการบำเพ็ญออก
 ไปเช่นเดียวกัน เมื่อเป็นเช่นนี้จะว่าพระพุทธรูปของพระองค์
 ไม่เป็นไปเพื่อความรู้อย่างไร (๑)

ม. เชอฉานชอบแล้ว

จบสุทธกามุทธกัมมปัญหา

(๑) คำถวายวิธินาของพระมหากษัตริย์ในปัญหานี้ รอก
 ว่าพระพุทธรูปเจ้าทรงอนุญาติให้ตั้งถือนอนเด็กราบทเด็กน้อย ด้วย

มีพระพุทธรูปประดิษฐานครีดยอดใจพระภิกษุสงฆ์ แต่พระพุทธรูป
ทรงนั่งจะให้สงฆ์ปรารภในข้อวัตรปฏิบัติยังชนน พึงดูไม่
ดมกับพระพุทธรูป เพราะปฏิปทา ของ พระพุทธรูปเจ้าไม่
ปรากฏที่ไหนว่าทรงคำร้อย่าง ๓ แต่ทรงไปอีกอย่าง ๓ ยัง
กว่าพระพุทธรูปโอรสทงหลายแห่งจะชี้ให้เห็นว่า พระองค์เป็น
ผู้มีกายวาจาใจตรงกัน แต่ก็เห็นพระปฏิมาจุฬารักษ์ (ท่าน
ผู้แต่งหนังสือมณฑลพญาน) จึงได้กล่าวไว้เช่น ชชนเห็น
จะ เป็นด้วย ท่าน เชื่อนั่น ใน อนาคต ศงศญาณ ของ พระพุทธรูปเจ้า ว่า
“พระพุทธรูปของสยามทรงทราบว่า สงฆ์ไม่อาจถอนสิกขาบทเล็ก
น้อยที่ทรงอนุญาตไว้” เมื่อท่านศาสดาพระพุทธรูปญาณของตนผล
ก็เลยอ่านความประสงค์แห่งพระพุทธรูปคำวัด ที่ ครีดย อนุญาต ไว้
นั้น ไปด้วย

เรื่องพระพุทธรูปเจ้า ทรงอนุญาตให้ ถอนสิกขาบท เล็กน้อย น
ด้นเจ้าพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้
ประทานพระมติไว้ในหนังสือวินัยมุขใจความว่า “จำนวนแห่ง
สิกขาบทมาในพระปาฏิโมกข์พอประมาณ จำนวนแห่งสิกขา
บทนอกพระปาฏิโมกข์มีมากกว่ามาก จนพ้นความได้ใจ
ของผู้ศึกษา นอกจากนั้นยังมีอุปสรรคอันพระคันถรจนา
จารย์คงเพิ่มเติมเราไว้อีก ซึ่งมาก จนพ้นเมื่อเหตุอะไรประหลุด

ให้ครบครันได้ ทั้งกาตเทศะก็เข้ามาเป็นเหตุชักชวนด้วย ภิกษุ
ทั้งหลายจึงได้หัดเดียงบ้าง เด็กเดียงบ้าง ถ้าวัดก็ ทุนเป็น
อาบศเอาบ้าง เมื่อเด็กอย่าง ๓ ก็ชวนให้เด็กอย่างอื่นค่อยไปอีก
เมื่อยไม่ถ่วงเวลา ฯ พระคำศุภาทรงคำนึงเห็นเหตุนี้มาแล้ว เมื่อ
จะนิพพานได้ประทานพระอนุญาตให้ถอนไว้ แต่ก็ไม่มีใคร
กล้าถอนตรง ๆ เพราะเกรงจะไม่ดีมาเดนมอ ข้างห้ามถอน
เดียงเมื่อครั้งทำปฐมสังคายนาด้วย ฯ

ความจริงของเรื่องนี้ คงเป็นอย่างพระมคคทรงประทาน
ไว้ เพราะวัดาคคแห่งพระฉนยเมือกาตเทศะเปลี่ยนแปลงไป
แล้ว บางวัดอาบศกถ้องดมัย หรือชักชวนความเป็นไปของ
ภุมิประเทศบางแห่ง ขอนเทียบโลกนภฎหมายซึ่งบัญญัติขึ้นไว้
ในดมัย ๓ ในประเทศ ๓ แต่ต่อมาชักกับดมัย ๓ หรือกับ
ประเทศอื่น จนบางหมวดบางมาตราไว้ไม่ได้ อันคคิของ
เรื่องนี้ พระพุทธเจ้ายอมทรงทราบตลอด เพราะพระองค์เป็น
ราชกษัตริย์ มีทางรู้ความเป็นไปของภฎหมายได้

เหตุว่าพระฉนยมคคช้อยอย่าง พระพุทธองค์จึงได้ทรง
ประทานพระอนุญาตไว้เช่นนั้น

ปัญหาที่ ๒

พระเจ้านันทนครีถามว่า ลูกน้องพระนาคเด็น พระพุทธ
 พานทศรดี ละครพระธำมมัทธว่า ความรู้ทุกอย่าง พระองค์ มอญ
 พระองค์หาได้ทรงมีคัมภีร์ไม่ ได้ทรงเปิดเผยให้แจ่มแจ้งแล้ว
 ทุกอย่างนั้น จริงหรือ

พระนาคเด็นทูลตอบว่า ขอถวายพระพร จริง (*)

ม. ถ้าอย่างนั้น เหตุไฉน เมื่อ พระมาตุงกะ ทูลถาม
 ปัญหาเรื่อง โลกเป็นคณ จึงไม่ทรงตอบปัญหานี้ ให้ พระมา

(๓) เรื่องเดิมของปัญหานี้ มีว่า ถิ่นหนึ่ง พระพุทธเจ้า
 เสด็จประทับอยู่ ณ ร่มเงาแห่งพระวิหาร พระธำมมัทธจึงเข้าไป
 เข้ากราบทูลว่า ข้าพระองค์เห็นพระองค์ทรงประจักษ์ จิตใจ
 หลहु่ แก่มหาอุทัยว่า พระองค์ยังไม่ปรากฏพระภิกษุสังฆ
 และครีดีพระพุทธพจน์อันใดอันหนึ่งก่อนแล้ว ก็จักยังไม่ปรินิพ
 พาน พระพุทธองค์จึงครีดีว่า ภิกษุสังฆจะมาหวังอะไร
 ในเรือกัดเจ้า ความรู้ทุกอย่างพระองค์ได้ทรงเปิดเผยให้แจ่ม
 แจ่มแล้ว และครีดีว่า พระองค์มิได้ทรงรำพึงว่า ภิกษุสังฆ
 ย่อมมีศวเราเป็นทพ ธุระนเดย (ข้อความตอนหนึ่งบทเกิดเป็น
 ปัญหาที่ ๑๐ ในวรรคณชน)

อุกยะพังเจ้า (*)

น. ขอกถวายพระพร อันลักษณะปัญหามียุ ๔ อย่างคือ
ปัญหาที่คงอธิบายโดยส่วนเดียว เช่นอธิบายว่ารูป เวทนา
สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นของไม่เที่ยง^๕อย่าง ๑ ปัญหา
ที่คงแยกแยะ เช่นแยกรูปออกแสดงให้เห็นเป็นส่วน ๆ ^๕อย่าง
๑ ปัญหาที่คงย้อนถามแล้วจึงจะอธิบายต่อไป เช่นถามว่า
เมื่อรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นของไม่เที่ยง^๕
แล้ว จะเป็นสุขหรือเป็นทุกข์^๕อย่าง ๑ ปัญหาอีกอย่าง ๑ นั้น
เป็นปัญหาซึ่งไม่ควรตอบ เพราะจะตอบ ก็ไม่เกิดผลอะไรแก่
ผู้ฟัง ลักษณะปัญหามียุ ๔ อย่างเช่น

ขอกถวายพระพร ปัญหาที่พระมาตุตถกษัตริย์ถามพระพุทธ

(๓) เรื่องนี้ในพระสูตร (จุฬามาลกนิบาตสูตร มัช-
ฌิมนิคาย มัชฌิมปัณณาสก) ปรากฏว่า พระมาตุตถกษัตริย์
ถามถึงทิจิ ๑๐ ซึ่งมีความเห็นว่าโลกเที่ยงเป็นต้น และทูล
พนันว่า ถ้าไม่ทรงพยากรณ์ ก็จักไม่อยู่ประพฤติกุศลกรรม
ต่อไป พระพุทธองค์จึงตรัสว่า เมื่อพระมาตุตถกษัตริย์จะมาประ-
พฤติกุศลกรรม พระองค์ไม่ได้ทรงสัญญาไว้ว่า จักแสดง
ทิจิ ๑๐ ให้ฟัง

เจ้านมกอยู่ในเกณฑ์แห่งลักษณะปัญหาที่ ๕ และถาที่พระ
พุทธองค์ไม่ทรงแสดงนั้น ไซ้ว่าพระองค์ทรงคิดมีคัมภีร์หาไม่
เหตุที่ไม่ทรงแสดงก็เป็นด้วยทรงเห็นว่า แม้จะแสดงพระมาต
ถะก็ไม่ได้รับผลคืออันดีอะไร ก็มิจะทำความคิดความเห็น
ของ พระ มาตถะให้ ห่างจาก พระ อริยมรรค อริยมล ไปเสียอีก
เหตุว่าปัญหาที่ถามเป็นปัญหาเกินออกนอกเขตแห่งมรรคผล

ม. เรอลงาคว่า

จบุรูปนียาพยากรณปัญหา

ปัญหาที่ ๓

พระเจาเมตทศรธถามว่า ลูกของพระนาโคเด็น พระพุทธ
เจ้าตรัสว่า ดีด้วยทุกจำพวกย่อมตั้งคืออาธญา ย่อมถดถอ
ความตาย ฉะนั้น แต่ในแจ้งตรัสว่า พระอรหันต์ย่อมไม่ถดถอ
คือถ้อยนศรายอะไร ก็ถ้าตรัสไว้จริงทั้ง ๒ ประการ ตั้งน
จะนคานกนหรือ

พระนาโคเด็นทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ถ้าหากพระพุทธ
พจน์ทั้ง ๒ นนมาเทียบกันตั้งพระองค์ตรัสถามฉนคานกน แต่
แท้จริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ คำว่า ดีด้วยทุกจำพวก ย่อมตั้งคือ
อาธญา ย่อมถดถอคือความตายนั้น พระพุทธองค์หาได้ทรง

หมายถึงพระอรหันตคด้วยไม่ เพราะเจ้าพระอรหันตท่านคิดรัก
แห่งความดีดัง ความหวาดกลัวได้เกิดขาดแล้ว

ม. เชิญบอกตัวอย่างความชอบมาเปรียบ ให้ฟัง

น. ข้ามาคย & นาย ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงจัดตั้งไว้ให้
บังคับบัญชาราชกิจต่าง ๆ ภายหลังจากพระมหากษัตริย์ทรงบัญชา
จาประชาชนทรงพระวราชอาณาจักรทรงกระทำพลเอกเรา ขอดถวาย
พระพร ความดีดังความกลัวคือราชพลจะพองนแก & ข้ามาคย
นั้นบ้างหรือไม่

ม. ห้ามได้

น. เพราะเหตุไร

ม. เพราะข้ามาคยทง & นน พระมหากษัตริย์ทรงตั้งไว้
ในตำแหน่งบังคับบัญชาราชกิจนั้น ๆ หากได้ทรงหมายถึงเรา
ทง & นนด้วยไม่

น. ขอดถวายพระพร นึกเป็นเช่นนั้นเหมือนกัน พระพุทธ
ท่านคนนั้น พระองค์หาได้ทรงหมายถึงพระอรหันตคด้วยไม่ แต่
ทมนพระพุทธเจ้าตรึงใจเช่นนั้น ก็เพราะพระองค์ทรงมุ่งจะตั้ง
สอนพวกทมนนัษการุณ ให้ดำเนินกว่า แม้ผู้ชนกดีดังกถาคด้วย
กนทงน

ม. ขอนเขาใจอะ แค่มานกดังดัยว่า ดังวทรกซึ่งทน

ทุกบริเวณนายทุกขณะเจ้า จะอยากตายให้พ้นจากทุกข์หรือว่าจะ
กลัวความตายเหมือนกัน

น. ขอลงวายพระพร แม่ด้วกรจะระอาคือกรกรรมาน
การัง แด่กยงกอดความตายอยู่นเอง ทั้งนวกเพราะเหตุบ้ำจย
แห่งความกลัวด้วยยังถอนไม่ได้

น. เรอจงหาตัวอย่างมาเปรียบ ให้ฟัง

น. คนเป็นหน่อเค็มโรยกรเรียกเพราะเจ็บ เกิดความ
ระอาใจ จึงเรียกหมอนำคตมา ครนเห็นหมอนัดมดและเหล็ก
นามซึ่งดุมไฟนแดงมา เขาจะหวาดกลัวคือกรกระทำของหมอ
นหรือไม

น. หวาดดีเชอ แม่ทรูอยู่ว่าหมอจะนำคโรคนน
ให้หาย

น. ขอลงวายพระพร นนแด่นใด นกอนนนเหมือนกัน
แม่ด้วกรไกรระ พ้นจากนรก ซึ่ง เป็น ชุม แห่งทุกบริเวณ ทงหลดย
มอยู่ แด่ด้วกรกยงหวาดกลัวคือความตายอยู่นเอง เพราะ
ฉะนพระพุทธรองกรังครัดว่า ดัดวทุกจำพวกย่อมดะดัดคือ
ธารณา ย่อมกลัวคือความตาย

น. เชอฉานรอนแด่

จมน้ำจายนบฏหา

ปัญหาที่ ๔

พระเจ้ามณฑลทศรฐตามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน คำที่ว่า
พระพุทเจ้าตรัสว่า พระปริตร (*) อันบุคคลดำรงอายุอยู่ย่อม
ป้องกันความตายได้ฉัน จึงหรือ

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร จริง

ม. ถ้าเช่นนั้น จงมีแง่กับพระพุทเจ้าตรัสว่าบุคคล
จะอยู่ในที่ใด ๆ ก็ตาม ย่อมหนีความตายไม่พ้นนไปหรือ

น. ขอถวายพระพร ไม่แย้ง ที่ที่พระพุทเจ้าตรัสว่าทรง
สั่งพระปริตรย่อมป้องกันความตายได้ฉัน พระพุทเจ้าทรง
มุ่งหมายเฉพาะผู้ที่พอจะก่ออายุให้อยยืนดับไปได้เท่านั้น หากได้
ทรง หมายถึงว่า จะเป็นอุปาย ให้หนี ความตาย ได้พ้น ตลอดไปไม่
เพราะ คนทั้ง ๔ วรรค ทั้งจะ ต้องตาย แล้ว ย่อมไม่หนี อะไร จะ ป้องกัน
แม้จะหนีไปอยู่ในอากาศหรือในมหาสมุทร หรือในชอกห้วย
ชอกเขา ก็หนีความตายไม่พ้น

ม. เสด็จเปรียบให้ฟัง

น. ขอถวายพระพร คนทั้ง ๔ วรรคจะต้องตายเหมือนกัน

(๑) มีพระปริตรพระปริตรใจคน วัชรปริตร สัจจกั
ปริตร โนรปริตร รัชคปริตร ธาณานิธิปริตร

ไม่แก แม้จะมีคนพยายามเขานำไปรด ก็ไม่กลับฟื้นขึ้นมาได้
 ส่วนคนที่พอจะคอยช่วยให้อยู่ยืน ดับไปได้ด้วย อำนาจ การส่งพระ
 บริกขร เหมือนไม้เท้าเพราะคืนแห่ง เมื่อเขานำไปรด คืนไม่
 ๕๔. ๕๕. ๕๖. ๕๗. ๕๘. ๕๙. ๖๐. ๖๑. ๖๒. ๖๓. ๖๔. ๖๕. ๖๖. ๖๗. ๖๘. ๖๙. ๗๐.
 นนทียอนจะกลับฟื้นงานจนออกได้ฉะนั้น

ม. คุณอนพระนาคเสน การส่งพระบริกขระคอยช่วยคุณ
 ได้อย่างไร

น. ขอถวายพระพร ในการส่งพระบริกขรเป็นประหนึ่งยา
 หอม จำหรับระโลมหัวใจผู้ป่วยเจ็บให้อยู่ยืน เช่นดังพระบริก
 ขร (*) ถ้าผู้เจ็บสามารถส่งใจไปตามแนวแห่งพระบริกข
 รอนนทียอนจะกลับฟื้นงานจนออกได้ฉะนั้น

(๑) ใจความในรัชคปริกษาว่า พระพุทธเจ้าศรีวัตร
 ภิกษุบริษัท ถึงเรื่องพระอินทร์ครั้งเดือนเพ็ญตามไปส่งความ
 (คราวเพ็ญตามกับขลุ่ย) เพื่อไม่ให้พวกหัวหน้าคือพวกอสูรว่า
 ถ้าพวกท่านเกิดความหวาดกลัวจน พงศยชดชงของเราหรือ
 ของพวกคานัมภัก แล้วพระพุทธองค์ทรงนำเอาเรื่องนั้นมาคร่ำ
 ด้อนพระภิกษุว่าหากพวกเธอเกิดความหวาดกลัวจน พงศยชด
 ถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

ไม่ไปเกาะเกี่ยวอยู่ที่การป่วยเจ็บ พ้นจากความหกล้มมารืนวิ่ง
 ในพระคุณนั้น ๆ ทั่วทุกหน ใจก็ชุ่มชื่นได้กำลังชื่น เหมือนกำลังใจ
 ประคองร่างกายอยู่ กำลังกายก็แข็งแรง รอดถวายพระพร ถ้า
 กำลังกาย กำลังใจอดสู่วโรค ใด แฉก ก็เป็นอันว่า พ้น ความตาย พ้น
 ไปได้คราวหนึ่ง แต่ถ้าไม่กำลังชื่นนั้นพอจะสู่วโรคใดแล้ว
 ก็ยอมทนความตายไม่พิน แม้ถึงเช่นนั้น การอวดพระปรีดิ์
 ก็ยังชื่อว่าไม่ไรผด เพราะมีผู้ตายด้วยอาการชุ่มชื่นชื่นนพยอม
 หวังผู้ใดก็ได้

ม. คือได้จริง

จนน้ำจุฬามณีก็เกิดปัญหา

ปัญหาที่ ๕

พระเจ้ามณฑลทศรธิดาถามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน ที่เธอว่า
 พระพุทธเจ้ารับจุฬามณีมาแต่บัดนั้นคิดอันเกิดขึ้นจริงหรือ

พระนาคเสนทูลตอบว่า รอดถวายพระพร จริง

ม. ถ้าจริง ทำไมเมื่อพระพุทธองค์เสด็จเข้าไปนิมิต
 มาในหมู่บ้านปัญจารคาม (*) จึงไม่ได้ของอะไรเลยเล่า

(๑) เรื่องนี้ พระพุทธโฆษาจารย์เล่าไว้ในอรรถกถา
 ขรรณบทว่า คราวหนึ่งพระพุทธเจ้าทรงเห็นอุปนิสัยที่จะได้เป็น

น. ขอถวายพระพร การที่พระพุทธองค์ไม่ได้อะไร
 เดียวกัน เป็นเพราะมารผู้มาปกครองจิตใจของชาวบ้าน
 นนเดียหม

น. ถ้ายาชน บัญชากรมพุทธเจ้าทรงตั้งสมา
 จมณอะไร มารจะมีวิเศษไปกว่าพระพุทธเจ้าหรือ

น. อาตมภาพจะเปรียบถวาย เหมือนบุรุษนำนางเขา
 มาทอดเถา ๆ ถวายแด่พระเจ้าจักรพรรดิ แต่ถูกนายพระทวาร
 ห้ามกั้นเสียให้เขา ขอถวายพระพร พระเจ้าจักรพรรดิจะขอ
 ใจเต็มจากถาถักถัก เพราะขาดแคลนนางนใดหรือ

น. หามิได้ ผู้ที่ขาดพระทวารอันความวิษยาครอบงำ
 แลว จึงห้ามเครื่องบรรณาการนเดีย แต่เจ้าเครื่องบรรณา
 การย่อมเกิดแก่พระเจ้าจักรพรรดิ โดยพระทวารอันคงหมั่น
 เทาเอ็นเทา

น. ควดยาชนแด่นใด นกคณนเหมือนนก การท

พระโสดาบันของเหต่านางกุมารีภาชาวปัญจดารคาม จึงได้จ
 เขาไปอยู่ในหมู่บ้านน วันหนึ่งเป็นฉนวนกษัตริษพระพุทธ
 องค์ได้เข้าไปในนทบาท แต่ไม่มีใครนำอาหารบิณฑบาตมา
 ถวาย เพราะมารเข้าถึงในดีระของชาวบ้านเดีย

มารผู้มีจิตคิดริษยา ถึง ชาวบ้าน บัญชาดำรคาม มีให้ถวาย อาหาร
 บิณฑบาตแก่พระพุทธเจ้าฉันนี้ ใช้ว่าพระองค์จะขาดแคลนจาก
 อาหารบิณฑบาตก็หาไม่ พระองค์ก็อดบิณฑบาต เพราะเหตุว่า
 เทวดาพากันถือเอาของทิพย์เข้าไปถวายแก่พระพุทธเจ้า

น. เรชนาดว่า

จบกสวโค ตากันตรายปัญหา

ปัญหาที่ ๖

พระเจ้ามีดินทศักรัตถ์ถามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน คำที่
 เขยว่า “พระพุทธเจ้าทรงนำเฉพาะแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์
 ให้แก่ประชนชนนั้น” จริงเสมอไปหรือไม่

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร จริงเสมอ

น. ถ้าจริงเสมอ ทำไมพระพุทธองค์จึงทรงแต่คงอภิก
 ขณ์โชนมสูตร (*) ซึ่งเกิดผลร้ายจนถึงกระทำให้พระภิกษุทั้ง
 ๖๐ รูปตอกเลือดเด่า

(๑) พระสูตรนี้มาในคัมภีร์กนิยาคของสุตตนิคาย มีใจ
 ความว่า “วันหนึ่งพระพุทธเจ้าเสด็จไปทอดพระเนตรเห็นไฟ
 กองใหญ่ ซึ่งกำลังลุกโชนอยู่ จึงดำรัสสั่งให้พระภิกษุทั้งหลาย

น. ขอบถวายพระพร การที่ภิกษุทั้ง ๖๐ รูปกระชกเสื้อคน
เป็นเพราะความชั่วที่ควรกระทำไว้ตามมาให้ผิดต่างหาก

ม. ถึงเช่นนั้น ถ้าพระพุทธรองค์ไม่ทรงแต่งพระอู่ศร
ท่านเหล่านั้นก็คงไม่กระชกเสื้อ

น. ก็ถ้าการกระชกเสื้อ เป็นเพราะการทรงแต่งพระอู่ศร
นั้นไร ในพระภิกษุเหล่านั้นจึงไม่เป็นเช่นนั้นด้วยเล่า ขอ
ถวายพระพร น. เพราะเป็นด้วยผลของความชั่วที่ควรกระทำไว้
เป็นเหตุ จึงเกิดมถร้ายเฉพาะแก่พวกเหล่านั้น

ม. แต่ความเห็นข้าพเจ้าว่า "ถ้าพระพุทธรองค์ไม่ทรง
แต่งพระอู่ศรคนเดียว มถร้ายนั้นคนก็จะไม่เป็นแน่

น. อาตมาพระเปรียบถวาย ขรรคาวางไม้ ถ้ามัว
เดียวคายเนื้อไม่อยู่ จงกระทำไม้มคคทองให้ตรงได้หรือไม่

ม. ไม่ได้ดีเสมอ ตรงไหนก็ดงมึงแง่มองน ก็คงตก

คุณแต่ทรงเปรียบให้ฟังว่า "ไฟแม้จะร้อนแต่เพียงไร ก็ยังร้อน
ไม่เท่าความร้อนซึ่งเป็นผลแห่งความชั่ว" ในพระอู่ศรนั้นกล่าว
คือไปว่า เวลาที่ภิกษุส่วนหนึ่ง จำนวน ๖๐ รูปเป็นผู้ละเมิด
พระพุทธรูปญัตติต้องปฐมปาจาริกัดกราบท เมื่อได้ฟังพระพุทธ
โอวาทดังนี้ ต่างก็กระชกเสื้อออกมา

ทั้งนี้ ไม่พียงจะทรงได้ตามความประสงค์

น. ขอถวายพระพร พระพุทธเจ้าก็เป็นเช่นเดียวกันกับ
ข้างโน้นนั่นแหละ คือพุทธบริษัทเหล่าใดคงจะทรงกระทำ
กรรมชั่ว อាកารปรกติไม่ได้ พระองค์ก็ทรงอภัยทั้งนี้โดย
ท่านองค์ทรงแสดงโทษของความชั่วอย่างหนัก ให้เกิดความ
เกรงกลัว และให้ได้รับโทษเพื่อจะให้ตอบจำไม่กระทำต่อไป
อีก อนึ่งถ้าพระพุทธองค์จะทรงกำหนดความทุกข์เฉพาะ
ของพระภิกษุ ๖๐ รูปนั้นแล้วไม่แสดงพระสูตรนี้ พระภิกษุอีก
จำนวนมาก ก็จะไม่ได้อบรมมรรคผล ตามโอภาสอันควร ของคน
ขอถวายพระพร ที่มันเป็นเช่นนั้น ก็เพราะว่าพระพุทธองค์ทรง
พิจารณาเห็นว่า การแสดงพระธรรมเทศนาเรื่องนั้น เหมาะแก่
ที่จะกลั่นต้อยของผู้ฝ่าฝืนพระพุทธบัญญัติ ให้ละความประพฤติ
อันนั้น กลับใจมาดำเนินทางตรง แล้วได้บรมมรรคผลตาม
อุปนิสัยสามารถของคน ๆ

ขอถวายพระพร เมื่อเป็นเช่นนั้น ก็คงจะคิดว่า พระพุทธ
องค์ทรงนำเฉพาะแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์สุขมาให้แก่ประชุมชน
ทั้งนั้น

น. จริงอย่างเธอว่า

จบศัพท์ดัดดัดศึกษานันตยา

ปัญหาที่ ๗

พระเจ้ามัตถิการัตถ์ถามว่า คุณชนพระนาคเสน พระพุทธเจ้าครั้นใดว่า โลกุตตรธรรม เป็นธรรม ประเสริฐสูงสุดดังนี้ มีหรือ

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร เป็นดังพระองค์ครั้นนั้นแล

ม. ถ้าย่างนั้น เหตุไฉนฆราวาสที่เป็น โสถาบันซึ่งได้บรรลุนิพพานธรรม ชนกัน แล้ว จึงต้องกราบไหว้พระภิกษุ ดำเนินรทกเป็นปูชนียอยู่เล่า

น. ขอถวายพระพร เหตุว่าพระภิกษุหรือชำนเณรเป็นผู้ทรงไว้ซึ่ง อมตเพศ อันเป็น เพศสูงสุด เพราะกบฏด้วยคุณธรรม มากอย่างมากระการ อ่อนฆราวาสนั้น แม้จะได้ บรรลุคุณธรรมมีภูมิสูงกว่า แต่ก็ยังเป็นเพศที่มีคุณธรรมต่ำกว่า เพราะฉะนั้นจึงต้องกราบไหว้พระภิกษุชำนเณร ซึ่งทรงเพศ อันบริสุทธิ์ ด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เปรียบเหมือนพระราชาผู้ทรงศึกษา คือปวิทยาในด้านกุโรหิต ครั้นทรงอภัยเมื่อได้ รับทรงราชย์ แล้วย ก็ยังควรกระทำความเคารพกุโรหิต ผู้มีศักดิ์สูงกว่าแต่มีฐานะเป็นอาจารย์ฉะนั้น

ม. เข้าใจละ

จบเรื่องขึ้นปัญหา

ปัญหาที่ ๘

พระเจ้านันทนครดำริถามว่า คู่ก่อนพระนาคเด่น ที่เชื่อว่า
พระพุทธรูปเจ้านครประทศของพรหมเพรียงกันคนจริงหรือ

พระนาคเด่นทูลตอบว่า รอดวายพระพร จัง

ม. ถวาย เหตุใดพระเทวทัตจึงชักชวนพระภิกษุพุทธ
บริษัท ๕๐๐ แยกหมู่แยกคณะออกไปได้เล่า

น. เพราะเหตุเครื่องทำลายหมู่คณะมีอยู่ รอดวายพระพร
เมื่อเหตุ (๑) อย่างนั้นมียุทธินำราคาบดทำลายแยกจาก
บุตร การทบทวนคดีของอรรธมเจตมหารูปพระพุทธรูปเจ้าว่า นบรพ
ไม่แตก พรหมเพรียงกันดี ก็เป็นด้วยเหตุพระพุทธรูปเจ้าอัน
บริบูรณ์ด้วยสังคหวัตถุธรรม ๔ ประการ (๒) ซึ่งเป็นธรรม
เครื่องยึดเหนี่ยวหัวใจให้กลมเกลียวกันได้

ม. เรขณาดำว่า

จบดลาคคอปราชปัญา

(๑) เหตุที่ระให้พระเทวทัตทำลายคณะสงฆ์นั้น ใน
อรรถกถาธรรมบทแต่ละในชาดกต่าง ๆ นี้เนื่องด้วยหมู่ชนเห็นพระ

เทวทัตทำร้ายพระพุทธเจ้าด้วยประการต่าง ๆ มกตงหินเป็นคน
ก่อกวนความนับถือพระเทวทัต แม้คนภิกษาหารก ไม่มีใครถวาย
เมื่อพระเทวทัตได้รับความหาญนะเช่นนั้น ก็คิดหาอุบายที่จะ
ตอบความชั่วของคน จึงเข้าไปทูลพระพุทธเจ้า ขอให้ทรง
บัญญัติอวัชฎ ๕ ประการ ให้เป็นปฏิปทาชนอุกฤษฐชน คือ—

๑) ภิกษุพึงถือการอยู่ป่าตลอดชีวิต เข้ามาอยู่ในแคว
บ้านไม่ได้

๒) ภิกษุพึงถือการเที่ยวบิณฑบาตตลอดชีวิต รับนิมนต์
ไม่ได้

๓) ภิกษุพึงถือทรงผ้าบังสุกุลตลอดชีวิต รับจวรของ
พวกคฤหบดีไม่ได้

๔) ภิกษุพึงถือการอยู่โคนไม้ตลอดชีวิต เข้าไปสู่ที่มุง
ที่บังไม่ได้

๕) ภิกษุไม่พึงฉันปลาและเนื้อ

แต่พระพุทธเจ้าไม่ทรงอำนวยการ (เห็นจะทรงเกรงว่า
จะกลายเป็นข้อกีดกันถาณูโยค การทำคนให้ต่ำยากเปล่า และ
ทรงเห็นว่า พระภิกษุมีข้ารับของด้วยผู้อื่น) พระเทวทัตจึง
ประกาศความชั่วอนนกะคณะถึงว่า ภิกษุรูปใดใครจะพ้นจาก
ทุกข์ ก็จงมาประพฤติพรหมจรรย์ในเรา ๆ ฝ่ายพระภิกษุที่บวช

ปัญหาที่ ๘

พระเจ้ามณฑลนครราชสีมาว่า ลูกก่อนพระนาคเสน คำที่เธอ
ว่าคนไม่รู้จักบาปทำบาป บาปมากหน้ จะมียกกับพระพุทธร
บัญญัติว่า ถ้าบดขยี้มันไม้มันแก่พระภิกษุอยู่ในหรือ

พระนาคเสนทูลตอบว่า ไม่แน่ คำที่เธอถามภาพทูลไป
แล้วหน้ ถ้าวางตามปรกติแห่งคนที่ไม่รู้จักบาป ของถวายพระพร
อันคนที่ไม่รู้จักบาปนั้น ย่อมไม่มีความระอาในการที่ตนกระทำ
ความชั่ว และยังยอมไม่ถ่วงต่อผลของความชั่วนั้น ๆ อันใครใจ
ทำเท่าใด ก็ยอมทำได้เท่านั้น เมื่อการกระทำความชั่วมาก ก็
ต้องรับผลของความชั่วมามากตามกัน เพราะฉะนั้นหากภาพทูล
ทูลว่าคนไม่รู้จักบาปทำบาป บาปมาก ส่วนพระพุทธรูปบัญญัติคน
นั้นบางองค์รับบทซึ่งเมื่อภิกษุแตะเบ็ดโดยมิได้เจตนา เช่นถ้าวัดเท้า
โดยอหังการผิด ท่านก็ไม่ปรับอาบัติแก่ภิกษุนั้น

ใหม่และโง่เขลา เมื่อทราบปฏิปทาซึ่งพระเทวทัตคิดเห็นดังนั้น
ก็พลายเห็นต่อไปด้วย จึงย้ายไปอยู่ในปถกของของพระเทวทัต

- (๒) ๑. ทาน การให้ปันสิ่งของ ๆ คนแก่ผู้สมควรให้ปัน
๒. บิณฑบาต เสร็จจากบาตขอทาน
๓. อติจาริยา ประพฤติดังที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น
๔. อมมานัตตคา ความเป็นคนมีตนเด่นไม่ถอย

ม. เรขวาทชอบแล้ว

จบอรรถาณโคปาปกรณ์อุปญญบัญญัติ

ปัญหาที่ ๑๐

พระเจ้ามณฑลนครราชสีมา ลูกของพระนาคเสน พระพุทธ
พยานว่า พระองค์มิได้ทรงกระทำในพระอุททัยว่า เราบริหาร
ภิกษุสงฆ์ หรือภิกษุสงฆ์สมควรเราเป็นกษัตริย์ (*) มัจฉหรือ

พระนาคเสนตอบว่า ขอถวายพระพร มัจฉ

ม. ถ้าอย่างนั้น เหตุไฉนเมื่อพระพุทธองค์ทรงแต่งตั้งคุณ
ของพระเมคโคตร จึงตรัสว่า พระเมคโคตร จักบริหารภิกษุ
สงฆ์จำนวนคงพันเหมือนเราบริหารภิกษุสงฆ์จำนวนร้อย (๒)
ในบัดนี้ละ

ม. ขอถวายพระพร เหตุที่พระพุทธองค์ตรัสคำนั้น
ก็เพราะว่าความรัก ความเมตตา ความยินดีที่เราของเรา
พระองค์ตรัสแต่เพียงครั้นนั้น ก็แต่ความพระหทัยที่ยังน้อย
ความธรรมดา เพราะฉะนั้น พระองค์จึงตรัสคำเปรียบของหง
นได้

(๑) ดูเรื่องเดิมที่เรื่องอรรถาณโคปาปกรณ์ปัญหาที่ ๒ อรรถาณ

(๒) ดูจากภิกษุสงฆ์ ทศนิกาย ปาฏิกถา

ม. เรืองท้าวด้วยอย่างนาเปรียบ

น. ขอลถวายพระพร แ่่นคนเป็นทออยู่อาศัยของหมู่สัตว์
 แ่่นท้าวแสนคนหาผู้ใดท้าวเป็นทออาศัยของเหล่าสัตว์ไม่ นนใด
 พระพุทธเจ้าถนมนนเห็นอนน พระองค์ยอมเป็นทพพานกรของ
 หมู่สัตว์เราเป็นทพทอาศัยไม่

ม. เข้าใจละ

จบภิกษุคนขอเปลกรภาวปัญหา

จบวรรคที่ ๒

วรรคที่ ๓

ปัญหาที่ ๑

พระเจ้านอนทศวรรดิถามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน พระพุทธ
 เจ้าตรัสอย่างไร การดำรวมถาวยวจาใจยอมเป็นความดี ยัง
 ประโยชน์ให้เจ้าเรานนม ไชยหรือ

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอลถวายพระพร ตรัสคณนจริง

ม. ก็ถาอย่างนน เหตุไรเจ้า พระพุทธองค์ทรงแต่คง

อวยจะตอบให้เสด็จพราหมณ์ในประชุม (*)

(๑) เรื่องนี้ชวนใจความในเสด็จคร (มรณนิยาย มรณนิพนธ์) มาก่อวไว้ก่อน คือ เสด็จพราหมณ์ผู้หนึ่งชื่อเสด็จนิยพามา ณ พะนาทไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ทอญุคคราปณบท เสด็จนิยพามาพราหมณ์แรกครอจุพระลักษณะ ของ พระพุทธเจ้าตามคำรามหาปรั้งลักษณะ ที่คนใดได้เรียนมา ทอญุคเกิดความสงสัยจนว่า พระสงฆาจารย์และเมอหือเรา แล้วจกคอกเราไป ใน ชอง พระกรรม และ พระนาถิก ทง ๒ โคหรือไม อักประการหนึ่งอวยจะตอบจะคงอยู่ในลักคอรองโคหรือไม พระพุทธองค์ทรงทราบวาระจิตของเสด็จพราหมณ์คังน ณ จงทรงกระทำใหปรากฏ เสด็จพราหมณ์ก็แนใจว่า พระลักษณะครบ ๓๓ ตามคัมภีร์มหาปรั้งลักษณะไม่มีบกพร่องแต่ก็ยังไม่เชื่อว่า จะเป็นพระพุทธเจ้าจริงหรือไม่ จึงคิดว่า คังพระรณนาพระคุณของพระองค์ ในเทพาพระพุทธครทังการณค คิดแล้วจึงกล่าวคำธรรมเจริญ เป็นคณว่า พระองค์มีพระธรรมกายบริบูรณ์คังงาม มีพระหฤทัยปลอดโปร่ง ไม่เป็นทเบอหน้าย ของประชุมชน ก็เมอ พระองค์ทรง ประกอบคังพระคุณอันบริบูรณ์ นำจะทรงเพศธาวาจเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ เพราะฉะนั้นของพระองค์ได้เด็จไปครองราชสมบัติเกิด

(ข้อความตรงนี้เกิดเป็นปัญหา ๑ วรรคที่ ๔ ข) และพระ
พุทธองค์ตรัสเสริมว่า เวลานี้เราเป็นธรรมราชาอยู่แล้ว ได้
ย้จกรคือธรรมให้เป็นไป มีดำริเป็นแดนบด (ความ
ตรงนี้เกิดเป็นปัญหา ๑ วรรคที่ ๖ ข) ในที่สุดเสด็จพราหมณ์
ก็เสื่อมได้ ทูลขออุปถัมภ์ประพฤติกพรหมจรรย์ในพระพุทธ
ศาสนา

อนึ่งข้อความ พระพุทธเจ้า มีพระซึ่งหาขาว และทรงทำได้
ดังนี้ ถ้าจะว่าตามวิธีแห่งมนุษย์ ก็น่าจะได้แก่การที่พระองค์
มีพระลักษณะเพียงบอกให้รู้ได้ว่าดีทั้งทุกอัน และฉลาดพอที่จะ
ทรง ตั้ง ที่มั่นของ มุขัง ใจให้ อ่อน มาตาม พระพุทธ ญาณ
ได้ เหตุเมื่อเสด็จพราหมณ์ตรวจดูพระลักษณะแล้ว ก็ยังไม่
เชื่อใจ จึงตรัสตรัสพระคุณอันในทศเพราะพระพักตร์ เพื่อ
ฟังการตอบคำว่าจะมีปฏิภาณในเชิงพระดำรัสเพียงไร

ดังนั้นข้อความ พระองค์ทรงกระทำด้วยวิธี ทดบ ให้ปรากฏ นั้น
น่าจะเป็นเช่นนี้ คือ เสด็จพราหมณ์ได้เห็นได้เช่นนั้น ด้วยมี
พระลักษณะอันบอก เพราะปรากฏตามพระดำรัสว่า เสด็จ
พราหมณ์ เป็นบุตราปโคโรเพก และคนภรรษา ๆ ตลอดจนคำราทนาย
พระมหาปรีดลักษณะ และเมื่อนำถึงพระพุทธเจ้าก็เริ่มตรวจดู
พระลักษณะก่อน ซึ่งข้อความความสนใจในการพินิจดูลักษณะ

น. เหตุว่าเสด็จพราหมณ์เกิดความสงสัยเรื่องอวยจะทอด
ของพระพุทธรูปเจ้าวามหรือไม้ม พระองค์ทรงทราบด้วยพระญาณ
แจ้งทรงแต่คงอวยจะเปรียบอย่างนั้น ให้พราหมณ์เห็นด้วยพระพุท
ธูธร รอดถวายพระพร แต่เสด็จพราหมณ์เท่านั้นซึ่งเป็นผู้
ได้เห็นอวยจะนั้น

ม. ก็เอาออกแสดงในที่ประชุม แต่เหตุไรจึงไม่เห็น
เสด็จพราหมณ์คนเดียวเท่านั้นเล่า คุณาสงสัยจริงหรือ

น. ข้าคนภาพระยยกตัวอย่างมาเปรียบถวาย เหมือนคน
เจ็บซึ่งมีญาณคนศรัทธาพร้อมแฉะดอมกนอยู่รอบข้าง รอดถวาย
พระพร เสด็จมาเมื่อคนเจ็บได้รับทุกข์เจตนาอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่
พวกราชการจะแต่เห็นหรือรู้จักเจตนาอัน ๗ ด้วยหรือไม่

ม. จะไม่พากันเห็นหรือรู้ด้วยได้อย่างไรเล่าเธอ นอกล
จากผู้เจ็บเอง

น. นั้นแต่ฉันใด นักขณนเหมือนคน พระพุทธรูป
ทรงพระมต อวยจะ เปรียบด้วยอวยจะทอดบนน ด้วยพระพุทธรูปก็
ด้วยมีพระพุทธรูปประดังเจ้าจะจงจะ ให้เสด็จพราหมณ์เห็นแต่ผู้เดียว
เพื่อจะได้ต้นความสงสัย ซึ่งเป็นเหตุปัจจัยเบของคนที่จะนำเสด็จ
พราหมณ์ไปส่งมรรค รอดถวายพระพร พระพุทธรูปยอม
ทรงนำเวไนยสัตว์ ไปสู่ พระอริยมรรค อริยมถ ด้วย จักรการต่าง ๆ

ประหนึ่งแพทยผู้ฉลาดเห็นคนเจ็บทราบอาการแจ้งชัดแล้ว ควร
ถ่ายก็ให้ถ่าย ควรระโหมกให้ระโหม ควรรมก็ให้รม มุ่ง
แต่จะให้โรคบรรเทาและหายฉะฉาน

ม. เรอว่านรอบแล้ว

จบวิศฤกษ์หกดัดสนปัญหา

ปัญหาที่ ๒

พระเจ้ามณฑลนครราชสีมา ถูกอุกพระนาคเด่น พระตำ
บุตรกล่าวไว้ว่า พระพุทธเจ้ามีพระมรรยาทอ่อนโยน พระ
วาชาชื่อนหวาน ฉะฉานไรหรือ

พระนาคเด่นทูลตอบว่า ขอถวายพระพร เป็นดังพระองค์
ศรีดัดสนแล้ว

ม. ถ้าอย่างนั้น เหตุไฉนพระพุทธองค์จึงตรัสเรียกพระ
อุกินกถันทกบุตร (*) โดยทรงใช้คำว่า “โมฆบุรุษ” (บุรุษ

(๑) พระอุกินเป็นบุตรเศรษฐีในเมืองเวธาดิ ออกบวช
เมื่อมีภรรยาแล้วแต่ยังไม่มียศ มีศาวังวอนขอให้กลับไปได้
สมรสด้วยใครจะได้อ่านไว้ครของตฤก พระอุกินไปกระทำคาม
ความประดังครของมิดา เรื่องนี้เป็นคณปัญญาค ปฐม ปาวาริก
ดิกราบท

เปล่า) เจ้า

น. ขอดถวายพระพร ชนดิษณะ แห่งคำจำโนมบุรุษนั้น
 หยาบคายจริง แต่การที่พระพุทธองค์ทรงนำมาครัดเรียกพระ
 ผู้ที่กระทำผิดคนน หาจัดเป็นคำหยาบไม่ เพราะพระองค์
 ด้ยมพระหฤทัยกอบด้วยเมตตากรุณา ประหนึ่งคำพารา
 นาคำว่าบุครผู้กระทำผิดด้วยหวังจะตั้งอ่อนละน

น. ธรรมเนียมที่ข้าเฝ้า แม้จะจำไปตามความจริง ก็
 จดว่าผิดคนเฝ้า

น. ตามที่พระองค์ครัดนั้น ผู้ตามความเจตนาว่าด้วย
 กระทำผิด ซึ่งผิดกับพระหฤทัยของพระพุทธเจ้า อันประกอบ
 ไปด้วยพรหมวิหารธรรม ขอดถวายพระพร ชาติภพหรือ
 ถานพระองค์ว่า ผู้กระทำผิดควรจะได้รับดีการหรือได้รับโทษ

น. ก็ควรรับโทษตามกรรมแห่งความผิดดีเฝ้า

น. ถ้าเป็นเช่นนั้น เพียงคำจำโนมบุรุษซึ่งพระพุทธองค์
 ครัดใช้เป็นคำเรียกพระผู้ทำผิดคนน จะจัดว่าพระองค์
 ครัดคำหยาบจะได้หรือ ขอดถวายพระพร พระพุทธองค์ยอมมี
 พระมรรยาตามอ่อนโยน พระวาจาไพเราะจับใจ พระหฤทัย
 เนิบแผดเมตตา ในวาระทรงตั้งอ่อน เมื่อทรงเห็นว่าประทุ
 รนจะได้บรรณรรคนถ หรือหตุตเพียงจะให้ตอบค้อนร้ายได้

ด้วยวิธีใด ก็ทรงไว้วิธีนั้น เพราะทรงมุ่งเฉพาะแก้ต้นตอซึ่งงาน
เป็นประโยชน์สุดแก่เราในยศศิวเท่านั้น

จบภาคคนรู้ตัวงานนคคปัญหา

ปัญหาที่ ๓

พระเจ้ามณฑลทศวรรตถามว่า สุก่อนพระนาคเสน พระพุทธ
เจ้าตรัสว่า ท่านไม่โม้เมเจตนาเราไม่ได้ ฉะนั้น แต่เหตุไรจึง
ตรัสว่า ท่านจะครี้อุทิศกับพราหมณ์ (*) ฉะนั้นเจ้า ทั้งคู่ไม่
ด้นกันโดย

(๑) เรื่องเดิม (มันทนชาตก เสด็จนิบาต) ว่า มีหม
ตัว ๑ นอนหลับอยู่ที่ใต้ต้นตระกูล เมื่อญอมพดทั้งตระกูลแห่ง
หกลดมาทักคอกหม หม้เข้าใจว่าเทวดาผู้ตั้งที่ต้นตระกูลชมเพ
จึงผูกพยายาม วันหนึ่ง หม้ ได้นำภรรยาพาพราหมณ์ ผู้ เป็น
ช่างไม้ไปที่ต้นตระกูล เพื่อจะ ให้ตัดทำถายถวานเทวดาด้วย ให้
ด้นกัน

ฝ่ายรุกขเทวดารู้ว่าเขาจะมาคคต้นตระกูล เพราะหม้เป็น
เหตุ จึงแปลงเพศเป็นบุรุษไป พาราภรรยาพราหมณ์ได้ถาม

พระนาคเฒ่าทูลตอบว่า ขอถวายพระพร พระพุทธพจน์
 คณน พะธะกักรัธัฏฐาตามความเป็นจริง เพราะว่าคนไม่ไม่มี
 จิตใจจึงพูดไม่ได้ ส่วนคำว่าคนธะครือในคำทองน พะธะกั
 ทรงหมายถึงเทวดา ผู้ซึ่งตั้งอยู่คนโน้น และทศกรัธัฏฐาเป็นคำ
 ด้านญัตถน ก็เพราะทศั ตาม โลกบัญญัติเหมือนคำที่เรียก
 กันว่า เกวียนข้าวเปลือก ซึ่งที่จริง เป็นเกวียนบรรทุกข้าว
 เปลือก หาใช่เกวียนทำด้วยข้าวเปลือกไม่

ม. เข้าใจละ

จบรุกขเจกณาเจกณปัญหา

ปัญหาที่ ๔

พระเจาเฒ่าทศกรัธัฏฐาถามว่า คู่ก่อนพระนาคเฒ่า พระพุทธ
 เจ้าด้วยพระกระยาหารรองนายจันทแล้ว ก็ทรงพระประชวร
 เด็ดเจ้าเข้าสู่นพพาน ฉะนี้มิไรหรือ

ความประดังคั่งแถมจึงแนะนำว่า เมื่อเขาไม่ธะครือไปทำรก ถ้า
 ได้หนึ่งคอกหมามาหุ้มกองรก กองรกจะมั่นคงทน ทศัพรพาทมนก
 กระทำตามคำแนะนำ ของ เทวดาและหมื่น ชาติกน พระพุทธองค์
 ทรงนำมาเป็นตัวอย่างแห่งการผูกเจว็ดซึ่งกันและกัน ฯ

พระภาคเฝ้าทูลทูลตอบว่า ขอถวายพระพร เป็นดังพระองค์
ทรงสั่งนั้นแล

ม. ถ้ากระนั้น จะมีเป็นอันว่า การถวายอาหารบิณฑ-
บาตของนายจันทน์ กระทำให้พระพุทธรูปเจ้าองค์เดชะเจ้าอุปถัมภ์พาน
หรือ

น. มีใช้อย่างนั้น ขอถวายพระพร การถวายอาหาร
บิณฑบาตของนายจันทน์ หาได้เป็นการทอดพระขนมา
ของพระพุทธรูปองค์ไม่เลย เพราะว่าก่อนแคว้นนั้นพระองค์กับ
พระพุทธรูปอยู่แต่ที่วัดเจ้าองค์พานในฉนวนนั้นแน่นอน

ม. ก็แต่เหตุอะไรเล่า พระพุทธรูปที่จังหวัดชัยภูมิ
นั้นงามผุดผ่องดังดั่งด้ายดั่งด้าย ถึงกระทั้งเทียบเท่ากับผุดผ่องของ
นางสุชาดา ผู้ถวายเมื่อก่อนหน้าครั้ง

น. ขอถวายพระพร เหตุที่ทำให้การถวายอาหารบิณฑ-
บาตของนายจันทน์ผุดผ่องดังดั่งด้ายนั้น ก็เพราะว่าพระพุทธรูป
องค์ทรงเสวยอาหารบิณฑบาตนั้นแล้ว ก่อนบ้างนั้นยามก็เจ้า
เจ้าอุปถัมภ์พานอุปถัมภ์ (*) ๘ ประการโดยอนุโลมและ

(๘) อุปถัมภ์พานอุปถัมภ์ คือ อุปถัมภ์ค้ำชูเป็น
เครื่องอยู่โดยดัดกับกัมม ๘ คือ รูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๔ ฉันทนา
เจตสิกนั้นไว้ ๘

ปฏิโธม ครั้นแล้วก็เสด็จบริพัทาน

ม. เรอวานรขอบถว

จบทเวณีนทปาทนหิโมถภาวปัญหา

ปัญหาที่ ๕

พระเจ้ามณฑลนครดำถามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน พระพุทธ
เจ้าครดีไว้คชหน้าพระธานนท์ว่า ท่านทรงหลายจึงอย่าได้ชวน
ชวายในการบูชาธรรมของคฤกษคเณย ฉะนมไรหรือ

พระนาคเสนทูลตอบว่า ชอถวายพระพร ครดีคังนั้นจริง

ม. ก็เหตุไร พระพุทธองค์จึงครดีไว้ชกัว่า จงบูชา
ราชของบุคคตผู้ศวรบูชา (*) ฉะนอกรเ้า

(๓) เรื่องเดิมที่จะให้เกิดปัญหานมอชยตังน เมื่อพระพุทธ
เจ้าทรงประสูติ ไรถัจฉนิพพาน พระธานนท์พุทธชอุปฐากทูล
ถามถึง การ ที่ พุทธ ดำรง จะพึง ปฏิบัติ ใน พระพุทธธรรม์ว่า อย่างไร
พระพุทธองค์จึงครดีว่า เพื่อกิจกษจงมุ่งหมายคัมพุทธคัมภักเลด
อันเป็นประโยชน์ของคนเกิด อย่าได้ชวนชวายในการบูชาพระ
ธรรม์ของคฤกษคเณย เพราะว่ากัจฉน ๆ เป็นธรรม์ของกษัตริย์
พราหมณ์คฤหบดีผู้เป็นบัณฑิต แต่พระธานนท์เป็นผู้เป็นไปใน

ของพวกผู้ทรนัณใด การบูชาพระธรรมผู้ควรบูชากันนั้น
เหมือนกัน มิใช่เป็นกิจที่กระเทยผู้มึนเมาทำโดยบาปอกุศล
ทั้งหลายจะพึงกระทำ เป็นกิจโดยตรงของเทวดาและมนุษย์ผู้
หวั่นบุญกุศล จะต้องกระทำการชวนชวนไปตามรูปและภาวะ
ของคน ๆ

น. เข้าใจละ

จบพุทธบูชาบุญญาภิเษก

ปัญหาที่ ๖

พระเจ้ามณฑลที่ศรีลังกาว่า ลูกน้องพระนาคเสน ที่เชื่อว่า
พระพุทธรูปองค์ใดจะดำเนินไปทางไหน แผ่นดินซึ่งไม่มีเจตนาแห่ง
ใดผู้มึนเมา แห่งใดคือนกยบอง เรียบราบเสมอกัน ฉะนั้น
มิใช่หรือ

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร เป็นดังพระ
องค์ศรีลังกา

น. ก็เป็นเหตุไฉน พระบาทของพระพุทธรูปเจ้าจึงถูกตะเก็ก
หินกระทบ

น. เป็นเพราะตะเก็กหิน นั้น มิได้ ตกลง ตาม ธรรมดา ของ
คน ตกลงมาด้วยความเกียรพยายามของพระเทวทัต ขอถวาย

พระพร พระเทวทัตผู้ถวายฎีกาในพระพุทธเจ้ามานานจึงพยายาม
 ก่อกวนก่อนโดยขนาดเท่าเรือนยอด หวังจะให้กับพระพุทธเจ้า
 แต่มิรู้เรา ๒ ภุชามุคฺฉนมารบใจ ด้วยกำลังแห่งการกระทบ
 กันนั้น จึงมีสะเก็ดหินกระเด็นไปคองพระบาทพระพุทธเจ้าเจ้า

ม. กัมมภูเรามุคฺฉนมารบคง ๒ ภุชามุคฺฉน ทำไมจึงกระ-
 เเด็นองไปถูกใต้เท้าเจ้า

น. ขอดถวายพระพร แหมของรองรับแล้ว แดกยงรับ
 โหลไปใต้เหมือนเทินางในผ้ามือ นากยอนรับโหลออกตาม
 นวนอนใต้พระน

ม. เขาจะข้อนนชาพเจ้าเจ้าใจ แต่มายังสงสัยว่า ทำไม
 สะเก็ดหินจึงไม่ กระทำ ความ เคารพ ยำเกรง เหมือนอย่าง แผ่นดิน
 ไหลบ้างเจ้า

น. ขอดถวายพระพร เหตุปัจจัยที่จะไม่ให้กระทำ ความ
 เคารพยำเกรงมีอยู่ดังนี้ คือ อำนาจแห่งราชา, อำนาจแห่ง
 โภคะ, อำนาจแห่งโมหะ, อำนาจแห่งโอรส, อำนาจแห่ง
 ความพยายาม, อำนาจแห่งมานะ, อำนาจแห่งอภิมานะ, ความ
 ไม่นิยมกันก็, ความเป็นคนเดว, ความไม่ผิดระแวกคน,
 ความตระหนัคน, ความดำละเวนแต่การงาน

ขอดถวายพระพร ก็แต่สะเก็ดหินชนนกดลงมาด้วยอำนาจ

ความพยายามของพระเทวทัต แยกออกเพราะกระทบกัน เหตุ
 ก้าว^๕แรง^๕นั้น^๕แต่^๕ซึ่ง^๕เกิด^๕ขึ้น^๕ จึง^๕ กระ^๕เด็น^๕ไป^๕ถูก^๕ พระ^๕บาท^๕ พระ^๕พุทธ^๕เจ้า^๕
 เจ้า^๕ เหมือน^๕ด^๕ระ^๕ของ^๕อัน^๕ก้าว^๕ถ^๕ม^๕พล^๕ก^๕อบ^๕ไป^๕ ย^๕้อม^๕กระ^๕จาย^๕ไป^๕ท^๕ว^๕
 ที่^๕ค^๕ณ^๕น^๕

ม. พังได้

จบภควโตปาถมีปฏิกปติปัญหา

ปัญหาที่ ๗

พระ^๕เจ้า^๕ม^๕ณ^๕ท^๕ค^๕ร^๕ธ^๕ถาม^๕ว่า^๕ ส^๕ูก^๕อน^๕พระ^๕นาค^๕เ^๕น^๕ พระ^๕พุ^๕ท^๕ธ^๕
 เจ้า^๕ค^๕ร^๕ธ^๕ว่า^๕ การ^๕ไม่^๕บริ^๕โก^๕ศ^๕โก^๕ษ^๕ณ^๕ะ^๕ ที่^๕ได้^๕มา^๕ จาก^๕การ^๕ ก^๕ถ^๕ว^๕ธ^๕ัม^๕ ศา^๕ลา^๕
 (พุ^๕ท^๕เท^๕ย^๕ม^๕ร^๕อ^๕) เป็น^๕จ^๕าร^๕ว^๕ค^๕ของ^๕พระ^๕พุ^๕ท^๕ธ^๕เจ้า^๕ท^๕ง^๕ห^๕ธ^๕าย^๕ ณ^๕น^๕มี^๕ไ^๕
 หรือ^๕

พระ^๕นาค^๕เ^๕น^๕ท^๕ุด^๕ค^๕อ^๕บ^๕ว่า^๕ ร^๕อ^๕ถ^๕ว^๕าย^๕พระ^๕พ^๕ร^๕ เป็น^๕ค^๕ง^๕พระ^๕ของ^๕ค^๕
 ค^๕ร^๕ธ^๕น^๕น^๕แ^๕

ม. ถ^๕า^๕ย^๕า^๕ง^๕น^๕น^๕ เหตุ^๕ไ^๕ร^๕เมื่อ^๕พระ^๕พุ^๕ท^๕ธ^๕ของ^๕ค^๕ร^๕ธ^๕อ^๕นุ^๕พ^๕
 พิก^๕ถา^๕ (*) จ^๕ึง^๕ท^๕ร^๕ง^๕ย^๕ก^๕ท^๕า^๕น^๕ถ^๕า^๕ค^๕ร^๕ธ^๕พ^๕ร^๕ร^๕ณ^๕า^๕ถ^๕ิง^๕ท^๕า^๕น^๕การ^๕ให้^๕แ^๕ระ

(๑) อ^๕นุ^๕พ^๕พิก^๕ถา^๕ คือ^๕ เท^๕ษ^๕ณ^๕า^๕ที่^๕แ^๕ด^๕ต^๕ง^๕ไป^๕โดย^๕ถ^๕ำ^๕ด^๕ับ^๕ เพื่อ^๕
 พ^๕อ^๕ก^๕อ^๕ช^๕ย^๕าศ^๕ย^๕ของ^๕ม^๕ุ^๕พ^๕ัง^๕ ให้^๕ห^๕ม^๕ค^๕จ^๕ก^๕เป็น^๕ชน^๕ ๆ^๕ มี^๕ ๕ อย่าง^๕ค^๕ง^๕น^๕ คือ:—

ผลของการให้ เป็นกตาทิพเพศจึงได้ ในเบื้องต้นด้วยแล้ว จน
เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายพากันยินดีถวายทาน ตามพระคำวโร
กขัตติยชนน

น. ขอถวายพระพร เหตุที่พระพุทธเจ้าตรัสอนุพัทธก
ทรงยกทานการ ให้เป็นข้อหนึ่ง และตรัสไว้เป็นข้อต้นด้วยน
ก็เพราะว่า การ บริจาคทาน ย่อมเป็น บำเพ็ญ แห่ง การ อำนวย ประ
โยชน์สู่ได้ประการหนึ่ง และทั้งเป็นบุญอันโตจนคนทั้งกรุง ใจ
หายกให้กตัญญูต่อไปยังคุณเมื่องบน เหตุคุณพระของคจจตรัส

(๑) ทานกตาทิพเพศจึงได้ กตาทิพเพศจึงได้ ประโยชน์ของ
การให้

(๒) ตักกตาทิพเพศจึงได้ กตาทิพเพศจึงได้ ประโยชน์ของ

(๓) ตักกตาทิพเพศจึงได้ กตาทิพเพศจึงได้ ประโยชน์ของ
ทานวิธีกตาทิพเพศจึงได้

(๔) ทานกตาทิพเพศจึงได้ กตาทิพเพศจึงได้ ประโยชน์ของ
อันเกิดแก่ทานกตาทิพเพศจึงได้ แม้จะมีผลเป็นสุข แต่ก็ยังเจอไปด้วย
ความทุกข์

(๕) เนกขัมมานิธังตักกตาทิพเพศจึงได้ กตาทิพเพศจึงได้ ประโยชน์ของ
จิตมิให้หมกมุ่นอยู่ในความสุขอันเจอทุกข์น

ดอนและทรง^๕ร^๕แจ้ง^๕ก่อน^๕ร^๕ร^๕ม^๕ขอ^๕อื่น ร^๕อ^๕ด^๕ว^๕า^๕พระ^๕พร^๕ เมือง
 ด้วย^๕พระ^๕พุท^๕ของ^๕ค^๕ ทรง^๕แ^๕ด^๕ง^๕ ท^๕า^๕น แ^๕ด^๕ ม^๕อ^๕ ร^๕อ^๕ง^๕ ท^๕า^๕น ให้^๕ท^๕าย^๕ก^๕ ผู้^๕บ^๕ริ-
 จ^๕า^๕ท^๕า^๕น^๕ทั้ง^๕เ^๕น^๕น พระ^๕ร^๕อง^๕ค^๕ง^๕ท^๕ร^๕ง^๕บ^๕ญ^๕ญ^๕ค^๕ก^๕ฏ^๕เ^๕ก^๕ณ^๕ห^๕้า^๕ม^๕ให้
 ภ^๕ิก^๕ษ^๕ุแ^๕ด^๕ง^๕ห^๕า^๕ใน^๕ท^๕า^๕ง^๕ห^๕ั^๕ค^๕จ^๕า^๕ก^๕พุ^๕ท^๕จ^๕า^๕ร^๕ี^๕ค^๕ เ^๕น^๕ท^๕ร^๕ง^๕ห^๕้า^๕ม^๕ไม่^๕ให้^๕อ^๕อ^๕ก^๕
 ป^๕า^๕ก^๕ร^๕อ^๕ร^๕อง^๕ค^๕อ^๕ค^๕น^๕ท^๕ี่^๕ไม่^๕ค^๕ว^๕ร^๕ร^๕อ^๕ หรือ^๕ใน^๕เว^๕ด^๕ท^๕ี่^๕ไม่^๕ค^๕ว^๕ร^๕ร^๕อ^๕เ^๕น^๕ค^๕ัน
 เพ^๕ื่อ^๕จะ^๕ได้^๕เ^๕น^๕ระ^๕เบ^๕ย^๕บ^๕ ให้^๕พระ^๕ภ^๕ิก^๕ษ^๕ุ ประ^๕พ^๕ฤ^๕ค^๕ิ^๕ค^๕น^๕ ถ^๕ม^๕ค^๕ว^๕ร^๕ก^๕ั^๕ก^๕ร^๕ิ^๕ท^๕า^๕
 ท^๕า^๕น^๕น^๕ๆ แ^๕ด^๕ท^๕จะ^๕ได้^๕เ^๕น^๕บ^๕า^๕จ^๕ย^๕ง^๕เ^๕ด^๕ริ^๕ม^๕ท^๕า^๕น^๕ถ^๕ม^๕บ^๕ค^๕ให้^๕เ^๕ก^๕เ^๕ก^๕ม^๕ด^๕
 ใ^๕พ^๕ู^๕ด^๕ย^๕ย^๕ง^๕ร^๕น ร^๕อ^๕ด^๕ว^๕า^๕พระ^๕พร^๕ ท^๕ง^๕น^๕ก^๕เพ^๕ระ^๕ว^๕า พระ^๕ร^๕อง^๕ค^๕ท^๕ร^๕ง^๕
 ป^๕ระ^๕พ^๕ฤ^๕ค^๕ิ^๕ตาม^๕จ^๕า^๕ร^๕ี^๕ค^๕ของ^๕พระ^๕พุ^๕ท^๕ข^๕เจ้า^๕ท^๕ง^๕ห^๕อ^๕ย^๕ ค^๕ง^๕พระ^๕พุ^๕ท^๕พ^๕า^๕น^๕
 ใน^๕เ^๕น^๕อ^๕ง^๕ค^๕น^๕น^๕แ^๕ด

อนุ^๕บ^๕ุ^๕พ^๕ิ^๕ก^๕ถ^๕า^๕น^๕ ป^๕ร^๕า^๕ก^๕ฎ^๕ว^๕า^๕พระ^๕พุ^๕ท^๕ข^๕เจ้า^๕ท^๕ร^๕ง^๕แ^๕ด^๕ง^๕ค^๕ร^๕ว^๕
 เ^๕น^๕อ^๕ผู้^๕พ^๕ง^๕ม^๕อ^๕ป^๕น^๕ด^๕ย^๕จ^๕า^๕ม^๕า^๕ร^๕จะ^๕ได้^๕บ^๕ร^๕ร^๕อ^๕ม^๕ร^๕ค^๕ม^๕ด^๕ เพ^๕ระ^๕ผู้^๕ท^๕ี่^๕ไม่^๕
 เ^๕น^๕แ^๕ก^๕ด^๕ว^๕บ^๕ร^๕า^๕ค^๕ร^๕พ^๕ย^๕ข^๕ง^๕ค^๕น^๕เ^๕ก^๕อ^๕อ^๕เ^๕ก^๕ผู้^๕น^๕ มี^๕ค^๕ว^๕า^๕ม^๕ประ^๕พ^๕ฤ^๕ค^๕
 เ^๕ย^๕บ^๕ร^๕อ^๕ย^๕, ค^๕ง^๕ค^๕น^๕ไ^๕ว^๕ใน^๕ด^๕ย^๕ถ^๕ม^๕บ^๕ค^๕ได้^๕แ^๕ด^๕ แต่^๕ไม่^๕ห^๕ม^๕ก^๕ม^๕น^๕อ^๕ย^๕ใน^๕
 ค^๕ว^๕า^๕น^๕ด^๕ย^๕น^๕, พ^๕ิ^๕จ^๕า^๕ร^๕เ^๕น^๕ไ^๕ว^๕เ^๕ก^๕ด^๕ค^๕ว^๕า^๕เ^๕น^๕อ^๕ห^๕า^๕ย^๕ ห^๕อ^๕ง^๕ค^๕ว^๕า^๕
 ด^๕ย^๕น^๕ด^๕ย^๕น^๕ด^๕ย^๕น^๕, ย^๕อ^๕ม^๕เ^๕น^๕ผู้^๕ถ^๕ม^๕ค^๕ว^๕ร^๕บ^๕เ^๕ค^๕น^๕า^๕ย^๕า^๕ง^๕ด^๕ย^๕น^๕ไป^๕อ^๕ก^๕
 ป^๕ระ^๕ห^๕น^๕ง^๕ม^๕า^๕ก^๕พ^๕อ^๕ก^๕ด^๕ะ^๕ห^๕า^๕ค^๕ห^๕ม^๕ค^๕จ^๕ด^๕แ^๕ด^๕ ย^๕อ^๕ม^๕ร^๕ับ^๕น^๕า^๕ย^๕อ^๕ม^๕ค^๕าง^๕ด^๕ได้^๕
 ค^๕า^๕ม^๕ค^๕ว^๕า^๕ม^๕ประ^๕ด^๕ง^๕ค^๕เ^๕น^๕น^๕

ม. เรณูถามว่า

จบคาถาภิกษุโกธรัตนกถายกถนปัญหา

ปัญหาที่ ๘

พระเจ้ามณฑลนครธมว่า ลูกของพระนาคเด่น พระพุทธเจ้าทรงพยายามสร้างต้นบาตรมาตั้งนานมาก ก็คอยพระพุทธรูปองค์หนึ่งทรงนำหินปูนไปพันจากเชิงตำราวิภูมิไรหรือ

พระนาคเด่นทอดคอว่า ขอถวายพระพร เป็นดังพระองค์ควรดังนี้

ม. ก็ถ้อยอย่างนั้น เป็นเพราะอะไร เมื่อครั้งใหม่ ๆ พระพุทธองค์ทรงพอพระทัยในการที่จะทรงตั้งต้นนี้ พระพุทธรูปนั้นไปในความ ขวนขวาย น้อย เหมือนนาย ชมัญญะ บางคนเบื่องคนก็พยายามเรียนการยิงธนูเพื่อไว้ต่อสู้ข้าศึก แต่คนเกิดก็ถนอมจริง ก็ขอใจคิดไม่สู้ละ

น. เป็นเพราะ พระพุทธรูปองค์ ทรง ดำริ ถึง ธรรม ที่ พระองค์ได้ตรัส แล้วนั้นว่า เป็น ของดี ละอายใจ ข้าพเจ้า ผู้ ก่อตั้งมหาชาติตามเห็นตามได้ ขอถวายพระพร พระพุทธรูปองค์ทรงรำพึงอยู่ ฉะนั้น พระพุทธรูปจึงยอมไปในความ ขวนขวาย น้อย

ม. เชอจงหาตัวอย่างมาเปรียบ ให้ฟัง

น. ขรรคาคหณ เมื่อตรวจดูอาการคนป่วยหนักแล้ว
 ย่อมรำพึงอยู่ว่า อาการป่วยมากถึงเช่นนี้แล้ว ย่อมยากแก่
 การรักษาจะหนีโรหรือ

น. ก็คงเป็นอย่างนั้นดีเธอ

น. นนแต่คนใด พกฉนวนเหมือนกัน พระพุทธองค์ทรง
 พิจารณาถึงกรรมของพระองค์ตรัสรู้แล้วนั้น ว่าเป็นของดี
 ดุจหม ยากที่จะหมกหมนด้วยกิเลสจรรโลงเห็นตามได้ จึงท้อ
 พระหฤทัยในการที่จะตรัสรู้ดังด่อน

น. เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว ก็เหตุไรเล่าพระพุทธองค์จึง
 กลับท้อพระหฤทัยมาทรงแต่กิจกรรมไปโรคเล่า

น. ขอถวายพระพร เหตุว่าท้าวอหิมัคคพรหมทราบพระ
 พุทธศักรนั้นแล้ว ได้ลงมากราบทูลอาราธนาเพื่อทรงแต่กิจกรรม
 โดยอ้างว่าหมกหมนเบาบางจรรโลงเห็นตาม ขรรคนนใด ก็มอญ
 พระพุทธองค์ ทรง พิจารณา ดุจหม ด้วย พระญาณก็ทรงเห็นด้วย
 จึงทรงรับอาราธนาของท้าวอหิมัคคพรหม

ขอถวายพระพร เสด็จมาเป็นประเพณีของพระพุทธเจ้า
 ทรงทอญ คือคอยเมื่อนพรหมมาอาราธนา พระพุทธเจ้านั้น
 จึงจะทรงแต่กิจกรรม และเหตุที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะว่าท้าว
 อหิมัคคพรหมทอญ ย่อมเคารพหมกหมน เรือพังก้างด่อนของ

พรหมทวณ เพราะฉะนั้นจึงต้องให้พรหมผู้เป็นประธานมา
อาราธนาเสียก่อน (*)

(๓) เรื่องทำວຸທົມບັດพรหมตมาอาราธนา ทุกวัน
ยังมีการอาราธนาธรรมปรากฏเป็นพิธีกรรมนิยมอยู่ คือก่อน
แต่พระครูแสดงธรรมย่อมมีผู้กล่าววชิรคาม โดยอ้างถึงความ
ชอบ

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
ทรงตั้งนิมิตฐานความชอบใจในหนังสือพุทธประวัติว่าดังนี้ เรื่อง
นักกล่าวขยายพระพุทธคำรับปรารภ การแสดง ธรรม เทศนา เป็น
บุคลลาริฐาน พรหมนิยมเมตตากรุณาเป็นวิหารธรรม กล่าว
ถึงทำວຸທົມບັດพรหม ก็คือกล่าวถึงพระกรุณาในสัตว์โลกนั้น
เอง ฯ กล่าวถึงพรหมมากราบทูลอาราธนา ก็คือกล่าวถึงพระ
กรุณา ทำให้ ถอดบทพระ ปรารภ ถึงการ แสดง ธรรม อีกเล่า ฯ
กล่าวถึงทรงรับอาราธนาของพรหม ก็คือทรงเปิดช่องแก่กรุณา
ให้เป็นเราาริก็ออกไปข้างหน้า " ความจริงต้องเป็นอย่างพระ-
มตฺถิทธิทรงประทานไว้ แต่ก็น่าคิดว่า เหตุไฉนพระคันธธนา-
จารยจึงแสดงนิมิตธรรมให้เป็นศัณฺฑบุคลลาริเช่นนี้เอง ? ขอน
เฝ้ามาอ่านความนิยมของคนหมู่มากในยุคนั้นดู ก็จะได้เห็นได้ว่า

ม. เรอจวนรอบแดง

จบกศว โคร้มมเท่งนายอปีโปตุกตภาวปัญหา

ปัญหาที่ ๕

พระเจ้านมธกตรัสถามว่า ลูกก่อนพระนาคเด่น พระพุทธเจ้า
เจ้าครัดไว้ว่า เราตถาคต ไม่มีใครเป็นครู เป็นอาจารย์ ฉะนั้น
มีไฉนหรือ

พระนาคเด่นทูลตอบว่า ขอถวายพระพร เป็นดังพระองค์
ทรงฉันแดง

พากันมีถ้อยพรัหมว่าเป็นผู้ประเสริฐสุด (ดังกล่าวไว้ในท้าย
ปัญหานี้) ก็ท่านก็ได้รับชื่อว่าพรัหม ย่อมมีอชยาคัยเต็มเปี่ยม
ไปด้วยเมตตากฤณา เมื่อเป็นเช่นนั้น พระกณกรจนาจารย์ผู้
รู้ดีพรัหมพหุทฤณาธิคุณของพระพุทธเจ้า จึงได้ขัดกในการ
แต่งตั้งพระพุทธเจ้าขึ้นมี พระกฤณาโม หุมดีศวรชนเป็นศิว บุคคล
คือพรัหม และกล่าวถึงพรัหมมาสาราณา ก็เพราะท่านมี
ความประสงค์จะเรี่ยไร พระพุทธเจ้า ให้ย่อยเล็ก ดมกับ ความเสื่อม
ไฉ่ของท่าน และให้ล้มกับกาตเทศะ เพราะฉะนั้น จึงนำสม
ความคิดที่ท่านดำารมแต่งธรรมาธิษฐาน ดมมคิเป็นบุคคธ
ธิษฐานชนได้ โดยมีเหตุผลอันทุกอย่างทุกประการ

ม. ถ้าอย่างนั้น เหตุไฉนพระองค์จึงคิดว่า อาหารตามัด
 ตามโคตร ผู้เป็น ขวาทย์ คงเรา ผู้เป็น อันเสนาอีกได้ เด่นด้วย
 คนอื่นเขา

น. เหตุที่พระพุทธเจ้าคิดว่า อาหารตามัดเป็นอาจารย์
 ของพระองค์นั้น ก็เพราะเมื่อพระองค์ยังมีโคตรตั้งเป็นพระ
 ดัฒมาดมพุทธเจ้า ได้เสด็จไปทรงศึกษาวิชาอยู่ในสำนักของ
 ตามัดนั้น ขอถวายพระพร ถ้าจะว่าถึงจำนวนอาจารย์ ครั้น
 พระพุทธองค์เสด็จไปทรงศึกษาวิชาจนหน้าครั้นนี้ ก็นับได้
 หกายน มีอาทิเช่นพรหมณัณโฑพมก ผู้ซึ่งพระชนกได้ทรง
 ฝากให้ทรงศึกษาวิชาในเบื้องคน หรือเช่นพวกคามากกระทำ
 ให้ทรงตั้งเวรถึงกระเดื่องขออุปบรพรา หรืออุทกตามัดรามบุตร
 ซึ่งเป็นอาจารย์ก่อนหน้าท่านอาหารตามัด ท่านเหล่านั้นว่า
 เป็นอาจารย์ให้วิชาความรู้มาในเบื้องคนทั้งนั้น ขอถวายพระพร
 แต่อาจารย์เหล่านั้นเป็นแต่สอนวิชาทางโลก หรือแม้จะเกี่ยว
 ด้วยธรรมก็เป็นแต่เพียงชั้นโลกยะเท่านั้น หากได้สอนถึงธรรม
 ดั่งอนโลกุตรด้วยไม่ เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าผู้ใดครั้น
 โลกุตรธรรมเป็นพระดัฒมาดมพุทธเจ้า จึงมีพระพุทธดำรัส
 ว่า เราตถาคตไม่มีใครเป็นครูเป็นอาจารย์

ม. เชื้อวานชอบแก้ว

จบพุทธชาจริยานาจริยปัญญา

ปัญหาที่ ๑๐

พระเจ้ามณฑกตรัสถามว่า ลูกชนพระนาคเสน พระพุทธเจ้าตรัสว่า พระอริยมหาอัสสจะให้ฉันไปแล้ว รขอว่าเป็นฉณะผู้ต้งบ ฉณะไรหรือ

พระนาคเสนทูลตอบว่า รขอถวายพระพร เป็นดังพระของคตรัสฉันแล้ว

ม. ถ้าเช่นนั้น เหตุไฉนพระพุทธองค์จึงตรัสว่า บัณฑิตย่อมกล่าวถึงประกอบด้วยความอดทน ความมกน้อย ความไม่ยัดยั้นร้าย ความไม่กังวล ว่าเป็นฉณะในโลก ฉณะชกเล่า

น. รขอถวายพระพร การทพระพุทธองค์จึงดำเนองปถาณ ทดวยมีพระพุทธประสงค์ทรงจำแนกของคคุณของฉณะออกให้เห็นชัด และทรงจัดเป็นฉณะจำนน ฉณะพระพุททคนคณน พระองค์ทรงมุ่งจะแก้ฉณะฉณะชก ฉณะเปรียบกเหมือนคอกไม้ นามมาจากการยอมจำคคอกมะติไว้เป็นคอกไม้พิเศษฉณะน

ม. พอพิงได้

ฉบับคัดค้านคดีสมณปัญหา

วรรคที่ ๔

ปัญหาที่ ๑

พระเจ้านันทนครดำริว่า คุณอนพระนาคเสน พระพุทธเจ้าเคยตรัสสอนพระภิกษุทั้งหลายว่า ถ้าใครกล่าวธรรมเจริญคุณแห่งศตาคถกัต คุณแห่งพระธรรมกัต คุณแห่งพระสังฆกัต พวกเราไม่ควรจะกระทำความเพียรใจหรือทรมานใจ จนมิใช่หรือ

พระนาคเสนทูลว่า ขอบถวายพระพร เป็นอย่างพระองค์ ครดิ้นนแด

ม. ถ้าเช่นนั้น โฉนเมื่อได้ระพราหมณ์มาธรรมเจริญคุณของพระองค์ พระองค์จึงเพียรเพียร ถึงกระทั่งได้คงพระคุณของพระองค์เองยังชนไปอีกเท่า (๑) หรือทรงมุ่งตามนอะไร

น. ขอบถวายพระพร พระพุทธองค์หาได้ทรงมุ่งตามนศีลธรรมเจริญหรือมอะไรไม่ การที่พระองค์ทรงกระทำดังนี้ ก็

(๑) ดูเรื่องท่งแข่งธรรม ปัญหาที่ ๑ วรรคที่ ๓

ด้วยทรงพิจารณาเห็นว่า เสด็จพรหมณ์ พร้อมด้วยเหล่า
 มานพบุรุษจะได้อบรมรทมนต์ ด้วยอุบายที่รักจริงใจให้
 เสด็จไปในพระคฤณสมบัติเรณูนั่น เพราะฉนั้นพระองค์จึงทรง
 แต่งพระคุณของพระองค์เอง ให้ยังชน ๕ ส่วนการที่พระองค์
 ครีดีดสอนพระภิกษุให้เพ็ดดเพ็ดนาค้างดั่งด่อนนั้น ก็เพราะทรง
 เห็นว่าคำธรรมเจริญเป็นโลกธรรม มีคติหมุนเวียนไปตามโลก
 เมื่อยนาคือคำธรรมเจริญ ถึงคราวแปรผัน ก็จะต้องยืนรายค่อ
 คำนินทา เมื่อเป็นเช่นนี้จักกระพือชาน้ำนอราชมารดูลูก เหตุ
 ฉนั้นพระพุทธรูปของกษัตริย์ด่อนด้น

ม. เรณูฉนั้น

จบฉันทนภณปัญหา

ปัญหาที่ ๒

พระเจ้านอนทศครีดีถามว่า ลูกนอนพระนาคเด่น พระพุทธรูป
 เจ้าครีดีว่า ผู้ทนต์พระรัตนตรัยของเรา ในพิภพเบียดเบียน
 ผอณ จากใต้เป็นทวีปในโลก ฉนั้นมโหฬาร

พระนาคเด่นทนต์ตอบว่า รอดถวายพระพร เป็นดังพระองค์
 ครีดีนาค

ม. ถ้าย่างฉนั้น เหตุอะไรฉนั้น พระองค์เองจึงครีดีว่า

น. ถ้าเช่นนั้น พระพุทธโฆวาทที่ควรตั้งข้อนั้น ก็เป็นอัน
ให้ประโยชน์ด้วย

น. ถูกแล้ว

จบข้อที่สามคือปัญหา

ปัญหาที่ ๓

พระเจ้ามณฑลที่ควรตั้งถามว่า คุณก่อนพระนาคเสน พระพุทธ
เจ้าตรัสว่า เราศกาศคไม่มีความโกรธ เป็นผู้ปราศจากโทษ
แล้ว ฉะนั้นไซหรือ

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ตรัสดังนี้จริง

น. ถ้าอย่างนั้น ในฉันทรงรับได้พระดำริบุตรพระโมค
คัลลนานะพร้อมทั้งบริษัทเจ้า (*)

(๑) เรื่องเดิม (ในชาดุมุตตร มัชฌิมนิกาย มัชฌิม
ปัณณาสก) ว่าสมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าเสด็จประทับอยู่ ณ ฆาตม
ควัน ใกล้จากุมคาม มีพระภิกษุประมาณ ๕๐๐ ซึ่งมีพระดำ
ริบุตร พระโมคคัลลนานะเป็นหัวหน้า พาภิกษุเดินทางมาเพื่อจะ
เฝ้าพระพุทธเจ้า พอมาถึงทางกัศคอกคเฬ จักเดินมาธนะกับ
นาครจวรเพียงออกทกกรกโครมดังไปจนถึงทปประทับ พระพุทธ

น. การที่ พระพุทธองค์ ทรง ชี้ได้ พระอัครบุคร และ พระ
โมคคัลลานะพร้อมทั้งบริษัทนั้น หาได้ทรงกระทำด้วยอำนาจ
แห่งความโกรธไม่ ทรงกระทำตามความผิดของท่านเหล่านั้น
เมื่อเป็น เรนนั้น จงว่า เป็น ความผิด ของ พระพุทธองค์ ได้ อย่างไร
เปรียบเหมือนคนเดินทางพลาดล้มตงนอนกระพ่นดิน จงว่าแผ่น
ดินโกรธเคืองหรือจึงให้ตม

เจ้าจึงให้พระอานนท์ไปตามพระภิกษุเหล่านั้น พร้อมด้วยพระอัคร
สาวกทั้ง ๒ มาแล้ว ครั้นทรงทราบเรื่องชั้กตกก็ตรัสว่า ท่าน
ทั้งหลายไม่ควรรยอยู่ในด้านักของเรา พระอัครบุคร พระโมค-
คัลลานะจงพาบริษัทกลับไป เมื่อญเดินทางพบพวกศากยราช
ชาวเมืองจาคุมร พวกศากยราช ตรัสถาม และทราบเหตุที่ท่าน
พวกนั้นถกบ จึงพนมมัตให้ท่านหยุดอยู่ก่อน แล้วเสด็จไปเฝ้า
พระพุทธเจ้ากราบทูลว่า ขอพระองค์จงทรงอนุเคราะห์พระภิกษุ
ซึ่งมีเกิด เพราะพระภิกษุเหล่านั้น โดยมากเป็นพระบวชใหม่
และอาจกตงใจจะมาเฝ้าพระองค์ เมื่อไม่ได้เฝ้าตามที่ตั้งมา ก็
จะเสียใจ ความเดือดร้อนใจจะแปรผันไปเสีย เปรียบเหมือนลูก
โคเมื่อไม่ได้ชยูกบแม่ ก็ระชยบยอมฉนน

ได้ความในจากุมสูตรนั้นว่า ภายหลังพระอัครสาวก
 ทั้ง ๒ ได้ของที่จะเฝ้า จึงพากันมุ่งเหต่านชนไปเฝ้าพระผู้มีพระ
 ภาคว่า พระองค์ครั้นตามพระดำริบุตรเกรงเจ้าว่า ลูกองค์ดำ
 บุตร เมื่อเราขับไล่ภิกษุสงฆ์เสียแล้ว ท่านมีาคคิดจะทำอะไร
 พระเถระเจ้าทูลว่า ข้าพระองค์คิดว่า ภิกษุสงฆ์พระผู้มีพระภาค
 เจ้าทรงขับไล่เสียแล้ว บัดนี้ พระองค์จากุมความชวนชวนน้อย
 ทรงประกอบอุชีวहार ในทิวัฐธรรมอยู่แต่พระองค์ แม้เรา
 จักเป็น ผู้มีความ ชวนชวนน้อย ประกอบ อุชีวहार ใน ทิวัฐธรรม
 อยู่เหมือนกัน พระองค์ครั้นห้ามพระเถระเจ้าว่า ลูกองค์ดำบุตร
 ท่านจงรอกากถอน ท่านอย่าพึงยังจิตอย่างนี้ ให้เกิดชนเคย
 พระองค์ครั้นห้ามดังนี้แล้ว จึงครั้นตามพระโมกคคณานะเถ
 เหมือนคณนทออกไป พระเถระเจ้าทูลว่า ข้าพระองค์คิดว่า ภิกษุ
 สงฆ์ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงขับไล่เสียแล้ว บัดนี้ พระองค์จาก
 เป็นผู้มีความชวนชวนน้อย ทรงประกอบอุชีวहार ในทิวัฐธรรม
 อยู่แต่พระองค์ ข้าพระองค์ กับพระดำริบุตรจักช่วยกันปกครอง
 ภิกษุสงฆ์นั้นไว้ พระองค์ทรงดำริเห็นพระเถระเจ้าว่า ลูก
 องค์ดำครั้นความคิดของท่านดีถูกของดี ถึงเราคิดว่าดำ
 บุตร แต่โมกคคณานะทั้ง ๒ อาจระปกครองรักษาพระภิกษุ
 สงฆ์ได้ ครั้นพระองค์ครั้นดังนี้แล้ว จึงครั้นเรียกภิกษุทั้งหลาย

ปัญหาที่ ๕

พระเจ้ามณฑลศรีธรรมาว่า ลูกอ่อนพระนาคเด่น เธอว่ามา
ในเบื้องตนว่า พระพุทธเจ้าเป็นดังพญานาคทุกองค์ทุกอย่างทรง
ไรหรือ

พระนาคเด่นทูลตอบว่า ขอถวายพระพร เป็นดังพระองค์
ศรีธรรมา

ม. ก็เหตุไฉน เมื่อพระภิกษุสงฆ์มีพระดำริบุตรเป็นต้น

ทพระพุทธองค์ทรงขับไล่เหตุนั้นมา ครั้นเทศนาตั้งตอนต่อไป อาศัย
เรื่อง ความที่ นมา ในจากมุตตรน ณ นั้น จึงฉันนฐานองว่า
พระนาคเด่นทูลตอบโดยทูลทูลถวายทูลลาปราศรัยกัน ขอของอยู่
นั้น จะเป็นคราวพระองค์มีพระพุทธประดงค์ทรงประกอบด้วย
วิหาร ทรงทรงพระคำวเห็นจา พระอัครสาวกทั้ง ๒ อาจ
ปกครองภิกษุสงฆ์ นั้นโดย พระนาคเด่น พระองค์ จึงมีโดย
ทรมานตั้งตอนโดยวชน ณ

เรียนท่านผู้มีปัญญา พิจารณาตอบด้วยเหตุเกิด ถ้าเห็นว่า
คำตั้งว่ามานี้ มีคองโดยพระพุทธประดงค์แล้ว พึงคิดกันด้วย
ปัญญา แดงหาเหตุอัน ซึ่งจะทรงโดยพระพุทธประดงค์คน
เทอญ"

ถูกจับได้ คือเมื่อเจ้าคำถยรารนำเอาคิของโคหนุ่มมา (*)
เปรียบเทียบทูลแด่เจงดวาย จึงได้ทรงยกโทษให้ ตามนัยจะ
มีเป็นอันว่า พระองค์ไม่ไร้อภัยโทษ หรือ จึงทรงรู้ไม่เท่าทัน
ถึงคดีของผู้น้อย

น. ขอดวายพระพร พระพุทธเจ้าเป็นอภัยโทษ รุกขตั้งทุก
อย่าง ดังชาวคนภาพถวายอภินันทนาในเบ้องคนพนแด พระองค์
เป็นขมนธำมเจ้าของแห่งธรรม ตกว่าเทวดาพระนุชยทั้งหลาย
เอาธรรมของพระองค์ มาขอนเปรียบถวายให้ทรงยินดี เปรียบ
เหมือนอัครเอกพรพยของดำนมาทวงเรยงไว้ให้ด้านธม ครน
ด้านเห็นแต่รักดีใจระน

น. พึงได้

จบอภัยโทษ ดยปณานบัญญัติ

ปัญหาที่ ๕

พระเจ้ามณฑกตรัสถามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน พระพุทธ
ทรงแสดงว่า อราวดักข์ บรรพชิตักข์ เมื่อหม่นปฏิบัติ
ปฏิบัติชอบแล้ว ก็ย่อมได้บรรพคุณรรวมเหมือนกัน ฉะนั้น

(๓) คู่เรื่องที่เชิงอรรถแห่งปัญหาที่ ๓

ไรหรือ

พระนาคเดินทอดคอบว่า รอดถวายพระพร เป็นดังพระองค์
ครั้นนั้นแล

ม. ถ้าอย่างนั้นพวกเราจะบวชทำไม ถ้าหากเปล่า
ต้องโกนผมโกนหนวด ต้องชำระตนถวายวาจาใจ ส่วนธรรมาจริ
มีของบำเรอ ดูจะสบาย ทุกอย่าง ทุกประการ แต่เมื่อปฏิบัติ
ปฏิบัติชอบแล้ว ก็ย่อมได้บรรลุมรรคผลเหมือนกัน ถ้าเป็น
เช่นพระนาคจะดีกว่าหรือ

น. รอดถวายพระพร ธรรมาจริจะดีกว่าบรรพชิตไปได้
อย่างไร เพราะว่าเพศบรรพชิตย่อมทรงคุณพิเศษยิ่งกว่าธรร
มาจริทุกอย่างทุกประการ ยิ่งกว่าเขมมทางทิศใต้บรรลุมรรค
ผลได้เร็วกว่า เพราะบรรพชิตไม่ต้องเสียเวลาทำกิจของทำงาน
เพื่อแสวงหาสิ่งจำเป็น เช่นเครื่องนุ่งห่ม อาหาร หรือที่อยู่
อย่างธรรมาจริ มีโอกาสที่จะพึงประพาศกันคอยฉันโภชนาหารในที่
ดังที่เขมม และศึกษาธรรมทั้งกลางวันกลางคืนได้ เพราะไม่มัว
บำเรอความสุข ซึ่งจะมาหวังเห็นขบขันให้เกิดความยินดีแะ
ความอาลัย หากโอกาสที่จะพึงกระทำคือสั่งมาธิปญญา ให้บริบูรณ์
ยัง ๆ ขึ้นได้

รอดถวายพระพร

ถ้าเมื่อบรรพชิตมีโอกาได้ปฏิบัติ

ปฏิบัติอย่างนั้น บรรพตจะคิดว่าเราว่าหรือ

น. ถ้าเป็นอย่างนั้นก็ว่า

จนคิดพบพรตปฏิบัติจนจนปัญญา

ปัญหาที่ ๖

พระเจ้านิพนธ์ตรัสถามว่า คุณพระมากเด็น พระพุทธเจ้าตรัสห้ามมิให้พระภิกษุผูกใจในที่อยู่ มิใช่หรือ

พระมากเด็นทูลตอบว่า ขอถวายพระพร เป็นดังพระองค์ตรัสถาม

น. ถ้ายาอย่างนั้น เหตุไรจึงทรงอนุญาตให้ท้าวถ้ำร้างพิจารณาถวายพระภิกษุผู้เป็นพหูสูตได้เล่า

น. ขอถวายพระพร การที่พระพุทธองค์ตรัสห้ามมิให้พระภิกษุผูกใจในที่อยู่นั้น ถัดด้วยทรงเห็นว่าไม่เป็นการสมควรแก่สมณะผู้ปฏิบัติทางอันสูงประณีต เพราะว่าเมื่อไม่เอาที่อยู่มาผูกใจให้เกิดความพัวพันนั้นแล้ว ใจก็จะเป็นธรรมชาติควรแก่การงานตามหน้าที่ของตน จะได้อะไรก็จะได้ในที่ไร้นามะ คุณราชดี เมื่อเที่ยว ไปในป่า ย่อมไม่มี ความ ขาดใน ที่อยู่จนใครตั้งแก่อยู่ไม่ได้นั้นใด พระภิกษุซึ่งมีหน้าที่ทำตามบาปอกุศลก็ต้องมีอุปาทานนั้นเหมือนกัน - เพราะเมื่อทำใจไม่ให้เกี่ยว

เกาะอยู่ในทอญได้แล้ว ก็เป็นเหตุเป็นปัจจัยส่วนหนึ่งจะคิด
ความกังวลเสียได้ ซึ่งเป็นโอกาสที่จะให้กระทำความดีได้สะดวก
ส่วนกรทพระองค์ทรง อนุญาต ให้ พายกสร้าง ทอญถวาย แก่พระ-
ภิกษุผู้พหูสูตคน ก็ด้วยทรงพิจารณาเห็นอำนาจประโยชน์ ๒
ประการ คือการสร้างวิหารถวายพระภิกษุ พระพุทธเจ้าทุก ๆ
พระองค์ ทรง ธรรมเจริญ ครบถ้วนไว้ว่า เป็นปัจจัย อันหนึ่ง ซึ่งทำให้
พ้นจากความเกิด ความแก่ ความตายได้ อีกประการ ๑ พระภิกษุ
และนางภิกษุณีจกใดมีทอญเป็นหัตถ์แห่ง ถึงคราวมรณศรัทธา
จะทำบุญ ให้ทานกับยอมทำได้โดยสะดวก

ม. พึงได้

จบฉันทะกถาขนาดยกรณปัญหา

ปัญหาที่ ๗

พระเจ้านันททศวรรธกถามว่า ลูกชื่อนพระนาคเสน พระพุทธ
เจ้าตรัสสอนเราว่า พึงเป็นผู้ดำรงมทอง ฉะนั้น แต่เหตุไฉน
พระองค์เองจึงตรัสว่า บางคราวเราบริโภคเช่นอรอบมาศ
บ้าง บางคราวก็ขังทว่า (*) ดังนเฝ้า

(๑) คำว่าพระพุทธเจ้าตรัสตรัสกล่าวไว้ปริพหารก (มหา
ตักขุทไถยสูตร มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก) ซึ่งด้นเคา

พระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงแปล
จากพระสูตรนั้นไว้ว่า “อุทานบางคราวเราฉันเต็มรอบบาตรใน
กัม ชิงกว่ากัม หากว่าพวกธำมดของเราจะฉีกการระเคาะพนัก
กัณฐาเราแล้วอยู่พวงเรา ด้วยเข้าใจว่าเรามีอาหารน้อย และ
ฉกรรจ์วิญญูความเป็นผู้มีอาหารน้อย ธำมดของเราผู้มีอาหาร
น้อยเพียงเท่าโกธะ (จุในมถกระเบา ๑) หึ่งกัม เพียงเท่า
เวหุระ (จุในมถะตุน ?) หึ่งกัม เพียงกณณกัม ที่ไหนจะฉะ
ฉีกการระเคาะพนักกัณฐาเราแล้วอยู่พวงเราเล่า” และทรงฉัน
นิชฐานไว้ว่า “แม้ในท่อนักกล่าวหา พระศาสดาด้วยพระ
อาหารน้อย พระอาหารเต็มรอบบาตรด้วยหมดคน กง
ไม่เท่าไรนัก”

แต่คำถามด้านวนที่ท่านเถโว โฉนฉนทปัญหาน คือเป็นทว่า
พระพุทธเจ้าด้วยพระอาหารมาก โดยมีได้ทรงคำนึงถึงความ
พอเหมาะและทรงทรงแน้ามาตรัดต่อนเราเอง ทรงน้าจะเป็น
เพราะท่านเข้าใจขนาดบาตรใหญ่กว่าความจริง ท่านจึงแก้เหตุ
โดยไปว่า พระพุทธเจ้าแต่รู้จักไม่คงทรงกระทำคือไปอีกแล้ว
จะด้วยฉีกเท่าไรก็ได้ แท้จริงไม่ปรากฏว่า พระพุทธเจ้าทรง
กระทำดังที่พระองค์ทรงห้ามมิให้ผู้ชนกระทำ เพราะว่าพระองค์
มีพระภาคเป็นกษัตริย์ และมีพระนัยเป็นศาสดาผู้ต่อนเรา

พระนาเคนท์ทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ผลร้ายของ
การไม่ดำรงมทฺธิง มีเช่นให้ขาดตัวบ้าง ให้ลดรองเราบ้าง
ให้ประพฤตินิดในกามบ้าง ให้กล่าวเท็จบ้าง ให้คนมาบ้าง
และให้กระทำความผิดอื่น ๆ บ้าง เพราะเหตุนี้พระองค์จึงตรัส
สอนให้เป็นผู้ดำรงมทฺธิง จะได้ป้องกันความชั่วทั้งหลายเฉย
ด้วยพระองค์เองด้วยเดนมอชชอบนาคกร บางคราวก็ยกความ
นี้เพราะว่าพระองค์มีพระขรรค์ทรงกระทำเสร็จสิ้นแล้ว ก็เกิด
มีไถ่กลับกำเริบ ในในพระหฤทัยอีก

ม. เชิญหาตัวอย่างมาเปรียบให้ฟัง

น. เหมือนคนเจ็บ หมอยอมห้ามมิให้บริโภครองแฉ่ง
เพิ่มให้โรคกำเริบ แฉ่งหายแล้ว หมอก็อนุญาตให้

ด้วย ๑ เรื่องเช่นนี้ ท่านผู้แต่งปกรณ์เช่นหลัง ๆ ทำเป็นกา
ฝากจับไว้ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาทุกแห่ง เช่นเรื่องมก
ปาฏิหาริย์เป็นต้น การที่เป็นดังนั้นก็เพราะว่า ท่านเหล่านั้นมีสติ
สัมปรัญญะไม่พอบ้าง คบงการจะสั่งเสริมพุทธาภิเษกให้
กับใจท่านเคารพนับถือบ้างและถูกกาตเทศะจึงให้เป็นไปบ้าง

ความเป็นมาแห่งคัมภีร์พระพุทธศาสนาฉันช้อยเช่นนี้ จึง
ปรากฏเรื่องที่เขาไม่ฉันทหรือเขาไม่ได้ช้อยมากเรื่อง

บริโลกได้ทักขอย่างความปรารถนาอันใด แม้พระพุทธเจ้า
 ก็นั้นเหมือนกัน พระองค์ได้ดำริออกก็เอง ทำจิตความชั่ว
 หงหลายให้สูญสิ้นไป ก็เองไม่กอดับมากำเริบต่อไปอีก เพราะ
 ธรรมชาติของพระพุทธองค์เช่นนั้น จึงไม่เป็นการแสดง
 อะไร

น. เรชนาดาคว่า

จบอุทตรังขณปัญหา

ปัญหาที่ ๘

พระเจ้ามโณทตรได้ถามว่า ลูกของพระนาคเสน พระพุทธ
 เจ้าตรัสว่า ลูกของภิกษุทั้งหลาย ชรณฉนัย ถ้ามุณเณนโดย
 การบอกกล่าวเจ้าเรียนและปฏิบัติกันอยู่ ถ้าไฟโรจนรุ่งเรือง
 ชยุดะห์ ก็แต่เหตุไรการแต่งพระปฏิกโมกขจึงทรงแต่งปกปิด
 แต่งแต่ในกัถบเจ้า

พระนาคเสนทูลตอบว่า การที่มิได้ทรงเปิดเผยการแต่ง
 พระปฏิกโมกขแก่ชนทั่วไปนั้น ก็เนื่องด้วยเหตุ ๒ ประการ คือ
 ทรง บิด คาม ประเพณี ของ พระพุทธเจ้า หงหลาย เหมือนดัง พระ
 มหาภคชครยยอมทรงปกปิดศรัทธาญา แต่จำยอมทรงแต่ง
 แก่พระมหาภคชครยด้วยกณณน เหตุประการที่ ๒ คือทรงปิด

เพราะ เป็นของ โดย อธิบายว่า ผู้กระทำ ปาฏิโมกข์ให้บริบูรณ์
ย่อมได้บรรลุนิพพานที่หมด เหตุประการที่ ๓ คือทรงมีศรัทธา
ภักติของพระภิกษุผู้มาก ใครจึงไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น
แต่คงพระปาฏิโมกข์ จึงควรเฉพาะพระภิกษุด้วยกันเท่านั้น

น. พึงได้

ฉบับฉนวนยปฏิญาณปัญหา

ปัญหาที่ ๕

พระเจ้านันทบุรีตรัสถามว่า ลูกอ่อนพระนาคนั้น การกล่าว
เท็จ พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้เป็นอาบัติเบาแก่กัน อาบัติหนัก
แก่กัน นั้นเป็นเพราะอะไร

พระนาคนั้นตอบว่า ขอดวงพระพุทธ เป็นเพราะ
กระทำความผิดหนักเบาต่างกัน เปรียบเหมือนผู้กระทำการ
ละเมิดกฎหมาย แม้จะเป็นความผิดรูปเดียวกัน แต่ถ้าเจตนา
หรือความพยายามต่างกัน กระทำโทษแห่งความผิดนั้น ๆ ก็ย่อม
ต่างไปเช่นเดียวกันนั้นเอง การกล่าวเท็จของพระภิกษุผู้หนึ่ง
เหมือนกัน คือมีเจตนาละเมิดกฎแห่งการล่วงละเมิดศีลอาบ
นั้น ๆ ต่างกัน ก็เมื่อเหตุต่างกันเช่นนี้ ผลคืออาบัติจึงมีหนักเบา
เบาบ้าง

น. เจ้าโง่:

จับผู้ว่าราชการนครหลวงปัญหา

ปัญหาที่ ๑๐

พระเจ้ามีอินทรีดำถามว่า คุณชนพระนาคเสน พระพุทธ
พจน์มีอยู่ว่า พระองค์เป็นผู้ประเสริฐที่สุด ไม่มีใครเทียมเท่า
ฉะฉนโรหิต

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ครีดีตังนจิง

น. ถ้าอย่างนั้น เหตุใดในพระองค์จึงมีภัยของพระพ
ทุตรว่า เป็นผู้เลิศในฐานะที่เป็นผู้มีอาพาธน้อยเจ้า

น. ขอถวายพระพร พระพุทธเจ้าเป็นผู้ประเสริฐไม่มี
ใครจะเลิศเท่า ทงนกะเพราะว่า พระองค์เป็นดีพญญู ไรธรรม
ทงหลาย ยังความพระองค์ทรง ไรธรรมเหล่านั้นมาหัดโดย
รักษาพระพุทฺธของพระองค์ และทรงแนะนำสั่งสอน ให้ผู้อื่น
ปฏิบัติตาม

ส่วนพระพุทธพจน์ที่ตรัสชมพระพทุตรนั้น ก็ด้วยมีพระ
พุทธ ประสงค์ จะทรง ยก แวด แห่ง บุญ กุศล ที่ ท่าน ได้ กระทำ การ
พยายามพระพุทธเจ้าและพระสาวก เมื่อครั้งเกิดในศาสนาพระ
อโณมทัสสการ * เมื่อครั้งเกิดในศาสนาพระวิปัสสิการ *

ม. พังไค้

จนายาโยคปัญหา

วรรคที่ ๕

ปัญหาที่ ๑

พระเจ้ามณฑลทศรัถยถามว่า ตุก่อนพระนาคเสน บรรดา
พุทธสาวก พระโมคคัลลานะเป็นผู้มีฤทธิ์มากกว่าพุทธสาวก
ของผู้อื่น ๆ มีใช่หรือ

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร เป็นดังพระองค์
ศรีธนันแด

ม. แต่อย่างไร ตามเถรประวัติจึงว่า พระโมคคัลลานะถูก
พวกลิงรุมกันทุบตาย ก็ว่าท่านมีฤทธิ์มากจริงเช่นนั้น เหตุ
ไฉนจึงไม่หันพวกลิงให้พ้นเจ้า

น. ขอถวายพระพร เหตุที่ท่านหันพวกลิงไม่พ้นก็เพราะ
บาปกรรมซึ่งท่านได้กระทำไว้ในชาติก่อนมาตามทัน (*) ทำถึง
แห่งฤทธิ์จึงไม่สามารถต้านทานไว้ได้

(๑) อรรถกถา ขรรณบท แสดง บุพพกรรม ของ พระโมค-
คัลลานะเถระไว้ว่า เมื่อครั้งพระโมคคัลลานะเกิดเป็นกุดบุตร

แต่ขอคร่ำครวญเป็นคน เกิดกับข้าหรือกับทมิฬแดงนพจรงหรือ

พระนาคเฒ่าพูดตอบว่า ขอถวายพระพร จัง

ม. ถาอย่างนั้น เหตุไฉนเธอจึงว่า เมื่อพระโพธิสัตว์
อยู่ในคฤศคพิภพทรงเลือกตระกูล (*) เลือกพระชนนเป็นต้นเจ้า
จรมิแย่งกันหรือ

น. ไม่แย้ง ขรรคบุคคต ๘ จำพวกนี้ ก่อนแต่จะทำการ
ตามหน้าที่ของตนจะต้องใคร่ครวญเสียก่อน จึงจะจัดทำถูก
ขอถวายพระพร บุคคต ๘ จำพวกนั้นคือ :-

- ๑) พ้อคำก่อนแต่จะซื้อขาย ก็ต้องใคร่ครวญดูสินค้าเสียก่อน
- ๒) ข้างเมื่อเดินไปถึงทางที่ควรจะไม่เคยเดิน ก็หาวง
ดอบดูวนทางดูก่อน

- ๓) พ้อคำ เกวียน ต้อง ใคร่ครวญ ท้า เกวียน ที่ คน ยัง ไม่ เคย
ไปถึง

(๓) ในหนังสือปฐมสมโพธิ กล่าวว่า ทรงเลือก ๕ อย่าง
คือ กาล ๓ ทวีป ๓ ประเทศ ๓ ตระกูล ๓ พระชนน ๓
เรียกว่า บัณเฑาะฏ โศกนระ ฯ แต่ในที่นี้ท่านว่าไว้ ๘ อย่าง
คือ เคมีอายุ, เคมีน, เนกขัมมะ, เข้ามาประสมกับ ๕ อย่าง
ข้างตนนั้นด้วย

๕) ต้นหนคองตั้งเกศมณฑกนยังไม่เคยผ่านไป
 ๖) ห่มชกก่อนแก้จรวักษา ค้องตรวจดูอาการของคน
 ไข้ก่อน

๗) คนจะเดินข้ามสะพานก็ค้อง ไคร่ควรวญดูก่อน เช่น
 เกี่ยวกัน

๘) พระภิกษุจะบริโภคนอาหารค้องพิจารณาเสียก่อน
 ๙) พระโพธิสัตว์เมื่อจะลงสู่ครรภ์ ค้องตรวจดูกระดูก
 เป็นคั่นก่อน

ขอถวายพระพร เพราะมีเหตุต้งได้พูดมานแต เมื่อ
 พระโพธิสัตว์อยู่ในครรภ์พลึงเด็กกระดูกเป็นคั่นก่อน
 ม. เข้าใจละ

จบโพธิสัตว์นมนคาปัญหา

ปัญหาที่ ๓

พระเจ้ามณฑกตรัสถามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน พระพุทธ
 เจ้าคร้งห้ามมิให้พระภิกษุกระทำอดคณนาค การฆ่าสัตว์ตาย
 มิไรหรือ

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร เป็นคั้งพระองค์

๕
ครั้นนั้นแต่

ม. ถ้าย่างนั้น เหตุใดในเรขจึงว่า พระพุทธองค์ทรง
แสดงธรรม เพื่อระคัคความเกิดความแก่ความตายเล่า

น. ขอถวายพระพร เพราะมีเหตุผดต่างกัน คือการที่
พระองค์ทรงบัญญัติห้ามมิให้พระภิกษุกระทำความผิดวินัยปาณน ที่
ด้วยมีพระพุทธประสงค์ทรงอนุเคราะห์หมู่มนุษย์ มิให้พากัน
เสื่อมเสียจากคุณงามความดีซึ่งจะได้จากพระสงฆ์ เพราะว่า
พระสงฆ์เป็นเนนาบุญของโลก ด้วยเหตุที่ทรงแสดงธรรม
เพื่อระคัคความเกิดความแก่ความตายนั้น ก็เพราะทรงเห็นว่า
ความเกิด เป็นเหตุปัจจัยให้เกิด ความทุกข์ ความโศก ความรำไร
ราพัน เมื่อคัคความเกิดอันเป็นต้นเหตุเสียได้แล้ว ก็ชื่อว่า
ได้กำจัดความทุกข์ทั้งหลายเสียสิ้น มีแต่ระดับความดีอย่าง
ยอดเยี่ยมเท่านั้น ขอถวายพระพร เพราะมีเหตุผดต่างกันอยู่
ฉะนี้ จึงได้ครัดไว้เช่นนั้น

ม. เสด็จมานรอบแล้ว

จบข้อคัควินัยปาณนปัญหา

ปัญหาที่ ๔

พระเจามอนทศรุดถามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน เมตศา

พรหมวิหารมีอันดังใดเท่าไร

พระนาคเสนทูลตอบว่า มี ๑๑ ประการ คือ (๑) นอน
เป็นสุร, (๒) คั่นก็เป็นสุร, (๓) มั่นคั่นเป็นมกต, (๔) เป็น
ที่รักใคร่ของหมู่มนุษย์, (๕) เป็นที่รักของพวกอมนุษย์, (๖)
เทพดาชอบรักษา, (๗) เพลิดเพลินหรือดีดราดูรย่อมไม่ตก
คือง, (๘) จิตย่อมมั่นคง, (๙) มีวหน้ามองได้, (๑๐)
จะตายก็มีดี, (๑๑) ถ้ายังไม่ได้บรรลุมรรคผลดีไปเกิดยัง
พรหมโลก

น. อันดังใด ๑๑ ประการนี้ พระพุทธเจ้าตรัสแจ้ง
ไว้หรือ

น. ขอดถวายพระพร

น. ถ้าเรณุนัน ^๕ อานันตมาร (ดูวรรณด้าน) ^๕ ผู้เจริญ
เมตตาพรหมวิหารอยู่เนื่อง ๆ ^๕ แต่เกิดโทษจึงถูกอุกศรของ
ปิณักษณมณเฑียรอยู่กับเขา

น. เป็น เพราะ ใน ธรรมน พระ อานันตมาร ได้ เจริญ
เมตตาพรหมวิหาร และเหตุที่งานเมตตาไปตั้งนั้น ก็เพราะความ
เมตตาข้างคองเห็นวเกินแห่งงามไม่มาเคียงบิคา มารดา ขอ
ถวายพระพร เหตุนี้แห่งงานจึงถูกยิง

น. เรอจึงหาด้วยอย่างมาเปรียบให้ฟัง

น. ลูกศรท้าวศกยงมา จะบึงกนมนให้ลูกศรโคกเงาะ
เงาะอ่วมเกราะไหม้ไหม้หรือ

น. ก้อย่างหนัดเธอ ถ้าไม่อ่วม เขายังมาเมื่อโคกเงาะ
อันครายเมื่อนน

น. ขอลถวายพระพร เมศดาพรหมวิหารก็เป็นเหมือน
เกราะนนแต่ จะเกิดมอดตามทพรพของศกยงเงาะเงาะ
กตยเมื่อเจริญเป็นจกศกยงมาอยู่เนืองนคย ถ้าประมาทจะอ
อ่วย เมศดาพรหมวิหารก็ไม้มกรแต่พอทศกยงนคยอันคราย
น. ใจได้ ขอลถวายพระพร ความเรื่องปรากฏว่า พระเจ้า
บอญกษม พระธรรมาศัย โปรดการ ดำรงคย อย่งน้อย เสงี่ยมอยู่ เมือง
กตม มา ทอด พระนคร เห็น พระดำเน เทน แบท หมอณา มา ทศมา
พรหมคยอยู่เนย ก็ทอดาทพรพทศย ทรงพระดำริว่า คยยัง
ให้หน้ไม่ได้จึงจะมีโอการศกยงเงาะเงาะได้คตอศ ขอลถวายพระ
พร เมื่อทศกยบอญกษมจะทรงปลอญลูกศรยิงพระดำเนน ประ
จวบ กยชนะท พระดำเน ประมาท มีโอเจริญ เมศดา พรหมวิหาร
ซึ่งเป็นชนะทเมศดาจกมกรแต่ณอย่ง นกาดงไม่พอทศกย
ศกยพระนคยอันครายนคยให้จางดงได้

ขอลถวายพระพร เทศกยทศกยมนน พระดำเนจึงถูกลูก
ศรตอบอญกษม

ม. เรขวาทชอบแล้ว

จบเมตตาณึ่งปัญหา

ปัญหาที่ ๕

พระเจ้านันททศวงศ์ถามว่า ลูกอ่อนพระนาคเสน ความดี
กับความชั่ว ไหมดเด่นชัดกันไป หรือให้สูงให้ต่ำกว่ากัน

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอบถวายพระพร ความคัมภีร
เป็นสุข ให้เกิดในฐานะสูง ความชั่วคัมภีรเป็นทุกข์ ให้เกิดใน
ฐานะต่ำ

ม. ถ้าเป็นอย่างนั้น โฉนพระเทวทัตซึ่งปรากฏว่าเป็นผู้
กระทำ ความชั่ว ของดำรงฉาญ พระโพธิสัตว์เจ้า ตลอดจน กาด จม
ยศักดิ์ศกกระกูดและด้นบักเทาเทียมพระโพธิสัตว์ หรือบางคราว
สูงยิ่งกว่า เช่นชาติหนึ่งพระเทวทัตเกิดเป็นบุตรปุโรหิต แต่
พระโพธิสัตว์เกิดเป็นบุตรคนจวนชาด นี้เราจะว่าอย่างไร

น. ขอบถวายพระพร พระเทวทัตใช้ว่าจะกระทำแต่ความ
ชั่วอย่างเดียวย่อมมิได้ ความคัมภีรหลายก็ปรากฏว่าได้กระทำมา
ในชาติหนึ่ง ๆ นี้ชาติเร้นให้กระทำการอหังกาท้งไปในชนบท
ให้คนทำสะพานและโรงงานเป็นค้ำ ขอบถวายพระพร การที่
พระเทวทัตได้มียศศักดิ์กระกูดและด้นบักในชาติหนึ่ง ๆ ก็เพราะ

ความดีทั้งหลายมาให้นม ส่วนความชั่วคือการผูกพยาบาท
ในพระโพธิสัตว์นั้น นาน ๆ พระเวทก็ตั้งจะมีโอกาสกระทำไต่
ฉกักรงฉกักรางหนึ่ง เหตุว่ามีได้เกิดร่วมทางแต่ละกันทุก ๆ ชาติ
ไป รอดตายพระพร เหล่าสัตว์ยอมให้ไปตามกระแสแห่ง
สังสารวัฏ บางชาติก็เกิดมาพบผู้รักใคร่กัน บางชาติก็เกิด
มาพบผู้เกลียดกัน เปรียบเหมือนกระแสน้ำย่อมพัดดังที่ระชาค
บ้าง ถึงที่ไม่ระชาคบ้างดลยไประชน

ม. เรขวณชชนแล้ว

จบกุศโลบายการวิธัสมาธัมปัญหา

ปัญหาที่ ๖

พระเจ้านันทนครตั้งถามว่า ลูกชนพระนาคเด่น คำที่ว่า
ฉกรเมือได้ระเนได้ตอบได้รายผู้ระโดน ที่ดักคนเปิดยอม
กระทำมิจฉาจาร นนมกต่างไว้จริงหรือ

พระนาคเด่นตอบว่า รอดตายพระพร จัง

ม. ก็ถาอย่างนั้น นางอนรายเป็นภรรยาพระมโหด
คงเมือธำมนำไปฝากไว้บ้านอื่น และเมือคราวอยู่ในที่ตอบ ทง
นัชายมาระโดนด้วยทพพทหาปนะ โคนังปรากฏว่านาง
มิได้กระทำมิจฉาจารเจ้า

น. ขอดถวายพระพร เหตุว่านางอมรามาหนักดั่งคำครหา
 ก่อภัยในมรดก ก่อผลแก่เรือนแห่งบาปกรรม ทงยังรักของ
 เคารพพระมโหสถผู้ดำนอชอยู่ ก็เมื่อนางยังมีความตระอายความ
 เกรงกลัวต่อบาปแนบอยู่ในใจเสมอเช่นนั้น จงคิดอำนาจใดชนะ
 อย่างไร ถึงทอดบงกชอำนาจไม่ได้ เพราะนางเห็นว่าเมื่อนมนุษย์
 ไม่เห็น อมนุษย์หรือเทวดา หรือบัณฑิตผู้ฉลาดผู้รอบคอบมร
 ข้อมเห็น แม้รายผู้ประโตนางก็ไม่ได้เช่นเดียวกัน เพราะว่า
 นิสัยของนางจะคงหาชายที่ ประกอบไปด้วย คุณอันมีดี อย่างพระ
 มโหสถ

ขอดถวายพระพร พระมโหสถนั้นทรงมีคุณอันมีค่าถึง ๒๗
 ประการ คือ ๑) เป็นคนกล้า, ๒) มีกตเวทิตะต่อบาป,
 ๓) มีความกล้าต่อบาป, ๔) มีญาติ, ๕) ถึงพร้อมด้วย
 มิตร, ๖) อุตถน, ๗) มีศีล, ๘) ถิ่นดำรงจริง, ๙) มีกาย
 ใจสะอาด, ๑๐) ไม่โกรธง่าย, ๑๑) ไม่มีมานะเย่อหยิ่ง,
 ๑๒) ไม่มีกตเวทิตะ, ๑๓) มีความเพียร, ๑๔) เป็นคนก่อ
 สร้างบารมี, ๑๕) เป็นคนรอบการสงเคราะห์, ๑๖) ชอบให้
 ทาน, ๑๗) หุตชอบทาน, ๑๘) ประพฤติยำเกรง, ๑๙)
 ช้อนโยน, ๒๐) ไม่โอ้อวด, ๒๑) ไม่มีนยา, ๒๒) ฉลาด,
 ๒๓) มีเกียรติคุณดั่งงาม, ๒๔) มีความรู้, ๒๕) มีเมตตา

กรุณาจิต, ๒๖) สนทนงให้หายขื่นนปรารภนา, ๒๗) นักรัพย,
๒๘) มียศ

ขอถวายพระพร กษเณนางอมราไม่ได้ทรงพระหฤทัย
ชายผู้ประโดมที่คองใจเรณนแล้ว โทณเดยนางจะกระทำมิจนา
จารได้เด้า

ม. เจ้าใจละ

จบอมราทพปัญหา

ปัญหาที่ ๗

พระเจ้านมโณทศตรังถามว่า ลูกก่อนพระนาคเด็น พระพุทธ
เจ้าตรัสไว้ว่า พระอรหันตคยอมไม่มีภวามณะคงทวาคถาอะไร
จะนมไซหรือ

พระนาคเด็นทอตอบว่า ขอถวายพระพร ตรัสดังนี้จริง
ม. ก็เหตุไรเด้า เมื่อพระอรหันต ๕๐๐ เห็นช้างนาจาคร
ซึ่งถูกนมคยอมเหตอวงเขามาหาพระพุทธเจ้า จึงพากันทอด
ทงพระพุทธองค์ไปเดี้ยหมดเด้า ปรากฏว่าเหตอแต่พระอนนท
อยู่รูปเดียว (*) เท่านั้น

(๑) เรียงนปรากฏในจุฬหังชาดก (อติคณนาค) ว่า

น. ขอดถวายพระพร การที่พระอรหันตทั้งหลายหลุดไปเสีย
 คงนมน นโมเป็นศรัทธาหมั่นความตั้งคงหรือหว่านถวายเป็นนาถา
 คติ เพราะพระอรหันตท่านคิดเห่กับจายแห่งความตั้งคงหว่าน
 ถวายได้เกิดชาติแล้ว เปรียบเหมือนแผ่นดินนั้น ใครจะขุดจะทำ
 ถวาย ก็ไม่รู้จักตั้งคง หรือหว่านถวายเป็นการกระทำนั้น ๆ ฉะนั้น
 ขอดถวายพระพร เหตุนี้ทำให้พระอรหันตทั้งหลายหลุดไปเสีย
 คงนมนเพราะท่านเห็นว่า ฉะนั้นพระอรหันตจากนี้ โอกาสแห่ง
 ความรักดีใน พระพุทธเจ้าให้ปรากฏ แก่ ประชุมชน ชูมา ประชุม
 พร้อมกัน ในท่อนแฉ่งหมู่ชนจากใต้พระธรรมเทศนา ได้บรรจ
 มรรคผลตามอุปนิสัยอำนาจของคน ๆ

ม. เชิญถามคำถาม

จบธรรมาสังวาทนปัญหา

เมื่อช้างนาถาครี วังทรงนายนางพระพุทธรเจ้า พระอัครมหาธำม
 น์พระอัครบุตรีเป็นศัน ค้างกราบทูลพระพุทธเจ้าว่า จรรมนดา
 กิจที่เกิดขึ้นแก่บิณฑุณเป็นภรรยาของบุตร ฉะนั้นข้าพระองค์
 จะขอทรมานช้างนาถาครีแทน แต่พระพุทธเจ้าครัดห้ามเสีย ๆ
 ฉะนั้นพระอรหันตซึ่งยังเป็นเด็กบุดค้อย อดกลอดถวายเป็น
 นามาย พระพุทธรเจ้าจึงออกไปยืนอยู่ เบื้อง พระพักตร์ ยอนตั้งระวี
 แทนถวาย ที่สุดพระพุทธเจ้าก็ให้พระอรหันตถอยห่างมาเสีย

สันทวนฤมาท

๗ ๕๔๖ ๑ ๔ ๖ ๖ ๗ ๑ ๕
 ปัญหาถามขอความอธิบายเกี่ยวกับปัญหาที่ ๖ บรรทัด ๔

ภควโตอัปปาพาสัญหาที่ ๘

๒๕๔๖
ปัญหาแนวข้อสอบอย่างเดียวกันกับปัญหาที่ ๑๐ บรรทัด ๔

๔ ๔
บุญมา ๑๐

พระเจ้านครศรีธรรมราช ถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธ
พระนามย่อว่า เสด็จฯ ทรงเป็นมหาราช ทรงเป็นมหาราช
ทรงเป็นมหาราช

[illegible]

น. รอดวายพระพร ไม่แข็ง เพราะจำพระพุทเจ้าทรง
หลายในทางก่อนแต่เจ้าพานไปแล้ว คำฉันท์ก่อนครุฑ
เดือนธัญไป โดยไม่มีใครตั้งสอนจะอุปคณด้วยมา เมื่อ
เป็นเรณุนั้น พระศกยอนทางพระพุทธเจ้าฉัน ๆ ได้แต่เจ้าฉัน
มา ก็จะได้เดือนเดือนธัญไป ครุฑมาถวาทพระพุทธเจ้าฉัน

คำสอน จงดำจัตถมารและเด่นามารเดย์ ซึ่งเป็นปฏิปทาที่ควร
 ประดับความยากลำบากทางนั้น ฉะนั้นอีกเล่า

น. เหตุว่าปฏิปทานั้นแล เป็นทางทำให้พระองค์บรรลุ
 พระสัมโพธิญาณ ขอถวายพระพร ก็แต่ว่าเมื่อพระองค์
 ทรงบำเพ็ญทุกกรกิริยาอยู่นั้น พระองค์ทรงประกอบความเพียร
 เกินไป ซึ่งถึงกระนั้นด้วยพระกระยาหารเด้อย่อย เมื่อทรงอด
 ขาหารเดย์เช่นนั้น พระท่านงัดไม้ พระหฤทัยก็กระดပ်กระ-
 ด้างไม่เป็นเอกกัศารมณได้ เพราะเหตุนี้พระพุทธรูปจึงไม่
 ได้บรรลุพระสัมโพธิญาณ คือเมื่อพระองค์ทรงเลิกการ
 บำเพ็ญทุกกรกิริยานั้นเดย์ แล้วทรงดำเนินใน ปฏิปทาด้วย
 กตวง จึงได้ตรัสเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ความข้อนเปรียบ
 เหมือนผู้บริโภคอาหาร ถ้าบริโภคมากเกินไป ก็ไม่ได้รับความ
 สุข คือเมื่อบริโภคพอเหมาะพอดี จึงจะเกิดความสุข และ
 เป็นคุณประโยชน์แก่ร่างกายฉะนั้น

น. พึงได้

จบปฏิปทาโตสมบัติ

ปัญหาที่ ๒

พระเจ้ามโณทศตรัสถามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน พระพุทธรูป

พจนกัศปต์ด่อนว่า "ท่านทั้งหลายจงทำให้เพื่อกเพื่อนในป
 ญาธรรม (ธรรมที่ไม่เห็นซ้ำ) ฉะนั้น ก็นปญาธรรมน
 ได้แก่ธรรมเหล่านี้

พระนาคเสนทูลตอบว่า ได้แก่พระโศตบัตถกมิต พระ
 ดกทากามินน พระอนากามินน พระอรหัตกมิต ขอลถวายพระ
 พร พระอริยมตทง ๓ นน แต่ เป็นธรรมท่นำไปสู่พระนิพพานได้
 โดยเร็ว หรือโดยมีกำหนดแน่นอน

น. กถาอย่างน พระภิกษุทั้งหลายจะพึงไปกังวลด้วย
 การเล่าเรียนพระนวัคคกุตถาณัน (*) และด้วยการดำรงนคา
 หุ จมูก ๕ ดน กาย ๖ หรือด้วยการบูชาเป็นตน เพื่อ
 ประโยชน์อะไร ซึ่งเป็นการทำให้ซ้ำไปเปล่า ๆ

น. ขอลถวายพระพร อันนั้นใดคองการนกรรมท่นำไปหา
 รัตนมโรหรือ

(๓) นวัคคกุตถาณัน คือกถาดังด่อนรองพระพุทธรเจ้า ๘
 ประการ คือ พระอัคร ๓, เศษย ๓, เวชฌากรณ ๓, คธา
 ๓, อุทาน ๓, อิตติวคค ๓, ชาตค ๓, อัมภุคกรรม ๓, เวท
 ๓, ในหนังสืออรรถกถาธรรม แต่คงความต่างนทั้งนวัค
 คกุตถาณันไว้ฉะน

๑. พระอัฐมรณ ^{๕๔} ได้แก่อุกโกฏิกังค นิลเศ ขันชก ปริวาร
อนึ่งคนอัฐมรณ รตนอัฐมรณ นางอัฐมรณ อัฐมรณ
อัฐมรณ เป็นอาทิอันมีในคัมภีร์อัฐมรณนาค ใช้
แต่เท่านั้น ^{๕๕} ถ้ามีชื่อว่าอัฐมรณแล้วก็จัดเข้าใน
ของคณ ^{๕๖}
๒. เกษยะ ได้แก่พระอัฐมรณประกอบด้วยคาลา ^{๕๗} ถ้าจะ
จำโดยวิธีเศษคาลาถรรพทงคณ ^{๕๘} อันมี ในคัม-
ภีร์อัฐมรณนาคจัดเข้าในของคณ ^{๕๙}
๓. เวชยาภรณ์ ^{๖๐} ได้แก่พระอภรณ์มีอัฐมรณ ^{๖๑} และพระอัฐมรณ
อันหาคาลาไม่ได้ ^{๖๒} และพระพุทธรูปอันทมิได้
นับในของคณ ^{๖๓}
๔. คาลา ได้แก่คาลาพระธรรมบท ^{๖๔} เถรคาลา เถร
คาลา อัฐมรณอันมีในอัฐมรณนาค ^{๖๕} อันมีได้
ชื่อว่าอัฐมรณ ^{๖๖} และบรรดาสถูปคาลาในคัมภีร์
อัฐมรณนาคทมิชื่อว่าอัฐมรณ ^{๖๗}
๕. อุตาน ได้แก่อัฐมรณ ^{๖๘} อัฐมรณ ^{๖๙} ที่ประกอบไปด้วยโถม
นัฏฐานอันมีอัฐมรณคาลา ^{๗๐} คือคาลาที่เปล่งออก
ด้วยจักอันเบิกบาน ^{๗๑}
๖. อิตถุคคก ได้แก่อัฐมรณ ^{๗๒} อัฐมรณ ^{๗๓} อันเป็นไปด้วยนัยเป็น

น. ก็อย่างนั้นดีเธอ ไม่เช่นนั้นจะเข้าไปถึงชนชั้นผู้ใด
อย่างไร

น. ขอถวายพระพร นักเป็นเช่นนั้นแต่ การที่พระภิกษุ
ทั้งหลายต้องเรียนหนังสือตั้งแต่อดต้นเป็นคนหนึ่ง ก็เพราะว่าการที่
จะนำคนให้ก้าวไปข้างหน้าปัญจธรรมนั้น ๆ ได้ ต้องศึกษาวิชาที่
ปฏิบัติกันเป็นบันไดขั้นต้น เพื่อให้รู้ทางดำเนิน และต้องบำเพ็ญ
ศีลธมาธิเบศร ฝึกกายวาจาใจเพื่อให้มีกำลังพอที่จะให้ก้าว
ไปหาภูมิธรรมนั้น ๆ ได้ มิฉะนั้นก็จะก้าวไปไม่ถูกหรือไม่ถึง
เพราะเหตุที่พระภิกษุจะต้องกระทำเช่นนั้นไปก่อน ขอถวายพระ
พร ส่วนพระพุทธรูปที่ประดิษฐานตั้งทรงยกมาในเบื้องต้นนั้น ก็

ต้น คือ อุกติ เถติ ภกคชา

๑. ชาติก ได้แก่ชาติก ๕๕๐ ชาติก มีอุปมาชนชาติก
เป็นต้น

๒. ขัณฑุทธธรรม ได้แก่พระสูตรอันพระพุทธเจ้า ครั้นเทศนา
ประกอบไปด้วยความอัศจรรย์

๓. เวทธระ ได้แก่สูตรที่มีจุดธะเวทธธสูตร มหาเวทธธสูตร
เป็นต้น ซึ่งได้แก่พระสูตรอันบริษัทใดซึ่ง
ความยินดีปรีดา แล้วได้ความจน

ด้วยมี พระพุทธประสงค์ จะทรงเคื้อน มีให้ต่าง ทอดอาลัย ในคุณ
 ของบพณน ๆ เดีย จะได้มีความพยายามก้าวหน้าต่อไปอยู่เสมอ
 จนกว่าจะถึงนปปัญจธรรมทง ๔ น

ม. เรอจวนชอบแอด

จบปปัญจธรรมปัญหา

ปัญหาที่ ๓

พระเจ้านมถกตรัสถามว่า คุณพระนาคเด็น คำที่เร
 ือว่า “ขรวาดีเมื่อได้เป็นพระอรหันต์ ขอมมีกคเป็น ๒ คอบวร
 ในอนนอย่าง ๓ ถ้าไม่เช่นนั้น กนพพานในอนนอย่าง ๓”
 นน ถ้าในอนนบวรไม่ทน โดยหาอุปธมายหรือเครื่อง
 บริหารไม่ได้ จะมีนพพานเดี่ยหรือ

พระนาคเด็นทคตอบว่า ขอถวายพระพร กนพพาน

ม. ถาอยางน จะเป็นอนธธว่า พระอรหคคณบ
 ทอนธวคของทานเพดานนเดี่ยหรือ

น. ขอถวายพระพร การกเป็นคณนหาใช้เพระพระ
 อรหคคณบทอนไม่ เป็นเพระเพศขรวาดีไม่จำมารจะ
 ทรงคุณธรรมอันสูงคณนได้

ม. เรอจหาคคยอย่างมาเปรียบให้ฟัง

น. เหมือนผู้บริโภครอาหารอันบริบูรณ์ แต่บริโภคมาก
เกินส่วน ไฟธาตุย่อยไม่ไหว การบริโภคนั้นก็ยอมให้โทษแก่
ร่างกาย รอดถวายพระพร นี่จะจัดว่าเป็นโทษของอาหารนั้น
จะได้หรือ

ม. ไม่ได้ดีเชอ เพราะอาหารเป็นของบริบูรณ์ ก็ยังจัด
ว่าเป็นโทษของการบริโภค เพราะมากจนไฟธาตุย่อยไม่ไหว

น. นั้นแน่นอนใด นี่ก็นั่นเหมือนกัน จะว่าเป็นเพราะ
พระอรหันต์ผละบั้นทอนชีวิตไม่ได้ เพราะพระอรหันต์ผละเป็น
คุณธรรมอันบริบูรณ์ รอดถวายพระพร การที่ทานคองนิพพาน
นั้น เป็นโทษของเพศธรรมาวาสซึ่งไม่มถำต้องดำรงคงจะทรงคุณ
ธรรมอันสูงส่งคุณใด

ม. เธอว่าชอบแล้ว

จบคหฬอรรถกถาปัญหา

ปัญหาที่ ๔

พระเจาเมตถนทศรดำถามว่า ลูกก่อนพระนวกเด็น พระพุทธ
เจ้าตรัสว่า เราเกิดเป็นมนุษย์ในภพก่อน นี้ได้เคยกระทำการ
เบียดเบียนดังใดเคย ฉะฉนไรหรือ

พระนาคเสนทูลตอบว่า รอดถวายพระพร เป็นดังพระองค์
ศรีธนันแด

ม. ก็เป็นเหตุใดน เมื่อครั้งพระพุทธองค์เกิดเป็นโณม
กัถ์ด่ปลการรักพระจันทวดีราชธิดา และปรารภนาคะได้นาง
จึงให้ฆ่าตัวจำนวนมากกระทำการบูชายัญเด้า (*)

น. รอดถวายพระพร การที่พระโพธิสัตว์โณมกัถ์ด่ปลให้
ฆ่าตัวบูชายัญครั้งนั้น เป็นเพราะเมื่อดิถีปดาศ หาดไรเป็น
เพราะมีเจตนาคิดอาฆาตจึงให้ฆ่าตัวเหล่านั้นไม่

ม. นีเชอ ก็เพราะบุคคลเหล่านั้นมีไรหรือจึงจะกระทำ
การฆ่าตัว คือผู้อยู่ในอำนาจแห่งความรัก ความโกรธ
ความหลง ความถือตัว ความอยากได้ ผู้ทำการฆ่าตัวเป็น
อาชัพ คนพาดและพระมหากษัตริย์ผู้ทรงปฏิบัติตามกฎหมาย
แค้นพระโพธิสัตว์ก็เป็นปรกติอยู่ไรหรือ โณมจึงได้ฆ่าตัว

(๑) เรื่องนี้ในโณมกัถ์ด่ปลประกาศ นวกนิบาตว่า พระ
โณมกัถ์ด่ปลคบดังหลงรักนางจันทวดีราชธิดา จนถึงเข้ามาเฝ้า
พระเจ้าพาราณสีผู้พระชนกพระจันทวดี แดกไม่ถ่วงภัยให้ฆ่า
ตัวกระทำการบูชายัญ เพราะเมื่อจะฆ่าตัวนั้น ท่านเกิด
ความชังใจขึ้นมาโดยคึกความรักเสียได้

กระทำการบูชายัญเจ้า

น. หาใช่เป็นปกติไม่ การที่พระโศภิตัสสไปให้ชาติค
 นน ก็เป็นด้วยอำนาจแห่งความรักดังที่พระองค์กระดึ้นบุญไ
 เบื้องคนนั้นแต่ ขอถวายพระพร อันความรักย่อมกระทำใ
 คนพี่ช้าน มิ่งเมา ดิถีปดาศ ไม่รู้จักผิดจักถูก อย่างเคียง
 กับคนบ้าย่อมทำอะไรคืออะไร ซึ่งผิดจากอาการของคนปกติ
 ใดทุกอย่าง แม้ผิดกฎหมาย แค่งอย่างนั้น บานเมื่อกไม่
 ดงโทษทัณฑ์มิไรหรือ

ม. จะไปเอาโทษอะไรกระคนน้ำเจ้า

น. นั้นแต่ฉันใด โศภิตัสสไปตามดั่งมคคเป็นฉนวน
 เหมือนกัน คือ มิ่งดิถีปดาศ ตามิคมองไม่เห็นบาปบุญคุณ
 โทษอย่างไร ความรักอำนาจเหนือความรูจากนครรอบหงหยาย
 ดัน จงให้ชาติคดองเท่านั้น ขอถวายพระพร และก็ควรไต่รบ
 อกัยเช่นเดียวกันด้วย

ม. เรอลดาคว่า

จบโศภิตัสสไปปัญหา

ปัญหาที่ ๕

พระเจ้ามณฑลนครตั้งถามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน โฉนั้

ทศรากลกต่างใจว่า พระยาช้างฉกทศนคณไพโรธศิว เยาววง
จับพรานได้นครด้วยคงใจจะฟาดเฉย แต่ครั้นเห็นหน้าเหตของก
ยังใจเฉยได้ด้วยความเคารพนบถย ฉะนมไซหรือ

พระนาคเดินทุดคอบว่า ขอถวายพระพร เป็นดังพระองค์
ครั้นนั้นแล

ม. ถ้าย่างนั้น โฉนเมื่อครั้งพระองค์เกิดเป็นโรคปาด
มานพ จึงว่าพระกัณโถปัดมานัดมพุทธเจ้าด้วยคำว่าฉะนมหวิ
ได้นี้เถา

น. การที่โรคปาดมานพว่า พระกัณโถปัดมานัดมพุทธเจ้า
ด้วยคำหยาบเช่นนั้น ก็เป็นเพราะเกิดในศกุตพรหมณ ซึ่งไม่
มีความเชือกความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา มีความเคารพนบ
ถพรหมณว่าเป็นพระเจ้า ขอถวายพระพร บุคคลเมื่อต้อง
เฉพญโค ก็ต้องเป็นอย่างนั้น เหมือนนาทวนเมื่อเจอกบยา
พิษ รัดก็เฉือนไปฉนโค นกฉนนั้นเหมือนกัน นับแต่วันโรค
ปาดมานพเกิดมา ก็คบหาฉนทฉนมอยู่ในหมู่คนกัมโคฉนถ
พระพุทธศาสนามาคอตมา เพราะฉนั้นเมื่อนายช่างหม้อมารวน
ให้ไปฉนว่าพระกัณโถปัดมานัดมพุทธเจ้าจึงคอบว่า จะไปหาฉน
หัวโตนเพื่อประโยชน์อะไรฉนได้

ม. พงศ

ฉบับที่กนกโชติปาดสารพิภพปัญหา

ปัญหาที่ ๕

พระเจ้ามัตถกศรีธรรมราช ครั้นก่อนพระนาคเสน พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า โรงนายช่างหม้อชื่อชฎิการมีอาภรณ์เป็นทองคำ กงอยู่แถวคลองค ๓ เดือน เป็นไม่วรรคเลยฉะฉนแต่ครั้งเจ้า กง พระกัณฑ์ปดมีมาตั้งพุทธเจ้าเป็นศกตรว กงตามพระพุทธพจน์ กง ๒ น จงเป็นอนันตราชหม้อมีว่าฉนาคักว่าพระพุทธเจ้าหรือ

พระนาคเสนตอบว่า เป็นไปไม่ได้ ขอถวายพระพร การที่โรงของนายช่างหม้อเป็นเช่นนั้น ก็เพราะว่านายช่างหม้อ เป็นคนมีศักดิ์สูงมารดาบิดา เคยได้สร้างตมบุญกุศลตลอดมา และเมื่อเรื่องแดงไว้ว่า อยู่มาจนหนึ่ง มีมาราหน้าทองคำ ของเราไปมุ่งกุงถวายพระกัณฑ์พุทธเจ้า ภายหลังเราถูกเกิด ปักพิพดขยอไมทนาในกุศลกรรมอันนั้น (*) ส่วนพระพุทธเจ้า

(๑) ชฎิการสูตร (มัตถนิมิตต กมมัตถนิมิตต) พระพุทธเจ้าตรัสว่า พระพุทธเจ้าตรัสให้พระอนนทังกล่าวว่า ครั้นพระกัณฑ์ปดมีมาตั้งพุทธเจ้าทรงอุปัทวันในโลก มีนายช่าง

หมอชอชฎีกรเป็นพุทธอุปฐาก และนายช่างหมอนันต์หาย
 อยู่หนึ่งชื่อโรคปาดมานพ วันหนึ่งนายช่างหมอพราวนโรค
 ปาดมานพไปเฝ้าพระพุทธเจ้า (ตั้งชื่อความที่ปรากฏในปัญหา
 ที่ ๕ นั้น) ทูลขอโรคปาดมานพกลับไปเฝ้าและเลื่อมใสออกบรรพชา
 ในพระพุทธศาสนา ภายหลังพระกัณโถปด้นมาฉันพุทฺธเจ้า
 ได้คำจารึกไปถึงแคว้นของพระเจ้ากัณโถราช ๗ จึงทรงธรรมา
 นาให้ตั้งเจ้าพราหมณ์ชุกแคว้นนั้น แต่พระกัณโถปด้นมาฉัน
 พุทฺธเจ้าไม่ทรงรับ ด้วยทรงอ้างว่า พระองค์ได้ทรงรับธรรมา
 ของนายช่างหมออนุอุปฐากเสียแล้ว แล้วครั้นพระกัณโถราชความ
 ตักแถมความคุ้นเคย ซึ่งพระพุทธองค์ได้ทรงมีอยู่กับนายช่างหมอ
 ถวายพระเจ้ากัณโถราชว่า พระองค์ได้เคยรับอุปการะจากเขา
 หลายอย่าง จึงควรหว่านฝนคกรวดพระคันชุกูเบก จึงครั้น
 ไร้พระภิกษุไปจนเหี้ยมทนายช่างหมอนั่งหลังคาเรือนไว้ ก็ใน
 ขณะนั้นนายช่างหมอไม่อยู่ อยู่แต่กับคามารดาของเขา เมื่อ
 พระภิกษุได้รับอนุญาต ถวายกษณมางพระคันชุกู ครั้น
 นายช่างหมอกลับมาทราบเรื่องจากบิดามารดา ก็เกิดความบ่ค
 ปราโมทย์ในการกระทำของพระพุทธองค์ และเรือนของเขา
 มีอากาศเป็นหลังคาอยู่ตลอด ๓ เดือน ฝนก็ไม่ร่วงเลย
 นเป็นแรง ให้เกิดปัญหาน

ทศวงศ์ว่ากูฏของพระพุทธรูปตั้งป็นนวนั้น ก็เป็นด้วยพระพุทธรูปองค์
ทรงเห็นอำนาจประโยชน์ ๒ ประการคือ ทรงเห็นว่า พระองค์
เป็นผู้ควรแก่ทศรณาทานของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เมื่อ
ทรงปล่อยให้เป็นเช่นนั้น เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย จักได้มีโอกาส
ก่อสร้างบุญกุศล แต่จากโศกนาฏกรรมจากความทุกข์ทั้งหลาย อีก
ประการ ๓ คนทั้งหลายจักได้เย็นใจได้ว่า พระพุทธรูปเจ้าทรงทำ
ทศรณาทานด้วยพระองค์เอง ขอถวายพระพร ข้าศึกอำนาจ
ประโยชน์ ๒ ประการนั้นแล พระองค์ตั้งปณิธานว่าพระพุทธรูปเจ้าจงทรง
ปล่อยให่กูฏไว้เช่นนั้น

น. ขอบพระ

จบเหตุการณ์ปัญหา

ปัญหาที่ ๗

พระเจ้านมจันทวงศ์ถามว่า ลูกก่อนพระนาคเสน พระพุทธรูป
เจ้าเคยตรัสกระตักนุททั้งหลายในบางคราวว่า พระองค์เป็น
พราหมณ์ คงนมเทหิธ

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ครั้นครั้งนั้นจริง

น. ถ้ายาจน ทำไมเมื่อครั้งกระเถาะพราหมณ์ จึง

คิดว่า พระองค์เป็นกษัตริย์เจ้า (*)

น. ขอดถวายพระพร เพคะว่าพระพุทธรูปองค์เป็นท้าวพรหมณ
เป็นท้าวกษัตริย์

น. ตามพระพุทธรูประวิคัลปรากฏว่า พระพุทธรูปองค์ทรง
อุปถัมภ์ในตักกษัตริย์ แทนทำไมเรอจึงกดทำนายแนยว่าพระองค์
เป็นพรหมณด้วยอีกเจ้า

น. ขอดถวายพระพร ถ้พวกพรหมณแนยวัดค้ำริยาอย่างไร
เราจึงไคเรอแนย

น. พวกพรหมณเราถ่มนวด ค้อถ้อถารยันการเดินไม่
นั่งไม่นอนเป็นคณ แะเราถ่มหัดอวยบาปทุกบ ค้อถ้งธระเถา
ชำระภายในแนย ซึ่งเราถ้อว่าไคถ้อยบาปไปตามกระแถ่นา
แถว แะทรงมเวทค้อถารบแถ่ค้งกัในค้ำถ่นาอยู่ ๓ เวท ผู้
ไคเรย่นาบเวททง ๓ นนแถว ธอว่าถ้งท้อถเวท นนแถเรอของค
คุณเหอถ่นาถคแบ่งวรวรรณพวกนนเป็นพรหมณ

น. ขอดถวายพระพร พระพุทธรูปเจ้าถ่มพระพุทธรูปริยาบง
อย่างไรแนยเหมือนกณ ค้อถ้งถ่มาถ่านชุกค้ เช่นบางค้งทง
ถ้อถารจถถมเป็นนวด แะทงชำระบาปถ้อถถงทอถายน

(๓) พงศุ่เรื่องเดิมท้เรงชรรคแบ่งปัญหาค้ ๓ วรคค ๓

พระคันถมคจกของ ใต้อยู่เป็นนิตย์ ซึ่งเป็นเรือนเคียงกนกกับ
การตอຍาปของพราหมณ และทรงองค์โคตรธู วา ๘
เคียงเคียงกับพราหมณถึงที่สุดเวทมน

อนึ่งพระพุทธรองค์ทรงเป็นกษัตริย์โดยพระชาติ เพราะ
ทรงอุบัติในวงศ์ศากยราช และโดยพระธำมัญญ์เพราะทรงเป็น
นักรบทกอาหาญด้ามารถทรงค้อนูมาร แลเรณนามาร โดยอำพัน
พระองค์ผู้เดียวจนราชักน ๗ พายแพ้ ไม่นานจนพระองค์โคตร
เดย ทรงยกเศวตฉัตรขึ้นราชวบริดท์ทศกัณฐ์คัชรหม ประกาศ
ความเป็นราชาเพราะธรรม ให้เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายกราบ

ขอถวายพระพร ก็เมื่อพระพุทธรองค์ทรงคุณเด่นบดถึง
เช่นนี้แล้ว จะไม่ยอมรับว่าพระพุทธรองค์ทรงเป็นพราหมณ ทรง
เป็นกษัตริย์อย่างไร

น. จริงอย่างเชียวว่า

จบภคว โคธราชปัญหา

ปัญหาที่ ๘

พระเจาหมอนทศรตคามวา คู่กันพระนาคเด้น พระ
พุทธรเจ้าทุก ๆ พระองค์ ยอนนแนวดอนเป็นอยางเคียงกนกพจน
มีโชหรือ

พระนาคเดินทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ย่อมเป็นเช่น
พระองค์ทรงดำเนนแต่

ม. ถ้าย่างนั้น จะทรงอุปคตินในสมัยเดียวกันอีก ๒
พระองค์ จมูกกงานหรือ เพราะจะได้ช่วยกันทรงตั้งดอน
ประหนึ่งไฟต้องคงย่อมเพิ่มความสว่างจนฉนวน

น. ขอถวายพระพร เป็นไปเช่นนั้นไม่ได้ เพราะถ้าโลก
ชาตินยอมทรงพระพุทธรเจ้าได้ใดแต่พระองค์เดียวเท่านั้น ถ้าจะ
พองพอง ๒ พระองค์ไซ้ โลกชาตินก็จะพองกระจุยกระจาย
คงอยู่ไม่ได้ เหมือนเรือทุกลำแต่คนเดียว ถ้าถึงถึง ๒ คนเรือ
ก็จะทานหาหนทางไม่ไหวของจนมาฉนวน อนึ่งถ้าจะมีพระพุทธร
เจ้าถึง ๒ พระองค์พร้อมกัน เสด็จพุทธมรณวิษณุยงคคการถ่อเรือ
ถ่อเขาไม่ได้ก็จะเกิดเป็น ๒ ฝ่ายอัน เมื่อเป็นเช่นนั้น ในระหว่าง
คนทั้ง ๒ พวกนั้น ก็จะเกิดการวิวาทกันจน ขอถวายพระพร
พระพุทธรเจ้าเป็นนุประเสริฐสุด ไม่นิยมเสมอ ไม่นิโค
เทียมเท่า ถ้าถึงถึง ๒ พระองค์แล้ว ก็จะเทียมเท่ากันไม่ประ
เสริฐสุดจริง เปรียบได้กระของใหญ่ในโลกนี้ เช่นแผ่นดินฟ้า
หรือพญาเจ้าอินทร์ ถ้าถึงถึง ๒ เทียบเทียมกันใดแล้ว ก็จะไม่
ใหญ่ แค้นเพราะมีอย่างฉนวนเดียว ๆ เท่านั้นจึงจัดเป็นของ
ใหญ่โคได้

ขอถวายพระพร เนื่องด้วยเหตุมดนมอยู่ฉะนั้น แด่ จงมี
พระพุทธรูปทรงอุบคชนในสมัยเดียวกันถึง ๒ พระองค์ไม่ได้
จากทอณัน พุทธธำ โดเกนุปมัชฌนปัญหา

ปัญหาที่ ๕

ข้อความในปัญหานี้ มีใจความเป็นอย่างเดียวกันกับ
ปัญหาที่ ๕ ในวรรคที่ ๔

ปัญหาที่ ๑๐

พระเจ้ามณฑลนครดำนามว่า ลูกอนพระนาคเด่น คนบวช
แล้วตั้ง ไม่รู้อะไร ไม่นำจะให้อบวรในพระศาสนา ด้วยว่า
ทำให้คนทั้งหลายนึกถามหาได้ว่า พระศาสดาหาดำรงมิได้

พระนาคเด่นทรงตอบว่า ขอถวายพระพร ดัชนีมาอยู่
เด่นเบ้นม เมื่อผูกเบ้นมเปรี๊ยะไปถึงดัชนีหนึ่งแล้ว ไม่ลงอาบนา
ชำระร่างกายเองเช่น คนทั้งหลายนึกว่าเขาจะพดเคียนดัชนีหรือจะ
พดเคียนมุนน

น. จรดเคียนดัชนีโคหรือเธอ คงดเคียนมุนน

น. นมแดงโค นกนมนนเหมือนกัน ก็ผูกไปถึง

ดัชนี ก็พระดัชนีธรรมโดยอาการที่บวรในพระศาสนาแล้ว แต่

มิได้ศึกษาข้อปฏิบัติ รัชกาลที่เจ็ดและทรงพระพุทธรูป
โสมมให้ระชาค แล้วทรงตั้งมาถือเพศเป็นมราจาตั้งพระพุทธรูป
ตั้งตามก เสนอคนทั้งหลายเราทศกเศนผู้ดกปรกเช่นเดียว
กันนั้นแต่ จะไม่มี ใครซึ่งเป็นผู้มีความคิดกล่าวหาพระศาณาว่า
หาประโยชน์มิได้กระนเลย เพราะว่พระศาณาพระพุทธรูปองค์ได้
ทรงชุดัระ คือพระดัทธรรมไว้แล้ว ด้วยมีพระพุทธรูปประดิษ
ธอยู่ว่า ผู้เบื่อนมตกันคือกเถด จะได้นิโอกาตั้งระด้างกาย
วจาใจให้ระชาค

ขอถวายพระพร ข้าเดยอก อันคนบวรแดงเกษากร้านคือ
การศึกษา และการบำเพ็ญธัมมาปฏิบัติอยู่มิได้ของดักน ย่อม
แสดงให้กันทั้งหลายเห็นว่า พระศาณาเป็นดัทธที่ดั่งบริดัทธ
ไม่แปลปนด้วยคนทกกายวจาใจดกปรก อันคนทคร้านคือการ
เจริญธมณิกา ย่อมระชาใจในการที่จะฝังคัวอยู่ในธัทนได้
เป็นอันว่าคนทจะบวรอยู่ในพระศาณาได้โดยเย็นใจ ต้องเป็น
ผู้มั่นคง หนักแน่น วัระกายวจาใจระชาคอยู่เดมธ ต้อง
หนักบำเพ็ญธัมมาปฏิบัติตามฐานานุรูปของคน ขอถวายพระ
พร ก็เมื่อพระศาณาเป็นดัทธทรงคุณถึงเช่นนี้ ใครเล่าจะฟัง
ก็เคียนได้

ม. เรือวนรอบแถว

จับท้ายาวัดคนบัญชา

วรรคที่ ๗

ปัญหาที่ ๑

พระเจ้านอนทศรัดถามว่า ลูกอ่อนพระนาคเดิน คำที่เรอ
ว่าพระอรหันต์ท่านไม่มีกิเลสทุกขใจ มีแต่ความทุกข์ประจำ
ร่างกายเท่านั้น ถ้าอย่างนั้นจริง ก็เป็นอนาจท่านบงกชบญฺฐา
ร่างกายไม่ได้

พระนาคเดินทอดคอว่า ขอถวายพระพร ก็เป็นอย่างนั้น
ม. ถ้าอย่างนั้น โฉนของท่านจึงจะดำริรวมศา หุ จมูก ดน
กายได้เล่า

น. ขอถวายพระพร ได้ดี เพราะอาการเค็ดอนไหวทุกๆ
ส่วนของร่างกาย ย่อมอยู่ในความรับผิดชอบแห่งใจของท่านทั้ง
นั้น ท่านจึงบังคับให้อยู่ในอาการปรกติเรียบร้อยได้เสมอ ส่วน
ที่อาคมภาพถูกรับพระองค์ในเบื้องตนนั้น หมายถึงกคิธรรมศา
ความเป็นไปแห่งร่างกายค้างหาก ซึ่งเป็นอาการกมใดอยู่ใน
อำนาจของอะไรทั้งหมด

ม. ก็กคิธรรมศาของร่างกายนั้นคืออะไรบ้าง

น. คือหนาว ร้อน หิว ระหาย ถ้ายอจจาระ ถ่าย
 บิดีดำระ ท่วงนอน แทะ เจ็บ คาย รอดวายพระพร อาการ
 เหล่านี้ทั้งสิบประการไม่ใหม่ไม่ให้เป็นไม่ได้ เพราะว่าเป็นอาการ
 ประจำของร่างกาย เมื่อร่างกายยังมียุ่ อาการเหล่านี้ทั้ง
 สิบประการย่อมคงมีอยู่ด้วย ถึงคราวแล้วเป็นอันไม่อยู่ในข้อห้ามของกฎ-
 เกณฑ์อะไรทั้งหมัด

น. เจ้าโง่ระ แค่งด้อยว่า เป็นเพราะอะไรปฏิญาณจึง
 คงมีความทุกข์ใจด้วยอีกเล่า

น. เป็นเพราะปฏิญาณปล่อยใจไปรับรู้อีกคืออาการมันแปร
 ของร่างกายนั้น ๆ เมื่อเป็นเช่นนั้น อาการหนาวหรือร้อนเป็น
 คนก็ตาม บบหัวใจ นานน้อย ตัดแก้ความรู้อีก และนอกจาก
 อาการประจำร่างกายเหล่านั้นมันคนแล้ว ยังมีอารมณ์ต่าง ๆ
 กระทบหัวใจให้บอบช้ำอีก รอดวายพระพร ทั้งคนเหตุก็
 เนื่องด้วยปฏิญาณมิได้ฝึกหัดใจ คุมใจไว้ไม่อยู่ มิได้พิจารณา
 หรือพิจารณาไม่เห็นแจ้งว่า ศักขรรมมียุ่อย่างไร เพราะ
 เหตุเหล่านั้นแล้วปฏิญาณจึงมีความทุกข์ใจด้วยอีกส่วนหนึ่ง

น. หายดังด้อยระ

จบอรรถโศกภาษิกเจตสิกเจตนาปัญหา

ปัญหาที่ ๒

พระเจ้านันทนครังถามว่า คุณก่อนพระนาคเสน เป็น
เพราะเหตุไร พระอรหันตท่านจึงไม่มีความทุกข์ ใจอย่างปลุก
เฉาเธอ

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร เป็นเพราะท่าน
มีศีลอันประเสริฐกำกับใจอยู่เสมอ กำหนดศรัทธาธรรมที่ผ่านม
าว่า มีเหตุมีผลเป็นอย่างไร ถ้าเป็นฆาตรมณเฑาะจะให้เกิด
ความทุกข์ ท่านก็ไม่ปล่อยใจให้ไปนอนอยู่ในฆาตรมณเฑาะ
นั้นเป็นเช่นนั้น ฆาตรมณเฑาะเป็นแดนเกิดแห่งความทุกข์นั้น ๆ ถ
บับใจท่านไม่ได้ ขอถวายพระพร เหตุที่พระอรหันตท่านจึง
ไม่มีความทุกข์ใจ

น. ขอตอบ

จบท้ายอีกเจ็ดสี่กึ่งเจ็ดทนายนานากรรมปัญหา

ปัญหาที่ ๓

พระเจ้านันทนครังถามว่า คุณก่อนพระนาคเสน ผู้ที่ซึ่ง
อาบัตินิพพานโดยไม่รู้ตัวแล้วภายหลังของบวชอีก ถ้ามาปฏิบัติ
ปฏิบัติชอบแล้ว จะได้บรรลุมรรคผลหรือไม่

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ไม่ได้

น. เพราะเหตุไร

น. เพราะ ^๒ผู้ ^๒นั้น ได้ ^๒เพิกถอน ^๒เหตุ ^๒ที่จะให้ ^๒บรรลุ ^๒มรรคผล ^๒โดย ^๒เดช

น. ก็ ^๒เชียว ^๒ว่า ^๒ผู้ ^๒ที่ ^๒ว่า ^๒ตน ^๒กระทำ ^๒มคฺย ^๒อน ^๒มี ^๒จิต ^๒ฟุ้ง ^๒ซ่าน ^๒เมื่อ ^๒เป็น ^๒เช่น ^๒นั้น ^๒ก็ ^๒ไม่ ^๒ได้ ^๒บรรลุ ^๒มรรคผล ^๒ด้วย ^๒เอง ^๒แต่ ^๒ผู้ ^๒ที่ ^๒ไม่ ^๒จิต ^๒ฟุ้ง ^๒ซ่าน ^๒แล้ว ^๒แต่ ^๒อยู่ ^๒ใน ^๒การ ^๒ปฏิบัติ ^๒ดี ^๒ปฏิบัติ ^๒ชอบ ^๒เมื่อ ^๒เป็น ^๒อย่าง ^๒นั้น ^๒เหตุ ^๒ไร ^๒จึง ^๒ไม่ ^๒ได้ ^๒บรรลุ ^๒มรรคผล ^๒เล่า

น. ข้อ ^๒ถวาย ^๒พระ ^๒พร ^๒อา ^๒คณ ^๒ภาพ ^๒จะ ^๒ยก ^๒ตัว ^๒อย่าง ^๒มา ^๒เปรียบ ^๒ถวาย ^๒เหมือน ^๒พระ ^๒พร ^๒ที่ ^๒บุคคล ^๒ที่ ^๒ว่า ^๒น ^๒ดอง ^๒ท ^๒พ ^๒น ^๒ค ^๒น ^๒ซึ่ง ^๒กระทำ ^๒ใจ ^๒ดี ^๒แล้ว ^๒ก็ ^๒ยอม ^๒ร ^๒น ^๒น ^๒ไร ^๒หรือ

น. ก ^๒ชน ^๒ดี

น. ถ้า ^๒จะ ^๒เอา ^๒ที่ ^๒ว่า ^๒น ^๒ดอง ^๒ท ^๒พ ^๒น ^๒ค ^๒น ^๒ซึ่ง ^๒กระทำ ^๒ใจ ^๒ดี ^๒ไม่ ^๒พ ^๒ร ^๒น ^๒จะ ^๒ร ^๒น ^๒หรือ ^๒ไม่

น. จะ ^๒ร ^๒น ^๒ได้ ^๒อย่าง ^๒ไร ^๒เล่า ^๒เธอ

น. เป็น ^๒เพราะ ^๒อะ ^๒ไร

น. เป็น ^๒เพราะ ^๒หิน ^๒เป็น ^๒แท ^๒ง ^๒ท ^๒บ ^๒ไม่ ^๒มี ^๒เร ^๒อ ^๒ที่ ^๒เป็น ^๒อา ^๒ห ^๒าร ^๒ถ้า ^๒ห ^๒ร ^๒บ ^๒ด ^๒อง ^๒พ ^๒ร ^๒น ^๒น ^๒ที่ ^๒ง ^๒อ ^๒ก ^๒น ^๒ได้

น. ห ^๒น ^๒แต่ ^๒น ^๒ได้ ^๒น ^๒ก ^๒ณ ^๒น ^๒น ^๒เ ^๒น ^๒อ ^๒น ^๒ก ^๒น ^๒ผู้ ^๒ที่ ^๒ค ^๒ง ^๒อา ^๒บ ^๒ค ^๒ป ^๒าร ^๒า ^๒ร ^๒ก ^๒แล้ว ^๒ก็ ^๒ท ^๒า ^๒ก ^๒บ ^๒ด ^๒น ^๒เ ^๒น ^๒เ ^๒น ^๒แ ^๒ง ^๒การ ^๒ที่ ^๒จะ ^๒ได้ ^๒บ ^๒รร ^๒ลุ ^๒ม ^๒รร ^๒ค ^๒ผล ^๒เ ^๒น ^๒เ ^๒ด ^๒ว ^๒ก ^๒น

น. ถ้าไม่รู้นะขอ ไม่น่าจะต้องรีบโทษถึงเท่านั้นเอง

น. ขอดถวายพระพร ผู้ที่ถกอันยาพิษโดยไม่รู้ จระคาย
หรือไม่

น. ก็คายดี

น. นักเรียนพหุเหมือนนกนั้น แม่นักจะไม่วางคของอาบค
ปารารักกกจรง แคโทษแห่งการคของอาบคชน กักคามคณของ
คือทำให้ไมได้บรรณมรรคณคเช่นเดียวกัน

น. เรอวานชอบแล้ว

จบอภิธัมมยัตถะรายกราบปัญหา

ปัญหาที่ ๔

พระเจ้ามโณทศตรัสถามว่า ผู้ก่อนพระนาคเสน กฤหัสถ์
ทุกคฤหัสถ์กับสมณะทุกคฤหัสถ์ ไหนจะเพเลากว่ากัน

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอดถวายพระพร สมณะเพเลากว่า
เหกว่าสมณะย่อมประคอบคัวของคฤหัสถ์ ๑๑ ประการ คือ

- ๑) สมณะย่อมเคารพในพระพุทธเจ้า
- ๒) สมณะย่อมเคารพในพระธรรมเจ้า
- ๓) สมณะย่อมเคารพในพระสงฆ์เจ้า

๔) ดมณะยอมเคารพในเพื่อนพรหมจรรย์

๕) ดมณะยอมกระทำความเพียรในการบอกกถาว่า เถา
เรียนพระบาติธรรคกถา

๖) ดมณะยอมมักไปด้วยการฟังธรรม

๗) คราวเข้าดมาคม ดมณะยอมมีกิริยาเรียบร้อย

๘) ดมณะยอมมีจิตมุ่งต่อความเพียร

๙) แดะยอมทรงไว้ซึ่งสมณเพศ

๑๐) ดมณะแนใจทำความชั่ว ก็ยอมกระทำในกตบ

ชอถวายพระพร อนึ่งดมณะแนใจทุกสิ่งดังตั้งกว่าภคฺยหัตถ์
ด้วยว่ายังกระทำกตบนาทานของทนายให้เนติคนได้ เพราะเหตุ

๑๐ ประการ คือ

๑) เพราะดมณเพศหาโทษมิได้ เป็นเพศที่กระทำให้
ทนายเกลื่อนไฉ

๒) เพราะดมณเพศเป็นคุุไม่เท่าของทนาย

๓) เพราะคนปฏิบัติตามกตบของหมุ่คณะ

๔) เพราะคนถึงพระพุทฺชพระธรรมเป็นกตบ

๕) เพราะคนมิได้อาตยในทอญ

๖) เพราะคนมีหนาทแฉ่งหากาตั้งต่อหน้าของพระพุทฺชเจ้า

๗) เพราะคนแต่คงธรรมมีเทศน์แฉ่งต่อมนกเป็นคณ

- ๘) เพราะคนมีประทีปก็ควรวิ่งต่องไปข้างหน้า
 ๙) เพราะคนมีความเห็นเที่ยงตรง
 ๑๐) เพราะคนกลัวคหฤชโยธก

ธอถวายพระพร เนื่องด้วยสมณะทรงคุณพิเศษมากอย่าง
 มากประการ ฉะนั้น แม้จะทุกองค์ก็เพื่องว่าคฤหิตทุก
 ประทงษา แม้จะรู้ ก็พอจะนำมา ดังเช่นคน ที่ เบื่อระเบือน ร่าง
 กายให้หมดสิ้นไปได้ฉะนั้น

จบสมณหุตคหฤชโยธกปัญหา

ปัญหาที่ ๕

พระเจ้านันทกวีตรัสถามว่า คุณอนพระนาคเสน นามชวค
 หรือไม

พระนาคเสนทูลตอบว่า ธอถวายพระพร นาคเสนเป็น
 ชวคไม่ชวค

น. ถ้าเช่นนั้น เมื่อเขาหาได้หมอกบนเตาไฟ เป็น
 เพราะอะไรนางจึง

น. เป็นเพราะถูกกำลังความร้อนแห่งไฟ หาใช่เป็น
 เพราะนาเป็นชวคไม่ชวค เมื่อถูกคัมภีร์ได้หรือไม่

น. นเชอ พวกเขยร้อยเราก่อนว่า นานะมคคคคค

นำตุ๊กตาดวงศรกรณ และเครื่องการกระทำของพวกเรามาเป็น
 ต้นแบบสำกยบุตรว่า การธมนนาเช่นนั้น คือการพรำรวัคคั
 ษณ์เอง นี่เชอจะจำการไร

น. ขอถวายพระพร อาคมภาพักว่า ต้นธนะเหล่าสำกย-
 บุตรธมนนาเช่นก็จริง แต่ก่อนแต่จะธมนหรือไซ้ ก็ได้กรองนา
 ษณ์ ๆ ด้วยเครื่องกรองนาแล้ว เพราะความพระพุทชบัญญัติไว้ว่า
 ภิกษุพึงมีเครื่องกรองนาธมนนาไรไว้

น. ออ เช่นนั้นหรือ

จบอุทกธคคาวธวัชปัญหา

ปัญหาที่ ๖

ใจความถ้อยคำเดียวกับปัญหาที่ ๓ ในวรรกที่ ๖

จบทิหัททริคานธนาธวัชปัญหา

ปัญหาที่ ๗

พระเจ้านันททศรธถามว่า คู่ก่อนพระนาคเด็น ของที่ไม่
 มีในโศกณเอย ได้แก่อะไร

พระนาคเด็นทูลตอบว่า ได้แก่งัฏฐมธมจากธวัณค่าง ๆ
 แล้วไม่เกาไม่ทำดาบ คงเป็นขนเป็นอันอยู่เหมือนอย่างเดิม ขอ

ถวายพระพร หน้เป็นของไม่มีเคยในใดถน

ม. เข้าใจละ

จบโตเกณฑ์ถึการปัญหา

ปัญหาที่ ๘

พระเจ้านมทนทกริดถามว่า ถุก่อนพระนาคเด่น พระ
อรหันต์ทานหตงอ้นบ้างหรือไม

พระนาคเด่นทุดตอบว่า ขอถวายพระพร พระอรหันต์
ทานไมหตงอ้น เพราะทานมีตักถึกับใจอยู่เต็มอ

ม. ถาเซนนท ทานจรมตของอาบคเดียวหรือ

น. ขอถวายพระพร ถคองนบาง

น. คองเพราะวตถุอะไรบาง

น. คองเพราะตรางถุ เพราะถาคัญเจตณิก

เพราะถาคัญเหตุคตคองห้ามภคินถอ เข้าใจจางไมได้ห้าม

เพราะถาคัญตงของนิก คองของทงไมเป็นเกน เข้าใจจาเป็น

เกนถอ

ม. เซอเคยถาถออยูา ภิกษุขอมคองอาบคคด้วยชาถาร

๒ คองคองความไมเออเพอ คองความไมรู้ ถาพูดถาหวั

พระอรหันต์ถอ ทานคองไมคองอาบค คองความไมเออเพอ

มีไรหรือ

น. ขอดถวายพระพร เป็นคำนม

น. ถ้าย่างน กเป็นอนว ทานคงด้วยความรู้

น. ขอดถวายพระพร

น. เรื่องที่ไท่ของชาบค ซึ่งพระอรหันต์ไม่รูกลมด้วย

หรือ

น. มี ขอดถวายพระพร อามคณาคน ๒ ประการ คือ
โลกวัธระ มีโทษทางโลก คนดามัญที่มีไรภิกษุทำเร้าก็เป็น
ความผิดเป็นความเสียหายเหมือนกัน เช่นทำโจรกรรมฆ่ามนุษย์
นประการ ๑ เป็นบัณฑิตวัธระ มีโทษทางพระพุทธรูปบุญ
คนดามัญทำไม่มีความผิด ไม่เสียหาย เป็นผิดเฉพาะแก่ภิกษุ
โดยฐานละเมิดพระพุทธรูปบุญ เช่นขุดดิน ถิ่นอาหารเมื่อต้อง
เจตนาแล้วเป็นคนนประการ ๑

ขอดถวายพระพร ในอาบค ๒ ประการนี้ ส่วนที่เป็น
บัณฑิตวัธระ ถ้าขอใดเรื่องใดพระอรหันต์ท่านไม่รู้ ท่านก็
ยอมต้องอาบคในขณะนั้นในจิตท่าน เพราะอาพระอรหันต์ท่าน
มีไตรทุกตั้งทุกอย่างเหมือนอย่างพระอภัพญ พุทธเจ้า

น. เจ้าใจละ

ามอรหันต์อันไม่พบัญหา

ปัญหาที่ ๕

พระเจ้านันทนทศรธิดาถามว่า คู่ก่อนพระนาคเด่น อังตเกิด
แต่กรรมแต่เหตุ แต่ฤๅ ก็มี พอจะคิดเห็น แต่ยังไม่เกิด
แต่กรรมหรือแต่เหตุ หรือแต่ฤๅอย่างใดอย่างหนึ่งมีบางหรือไม่

พระนาคเด่นทูลตอบว่า ขอถวายพระพร มี คือ อากาศ
๑. พระนิพพาน ๑.

น. เธออย่ากล่าวดูพระพุทธรูป เมื่อไม่รู้จักงบอกว่า
ไม่รู้

น. ถ้าย่างนั้น พระองค์ทรงเห็นว่าอย่างไร

น. อากาศข้าพเจ้าก็เห็นด้วย แต่พระนิพพานตามที่เรา
อาจคิดไม่เห็น เพราะว่าพระนิพพานย่อมมีนรรคเป็นเหตุทำให้
เกิด แม้พระพุทธรูปก็มีอยู่จริงๆ ว่า นรรคเป็นเหตุกระทำให้
แจ้งซึ่งพระนิพพาน

น. ขอถวายพระพร พระพุทธรูปมีอยู่เช่นนั้นจริง แต่
หาได้หมายความว่าพระนิพพานเกิดแต่เหตุ คือ นรรคไม่

น. เธอพาเราทรมานเสียแล้ว ก็เมื่อพระพุทธรูปมีว่า
นรรคเป็นเหตุกระทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน แต่ในเธอก็ยังไม่
เหตุให้พระนิพพานเกิดไม่มีเดา ขวมนาคันไม่เหมือนยศ ก็
เป็นอันว่านาคและอัคร

น. พระองค์จะทรงเอาตัวอย่างนั้นมาเปรียบในที่นี้ไม่
สมควร เพราะว่าพระนิพพานได้ถอนรากคือคัมภีร์อันก่อให้เกิด
เกิดออกเสียแล้ว ฉะนั้นทรงเอาพระเหตุที่ว่า พระนิพพาน
เกิดแต่เหตุหนึ่งจึงไม่ถูก ขอบถวายพระพร เรื่องนาคทจจะแจ้ง
ถวายให้เห็นชัด ๆ ได้

น. เรขจงหาตัวอย่างมาเปรียบให้ฟัง

น. คนที่ทำการแข่งแรง จะดำน้ำลงไปยกเอาภูเขาหิน
พานต์มาให้คนทั้งหลายดู จะได้หรือไม่

น. จะมีใครถึงกระดำน้ำลงไปยกเอาภูเขาหินพานต์มาให้
คนดูได้เล่าเธอ

น. เป็นเพราะอะไร

น. เป็นเพราะภูเขาหินพานต์หนักเกินกำลังคนมากนัก

น. นั้นแต่คนใด นักคนไหนเหมือนกัน การที่จะขุดขแรง
พระนิพพานถวายให้ทรงเห็นชัด ๆ ก็เกินกำลังความสามารถของ
อาตมภาพเช่นเดียวกัน เพราะว่าอาตมภาพก็ต่างได้แต่บรรลพกิจ
พระนิพพานให้แจ้ง แต่ไม่อาจแสดงเหตุที่อาศัยให้เกิดพระ
นิพพานได้ การที่เป็นเช่นนั้นเพราะว่า พระนิพพานเป็นอสัง
กรรมไม่มีเหตุไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง ฐิติได้ด้วยตา หู จมูก
อน กาย จะพึงรู้เห็นได้เฉพาะแต่พระอรหันต์ผู้มีจิตบริสุทธิ์

ตั้งบนกระดานเขียน

ม. ถ้าเช่นนั้น ใครจะเชื่อว่าพระนิพพานมี เรอจ
หาด้วยอย่างนาเปรียบ

น. ขอถวายพระพร ดมนี้หรือไม่

ม. ก็นี่แหละ

น. ดมรูปร่างหรือกลิ่นเป็นอย่างไร ขอพระองค์ทรง
ชี้แจงมาให้เห็น

ม. จะชี้แจงให้เห็นได้อย่างไรเจ้าเธอ เพราะดมไม่มี
รูปร่างหรือกลิ่นเช่นเธอว่า แต่ว่าถึงกระนั้น เรากรูว่าดมจริง
เพราะพดมาคองเราอยู่นอง ๆ

น. ขอถวายพระพร พระนิพพานก็เป็นเช่นเดียวกับ
ดมนั่นแหละ คือไม่มีรูปร่างไม่มีกลิ่น แต่ว่าท่านใดบรรลุพระ
อรหันต์ได้รับความรู้ภายในใจ นั้นแต่ท่านรู้พระนิพพานมี
อยู่จริง เหมือนเรา รู้จักว่าดมมี ในขณะที่มือพัดไปต้องใบไม้
เป็นคลื่นให้หวนไหว หรือพดมาคองเรา รู้จักเย็นฉ่ำนั้น

ม. เราใจจะ

จับนิพพานอีกสักการบูชา

ปัญหาที่ ๑๐

พระเจ้านมดงตรัสถามว่า คู่ก่อนพระนาคเด่น กิ่งที่
เกิดแต่กรรมหรือแต่เหตุ หรือแต่บุญได้แก่อะไร

พระนาคเด่นทูลตอบว่า ขอถวายพระพร คนแต่ดั่งนี้
ทุกจำพวกเกิดแต่กรรม คนไม่เกิดเราเขาเกิดด้วย เกิดแต่เหตุ
แผ่นดิน ภูเขา น้ำลมไฟเกิดแต่ธาตุ

น. เจ้าโง่

จบกัมมวิราคกัมมขรรปัญหา

วรรคที่ ๘

ปัญหาที่ ๑

พระเจ้านมดงตรัสถามว่า คู่ก่อนพระนาคเด่น ในโลกนี้
ยักษมีหรือไม

พระนาคเด่นทูลตอบว่า ขอถวายพระพร มี

น. ยักษกายเหมือนสัตว์อื่น ๆ มีหรือ

น. ขอถวายพระพร เป็นคณน

น. ถ้อย่างนั้น โฉนจึงไม่ปรากฏว่ามีใครได้พบทราบ
ศพยักษบ้างแต่ ที่สุดแม้นดินโลกไม่มีนาคระทบจนุก

น. ขอดถวายพระพร ทราบศัพท์ของยักษ์น้อย แต่บุคคล
 หารู้จักว่าเป็นทราภศัพท์ของยักษ์ไม่ เพราะยักษ์เหล่านั้นกลาย
 ไปเป็นสัตว์ต่าง ๆ เช่น เป็นคกแด่นบ้าง เป็นหนอนบ้าง เป็น
 นกแดงนาค้างบ้าง เป็นต้น

ม. ขอบก

จบยกฐานะ มรณภาพปัญหา

ปัญหาที่ ๒

พระเจ้านมมทศรธิดามหา ครองกอนมหมอนอยู่แถวชาญ
 อยู่ ๘ หมอ คือ นารทะ ๑ ขมพนศวิทะ ๑ อังกรธระ ๑
 กะบิระ ๑ กนิชากรธิดามหา ๑ อตุละ ๑ บุพพกิจายนะ ๑
 หมอทั้ง ๘ นบอมกระณาการณไรได้อา อักเทณนพณาการ
 จกนจากเป็นอย่างนั้น ๆ นเรอ กนเหล่านมมไรดีพพญ แต่
 กยงศาตถาดขวางหน้าได้ถูกตอง สอนพระพุทเจ้าดีเป็นดีพพญ
 รุกตงทุกอย่าง แต่ในจึงไม่ทรงบัญญัติดีดิกขามกถองหน้าไว้
 ให้ครบถ้วนเสียคราวเดียวเดา จะต้องรอคอยเมอมเรื่องเกิดชน
 เดียกอน จึงทรงบัญญัติห้ามคามหองเหตุการเนน ๆ

พระนาคเสนทุดตอบว่า ขอดถวายพระพร พระพุทเจ้า
 เป็นดีพพญ รุกตงทุกอย่าง ทรงทราบเหตุการณทั้งปวงใน

อนาคตเช่นกับหมอมุรเขี้ยวราญ นน ๆ เหมือนกัน แต่การที่
 พระพุทธองค์ มีได้ทรง บัญญัติ อธิษฐานท ด้อง หน้าไว้ ให้ ครอบถวน
 เดียวคราวเดียวกัน ก็เพราะว่าพระองค์ทรงเห็นว่า ถ้าทรง
 บัญญัติอธิษฐานทไว้ครอบถวนทั้ง ๓๕๐ คราวเดียว ก็อาจจะเป็น
 ข้อนุมทนิมของมนุษย์แรกเข้ามาบวช จนให้เกิดความระอาใจก็
 เป็นได้ เนื่องจากมีพระพุทธรูปทรงสนุเกราะห้อยเช่นนถล จึง
 ทรงรอไว้คอยเมื่อ มีเรื่อง เกิดขึ้นก่อน แล้วจึงทรงบัญญัติ อธิษฐานท
 ห้ามเป็นเรื่อง ๆ ไป

ม. รอบละ

จบอธิษฐานทอบัญญาปณันญา

ปัญหาที่ ๓

พระเจาเมตทกวีสดาว่า ลูกของพระนาคเสน พระ
 อาทคยบางคราวก็ฉายแสงซ้อนลงมิใช่หรือ

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอดถวายพระพร เป็นดังนี้

ม. ด้วยอะไรนะเรื่อง จึงเป็นเช่นนั้น

น. เป็นด้วยพระอาทคยถูกโรคเบียดเบียน ขอดถวาย

พระพร โรคที่เบียดเบียนพระอาทคยนั้น มีอยู่ ๔ อย่าง คือ

ควนไฟ ๓ เมฆ ๓ หมอก ๓ ราหู ๓ (*) เมื่อโรค ๔ อย่าง
 อย่างใดอย่างหนึ่ง ไปบังแสงพระอาทิตย์ ฯ ก็ถามมายังเราได
 น้อย เมื่อเป็นคังนงแสงพระอาทิตย์ก็ซ่อนง

ม. เราใจละ

จบอุทัยโรคภาวปัญหา

(๓) เรื่องพระราหูเป็นโรคของพระอาทิตย์พระจันทร์ นก
 คือ เรื่องอุทัยคราด จันทร์คราด เรื่องนี้แตกตอนเชือกทวน
 เป็นเพราะพระราหูอมพระอาทิตย์พระจันทร์ไว้ แม้ในสังยุต
 ทนัย อุทัยสูตร จันทร์สูตรก็ยังคงกล่าวความซ่อนไว้ และว่า
 พระราหูคงปล่อยเพราะพุทธานุภาพ

ถ้าการที่เรื่องไม่เป็นจริงเรามาแทรกแซง อยู่ในคัมภีร์พระ
 พุทธศาสนาได้เช่นนี้ คงจะเป็นด้วยท่านผู้ร้อยกรองคัมภีร์
 หดง ฯ ซึ่งมีความเชื่อก่อตั้งตามพื้นเมืองมาแต่งแทรกเข้าไว้
 เพราะการถือพระพุทธรูปค้ำคอง ห่อมน้ำเหล็กแผ่นแปะไป ค้าง ฯ
 ดังพระมัทรีกัมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำรา
 นภาพ ทรงประทานไว้ในหนังสือตำนานพุทธเจดีย์สยามว่า
 "เมื่อพุทธกาลล่วง ๓๐๐๐ ปี การถือพระพุทธรูปค้ำคองใน

อินเดียนเกิดฉันทะแปร เหตุด้วยการแข่งขันในระหว่างพวกที่สอน
 คำสอนพราหมณ์ กับพวกที่สอนพระพุทธคำสอนมีมาช้านาน
 จนชาวอินเดียน มักถือ พระพุทธคำสอน กับ คำสอนพราหมณ์ วรรค
 ปนกันไป ดังปรากฏในจดหมายเหตุของหลวงจีนฮ้วนเจียง
 (หรือฮ้วนฉาง) ซึ่งไปถึงอินเดียนเมื่อ พ.ศ. ๑๑๗๒ กล่าวไว้
 ในสมัยนั้น พระมหากษัตริย์ พระองค์ หนึ่ง เป็นพุทธ คำสอนปฏิภัก
 ทรงพระนามว่าพระเจ้าอัสมาทศยครของเมืองกษยาทุพร (เดียน
 เรียกว่ากาไนร) เป็นราชธานีอยู่ในมณฑลประเทศ ให้ทำการ
 ตั้งศาสนา แต่งานนั้น วันแรกให้พระพุทธรูปออกมาเป็นประ
 ธาน วันที่สองให้รูปพระอาทิตย์ออกมาเป็นประธาน ดังวันที่
 สามให้รูปพรหมอันสงวรออกมาเป็นประธาน ดังนี้ ตามพระมคิ
 ททรงแต่งตั้งไว้ ย่อมทำให้เห็นว่า ในระหว่างแข่งขันเขาชนะ
 เขาแพกนเช่นนั้น อัครต่าง ๆ น่าจะได้ชื่อเข้ามาแทรกแซงอยู่ใน
 กันกับพระพุทธคำสอนอย่างถนัดใจ แล้วจะนำสืบมาโดยความ
 ไม่รู้ดัง

อาศัยเหตุดังกล่าวนั้น แล เรื่องทมิฬก็คบคบอยู่ด้วยจึงมแทรก
 อยู่ในคัมภีร์พระพุทธคำสอนแม้ชนชาติ

ปัญหาที่ ๕

พระเจ้ามณฑลทศรัถยถามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน พระ
 อาทิตยชัยมรโชนชอบข้าวในเหม้นคฤคุ แต่ไม่ชอบข้าวในคิมหัน
 คฤคุ เป็นเพราะอะไร

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร เป็นเพราะใน
 คิมหันคฤคุ เบนงบนมหมอกหนาทึบ เบนงด่างดมพุดแวง ซึ่ง
 ทำให้ละอองฟุ้งขึ้นไปอยู่ในอากาศ เมื่อเป็นดังนี้ ถ้าถึงความ
 ร้อนแห่งพระอาทิตย์ทลายแสงลงมายังเราไกลเบาตง เราจึงรู้สึกชอบ
 ข้าวน้อย ส่วนในเหม้นคฤคุ เบนงด่างพนแผ่นคิมเย็น เบนง
 บนมหาเมฆเข้าไปจับเป็นก้อน ๆ มีโคกระจัดกระจายไปในที่
 ต่าง ๆ หนึ่ง ๓ ของน้ำและฝนสุดทงทลายก็ต้งบไม่ฟุ้งไปใน
 อากาศ ท้องฟ้าดั่งชาดปราศจากมณฑล ฝนหากจะมีก็พัดอย่าง
 ช้อน เมื่อไม่มมหาเมฆมาบังบัง พระอาทิตย์ก็แผดแสงกล้า
 ขอถวายพระพร เหตุนี้จึงร้อนในฤดูแล้งนี้

ม. เข้าใจละ

จบอุบายแก้ปัญหานี้

ปัญหาที่ ๕

พระเจ้ามณฑลทศรัถยถามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน พระโพธิ

ด้วยของบริจาคบุตรภรรยาให้เป็นทาน เหมือนอย่างพระเวส
สันดรโปรดสัตว์เจ้าของเรา ทุก ๆ ท่านหรือ

พระนาคเดินทูตตอบว่า ขอถวายพระพร เหมือนกัน
ทุกท่าน

ม. การที่ท่านเหล่านั้นกระทำดังนี้ จะเป็นด้วยท่านเห็น
ความรักใคร่เกิดความรักเกื้อหนุนในบุตรภรรยาแต่ภรรยาหรือ

น. หามิได้ แท้จริงปรากฏว่า ท่านยังรักใคร่เมตตา
ภรรยาบุตรภรรยา อย่างเดียวกับคนอื่นรักบุตรภรรยาเหมือน
กัน คือพระเวสสันดรโปรดสัตว์เจ้าของเรา คราวเมื่อพระองค์
ทอดพระเนตรเห็นพราหมณ์ ๒ พระโอรส คือ พระราชกัณหา
ทนต์ทรงตั้งเวร และทรงบันดาลโทษจะทรงประทุษร้าย
พราหมณ์เดชะเทพนาง แต่แล้วก็ทรงอดกลั้นความโกรธนั้น
เสียได้ นี่ให้เห็นว่า พระองค์ยังทรงเมตตาภรรยาพระโอรส
อยู่ เปรียบดั่งภรรยาบุตรเขยเหมือนกัน แม้พระนางมีทรัพย์องค์
ก็ยังทรงรักใคร่เช่นเดียวกัน เพราะได้ทรงร่วมสุขร่วมทุกข์กัน
ตลอดมา ขอถวายพระพร แต่ท่านเหล่านั้นมิได้ผูกพันใน
พระสันมาตมิไภริยานมากกว่าความรักบุตรภรรยา เพราะ
ท่านแน่ใจว่า ค่อยไปข้างหน้า พระสันมาตมิไภริยาน จะเกิด ประ
โยชน์สุด แก่คน พร้อมด้วยบุตรภรรยา และแก่ผู้อื่นเป็นกำไร

ยิ่งกว่าหลายเท่า เหตุนี้ท่านจึงพยายามหักโงมวิจิตรบุตกรรมรักษา
ให้เป็นทานได้

น. นเรช การที่พระเวศน์นครทรงบริจาคพระนางมกร
แด่พระราชาดันทาให้เป็นทานนั้น พระราชาและพระโอรสทั้ง
๒ ทรงยินดีในทานนั้นด้วยหรือไม่

น. ขอถวายพระพร พระนางมกรเมื่อทรงทราบเรื่อง
ก็ทรงเดือนไฉนคิดตาม แต่พระราชาดันทา หาได้ทรงยินดีด้วย
ไม่ เพราะยังทรงพระเยาว์ในวัยเพียงแต่จะไร จะพึงเห็นได้จาก
การที่ทรงวิ่งหนีลงไปซ่อนอยู่ในสระบัวเป็นต้น

น. เมื่อเป็นดังนี้ ก็เป็นอันว่าพระโอรสทั้ง ๒ นั้นได้พบ
แต่ความทุกข์ยากของคนที่ตนเองเท่านั้น ก็การกระทำบุญให้ทาน
เมื่อทำให้อื่นเดือดร้อน จะเกิดผลเป็นบุญกุศลอันใดอย่างไร

น. ข้าคนภาพจะยกตัวอย่างมาเปรียบถวาย เหมือน
พระองค์ทรงบัญชาให้เก็บราชพล์จากราษฎรทุกคน เพื่อทรง
นำมา กระทำวัตถุ ที่เป็น ธารารณ ประโยชน์ และ ธารารณสุข รณ
ขอถวายพระพร ราษฎรเหล่านั้นบางคนก็ฝันใจถวาย เพราะ
ความขัดแย้งกับบาง เพราะเหตุอันบาง ก็เมื่อเป็นดังนี้
วัตถุที่พระองค์ทรงจัดทำทานนั้น จะดำไว้ประโยชน์สุขถึงพระ

ราชประสงค์หรือไม่

ม. ก็ถ้าเจ้าดีเธอ

น. นันแนฉนโค นันฉนฉนเหมือนกัน การที่พระเว
 ดันครทรงบริจาคพระราชา และพระโอรสทั้ง ๒ ให้เป็นทาส
 แม้ว่าจะเป็นความทุกข์ใจ จำบากกายแก่ พระโอรสทั้ง ๒ ก็จริง
 แต่ทนายบารมีน และเป็นปัจจัย ถ้าบุญช้วนหนึ่งให้พระองค์และ
 มุขินทว. ๒ ไป ได้รับประโยชน์สุขอันใหญ่ยิ่ง ขอถวายพระพร
 เมื่อเป็นดังนี้ ทนายบารมีนก็จัดว่าเป็นบุญกุศลได้ เพราะ
 เกิดมาเป็นผลประโยชน์สุขทั่วไป

ม. คุณอนพระนาคเสน การบริโภคอาหารเกินประมาณ
 จัดว่าเป็นการเกินสมควรฉนโค แม้การที่พระเว
 ดันครทรงบริจาคพระราชาและพระโอรสทั้ง ๒ ให้เป็นทาส
 ก็จัดว่า
 เป็นการเกินสมควรเช่นเดียวกับฉนฉนแน หรือเธอว่าอย่างไร

น. ความจริงเรื่องนาคเสนเกินสมควรไม่ได้ เพราะทนาย
 บารมีนแน จึงจะเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้พระองค์ได้ครุ
 ดันมาฉนโพธิญาณ ขอถวายพระพร พระองค์ทรงเข้าพระ
 หฤทัยอย่างไร เรื่องทานการให้ซึ่งมีกำหนดให้ด้วยหรือ

ม. นันเธอ การให้ซึ่งไม่มีว่าเป็นทานมีอยู่สองข้อ

๑) ให้หญิงเป็นภรรยาชาย

- ๒) ให้โคตัวเมียแก่โคตัวผู้
- ๓) ให้นำเนากุ้งสุราและเนย
- ๔) ให้รูปงาม
- ๕) ให้คัดตรา
- ๖) ให้ยาพิษ
- ๗) ให้เครื่องทองคำ
- ๘) ให้โคตัวผู้แก่โคตัวเมีย
- ๙) ให้สุนัขตัวเมียแก่สุนัขตัวผู้
- ๑๐) ให้เครื่องนับเครื่องตวงซึ่งเป็นเครื่องนับอาหารบริโภค

น. ขอดถวายพระพร คำที่ข้าคนภาพทูตตามมิได้เป็นอย่าง
 นน มุ่งว่าการให้ทานคงมีกำหนดให้ทานนทานด้วยหรือไม่

ม. จะมีกำหนดกฎเกณฑ์อะไรเจ้าเธอ ดูกแต่มีจิต
 เต็มใจเท่าใด ก็ให้ทานน

น. ก็ถ้าอย่างนั้น โฉนพระองค์จึงทรงทวง การบริจาคน
 บุตรภรรยาให้เป็นทาน จำเป็นการเกินสมควรไปเจ้า ขอดถวาย
 พระพร ก็มอบค่าเป็นหนี้เรา จะให้บุตรรับไรหนี้แทนเพื่อ
 เป็ดของคนเป็นไทย จะไม่ได้ก็เลี้ยงหรือ

ม. ได้ดีเธอ

น. นักเป็นเช่นนั้นแล ขอดถวายพระพร พระเวรอันคน

ทรงคงพระหฤทัยอยู่เดิมว่า จะทรงบำเพ็ญทานบารมีให้เต็ม
 เปี่ยม ยากจนมาขออะไรก็ทรงบริจาคให้หมด เมื่อทรง
 มุกพระหฤทัยเป็นหนึ่งพระองค์ใจเช่นนั้นแล้ว ครั้นมาจาก
 มาขอพระราชาและพระโอรส พระองค์ก็มณฑาทิจะคงชำระ
 หัน ถวายก็ทรงบริจาคให้ตามที่ยากขอ ด้วยทรงหวังจะ
 เพลิดเพลินพระองค์ และ มุข ให้พ้นจาก ความ เป็นทาส แห่ง ก็แฉฉฉ
 กองทุกข์ทั้งหลาย ขอถวายพระพร การเป็นเช่นนั้นแล้ว จึงว่า
 ไม่เป็นการเกินสมควร

ม. ทูลทูลเรียน ทูลทูลพระเจ้านั้นตรัสทรงบริจาคตัว
 เองให้เป็นทานจะดีกว่า จะได้ไม่เลิศจิตอันถวิล

ม. ขอถวายพระพร เมื่อยากจนมาขอมา ก็คงให้มา
 ขอว่าคงให้ราช นเรศวรขอเจ้าจงเอาพระราชาและพระ
 โอรสแล้วจะมอบพระองค์เองให้เขาไป จะเป็นการสมควร
 ดะหรือ

ม. เสด็จตงนทก

ม. ขอถวายพระพร ถ้าพราหมณ์ทูลขอเจ้าจงตัวพระ
 องค์เองแล้ว พระองค์ก็ยกขึ้นมอบให้ทันที เพราะพระองค์
 มี พระหฤทัย มุขพินน อยู่ ใน พระธรรมมา ธรรมโพธิญาณ ยิ่งกว่า อัน
 ชาติกต ความดีของพระองค์ก็ พระองค์ยกขึ้นทูลทูล

ออกให้ เพื่อแลกกับพระธัมมามาธัมโพธิญาณอยู่ทุกขณะ ^๕ ขอน
จะพึงพิศุจน์ได้จากเหตุการณ์ของพระองค์แต่ต้นจนตลอด

น. รอบละ

จนเวรต้นตรับัญหา

ปัญหที่ ๖

พระเจ้ามัตถกัตติยถามว่า คุณอนพระนาคเสน พระโพธิ
สัตว์ทุก ๆ ท่าน กระทำทุกกริยา เหมือนพระโคตมโพธิสัตว์
เจ้าของเราหรือไม่

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร หามิได้

น. เป็นเพราะอะไร ท่านจึงได้ต่างกันเช่นนั้น

น. ขอถวายพระพร เป็นเพราะเหตุ ๔ ประการ คือ

- (๑) ตระกูล ซึ่งบางท่านก็เกิดในตระกูลกษัตริย์ บางท่าน
ก็เกิดในตระกูลพราหมณ์ (๒) การสร้างสมบารมี คือบาง
ท่านก็สร้างบารมีมาถึง ๑๐ อสงไขยแสนกัลป์ บางท่านก็แปด
อสงไขย บางท่านก็ ๔ อสงไขย (๓) อายุ บางท่านก็อายุ
น้อยถึงพระพุทธเจ้าของเรา บางท่านก็อายุมากถึงพระกัศป
ธัมมาสัมพุทธเจ้า (๔) รูปพรรณสันฐาน คือบางท่านก็เล็ก
บางท่านก็ใหญ่ ขอถวายพระพร เหตุ ๔ ประการนี้แล กระทำ

ให้ท่านต่างกนเขนนัน แคววถางต่างกนเขนนัน เมื่อนาโตครัด
เป็นพระธัมมานันพุทเจ้า ก้อยมครัดพระธัพพัญญูญาณ
และประกอบด้วยพระคุณต้นบศเขนเคียวกน

น. ถ้าย่างน พระโพธิ์คัวเจ้าของเราจะทรงกระทำ
ทุกกริยาให้เป็นการดำบากทำไม

น. ขอดวายพระพร พระโพธิ์คัวแต่ก่อน ๆ คือบารมี
แก้กถาแก้ทวนจ้งออกบรรพชา ถ้วนพระ โศคนโพธิ์คัวเจ้า
ของเรา เมื่อเสด็จออกบรรพชานนบารมียังอ่อนอยู่ เหตุ
จ้งต้องทรงกระทำทุกกริยา (*) เพื่ออบรมบารมีให้แก้
กถาชน

(๓) ก่อน แะจะพูดถึง ทุกกริยาก็คือการทำอย่างไร และ
เหตุไร พระพุทธเจ้าจ้งทรงบำเพ็ญ จะขอกถาถึงปฏิปทา
ซึ่งพรหมณินยอมบำเพ็ญกนอยู่ในสมัยพุทธกาลแต่ก่อน ๆ อัน
ปฏิปทาที่พรหมณินยอมทำอยู่ในยุคนั้น ย่อมแบ่งได้เป็น
๒ ฝ่าย, หย่อนฝ่าย ๓ ดังฝ่าย ๓

ฝ่ายคน นนได้แก่ ปฏิปทา ที่เขา บำเพ็ญ เพื่อ หวัง ความสุข
อันเกี่ยวด้วยสัตว์และสิ่งนารัก ใครงอย่างอื่น เนื่องด้วยแรม
ความนิยมในปฏิปทาอันเป็นลัทธิประเพณี จ้งปรากฏว่าฤษั

หงหลายโดยมากมุดกมเมืงทงนน เพราะเขาถั่วดำดูรายยอน
 บึงกมให้ตกนรกได้ นอกจากนั้นดูดำวใครจะทำการมรด
 บิตามารคาคองขอความดีวดตจากฤษทงหลายกอน จึงแ่งงาน
 ภายหลัง ถ้าได้ทาเช่นจควเป็นมกตอชยงใหญ่ แม้ราย
 ผู้เป็นดำนกไม่รงเกยจความไม่บริดุทของหญิงน เรืองน
 หนึ่งต่อพระราชพิช ๑๒ เดือน ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอม
 เกดเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนพนไว้ นขอความพิศดารอะเอียด
 ดอมาก แต่จะกคมาไว้ในทนคองหนึ่ง คง "พราหมณ
 ถ้าเป็นผู้หญิงคองมีการ จิวาหระอาวหะนคภายในอายุ ๑๒ ปีตมา
 ถ้าอายุเกิน ๑๒ ปีขึ้นไป จะทำการจิวาหระอาวหะนคผู้ใดไม่ได้
 คองนับว่าเป็นคนทเดียคนแ้ว ต้องเป็นนางพราหมณดำหรับ
 บุราเทอรูปในเทวดถนไปจนคตคองชวด เพราะฉะนจมก
 คองทำการจิวาหระอาวหะนคยงเด็ก ๆ หรือแ่แรกเกิดมา
 ทเดียว ถ้าเด็กหญิงผู้ใดเกระทราย เด็กชายซึ่งได้ทำการ
 อาวหะ จิวาหะ ไว้แ่ ยงเด็กอยู่ คายไปเสียคอง นับว่า เป็นหม้าย
 ทงไม่ได้ยูกนด้วยกนเช่นน บางทเด็กชายของบหนึ่งต้องชวบ
 เป็นแม่หม้าย เด็กหม้ายเช่นนี้ เมื่อโคธนอายุครบ ๑๒ ปี คอง
 โทนคัทรนแ่งควดด้วยน้าหยาบ จะอณคเธรองประคบชนโคก

ไม่ได้ เถนทำให้รักประจำตัวคนแก่ภาวนาไปจนตลอดชีวิต
 ทรัพย์สินรกรกรของบิดมารดาจะรับจะรักษาไม่ได้ ต้องตกไป
 แก่ญาติ ผู้คนที่เป็นผู้ชาย ถ้าญาติผู้หนึ่งใจเมตตากรุณาอยู่
 เดียงคู่ ถ้าไม่มีใจเมตตากรุณาอยู่เลยเดี่ยว จะไปพึ่งร้องแห่ง
 ไต่ก็ไม่ได้ ต้องขอทานเรากัน แต่มิชอบบังคับกดขี่ข้างฝ่ายชาย
 ใจเหมือนนกหว้า ถ้าผู้ใดไม่มีบุตรที่จะสืบตระกูล บิดาและปู่
 ของผู้หนึ่งจะคอยคณกรรณหนึ่งซึ่งเรียกชื่อว่าบุค ถ้าผู้ครอง
 ศรัทธาภรรยาไม่มีบุตรชาย ก็เป็นเช่นพื้นทุกข์ ถ้ามีหลานเหลนสืบ
 ลงไปอีก ทวดปู่และบิดาก็ได้รับผลอันพิเศษอันนั้นไปตาม
 ลำดับ " คือจากนั้นได้ทรงนำท่านในคัมภีร์มหาภารตะมาครี
 เต่าไว้ ซึ่งมีใจความว่า "พราหมณ์ผู้หนึ่งชื่อรตตะรูปะประพฤ
 ติพรคตจะความเพียรได้มานานนับปี เทยวไปนมัสการธำม
 ศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ วันหนึ่งไปพบบรรพบุรุษของคนห้อยศีรษะลง
 มาตรงปากหลุมใหญ่ เทยฟ้า ได้รับทุกข์ของเขามาก จึงได้
 ถามไต่เดียงคู่ บรรพบุรุษนั้นจึงเล่าเรื่องให้ฟังว่า คนมีบุตร
 คนหนึ่งชื่อรตตะรูปะ และเพราะบุตรคนนั้นประพฤติชั่วละเว้น
 การนักรรยา ไม่มีบุตรสืบสายโลหิต คนจึงต้องมาอำนาถอยู่
 เรณ และต่อมารตตะรูปะนักรรยาและบุตร บรรพบุรุษของ

เราหนีจากทุกภพทุกชาติมาแล้วณ

อันความนิยมของพราหมณ์เช่น แม่ในคัมภีร์ฝ่ายพระ
พุทธศาสนาก็มีปรากฏอยู่ เช่นเรื่องพระอุทกในมหาวิภังค วินัย
ปิฎก ซึ่งกล่าวว่า “พระอุทกเป็นบุตรกัณท์กษัตริย์ในเมือง
เวธดำดี ออกบวชเมื่อเยาว์แล้ว แต่ยังไม่มีบุตร บิศา
มารดาจึงอุยวชนขอให้กลับมาตั้งสมรจัดอีก ด้วยใครจะได้หลาน
ไว้ครองดังกู” นี่น่าจะเป็นอย่างที่ กัณท์กษัตริย์อยู่ในจำพวก
พราหมณ์ซึ่งมีความนิยมตบถอันน้อยเหมือนกัน

ส่วนฝ่ายต่งน ได้แก่การทรมานร่างกายด้วยวิธีต่าง ๆ
เรื่องนหนง้อตถะของเทอเซียนไว้ว่า “ในหนง้อตถะคือผู้
กล่าวถึงวิธีการทรมานภายในครั้งพุทธกาลว่า มีต่าง ๆ กันเช่นนี้
พบรายชื่อในทศเขยเป็นเวลานาน บางจำกัคมอาหารเช่น
กินอาหารวันละครั้งหรือเจ็ดวันครั้งหนึ่ง หรือกินเป็นระยะ
กำหนดด้วยหลอด หรือ ดื่บด้วยคอครั้งหนึ่ง บางอันบนผ้า
เปียก บนถ่านเผา บนกรวดหิน บนแผ่นไม้ บนหนาม หรือ
ไม่กินนอนคว่ำเป็นนคย บางอันนำเพนียดเป็นขี้เป็ดอบ หรือ
เอาถ่านฝุ่นแฉะโคลนทาตัว บางทีจุดควันจุดไฟ เพ่งดูแต่
แสงตะวัน หรืออยู่ในที่อุณหภูมิ ๕ องศาเซลเซียส (คือจุดไฟ

ไว้ฉันมีดวงตะวันเป็นท้าว) บางกัยกราบทูลว่า หรือยก
 มอชนราชทนต์ หรือไรเคินเจ้า นอนบนคัวอยู่บนหินที่ดุ่มไฟ
 ไหธรอน บางทีไรเคินอยู่ในน้ำเต็มไป หรือห้อยโหนคัวอยู่
 กอทางหาวกม

อันเหตุที่เขา นิยมประพฤติ การทรมานกายต่าง ๆ เป็นวัตร
 เรนนั้น ก็เพราะเขาถือว่าการประพฤติดังควรดั่งนั้น ย่อม
 บันดาลไห้รอนถึงพระเป็นเจ้า ๆ เห็นกำลังความเพียรไม่ทอดอย
 ก็ประสิทธิพรให้ตามความปรารถนา ชื่อนี้เรื่องในรามายณะ
 มีปรากฏเป็นพยานอยู่มาก อนึ่งเขาถือว่าการทรมานกายดั่งนั้น
 เป็นการพลัดวิญญานให้บริสุทธิ ไม่ต้องศกนรก คายก็ไป
 เกิดขึ้นพรหมโลกอันเป็นอันสูงศักดิ์ ซึ่งเขาถือว่าไม่ต้องจุติแปร
 ผันต่อไปอีก วิชิตรมานกายต่าง ๆ ดังกล่าวมานั้นแต่ได้แก่
 ทุกรกิริยา

และ เหตุ ที่ พระพุทธเจ้า ทรง บำเพ็ญ ทุกรกิริยา เมื่อแรก
 ทรงผนวช ก็เห็นจะเป็นเพราะพราหมณ์ผู้เป็นเจ้าชนบรรรม
 เนียมได้รบความนิยมนับถือของคนทุก ๆ ชน ทั้งผู้พระเจ้าอยู่
 ไชยพระพุทธเจ้าก็ทรงนิยม ด้วยปรากฏว่าได้ทรงบัญญัติ
 พราหมณ์ ๓๐๘ คนเข้าไปเฝ้าในวัง เมื่อวันทรงชานนพระนาม

พระราชนิเวศน์เป็นต้น แม่พระพุทเจ้าเองเมื่อยังทรงพระเยาว์
ก็ทรงชอบธรรมศึกษาวิชาในด้านกสิกรรม เป็นผู้เป็นชาติพราหมณ์ ชอบ
หมั่นหมั่น เพราะฉะนั้นพระองค์ก็ชอบจะทรงทราบว่า ดิถี
ของพราหมณ์เขานิยมนับถืออยู่มาก เมื่อคนหมู่มากทำ
กันนิยมประพฤติตาม ก็หาจะมีผลอยู่บ้าง เหตุนี้เมื่อทรงเบอ
หน่ายคือเพศธราวด์ ได้จัดออกทรงบรรพชา จึงได้ทรงตั้ง
บำเพ็ญทุกรกิริยา และทรงกระทำอย่างจริงจัง เวลาตั้ง
ไปถึง ๖ ปี แต่พระองค์มีพระหทัยไม่แนบมา ไม่หัดบาศาเรอ
อย่างเขาทั้งหลาย ซึ่งปรากฏว่าเรากระทำตนอยู่ตลอดชีวิต
โดยมาก ทรงเห็นว่ากรรมฐานร่างกาย ไม่เป็นทางให้ได้
ประคับประคองทรงมุ่งหวัง จึงทรงเปลี่ยนวิธีมาทรมานพระหทัย
ที่สุดก็ให้เป็นพระอรหันต์อันมีนามว่าสมณะพุทธเจ้า ไม่ต้องเกิดแก่เจ็บ
ตายอันพระประสงค์

แต่การที่พระพุทเจ้าได้ทรงกระทำทุกรกิริยา มาใน
เบื้องต้น ก็ไม่เป็นการไร้อะไรทีเดียว เมื่อถึงคราวที่รู้สึก
ผู้ทรมานความนิยมฝังอยู่ในปฏิบัติทาง ๖ ด้านนั้น พระองค์ก็ทรง
ขัดแย้งโทษให้ฟัง โดยอ้างการกระทำของพระองค์เป็นพยาน
แรก โปรดพระปัญจกคคยภิกษุ พระองค์จึงดำเนนการถอนความ

น. ก็ทำไม ท่านจึงไม่รอให้บารมีแตกดำเดี่ยวก่อนแล้ว
จึงเด็ดจ้อออกบรรพชาเล่า

น. เพราะพระองค์ทรงพิจารณาเห็นหมู่ชนที่แตกมา พา
กันแก่เจ็บป่วยไปเปล่า หาได้ทำชีวิตให้เป็นประโยชน์เท่าไรไม่
ยัง ในหมู่ชนทั้งหมด ซึ่งโดยมากมดครืบเรอทั้งกลางวันกลาง
คืน หมกหมุ่นไปด้วยชารมณณ์อันล่อให้หลงแตรมัวเมา ก็ยัง
ทำให้อชีวิตหม่นหมองเศร้า เมื่อทรงพิจารณาเห็นดังนี้ ก็ทรง
เบอหมายในการล่อเพศเป็นผลของเรือน ทรงเห็นบรรพชาเป็น
อุบายที่จะให้ห่างจากชารมณณ์นั้น ๆ ได้ และเป็นช่องทางที่จะให้
บำเพ็ญปฏิบัติ อันเป็นประโยชน์สู่ร้แก่ตนและผู้อื่น ทำชีวิต
ให้มั่งคั่งไม่เป็นหมิ่น ขอถวายพระพร เหนือด้วยพระองค์ทรง
เบอหมายเพศบรรพชา และทรงเห็นคุณแห่งบรรพชาพงศ์
เรือนแตร จึงรบเด็ดจ้อออกบรรพชา

๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕
เสอวังทานทั้ง ๕ นั้น เห็นดังอยู่ในผลของการทรมานกายชนเดีย
ได้โดยง่าย, ให้ถดถอยใจมาดำเนินในปฏิปทาด้วยกลางค้อมรรค
๘ ประการได้ฉันพระพุทธรประสงค์

เหตุในการทรงบำเพ็ญทุกกรกิริยา จะจัดว่าเป็นการทรง
อบรมบารมีดังทักดาในปัญหาหนาวาจะได

ขอถวายพระพร ในขณะเมื่อพระองค์ทรงเบื่อหน่ายและ
 คำนี้จะเดี๋ยงออกบรรพชาอยู่ ณ มีพระยามารคน ๓ (*) ทราบ
 พระคำทรงนั้น จึงรับมาห้ามปรามว่า อย่าทุกข์ไปเลย อีก
 ๗ วันท่านจักได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ แต่พระองค์หาทรง
 ยินดีตามถ้อยคำของพระยามารไม่ เพราะทรงเบื่อหน่ายและ
 ทรงคิดบ่วงซึ่งเคยผูกไว้กับพระองค์ได้เด็ดขาดแล้ว

ม. พี่เธอ ห่วงผูกมัดสัตว์โลกนี้อยู่เท่าไร คืออะไรบ้าง

น. มี ๓๐ คือ มารดา ๑ บิดา ๑ บุตร ๑ ภรรยา ๑
 ญาติ ๑ มิตร ๑ ทวีป ๑ ตาภักการะ ๑ อังริยศ ๑
 กามคุณ ๑ ขอถวายพระพร ห่วง ๓๐ ห่วงนี้แต่จะต้องสัตว์โลก
 ไว้ไม่ให้คนออกจากกองทุกข์ได้

ม. แม้จะคิดห่วงไว้ขาดแล้ว แต่เมื่อบารมียังไม่แตกถ้า
 ก็คงจะรอไปก่อน จะไม่ได้หรือ

น. ขอถวายพระพร โลกย่อมรู้หมิ่นบุคค ๓๐ จำพวก
 น. คือ ๑) หญิงหม้าย ๒) ผู้ไร้ญาติมิตร ๓) คนมีคำคำ

(๑) พระยามารในที่นี้ ถ้าจะว่าโดยบรรพชาธิฐาน ก็
 น่าจะได้แก่การที่ พระองค์ ทรง นึกไป ถึง ความเป็น พระเจ้า จักร
 พรรดิ

มาก ๕) คนทุพพลภาพ ๕) คนเจ็บ ๖) คนคบคนชั่วเป็นมิตร
๗) คนจน ๘) คนขัดสนอาหาร ๙) คนเกียจคร้าน ๑๐) คน
แก่ ขอดถวายพระพร พระมหาบุรุษเจ้าทรงคำนึงถึงบุคคล
๑๐ จำพวกนี้แล้ว ทรงเห็นว่าพระองค์ไม่ควรจะเป็นเช่นเขาทั้ง
หลายเหล่านี้ ควรจะหาโอกาสรับประกอบความเพียร ไม่
ควรจะประมาทอยู่ เหตุนี้พระองค์จึงทรงขบไม่ได้

ม. เมื่อ พระองค์ ทรง กระทำ ทศกร กิริยา ไม่ ได้ รับ ผอ ดม
พระประสงค์แล้ว ทรงเกลียดพระหฤทัยว่า ขะรอยหนทางตรัส
รู้จะมีโดยประการอันไหน เป็นด้วยพระองค์เผด็จไปหรืออย่างไร

น. ขอดถวายพระพร บุคคลจะเป็นผู้มีกำลังใจน้อยมีปรกติ
อ่อนแอด้วยเหตุ ๒๕ ประการ คือ ๑) ความโกรธ, ๒)
ความผูกโกรธ, ๓) ความอับอาย, ๔) การเคียดแค้น
ทำน, ๕) ความริษยา, ๖) ความกระหน่ำ, ๗) นินทา,
๘) โอ้อวด, ๙) หัวดี, ๑๐) แข็งดี, ๑๑) ถ้อยคำ,
๑๒) คู่มือทำน, ๑๓) มัวเมา, ๑๔) ความประมาท, ๑๕)
ความมัวเมาทางนอน, ๑๖) ความเพ้อคิดเพ้อฝัน, ๑๗) เกียจ
คร้าน, ๑๘) อ่อนแอ, ๑๙) คบคนชั่วเป็นมิตร, ๒๐) รูป,
๒๑) เสียง, ๒๒) กลิ่น, ๒๓) รส, ๒๔) โสณัฐิพระ,
๒๕) ความหิวความระหาย

พระนาคเดินทูลตอบว่า ขอถวายพระพร บุญมีกำลัง
มากกว่า

น. จะไม่เป็นเช่นนั้นดีเชอ ตามที่ไฉนได้เห็นมา คน
ทำบาปย่อมได้รับผลเสียต่างกันต่าง ๆ และโดยมากได้รับผลใน
ปัจจุบัน ส่วนคนทำบุญมีบ้างหรือซึ่งได้รับผลในปัจจุบัน

น. ขอถวายพระพร มี

น. ไครบ้าง

น. ก็ ๑ พระเจ้ามีนราชบุตร ๒ พระเจ้าเนมิราช
๓ พระเจ้าดำรงราช ๔ นายคินบาด

น. ที่เขื่อนขาคักวรวรพินท อำเภพระในคำณนาพระ
โกศลมณีนวณัมพุทธเจ้า นมีบ้างหรือไม่

น. ขอถวายพระพร มี ก็ นายบุญณณะ ผู้ถวาย
อาหารบิณฑบาตแก่พระดำริบุตร แล้วได้รับตำแหน่งเศรษฐี
ในวันนั้น , นางโคปาดมาตา ถวายบิณฑบาตแก่พระมหา
กัจจายนเถร แล้วได้รับตำแหน่งพระอัครมเหสีของพระเจ้าอุเทน
ในวันนั้น , นางสุปปียาอุบาสิกา เกษเณรของคณะถวาย
พระภิกษุไว้ ถึงวันที่ ๒ แผลงก็หายสนิทไม่มีแผลเป็นเลย ,
นางมัลลิกา ถวายอาหารบิณฑบาตแก่พระพุทธเจ้าแล้วได้รับ
ตำแหน่งพระอัครมเหสีของพระเจ้าโกศลในวันนั้น , นายสุมน

รบบัศศกัศหรือกรพยอัมบัก ซึ่งเป็นผลของทานในทันตน้อย่าง
ไรบ้างหรือไม่

น. รอดถวายพระพร หามิได้

น. เป็นเรณูแดง ข้าพเจ้าจึงถามเธอว่า บำปมีผลแรง
กว่าบุญ

น. ข้าพเจ้าทำได้รับผลเร็ว แต่ได้ผลน้อย ข้าพหมก
ทำได้รับผลช้า แต่ได้ผลมาก รอดถวายพระพร น้พระองค์จะ
ทรงเห็นว่าอย่างไหนผลมากน้อยกว่ากัน

น. ก็ข้าพหมกก็เธอได้รับผลมาก

น. บุญบำปก็เป็นเรณูเดียวกับเรณูแดง คือบุญมีผลมาก
กว่าแรงกว่าจึงได้ผลช้า ส่วนบำปมีผลน้อยกว่าเบากว่า จึงให้
ผลเร็ว

น. ข้าพเจ้าจะเปรียบให้เธอฟังบ้าง ทหารคนใดสามารถ
จับศัตรูได้โดยเร็วพลัน ทหารคนนั้นชื่อว่า เป็นผู้องอาจแกล้ว
กล้ามีกำลังมากกว่า น้เธอ ดังที่แปรไปเร็วให้ผลเร็ว ก็เพราะ
ว่าตั้งหน้าเป็นดั่งภาพทมิฬกำลังเร้นกับทหารผู้กล้าหาญนั้นแดง พงศุ
คด้วยอย่างเร้นคนทมิฬามนุษย์ หรืออถกรพยเรา ในเวณานนแดง
เจ้าพนักงานจะครองจับเอาตัวมาเพื่องโทษทันที

น. นั้นถูกทำโทษตามกฎของบ้านเมือง เพราะการ

เฉพาะแต่ญาติมิตร ที่ไปเกิด เป็นเปรต จำพวก ปรัศคฺคฺย ๕๐ เปรต
เท่านั้น นอกจากพวกนั้นแล้ว เป็นอื่นไม่มี โอกาสที่จะได้ผด
แห่งบุญกุศลนั้น ๆ

น. ถ้าญาติมิตร รองทายก มิได้ไปเกิดเป็นเปรต จำพวก
นั้นเลย ผดแห่งบุญกุศลนั้น ๆ จะมีสุขไปด้วยหรือ

น. รอดถวายพระพร ไม่สุข

น. ถ้าไม่สุข ใครจะได้รับ

น. รอดถวายพระพร ก็ทายกนั้นแต่เป็นผู้ได้รับ

น. เรืองหาตัวอย่างมาเปรียบให้ฟัง

น. เจ้าคนจกอาหารไว้รับแขก ถ้าแขกไม่ได้รับวิโรค
อาหารนั้น ๆ จะพึงเป็นของใคร

น. ก็เป็นของ ของเจ้าคนดีเธอ

น. นั้นแต่คนใด นกคนนั้นเหมือนกัน ผู้ทำบุญให้ทาน
แล้วแผ่ส่วนบุญอุทิศส่งไปยังญาติมิตรที่ตายไปแล้ว ถ้าญาติ
มิตรไม่ได้อยู่ในจำพวกที่มิโอกาสจะได้รับผด แห่งบุญกุศล ที่อุทิศ
ไปให้ใคร ผดบุญนั้น ๆ ก็ไม่สุข คงเป็นของแห่งผู้ทำบุญให้
ทานเช่นเดียวกันนั้นแต่ รอดถวายพระพร อันการแผ่ส่วนบุญ
อุทิศให้ น ย่อม เป็นการ เพิ่มพูน บุญกุศล ยิ่งขึ้น อีก ส่วนหนึ่ง ด้วย
เพราะว่าการอุทิศให้นั้นกอบด้วย ผู้อุทิศมี เจตนามุ่ง บูชา บุญคุณ

ท่าน หรือมีเมตตากรุณาในผู้ตกขายไปแล้ว

อาศัยเหตุผลที่บุญยังคงเป็นของ แห่ง ทายก แล เพิ่มพูนขึ้น
จนชอกเรนจนแด ผลบุญที่อุทิศลงไปไหนจึงจัดว่าสูญไม่ได้

น. เรอวานชอบแล้ว

จบเทศอุทกที่ส่งมอบปัญหา

ปัญหาที่ ๕

พระเจ้ามีนทศรัถยถามว่า ลูกช่อนพระนาคเสน ส่วนบุญ
อุทิศให้กันได้ ถัดจนบาปแล้ว จะอุทิศให้กันได้หรือไม่

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ไม่ได้

น. เป็นด้วยอะไรจึงไม่ได้

น. ขอถวายพระพร เป็นด้วยบาปมีถมับคนหัวใจทำ
ใจให้หลอ เมื่อเป็นเช่นนั้นบาปก็มองจนแคบ มีผลจำกัด แบ่ง
ให้ผู้หนึ่งๆ ไปไม่ได้ ผู้ใดกระทำการเฉพาะผู้หนึ่งเท่านั้น ซึ่งจะ
เป็นผู้ใดรับผลของบาป

น. เสงจงหาตัวอย่างมาเปรียบให้ฟัง

น. หยกคนาชนมขย หยกดงทพนคณ ขอถวายพระพร
หยกคนาชนจะทำให้พนคณชุ่มซาบทั่วไปได้หรือไม่

น. ไม่ได้ดีเธอ หยกที่โหนกชุ่มซาบเฉพาะพนคณ

ทั้งนี้ เป็นอันว่ามัจฉาขายตัวออกไปได้เสมอ เหมือนกัน
 หินตกลงไปในน้ำ ย่อมทำให้กระแสน้ำกระจายออกไปทุกที่
 ฉะนั้น

ขอถวายพระพร เหนือด้วยมัจฉาเป็นเช่นนี้ บุญกับ
 บาปจึงต่างกันเช่นนั้น

ม. เรขฉวนรชบแดจ

จบกุศलगุศลงมหันตามหัตถการปัญหา

ปัญหาที่ ๓๐

พระเจ้ามัตถิการัตถิถามว่า ลูกสอนพระนาคเสน คนที่นอน
 ผืนเป็นเพราะอะไร

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร เป็นเพราะดม
 กำไร ๓, เพราะดีกำไร ๓, เพราะเด่นหะกำไร ๓, เพราะ
 เกดดังหัตถ ๓, เพราะอารมณ์ที่แนบอยู่กับจิต ๓, เพราะ
 บุรพนิมิต ๓, ขอถวายพระพร ใน ๖ อย่างนี้ อย่างใดอย่าง
 หนึ่งหรือยิ่งกว่า เป็นเหตุให้คนเรานอนผืน และผืนเพราะบุรพ
 นิมิต เป็นผืนที่แน่นอน

ม. ธนะเมธจระณ เป็นด้วยนิมิตผ่านเข้าไปหาจิตหรือ
 เป็นด้วยจิตไปยึดเอานิมิตมาผืน หรือมีใครมาบอก

น. ขอดถวายพระพร เป็นด้วยนิมิตผ่านเข้าไปหาจิตหา
ไรเป็นด้วยอย่างอื่นไม่ เปรียบเหมือนเงาที่กระจาก นิมิตได้แก่
เงา จิตได้แก่กระจากฉนั้น

น. ขณะเมื่อมันหอบหรือคน

น. มีไรในขณะหอบหรือคน ขณะใดที่จักรกาวดวง
ดวงก หรือถ่วงมาจากดวงก ขณะนั้นแต่เป็นเวลาที่จะฝัน

ขอดถวายพระพร คนหอบ . ท่านกเขาไรชดมาบ . จิต
ไม่ทวนไหวจิตกาวดวงกดวงก เมื่อเป็นดังนี้ นิมิตผ่านเข้าไป
ไม่ถึงจิตเหมือนแสงพระอาทิตย์ เมื่อมันเมฆและหมอกเป็นคณมา
บิตบงเดียวก็ต้องแดงมายังเราโค่น้อยหรือไม่ถึงโดยฉนั้น ส่วน
คนคนอยู่จากคนมาไม่แน่นอน ไม่เป็นปรกติ นิมิตก็เดินไปไม่
ถึงจิตเช่นเดียวกัน

น. นเรช เบื้องตน ท่านกถางแต่ที่ดูคแห่งความหอบ
หรือไม

น. มี คชขณะเมื่อร่างกายบางส่วนพักผ่อนหยุดการทำ
งานเป็นเบื่องตน ขณะเมื่อจิตหอบน้อยไปจิตจวนหอบนั้นเป็น
ท่านกถาง ขณะเมื่อหอบดังจิตกาวดวงกดวงก นเป็นที่สุด
แห่งความหอบ ขอดถวายพระพร ท่านกถางแห่งความหอบนั้น
แต่ เป็นเวลาที่จะฝัน

น. เข้าใจ

จบฉบับปัญหา

วรรคที่ ๕

ปัญหาที่ ๑

พระเจ้านครศรีธรรมราช คู่ก่อนพระนาคเด่น ดีกว่า
ทุกจำพวกคือเมื่อลงจากราชกาย หรือว่าไม่ลงจากราชกาย
เหมือนกัน

พระนาคเด่นทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ย่อมมีทั้ง ๒
ประการ

น. เป็นอย่างนั้นหรือ

น. ขอถวายพระพร พระองค์เคยทอดพระเนตรเห็นมด
ไม่ตรงหล่นจากคนบางหรือไม่

น. ก็เคยเห็นอยู่บ้าง

น. มดไม่ทหล่นจากคนนั้น ๆ ขอถวายพระพร มีแต่ผู้
อย่างเดียวหรือคืบกัน

น. ผู้ถูกมดคืบกัน

น. มดที่ถูกแล้วไม่พบปัญหา แต่คงคืบอยู่เป็นเพราะ

- ๓) เพราะ ไรค์มีเงินหะเป็นต้นฐาน
- ๔) เพราะ ไรค์มีต้นนิบาตเป็นต้นฐาน
- ๕) เพราะความเปลี่ยนแปลงของฤดู
- ๖) เพราะบริหารอิริยาบถไม่เด่น
- ๗) เพราะความเพียรของผู้อื่น
- ๘) เพราะผลของบุญกรรม

ขอถวายพระพร ผู้ทศายเพราะเหตุ ๘ ประการเบองคน
 แม้แต่ประการใดประการหนึ่งชื่อว่าตายยังไม่ถึงวาระ ส่วนผู้
 ทศายเพราะเหตุประการที่ ๘ คือนมของบุญกรรม จักว่าตาย
 เพราะถึงวาระ

ม. ถ้าเซเฮานมของบุญกรรมมาว่าเรานน ผู้ทศาย
 โดยยังไม่ถึงวาระเป็นไม้นั้น เพราะเหตุแห่งความตายทั้ง ๘
 ข้างคณน ก็จักว่าเป็นมอฮนหนึ่ง ๆ ของบุญกรรมทงต้น
 เพราะฉะนั้นจะตายด้วยประการไรก็ตาม ชื่อว่าตายโดยถึงวาระ
 ทงน

น. อาคนภาพระยักด้วยอย่างนาเปรียบถวาย เหมือน
 ไฟที่ดับเพราะร้อนเรอ ชื่อว่าดับไปตามวาระมิไรหรือ

ม. ไร

น. ถ้าไฟยังถูก ไรอยู่ แต่เมื่อญมีฝนตกตงมาจนไฟ

คัมมอก นันจะชื่อว่าไฟคัมคามวาระได้หรือไม่

น. ไม่ได้

น. เป็นเพราะอะไร

น. เป็นเพราะไฟยังมีเรออยู่ คัมคามปรกคกยังติดต่อไป
ได้อีก แคตคคองคัมมอในระหว่าง ก็เพราะถูกนำฝนตกลงมารด

น. ขอถวายพระพร ผู้ทศายเพราะเหตุ ๘ ประการเบื้อง
คณน ก็เป็นเรอเดียวกับไฟคัมมอในระหว่างที่ยังมีเรออยู่นน
เพราะว่าถ้าไม่มีเหตุเช่นนั้น จรมานนทอนชวค ลงใน ระหว่าง แล้ว
อาญุกยอนจรมนยาวค่อไปไดจนถึงอาญชย ขอถวายพระพร
เหตุนี้ผู้ทศายเพราะเหตุ อย่างใด อย่างหนึ่งใน ๘ อย่างข้างคณจ
จควายังไม่ถึงวาระ ฉะนั้นผู้ทศายเพราะผลของบุพพกรรมคณ
มาฉนของ และทณมีอาญุเขาปุนธราจึงนับว่าฉนเรอแล้ว จจค
ว่าคายโดยถึงวาระ

น. เรอฉนรอบแล้ว

จบภาดาภาดมรณปัญห

ปัญหาที่ ๒

พระเจ้านมิตทศธัถามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน ปาฐหารัย
ยอมเกิดคัมคกททเนาพระอรหันตทุกคราวไปหรือไม่

พระนาคเดินทอดคอบว่า ขอถวายพระพร บางคราวก็มี
บางคราวก็ไม่มี

ม. ทำไมจึงเป็นเช่นนั้นเจ้าเธอ

น. เพราะว่าปาฏิหาริย์จะมรนได้ ต้องก่อเนือบุคคล ๘
จำพวก ได้อริฐานใหม่

ม. บุคคล ๘ จำพวกนั้นได้แก่ใครบ้าง

น. ได้แก่ ๘) ศักดิ์พระอรหันต์เอง ก่อนเค้นพิพาน
ท่านได้อริฐานไว้ ด้วยมีความประสงค์จะอนุเคราะห์เทวดา
และมนุษย์ทั้งหลาย

๙) เหล่าเทวดาพากันเฝ้าดูพละกมนุษย์ จึงตั้งอริฐาน
ด้วยมีความประสงค์จะให้พระธรรมเป็นของน่าประสง

๑๐) ผู้มีจิตศรัทธาในปัญญาแก้กถาอริฐาน

ขอถวายพระพร ถ้าในบุคคล ๘ จำพวกนี้ไม่มีใครได้
อริฐาน ปาฏิหาริย์ก็ย่อมไม่มี

จบปริณิพพุตานิ เจติเย ปฏีหาริย์ปัญญา

ปัญหาที่ ๓

พระเจ้านมจกตรัสถามว่า ดูก่อนพระนาคเดิน คนทุกคน
ถ้าปฏิบัติดีปฏิบัติชอบแล้ว ย่อมได้บรรลุมรรคผลนิพพานด้วย

๙ ๕ ๕ ๙
ถนนพหลโยธิน

พระนางเสด็จทอดพระเนตรว่า รอดถวายพระพร ไม่ทรงสน
มบ้างจำพวกซึ่งแม้จะปฏิบัติดีดังเท่าไร ก็ไม่มีโอกาสที่จะได้
บรรลพ

ม. พวกนั้นได้แก่ใครบ้าง

น. รอดถวายพระพร ได้แก่คนเหล่านี้ คือ—

(๑) คนมีฉันทิวิ

(๒) คนกระทำการนันทกรรม ๕ (*) แม้ยังไต่
อย่างหนึ่ง

(๓) คนปลดปล่อยเป็นพระภิกษุ

(๔) พระภิกษุกลับไปได้ชดชัฏมิค

(๕) คนประทุษร้ายนางภิกษุณี

(๖) พระภิกษุต้อง อาบัติ อังฆา ทิเสธ แล้วไม่ได้ ชย
กรรม

(๗) คนบัณฑิต (กระเทย)

(๘) คนอุกโคพยัญจนก (คนปรากฏทั้ง ๒ เพศ)

(๑) ข้ามารคา ๓, ข้ามบิคา ๓, ข้ามพระอรหันต์ ๓, ทำ
ร้ายพระพุทธเจ้าถึงหือพระโศกิต ๓, ทำสิ่งให้แตกจากกัน ๓

(๘) ดีตัวเดียวตาม

(๙) เป็ด

(๑๐) เด็กชายต่ำกว่า ๘ ขวบ

น. ดิบดีพวกข้างต้นนั้น ไม่ได้รับบรรณมรดกนิพพานก็
ตามที แต่เหตุใดเด็กชายต่ำกว่า ๘ ขวบ จึงไม่ได้รับบรร
ณมรดกนิพพานเล่า

น. เหตุว่าเด็กอายุเพียงเท่านั้น จิตยังไม่มั่นคงความ
คิดก็จะให้เกิดความรู้อีกว่า ผลของความดีและความชั่วมีอยู่
อย่างไร เมื่อไม่รู้จักผลก็ไม่เกิดความคิดที่จะให้ตัวไปหาเหตุ
แห่งผลนั้น ๆ ได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น ถ้าตั้งใจก็ไม่พอที่จะให้ตัว
ไปหาบรรณนิพพานได้

น. เรืองหาคว้อย่างมาเปรียบให้ฟัง

น. ภูเขาดีเนรุ บุรุษทั้งพยายามใช้กำลังแรงของคนยก
เขามา จะไหวหรือไม่

น. ภูเขาใครจะไปยกไหวเล่าขอ

น. ขอลวาทพระพร นั้นเป็นเพราะอะไร

น. เป็นเพราะกำลังมีไม่พอกับน้ำหนักแห่งภูเขา

น. นั้นแลฉันใด นักรบนั้นเหมือนกัน การที่เด็กชายต่ำ
กว่า ๘ ขวบไม่ได้รับบรรณมรดกนิพพานนั้น ก็เพราะว่ากำลังใจ

มีไม่พอกับน้ำหนักแห่งมรรคผล นิพพาน เช่นเดียวกันแต่ ขอ
ถวายพระพร พระโสดาปัตติผล ดังหาคามีผล อนาคามีผล
อรหัตผล ทั้ง ๔ อย่างนักบพระนิพพานเป็นบรมกษัตริย์มา
จากเหตุกัสมรรค ๔ ก็เมื่อเด็กอายุเพียงน้อยยังไมมีความคิดที่จะ
หยั่งลงไปดำงาหาเหคุผลได้ดังนั้นแล้ว โฉนดจะมีโอกาสได้
บรรลุมรรคผลนิพพาน ซึ่งเป็นเหตุและผลของกันได้อีก ถึงว่า
จะได้บรมบรรณมานะกัถาแล้ว และได้ปฏิบัติกัปฏิบัติรอบ
เพียงไรก็ตาม ก็ยอมเป็นไปไม่ได้

ม. เธอจានรอบแล้ว

จบเอกจาเนกจาณัชนามาภิสมปัญหา

ปัญหาที่ ๔

พระเจ้ามณฑลทศรุดถามว่า คุณอนพระนาคเสน พระนิพ-
พานมีความรู้ร้ออย่างเดียว หรือว่ามีความทุกขเป็นอยู่ด้วย

พระนาคเสนทศตอบว่า ขอถวายพระพร พระนิพพานมี
แต่ความรู้ร้อล้วน ไม่มีความทุกขเจือปนเลย

ม. จะไม่เช่นนั้นดีเธอ ข้าพเจ้าตั้งเกิดทุกข์ทงมุงหวง
พระนิพพาน ร่างกายดำบาก ก็ต้องดำรวมอิริยาบถ ต้อง
ระวัง คำ หู จมูก ตา ใจ ต้องระมัดเภาจิตให้ผ่อง

โธ่ เหล่านั้ฉนแ่ก่เป็นอาการแห่งความทุกข์ความลำบากทงน
 ก็หาพระนพพานั้แ่ก่ความดีชื่อนั้จริงดังเชื่อนั้ กายวาจาใจ
 ของผู้นั้มุ่งหองพระนพพานั้ก็เ็นของรับการทรมานเรณน ^๕ เรืองน
 แม้นาคณทัชยปรีพพารก ก็ได้กถาจิตเตียนพระพุทธรเจ้าไว้ ซึ่ง
 มีใจความว่า พระสมณโคตมไม่ได้รับความเจริญของโลกเลย

น. ขอถวายพระพร อาคณภาพขอทูลถามพระองค์
 บ้างว่า การเื้อยรารณบัคั้ได้รับแ่ก่ความดีชื่อนั้เ็นชื่อนั้หรือ
 ชื่อนั้ไร

น. ก็เป็นชื่อนั้เ็นชื่อนั้ ไม่เห็นทุกข์ยากลำบากอะไร

น. ความเ็นชื่อนั้จนชื่อนนบทกั้เ็น ^๕ พระองค์ของเ็นชื่อนั้
 กรั้ทาทั้ไปประทับแรมตามคางคามบ่า ^๕ ถูกเ็นชื่อนั้บุงแะณน
 แ่ก่เตบัยคเ็นชื่อนน ^๕ ขอถวายพระพร นนเ็นความทุกข์
 มีไรหรือ

น. ก็เ็นความทุกข์ชื่อนั้เ็นชื่อนั้ ^๕ แ่ก่เรื่อนนเรื่อเรื่อมาปน
 กับความดีชื่อนนรารณบัคั้ไม่ไ้ ^๕ เพราะการกระทำน ^๕ ทั้ทำ ^๕
 ความนั้คงในการหาความดีชื่อนนรารณบัคั้ต่างหาก

น. นนแ่ก่ณนไ้ ^๕ นกณนนเ็นชื่อนน ^๕ การทั้คองดำารณ
 อริยาบทชื่อนนเรื่อ ^๕ คา ^๕ หู ^๕ จมูก ^๕ ถน ^๕ กาย ^๕ ใจ ^๕ คองชื่อนนเรื่อ

ให้มอง ไฉน ก็เพื่อความมั่นคง ในการแสวงหาความดี คือ
พระนิพพานเช่นเดียวกัน เพราะพระนิพพานเป็นธรรมชาติหมด
จากเครื่องเศร้าหมองของทั้งปวง เมื่อเป็นเช่นนั้นผู้มุ่งหวังพระ
นิพพานก็ต้องทำบุญ ขำระต้นทาง ของคน ให้ ปราศจากบาป อันทำ
ให้หม่นหมอง ดังจนกายวาจาใจสะอาดหมดจดไม่ต้องกระทำการ
การขำระดังต่อไปนี้ เมื่อนั้นแต่เป็นอันว่าได้ประดับด้วยพระ
นิพพาน

ธอถวายพระพร เนื่องด้วยพระนิพพานหมดต้นมอถน คือ
บาปกรรมอันเป็นต้นเหตุแห่งตัวทุกข์แล้วเรณนและ จึงมีแต่
ความดีล้วนไม่มีความทุกข์เจือปนเลย

น. เรอจวนชอบแล้ว

จบนิพพานอทุกขมิตต์ภาวปัญหา

ปัญหาที่ ๕

พระเจ้านันททศรัถิถามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน เธอจง
แสดงรูปพรรณต้นฐาน หรือขนาดแห่งพระนิพพาน มาโดย
เหตุโดยนัย หรือโดยอุปมา

พระนาคเสนทูลตอบว่า อาคมภาพแดงถวายเป็น
ไม้ไค้ เพราะพระนิพพานไม่มีตัวคน ไม่มีเหตุปัจจัย อย่างเดียว

กับผู้ที่ถูกถามว่าปลาในทะเลเต็มเท่าไร แล้วตอบไม่ได้ฉะนั้น
 รอดวายพระพร แต่อาตมภาพขอยอมแต่งตั้งคุณแห่งพระนิพพาน
 ถวายได้โดยอุปมา

ม. แม่คุณแห่งพระนิพพาน ข้าพเจ้าก็ใคร่จะฟัง

น. รอดวายพระพร พระนิพพานเปรียบเหมือนคอกวัว
 คือธรรมชาติของวัวไม่เคยอยู่ได้นานใด พระนิพพานก็ไม่เกิด
 เกิดอยู่ณนนั้นแต่

พระนิพพานเปรียบเหมือนนา อธิบายว่า นาคือร่องเย็น
 คับแฉะซึ่งความร้อนกระวนกระวาย ฉะนั้นใด พระนิพพานก็เป็น
 ร่องเย็น คับแฉะ ความ กระวน กระวาย ที่เกิด จาก เกิด เดี่ยวใด ฉะนั้น
 อนึ่งนาเป็นร่องน้ำกับมีความระเหยเดี่ยวใด พระนิพพานก็คับความ
 คมทน ทะเยอกระยานเดี่ยวใดเช่นเดียวกัน

พระนิพพานเปรียบเหมือนยา อธิบายว่า ยามีคุณ ๓
 อย่าง ๑) ให้คุณแก่ผู้ที่ถูกอดรพิษขบกัด พระนิพพานก็ให้
 คุณแก่ผู้ที่ถูกเกิดเบียดเบียนเช่นเดียวกัน ๒) คุณของยา
 บำบัดโรคให้หายได้ฉนั้นใด พระนิพพานก็บำบัดโรคคือความ
 ทุกข์ให้หายได้ฉนั้นน และ ๓) คุณของยาช่วยบึงกันความ
 คายได้ฉนั้นใด พระนิพพานก็บึงกันความคายนั่นนเหมือน
 กัน.

พระนิพพานเปรียบเหมือนคุณแห่งพระเจดีย์ อธิบายว่า คุณแห่งพระเจดีย์ ๔ คือ ๑) เป็นที่ไม่น้^๑ทรากศ^๒ พระนิพพานก็เป็น^๓ที่^๔ไม่^๕ทรากศ^๖พอก^๗ก็^๘เจ^๙ ๒) พระเจดีย์^๑เป็นที่^๒กว้าง^๓ขวาง^๔ ไม่มี^๕ผนัง^๖เป็น^๗ที่^๘กำหนด^๙ ไม่^๑เค^๒มี^๓ค^๔ว^๕ย^๖นา^๗ที่^๘ใ^๙ห^{๑๐}เ^{๑๑}มา^{๑๒}ฉ^{๑๓}น^{๑๔}ใด^{๑๕} พระนิพพานก็^๑เป็น^๒ที่^๓ก^๔ว^๕้าง^๖ร^๗ว^๘าง^๙ ไม่มี^{๑๐}ผนัง^{๑๑} ไม่^{๑๒}เค^{๑๓}มี^{๑๔}ไป^{๑๕}ค^{๑๖}ว^{๑๗}ย^{๑๘}ห^{๑๙}ม^{๒๐}ด^{๒๑}ค^{๒๒}ว^{๒๓}ย^{๒๔}ฉ^{๒๕}ฉ^{๒๖}น^{๒๗}เหมือน^{๒๘}กัน^{๒๙} ๓) พระเจดีย์^๑เป็น^๒ที่^๓อยู่^๔ของ^๕ผู้^๖สูง^๗สุด^๘ พระนิพพานก็^๑เป็น^๒ที่^๓อยู่^๔ของ^๕พระ^๖ชิน^๗า^๘ด^๙พ^{๑๐}เร^{๑๑}น^{๑๒}เ^{๑๓}ค^{๑๔}ย^{๑๕}ว^{๑๖}ก^{๑๗}น^{๑๘} ๔) พระเจดีย์^๑เป็น^๒ที่^๓เบ^๔ก^๕บ^๖า^๗น^๘ค^๙ว^{๑๐}ย^{๑๑}ระ^{๑๒}ด^{๑๓}อ^{๑๔}ก^{๑๕}ฉ^{๑๖}ฉ^{๑๗}น^{๑๘}ใด^{๑๙} พระนิพพานก็^๑เบ^๒ก^๓บ^๔า^๕น^๖ค^๗ว^๘ย^๙วิ^{๑๐}ช^{๑๑}า^{๑๒}แ^{๑๓}ละ^{๑๔}ว^{๑๕}ิน^{๑๖}ค^{๑๗}ฉ^{๑๘}ฉ^{๑๙}น^{๒๐}น^{๒๑}เหมือน^{๒๒}กัน^{๒๓}

พระนิพพานเปรียบเหมือนคุณของอาหาร อธิบายว่า ธรรมดาอาหารย่อมมี^๑คุณ^๒อยู่^๓ ๔ อย่าง คือ ๑) เป็น^๑ของ^๒น^๓ำ^๔อา^๕ย^๖ู^๗ร^๘อง^๙อ^{๑๐}ศ^{๑๑}ว^{๑๒}ไ^{๑๓}ห^{๑๔}ย^{๑๕}ค^{๑๖}ย^{๑๗}า^{๑๘}ว^{๑๙}ค^{๒๐}อ^{๒๑}ไป^{๒๒} ฉ^{๒๓}ฉ^{๒๔}น^{๒๕}ใด^{๒๖} พระนิพพานก็^๑น^๒ำ^๓ช^๔ร^๕า^๖น^๗ด^๘ระ^๙ม^{๑๐}ร^{๑๑}ะ^{๑๒}อ^{๑๓}อ^{๑๔}ก^{๑๕}คือ^{๑๖}อา^{๑๗}ย^{๑๘}ู^{๑๙}ร^{๒๐}อง^{๒๑}อ^{๒๒}ศ^{๒๓}ว^{๒๔}ไ^{๒๕}ห^{๒๖}ย^{๒๗}ค^{๒๘}ย^{๒๙}า^{๓๐}ว^{๓๑}ค^{๓๒}ฉ^{๓๓}ฉ^{๓๔}น^{๓๕}ใด^{๓๖} ๒) อาหาร^๑เป็น^๒ของ^๓บ^๔ำ^๕ร^๖ุง^๗ถ^๘ำ^๙ด^{๑๐}ว^{๑๑}ให้^{๑๒}แ^{๑๓}ง^{๑๔}แ^{๑๕}ร^{๑๖}ง^{๑๗} พระนิพพานก็^๑บ^๒ำ^๓ร^๔ุง^๕ก^๖ำ^๗ด^๘ง^๙ฤ^{๑๐}ท^{๑๑}ธ^{๑๒}ไ^{๑๓}ค^{๑๔}เ^{๑๕}น^{๑๖}เ^{๑๗}ค^{๑๘}ย^{๑๙}ว^{๒๐}ก^{๒๑}น^{๒๒} ๓) อาหาร^๑เป็น^๒ส^๓เ^๔ร^๕ของ^๖เก^๗ิ^๘ต^๙พ^{๑๐}ร^{๑๑}ร^{๑๒}ณ^{๑๓}แห่ง^{๑๔}อ^{๑๕}ศ^{๑๖}ว^{๑๗} ฉ^{๑๘}ฉ^{๑๙}น^{๒๐}ใด^{๒๑} พระนิพพานก็^๑เป็น^๒ส^๓เ^๔ร^๕ของ^๖เก^๗ิ^๘ต^๙พ^{๑๐}ร^{๑๑}ร^{๑๒}ณ^{๑๓}คือ^{๑๔}ค^{๑๕}ุ^{๑๖}ณ^{๑๗}ค^{๑๘}ว^{๑๙}า^{๒๐}น^{๒๑}ค^{๒๒}ว^{๒๓}ของ^{๒๔}เพ^{๒๕}ด^{๒๖}ำ^{๒๗}อ^{๒๘}ศ^{๒๙}ว^{๓๐}ฉ^{๓๑}ฉ^{๓๒}น^{๓๓}ใด^{๓๔} ๔) อาหาร^๑เป็น^๒ของ^๓ค^๔ับ^๕ค^๖ว^๗า^๘น^๙ท^{๑๐}ิ^{๑๑}ว^{๑๒}ได้^{๑๓} พระนิพพานก็^๑ค^๒ับ^๓ค^๔ว^๕า^๖น^๗ท^๘ะ^๙เ^{๑๐}ย^{๑๑}ท^{๑๒}ะ^{๑๓}ย^{๑๔}า^{๑๕}น^{๑๖}ไ^{๑๗}ค^{๑๘}เ^{๑๙}น^{๒๐}เ^{๒๑}ค^{๒๒}ย^{๒๓}ว^{๒๔}ก^{๒๕}น^{๒๖} ๕) อาหาร^๑เป็น^๒ของ^๓ร^๔ะ^๕บ^๖ค^๗ว^๘า^๙น^{๑๐}ก^{๑๑}ร^{๑๒}ว^{๑๓}น^{๑๔}ก^{๑๕}ร^{๑๖}ว^{๑๗}า^{๑๘}ย^{๑๙}ไ^{๒๐}ค^{๒๑}ฉ^{๒๒}ฉ^{๒๓}น^{๒๔}ใด^{๒๕} พระนิพพานก็^๑ร^๒ะ^๓บ^๔ค^๕ว^๖า^๗น^๘

ทรงจนตรอยเพราะเกิดได้ดังนี้

พระนิพพานเปรียบเหมือนคุณแห่งอากาศ อธิบายว่าคุณ
แห่งอากาศมี ๑๐ ประการคือ ๑) ไม่รู้จักเกิด, ๒) ไม่รู้จัก
แก่, ๓) ไม่รู้จักตาย, ๔) ไม่จุติ, ๕) ไม่ดับเกิดอีก,
๖) ใครรุมเหวหรือดักเขาไปไม่ได้, ๗) ดำรงสภาพอยู่
โดยไม่ต้องอาศัยอะไร, ๘) เป็นที่พึ่งหนักหนาไปได้, ๙) ไม่มี
อะไรมาขวางกั้น, ๑๐) ที่สุดไม่ปรากฏ, แม้พระนิพพานก็มี
คุณ ๑๐ ประการเช่นเดียวกันนี้

พระนิพพานเปรียบเหมือนแก้วมณี อธิบายว่า คุณแห่ง
แก้วมณีมี ๓ ประการ คือ ๑) เป็นของที่ใคร ๆ ยากได้,
๒) เป็นของปลอมใจ, ๓) ทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง, ขอ
ถวายพระพร พระนิพพานก็มีคุณ ๓ ประการอย่างเดียวกับแก้ว
มณี

พระนิพพานเปรียบเหมือนคุณแห่งไม้จันทน์แดง อธิบาย
ว่า คุณแห่งไม้จันทน์แดงมี ๓ ประการ คือ ๑) เป็นของหา
ได้ยาก, ๒) เป็นของหอมยิ่ง, ๓) เป็นของควรยกย่องทั่วไป,
พระนิพพานก็มีคุณเช่นเดียวกับไม้จันทน์แดง

พระนิพพานเปรียบเหมือนคุณของเนยใส อธิบายว่าคุณ
ของเนยใสมี ๓ อย่าง ๑) เป็นของมีดี, ๒) เป็นของมีกลิ่น,

๑) เป็นรองมรดก, แม่พระนิพพานกัมฉันทก่อนมรดกเช่นเดียวกับ
กณนแด

พระนิพพานเปรียบเหมือนอนุคุณของยอชกุเขา อธิบายว่า
ยอชกุเขาย่อมมีคุณ ๕ อย่าง ๑) เป็นที่สูง, ๒) เป็นที่ไม่
หวั่นไหว, ๓) เป็นที่ยากจะรุมได้, ๔) พืชพรรณงอกขึ้น
ไม่ได้, ๕) พ้นจากภัยอันตรายทุกอย่าง พระนิพพานก็มี
คุณเช่นเดียวกับยอชกุเขาแล

จบนิพพานปัญหา

ปัญหาที่ ๖

พระเจ้ามคธนครีถามว่า ลูกก่อนพระนาคเสน คำที่เร
อว่าพระนิพพานไม่ใช่ธรรมดวงแก้ว มีธรรมยังมาไม่ถึงและ
มีธรรมที่เกินในคนนพ กล่าวอย่างนั้นผู้ปฏิบัติจะอย่างไร
คือจะทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพานที่เกินคนนพ หรือจะให้พระ
นิพพานเกิดขึ้นแต่ก่อนจึงจะทำให้แจ้ง

พระนาคเสนทูลตอบว่า รอดถวายพระพร หากเป็นเช่น
พระองคครีถามนั้นไม่ แล้วว่าพระนิพพานที่ผู้ปฏิบัติชอบแล้ว
จะทำให้แจ้งมีอยู่

น. เธอพูดหลังยากจริง ข้าพเจ้าไม่เข้าใจ

น. ขอดถวายพระพร พระนิพพานเป็นบรมดังบรมรับ
มีความสุขอย่างประณีต ผู้ปฏิบัติชอบพิจารณาถึงราชตามคำ
สอนของพระพุทธเจ้า ย่อมกระทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพานได้
ด้วยปัญญา ประหนึ่งคัมภีร์กระทำให้แจ้งซึ่งวิชาตามคำสอนของ
ครู ฉะนั้น

น. พระนิพพานจะกระทำให้แจ้งด้วยอาการอย่างไร

น. ขอดถวายพระพร การที่จะกระทำพระนิพพานให้แจ้ง
นั้น ต้องพิจารณาความเป็นไปแห่งสังขารทั้งหลาย ตั้งแต่
ความเกิดขึ้น แล้วคำนึงเอาเป็นอารมณ์เฉพาะแต่ความดับอย่าง
เดียว เมื่อนั้นย่อมเกิดความหวาดกลัว เห็นสังขารเป็นไปกับ
ด้วยโทษ เกิดความไม่สบายจิตความเร่าร้อนในกายใจ มี
ความเบื่อหน่ายในภพทั้ง ๓ คิดจะไถ่พ้นไปเสีย จึงพิจารณา
ถึงราหทางที่จะให้พ้น ถ้าตนจักตกค้างเฉยอยู่ ในที่สุดจัก
ขึ้นได้ชื่อว่า อนุโตนเกิดขึ้นในลำดับแห่งมโนทวาราวจรอันคัค
ภองกเกิดขึ้น ในขณะที่ย่อมมีผลจากเกิด

ขอดถวายพระพร ผู้ที่ปฏิบัติได้เช่นนี้แล้วจะกระทำพระ
นิพพานให้แจ้งได้

น. เรขอถามขอบใจ

จบนิพพานปัจจุฉินทรปฏิกษา

บัญชีรายชื่อ

พระเจ้านันทพรที่ถามว่า ลูกชนพระนาคเด่น พระนิพ-
พานคงชอบทางทิศไหน

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	ขอถวายพระพร	หาเป็นเช่น
พระองค์ทรงตั้งถามขึ้น		

น. ถาเป็นเรนหน พระนิพพานเป็นอันใหม่ ผู้ทพชา
 ยามกระทำพระนิพพานให้แจ้งไว้ประโยชน์เปล่า ธรรมคณา
 ย่อมเป็นทศแห่งชาวเปตอก ดอกไม้เป็นทศแห่งกอนเป็นคณ
 เพราะฉนั้นถาพระนิพพานมีจริงกนารมกตงเรนเคยอิกน

น. ขอดถวายพระพร พระนิพนธ์มอญจริง แด่ทรงแห่ง
พระนิพนธ์ไม่มี อาคนภาพจะเปรียบถวาย วรรณคาไฟสาม
ปรกคึกไม่ปรากฏว่าคงขยทโหน แต่เมื่อบุคคตเขาไม่มาตั้งกัน
เขา ไฟก็เกิดขึ้นโตขึ้นโต เมื่อพระนิพนธ์กณนพเหมือน
กัน คือไม่ปรากฏว่ามทคง แต่จำเมื่อบุคคตพยายามมาเพญ
คือด้นมาธิปัญญาให้แก่กล้าแล้ว พระนิพนธ์ก็เกิดขึ้นโตเช่น
ไฟนั้นเอง

ม. เมื่อทศกแห่งพระนพพานไม่มีกษางเกิด แควว่าฐานะ
ทศกคกคกอยู่ได้ปฏิบัติปฏิบัติชอบ กระทำให้แจ้งซึ่งพระนพ-
พานมีอยู่หรือไม่

4. **ДОПОЛНЕНИЕ** **НОУ**

M. 10093109 [M10]

น. ขอดถวายพระพร ฐานพระหนักองค์คือ เมื่อบุคคลองค์หนึ่ง
อยู่ในห้องแล้ว กระทำใจโดยหมายมั่นแนบคาย แม้ว่าจะอยู่ใน
ที่ใด ๆ ก็ย่อมจะกระทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพานได้

๙. ๑๕๐๗๔๓๐๖๑๑๐

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๑

๙ ๙ ๙^๔
 สันตวปัญหาท ๘

พระเจ้านครศรีธรรมราช ลูกของพระนาคเสน เวชโศ
เทพบุตรกษัตริย์พรหม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้

๗. ข้าราชการของเรารู้เห็นหรือไม่

น. อาจารย์ไม่เคยเห็นเช่นเคยจน

๓. การพัฒนาทรัพยากรบุคคล

น. อาคมภาพขอทูลถามพระองค์ก่อนว่า ประมุขชาติ
ของพระองค์มีหรือไม่

น. นอนหลับ

๔. พระองค์เคยบอกพระเมตตามหานิยมพระองค์ท่านหรือไม่

ม. ไม่เคยเห็น

น. พวกราชบริพารของพระองค์ เคยเห็นหรือไม่

ม. ไม่เคยเห็นเหมือนกัน

น. ถ้าย่างนั้น ปฐมกษัตริย์ของพระองค์ก็ไม่มี

ม. มีแต่เธอ เพราะว่ายังมีเครื่องราชูปโภค คือเศวตฉัตร พระมหามงกุฎ ถ้องพระบาท จาตอฉัตร พระขรรค์ แก้วปรากฏเป็นพยานยืนยัน

น. นั้นแต่ฉันใด นักฉันนั้นเหมือนกัน พระพุทธเจ้ามีจริง เพราะยังมีไตรปิฎกขัณฑ์ ๓๗ ประการเป็นพยานปรากฏอยู่ ขอดถวายพระพร ขัณฑ์ ๓๗ ประการเหล่านั้นแต่ทำให้นุমানได้ว่า พระพุทธเจ้ามีจริง และเป็นผู้ที่ฉลาดที่สุด

ม. เธอจงหาตัวช้อย่างมาเปรียบ ให้ฟัง

น. นายช่างก่อสร้าง จะต้องกะแผนผังวางรูปโครงสร้างพระนครให้มีโรงงาน โรงมหรสพ และถนนหนทาง เพื่อให้ผู้อยู่อาศัยได้รับอันดีสุดทุกประการฉันใด แม้พระพุทธเจ้าก็ทรงดำรงธรรมนคร อันวิจิตรตระการตา ชนอย่าง ดัวยงาม และมั่นคงด้วยมีค้ำเป็นกำแพง มีหิรเป็นคู มีญาณเป็นขุมประคอง มีจริยะเป็นหอรบ มีศรัทธาเป็นเจ้าระเหียด มีศีลเป็นนายประคอง มีปัญญาเป็นปราสาท มีพระผู้ศรัทธาเป็นท้าวของดีนาม มีพระ

อภิธรรมปิฎกเป็นถนนด้านแพ่ง มีพระวินัยปิฎกเป็นศาล มีคค
ปิฎกฐาน & เป็นถนน

ขอถวายพระพร ในถนน & ด้านพระพุทธรเจ้าเปิดร้าน
ขายของต่าง ๆ เช่นร้านคอกไม้ ร้านของหอม ร้านผลไม้
ร้านยาถอนพิษ ร้านยาแก้โรค ร้านขายน้ำอมฤต ร้านเครื่อง
แกงและร้านขายของทุกชนิด

ม. เชิญเทียบร้านต้นคานน ๆ เป็นธรรมเนียมฟ่งเกิด

น. ขอถวายพระพร ร้านคอกไม้ได้แก่สัญญา ๓๐ ร้าน
ของหอมได้แก่คัต ร้านผลไม้ได้แก่พระอริยมง & ร้านยาถอน
พิษได้แก่พระอริยธัม & ร้านยาแก้โรคได้แก่โพธิปักขยธรรม
๓๘ ร้านขายน้ำอมฤตได้แก่กายกคคัจฉิ ร้านเครื่องแกงได้
แก่คัง อมาวิ ปัญญา จมุต จมุตญาณทตังระ ปฏิธัมมิกทา
และโพชนก

ร้านขายของต่างชนิดได้แก่จวงกตคคุดาอัน

ขอถวายพระพร ชาคันหมัก รนคันหมัก อโรกยคันหมัก
จรรณคันหมัก ปัญญาคันหมัก มนุชยคันหมัก ทิพยคันหมัก
นิพพานคันหมัก เหล่านี้เป็นของที่พระพุทธรเจ้าทรงเผยแผ่ไว้ใน
ร้านขายของทั้งนั้น ผู้ปรารถนาคันหมักนั้น ๆ ต้องขอด้วยกรทำ
ความเพียร ในการรักษาคัดเจริญธมมาทำให้เกิดปัญญา

ขอถวายพระพร ราชธรรมนครนั้น ได้แก่เหล่าท่านผู้
ทรงพระไตรปิฎก ผู้บริบูรณ์ด้วยศีลสมาธิปัญญา ผู้ธำทาน
บุตลังก์ และท่านที่ได้บรรจุนิพพาน

ขอถวายพระพร ในธรรมนครนั้น ผู้ที่เป็นเสนาบดี คือ
ท่านที่ทรงใจ ซึ่งญาณอันประเสริฐ ยิ่งธรรมจักร ให้เป็นไป
อยู่นั่นเอง ฯ

ผู้ที่เป็นปุโรหิต คือท่านที่มีฤทธิน่าเกรงขาม ยากที่ใครจะผจญ
ได้ ดำรงรณแสดงอิทธิฤทธิ์ได้ต่าง ๆ

ผู้ที่เป็นผู้พิพากษา คือท่านที่มีความปรารถนาอันชอบ วาง
อาชญาอยู่ในอุคคฤกษ์

ผู้ทำพระนครให้สว่างไสว คือท่านที่โคกพิภพจากนุ รตนา
ในจุฑาปาตญาณ

ผู้รักษารัชมคร คือท่านที่เป็นพหูสูตร ทรงนวงศ-
ธิดาดุจดาน

ผู้จัดระเบียบธรรมนคร คือท่านผู้แตกฉานในพระวินัย
ผู้ขายคอกไม้ คือท่านที่ทรมานรักใคร่และปรารถนา

อย่างอื่น
ผู้ขายผลไม้ คือท่านผู้ได้มรรคผลด้วยอุบาสกจำแนกผล

นั้น ฯ แก่ผู้ปฏิบัติแล้วเหล่านั้น

ม. เรืองานชอบแล้ว

จบอนุมาณปัญหา

ปัญหาที่ ๕

พระเจ้ามณฑกตรัสถามว่า ตูก่อนพระนาคเสน ขวาวาดี
ผู้บุตรของเรณู นอนพระคณอยู่ในหมู่บุตรภรรยา และกตกรัง
ของหอมได้ทุกอย่าง แต่ก็มีโอภาสได้บรรจุมรรคผลเหมือน
บรรพชิต เหมือนกันมิไรหรือ

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ถ้าจะนับจำนวน
ก็เกือบจะไม่ถ้วน

ม. ถ้าเช่นนั้น เรณুবรและเรณูมาทนายคงดีเพื่อประโยชน์
อะไร โรคภัยด้วยประการอื่นใด จะต้องดื่มยาให้หมกมั่ว
ไม่ เมื่อปฏิบัติชอบก็ได้บรรจุมรรคผลเช่นเดียวกัน คงนอนอยู่
เป็นขวาวาดีจะมีดีมากกว่าหรือ จะได้ไม่คั่งไปนอนแรมอยู่ใน
บ้านมาทนายคงดี

น. ขอถวายพระพร ไม่เป็นเช่นนั้น อันการเข้ามาทนาย
คงดีอันกอบด้วยคุณ ๒๘ ประการ

- ๑) การเลี้ยงชีพดำเนินไปได้อย่างบริสุทธิ
- ๒) ได้รับความสุข

- ๓) เป็นกัณฑ์โทษไม่ได้
- ๔) เป็นการบรรเทาทุกข์ของผู้อื่น
- ๕) หาภัยมิได้
- ๖) หากังจะเบียดเบียนมิได้
- ๗) นำแก้ความเจริญมาให้อย่างเดียว
- ๘) ปราศจากมายา
- ๙) ไม่มีความขุ่นมัว
- ๑๐) เป็นที่บังอรกันรักษา
- ๑๑) เป็นคุณที่ชนทั้งหลายปรารถนา
- ๑๒) เป็นการฝึกหัดตน
- ๑๓) เป็นการบิชอบกันศีลศราวุธ
- ๑๔) เป็นการเกื้อกูลแก่การดำรงตน
- ๑๕) เป็นกัณฑ์พอเหมาะจะบำเพ็ญ
- ๑๖) ทำให้จิตใจสงบระงับ
- ๑๗) พ้นจากความเศร้าหมองใจ
- ๑๘) เป็นเหตุทำให้รำคะหมกตื้นไป
- ๑๙) เป็นเหตุทำให้โง่ระหมกตื้นไป
- ๒๐) เป็นเหตุทำให้โมหะหมกตื้นไป
- ๒๑) เป็นเหตุทำให้มานะหมกตื้นไป

- ๒๒) เป็นเหตุกำจัดเชื้อซึ่งฉก
- ๒๓) เป็นเหตุกำจัดเชื้อซึ่งความง่อย
- ๒๔) เป็นเหตุกำจัดเชื้อซึ่งความเกียจคร้าน
- ๒๕) เป็นเหตุกำจัดเชื้อซึ่งความไม่ยั้ง
- ๒๖) เป็นเหตุให้มีความอดทน
- ๒๗) มีคุณเหนือทั้งพระประมาณ
- ๒๘) เป็นเหตุให้ความทุกข์หมดสิ้นไป

ขอถวายพระพร ผู้เดินทางสู่องค์ ย่อมประกอบไปด้วย

คุณ ๑๘ ประการ คือ

- ๑) มีนัยยะบริสุทธิ
- ๒) มีปฏิปทาเป็นสุจริต
- ๓) รักษากายทวารวจจวรรได้
- ๔) มีจิตผ่องใส
- ๕) เป็นผู้ขยัน
- ๖) ระวังเชื้อซึ่งความถดถอย
- ๗) ดัดเชื้อซึ่งอกคานาธุกิจ
- ๘) ระวังเชื้อซึ่งความอาฆาตของเวร
- ๙) มีจิตกอบด้วยเมตตา
- ๑๐) อาหารที่บริโภคนำหนด

- ๓๑) มีคหหนักในสัตว์ทรงปวง
- ๓๒) รู้จักประมาณในการบริโภค
- ๓๓) ประกอบความเพียรของผู้คนอยู่
- ๓๔) เป็นผู้ไม่มีความขลาดในทออยู่
- ๓๕) ทโหนดังบอกอยู่ทน
- ๓๖) มีความระอายคอบาป
- ๓๗) ยนต์ในทวงเวก
- ๓๘) เป็นผู้ไม่ประมาทเนื่อง ๆ

ขอถวายพระพร บุคคลจะธมาทานรุดงค์ใดคองประกอบ
ด้วยคุณธมบัตติ ๓๐ ประการ คือ

- ๑) มีศรัทธา
- ๒) มีหริ ความระอายคอบาป
- ๓) มีปัญญา
- ๔) มีไร่คนคคโค
- ๕) รู้จักคุณของรุดงค์
- ๖) มีไร่คนใดเต
- ๗) เป็นคนไกร่ต่อการศึกษา
- ๘) มีการธมาทานมั่นคง

๑) ไม่เป็นคนชอบยกโทษ

๒๐) มีจิตกตขบถด้วยเมตตาพรหมวิหาร

ขอถวายพระพร ^{๖๖๔} อันผู้จะกระทำให้^{๖๖๕}แจ้งซึ่งมรรคผล
นิพพานได้ ^{๖๖๖} ต้องเป็นผู้ได้^{๖๖๗}มาตาม^{๖๖๘}ตรง^{๖๖๙}ค^{๖๗๐}มาเป็นป^{๖๗๑}กัฏฐ^{๖๗๒}ฐานก่อน
เพราะว่า^{๖๗๓}ตรง^{๖๗๔}ค^{๖๗๕}ย่อม^{๖๗๖}ทรง^{๖๗๗}คุณ^{๖๗๘}มาก^{๖๗๙}อย่าง^{๖๘๐}ประการ ^{๖๘๑} ด้วย^{๖๘๒}แต่^{๖๘๓}ทำ^{๖๘๔}กาย
วาจาใจ^{๖๘๕}ให้^{๖๘๖}บริ^{๖๘๗}สุทธิ์^{๖๘๘}ทรง^{๖๘๙}น^{๖๙๐}น ^{๖๙๑} เหตุ^{๖๙๒}นี้^{๖๙๓}จึง^{๖๙๔}มี^{๖๙๕}บุ^{๖๙๖}คคล^{๖๙๗}บาง^{๖๙๘}จำ^{๖๙๙}พวก^{๗๐๐}ด^{๗๐๑}มา^{๗๐๒}ตาม
ตรง^{๗๐๓}ค^{๗๐๔}ไม่^{๗๐๕}ได้ ^{๗๐๖} ซึ่ง^{๗๐๗}มี^{๗๐๘}ประ^{๗๐๙}เภท^{๗๑๐}ดังนี้

๑) ^{๗๑๑} ผู้^{๗๑๒}มีความ^{๗๑๓}ปรารถนา^{๗๑๔}ตาม^{๗๑๕}ก

๒) ^{๗๑๖} ผู้^{๗๑๗}มี^{๗๑๘}จิต^{๗๑๙}ริษยา^{๗๒๐}ท^{๗๒๑}น

๓) ^{๗๒๒} ผู้^{๗๒๓}มี^{๗๒๔}ป^{๗๒๕}ร^{๗๒๖}ก^{๗๒๗}ค^{๗๒๘}ค^{๗๒๙}ถ^{๗๓๐}ว^{๗๓๑}เท^{๗๓๒}ก

๔) ^{๗๓๓} ผู้^{๗๓๔}มีความ^{๗๓๕}โลภ^{๗๓๖}จ^{๗๓๗}ัก

๕) ^{๗๓๘} ผู้^{๗๓๙}มี^{๗๔๐}ถ^{๗๔๑}าย^{๗๔๒}ก^{๗๔๓}ศ^{๗๔๔}ธ^{๗๔๕}ร^{๗๔๖}ร^{๗๔๗}เ^{๗๔๘}ร^{๗๔๙}ญ

๖) ^{๗๕๐} เป็น^{๗๕๑}ผู้^{๗๕๒}ไม่^{๗๕๓}คว^{๗๕๔}ร^{๗๕๕}ไม่^{๗๕๖}เห^{๗๕๗}มา^{๗๕๘}แ^{๗๕๙}ก^{๗๖๐}การ^{๗๖๑}ด^{๗๖๒}มา^{๗๖๓}ตาม

ขอถวายพระพร ^{๗๖๔} อัน^{๗๖๕}ตรง^{๗๖๖}ค^{๗๖๗}นี้^{๗๖๘}มี^{๗๖๙} ๓๓ ^{๗๗๐} ประ^{๗๗๑}การ

๑) ^{๗๗๒} องค์^{๗๗๓}แห่ง^{๗๗๔}ผู้^{๗๗๕}มี^{๗๗๖}ชน^{๗๗๗}ท^{๗๗๘}รง^{๗๗๙}ณ^{๗๘๐}า^{๗๘๑}บ^{๗๘๒}ัง^{๗๘๓}สุ^{๗๘๔}ก^{๗๘๕}ค^{๗๘๖}เป็น^{๗๘๗}วั^{๗๘๘}ตร

๒) ^{๗๘๙} องค์^{๗๙๐}แห่ง^{๗๙๑}ผู้^{๗๙๒}มี^{๗๙๓}ชน^{๗๙๔}ท^{๗๙๕}รง^{๗๙๖}ณ^{๗๙๗}า^{๗๙๘}บ^{๗๙๙}ณ^{๘๐๐}เป็น^{๘๐๑}วั^{๘๐๒}ตร

๓) ^{๘๐๓} องค์^{๘๐๔}แห่ง^{๘๐๕}ผู้^{๘๐๖}มี^{๘๐๗}ชน^{๘๐๘}เท^{๘๐๙}ย^{๘๑๐}ว^{๘๑๑}บ^{๘๑๒}ณ^{๘๑๓}ท^{๘๑๔}บ^{๘๑๕}า^{๘๑๖}ค^{๘๑๗}เป็น^{๘๑๘}วั^{๘๑๙}ตร

๔) ^{๘๒๐} องค์^{๘๒๑}แห่ง^{๘๒๒}ผู้^{๘๒๓}มี^{๘๒๔}ชน^{๘๒๕}เท^{๘๒๖}ย^{๘๒๗}ว^{๘๒๘}บ^{๘๒๙}ณ^{๘๓๐}ท^{๘๓๑}บ^{๘๓๒}า^{๘๓๓}ค^{๘๓๔}ค^{๘๓๕}า^{๘๓๖}น^{๘๓๗}แ^{๘๓๘}ว^{๘๓๙} เป็น^{๘๔๐}วั^{๘๔๑}ตร

๕) ^{๘๔๒} องค์^{๘๔๓}แห่ง^{๘๔๔}ผู้^{๘๔๕}มี^{๘๔๖}ชน^{๘๔๗}น^{๘๔๘}บ^{๘๔๙}ร^{๘๕๐} โภ^{๘๕๑}ก^{๘๕๒} ใน^{๘๕๓}อา^{๘๕๔}ส^{๘๕๕}น^{๘๕๖}ระ^{๘๕๗}เค^{๘๕๘}ย^{๘๕๙}ว^{๘๖๐}เป็น^{๘๖๑}วั^{๘๖๒}ตร

- ๖) องค์แห่งผู้บริโภ�กในบาครเป็นวัตร
- ๗) องค์แห่งผู้ห้ามภคกรทธานำมาถวาย เมื่อภายหลัง
เป็นวัตร
- ๘) องค์แห่งผู้มอชอยู่ โปปาเป็นวัตร
- ๙) องค์แห่งผู้มอชอยู่ โปนโมเป็นวัตร
- ๑๐) องค์แห่งผู้มอชอยู่ โปนแจงเป็นวัตร
- ๑๑) องค์แห่งผู้มอชอยู่ โปนชาเป็นวัตร
- ๑๒) องค์แห่งผู้มอชอยู่ โปนดาณะ อันทานจักโว
อย่างไร
- ๑๓) องค์แห่งผู้มอชเป็นวัตร

ขอถวายพระพร ผู้ทอธมาทานบุตง ๓๓ ประการนลลว
ยอมทงพรอมนคด้วยคุณช่นประเลีรัฐ ๓๐ ประการ ก็ช

- ๑) นาคประกอบคด้วยเนคคา
- ๒) ท้าจคคเจดเดยไค
- ๓) ท้าจคคจามถอคคเจดเดยไค
- ๔) นคจามเรอมนค
- ๕) ไครับคจามคจอย่างละเอียค
- ๖) นคจอนคจอนไปคจอยคค
- ๗) เป็นทกรทไครของทจคจามนคชทจคจ

- ๘) ได้เป็นพระอริยเจ้า
- ๘) เทวตานมนุษย์กราบไหว้บูชา
- ๑๐) หมั่นบำเพ็ญศีลธรรมเจริญ
- ๑๑) ไม่คิดอยู่ในโลก
- ๑๒) เป็นผู้พิจารณาเห็นภัยในโลกแม้เล็กน้อย
- ๑๓) ทำประโยชน์ให้แก่ชนทั่วไป
- ๑๔) มหารณบุรุษด้วยดีการะ
- ๑๕) เป็นผู้ ไม่คิดท้อ
- ๑๖) มีฉานเป็นวิหาธรรม
- ๑๗) เป็นผู้ รอดภัยคอกโคด
- ๑๘) คัดคัดทกตนได้เกิดชาติ
- ๑๙) เป็นผู้ ธรรมไม่ทำเวร
- ๒๐) เป็นผู้ มหอยุชนชาติโดยเฉพาะ
- ๒๑) เป็นผู้ บริโภคสิ่งหาโทษมิได้
- ๒๒) เป็นผู้ พ้นแฉ่งจากกค
- ๒๓) เป็นผู้ ไม่มีความสงสัย
- ๒๔) เป็นผู้ มีคนอาบแฉ่งด้วยมุค
- ๒๕) เป็นผู้ ธรรมอันเห็นแฉ่ง
- ๒๖) เป็นผู้ ไม่หวาดกลัวคอกโคดใด ๆ

๒๘) เป็นผู้ มอนต์ยุก่อนชนแดง

๒๙) เป็นผู้ ถึงแก่วางความฉันไปแห่งชาตวรร

๓๐) เป็นผู้ มีธมมคัคคิธความดีอย่างดีชุม เป็นวิหาร

ธรรม

๓๑) เป็นผู้ ถึงพร้อมด้วยธมมคุณทั้งปวง

ขอถวายพระพร ข้าพระพุทธเจ้าทูลเกล้าฯ ๓๓ ประการ ข้อม
กอบไปด้วยคุณอันประเสริฐมากประการเว้นแต่

ม. เชอแรงตะเข็บคาวัง

จมรุดังคปัญหา

จมเมณฑกปัญหา

อุปมาถาปัญหาบทมาติกา

พระเจ้ามอญครัดถามว่า ลูกก่อนพระนาคเด่น ผู้ที่จะ
ดำริเป็นพระอรหันตชน พงศของคกประการ

พระนาคเด่นทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ผู้ที่จะดำริ
เป็นพระอรหันตโค พงศของค ๓ แห่งฟ้าขงมเดียงอนพดก,

องค์ ๕ แห่งไก่, องค์ ๓ แห่งกระแต, องค์ ๓ แห่งแมงเดือ
 เหลือง, องค์ ๒ แห่งพ่อเดือเหลือง, องค์ ๕ แห่งเต่า,
 องค์ ๓ แห่งบี, องค์ ๓ แห่งรางบัว, องค์ ๒ แห่งกา, และ
 องค์ ๒ แห่งอง, นวตติ *

อนึ่ง พงศของก ๓ แห่งเกาเณเตา, องค์ ๓ แห่งบัว,
 องค์ ๒ แห่งพร, องค์ ๓ แห่งไมธนาภ, องค์ ๒ แห่งเรือ,
 องค์ ๒ แห่งเรือคักโคโรก, องค์ ๓ แห่งเจ้ากระโคง, องค์
 ๓ แห่งคันทน, องค์ ๓ แห่งคณาน, องค์ ๕ แห่งมหาสมุทร,
 นวตติ *

อนึ่ง พงศของก ๕ แห่งแผ่นดิน, องค์ ๕ แห่งน้ำ,
 องค์ ๕ แห่งไฟ, องค์ ๕ แห่งลม, องค์ ๕ แห่งภูเขา,
 องค์ ๕ แห่งอากาศ, องค์ ๕ แห่งพระจันทร์, องค์ ๘ แห่ง
 พระอาทิตย์, องค์ ๓ แห่งพระอินทร์, องค์ ๕ แห่งพระเจ้า
 จักรพรรดิ, นวตติ *

อนึ่ง พงศของก ๓ แห่งปอดก, องค์ ๒ แห่งแมว,
 องค์ ๓ แห่งหมู, องค์ ๓ แห่งแมลงป่อง, องค์ ๓ แห่ง
 พวพอน, องค์ ๒ แห่งสุนัขจอก, องค์ ๓ แห่งเนอ, องค์
 ๕ แห่งโค, องค์ ๒ แห่งตุ๊กตา, องค์ ๕ แห่งช้าง, น
 วตติ *

อนึ่ง พงศของก ๗ แห่งราชันย์, องค์ ๓ แห่งนก
จากพราหม, องค์ ๓ แห่งนกเงือก, องค์ ๓ แห่งนกกระสา, องค์ ๒
แห่งนกเข้, องค์ ๓ แห่งนกกระจา, องค์ ๒ แห่ง
ค้างคาว, องค์ ๓ แห่งปลิง, องค์ ๓ แห่งงูสามัญ, องค์ ๓
แห่งงูเห่า, พงศ ๕

อนึ่ง พงศของก ๓ แห่งแมลงมุม, องค์ ๓ แห่งทาก
คูนม, องค์ ๓ แห่งเต่าเหลือง, องค์ ๕ แห่งปลา, องค์ ๓
แห่งต้นไม้, องค์ ๕ แห่งเมฆ, องค์ ๓ แห่งแก้วมณี, องค์
๕ แห่งพราหมณ์, องค์ ๒ แห่งพราหมณ์, องค์ ๒ แห่งช้าง
เถา, พงศ ๖

อนึ่ง พงศของก ๓ แห่งหม้อ, องค์ ๒ แห่งกาต้มน้ำ,
องค์ ๓ แห่งร่ม, องค์ ๓ แห่งนา, องค์ ๒ แห่งยาขับพิษ,
องค์ ๓ แห่งโภชนะ, องค์ ๕ แห่งนายขมิ้น, องค์ ๕ แห่ง
พระราชา, องค์ ๒ แห่งนายประยู, องค์ ๓ แห่งหินบด (*)
พงศ ๘

พระจามตทศรธรรมา รบแดง

(๓) ตามบทกวีคำกลอนไปอีก ๕ พงศ แต่ท่านกล่าว
ไว้เพียง พงศ ๘ และปัญหา ๘ เท่านั้น

ไมตรวรรคที่ ๑

ปัญหาที่ ๑

พระเจ้ามณฑลนครธำมาว่า ลูกก่อนพระนาคเด่น ผู้ปฏิบัติ
 คองบำเพ็ญคนให้เทียบได้กับองค์ ๔ แห่งพานนี้ เป็นไหน

พระนาคเด่นทูลตอบว่า ขอถวายพระพร นิดยหาย่อม
 นอนได้ทุกแห่งไม่ว่าที่ไหน และนอนไม่มากนัก นอนได้ ผู้
 ปฏิบัติคองบำเพ็ญคนนอนเหมือนกัน ก็คองไม่เลือกที่นอน
 ที่ใครจะให้ความสุขในการบริหารร่างกายได้ ก็นอนที่นั่น และ
 นอนไม่มากนัก ทั้งคองประกอบความเพียรในทั้ง ๔ สถาน คือ
 เพียรระวังไม่ให้บาปเกิดขึ้นในสันดาน เพียรละบาปที่เกิดขึ้น
 แล้ว เพียรให้กุศลเกิดขึ้นในสันดาน เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้น
 แล้วไม่ให้เสื่อมไป คังนัยแห่งพระพุทธภาษิตว่า ภิกษุมีความ
 เพียรคงไวชอบมั่นคงดูท่อนไม้ ไม่ประมาณเพียรพยายามอยู่
 ในปธานธรรม ๔ สถานนั้น

แม่พระดำรัสตรัสโลกถวายนอนไวว่า ภิกษุผู้บำเพ็ญ
 เพียรจะ คองนั่ง คณาธิพอ คม คอง แก่ ความ คมคาย และ ท้าจิตให้
 แน่วแน่

พระเจ้ามณฑลนครธำว่า ชอบแล้ว

ปัญหาที่ ๒

พระเจ้ามัตถกตรัสถามว่า คุณพระนาคเสน คำที่เรอ
ว่าผู้ที่จะได้บรรพตมรรคผล ต้องประกอบด้วย คุณอันใดบ้าง อันเทียบ
ได้กับองค์คุณแห่งโก ๕ ประการนั้น คืออย่างไร

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ธรรมตาโก

๑. เมื่อเวลาขมก้อย ถึงไม่มั่นคงหากิน

๒. พอสว่างกับมองหากิน

๓. จรกินอาหารที่ไรเหาเรยเคยก่อน แลวจรงกน

๔. กลางวันมีคำได้สว่าง เห็นอะไรได้นั้น แต่เวลา

กลางคืนตาฟางคล้ายคาบอด

๕. เมื่อถูกเขาขว้างปา หรือถูกตะเพิดไม่ให้เขารัง ก็
ไม่ทรงรังของตน นอนของคุณ ๕ ประการแห่งโก

ขอถวายพระพร ผู้มีมรรคผลจะต้องปฏิบัติตนให้ประ
ทับด้วยคุณอันเปรียบได้กับองค์คุณเหล่านั้นแลคือ

๑. เวลาเขาสัตตวาตทอญ แล จคัง เกรง ไร ด้อยไว้ให้
เรียบร้อย ขานนำชำระกายให้สะอาด บุรกราบให้อุปุณณ
จิตตและอุณบคค

๒. ครนสว่าง แลวจง กระทำ การ หาเตียง ขก ตาม หนาท
แห่งเพศของตน

๓. พิจารณาก่อนแล้วจึงบริโภคน้ำอาหาร ดังพุทธภาษิต
ว่า ผู้บริโภคน้ำอาหารพึงพิจารณาเห็นเหมือนคนบริโภคน้ำมัน
ของคนในทางกันดาร แล้วไม่มัวเมา มุ่งแต่จะทรงชีวิตใจเพื่อ
ทำประโยชน์ดีของคนและผู้อื่น

๔. คาไม้ออกคักพึงทำเหมือนคาบอค คือไม่ย่นคายนาย
ศุภภาษิตทพระมหาศากยณะกล่าวไว้ว่า มีคาคักพึงเป็นเหมือน
คาบอค มีหูโดยนัยก็พึงเป็นเหมือนหูหนวก มีตาเราเราใดก็พึง
เป็นเหมือนคนโง่ มีกำลังก็พึงเป็นเหมือนคนอ่อนเพลีย เรือง
รวยเกิดชนกพึงนอนนิ่งเฉย เหมือนคนตายนอนเฉยอยู่ฉะนั้น

๕. จะทำอะไรก็อย่าพึงละอิดอิ่นประมาท ประหนึ่งไก่ไม่
ทรงระงม

ขอถวายพระพร ผู้ปฏิบัติได้เช่นนี้แล้ว จังจะได้บรรลุ
มรรคผล

พระเจ้ามณฑกตรัสว่า ชอบแล้ว

ปัญหาที่ ๓

พระเจ้ามณฑกตรัสถามว่า ผู้ก่อนพระนาคเสน ผู้ปฏิบัติ
ต้องถือของ ๓ แห่งกระแสน เป็นไฉน

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร กระแสนมี ๓

ศีลมารบกวน ก็พองพองของคนเขาคือผู้ ศีลรัตนโค ผู้ปฏิบัติ
 เมื่อเกิดเกิดขึ้น ก็คงกระทำคนจนน คือพวงเจิญผู้ปฏิบัติ
 ฐานคือผู้ ก็ต้องหลงหาย คงนอภายศกพระคุณบนถกกล่าวไว้ว่า
 เมื่อเกิดขึ้นเป็นเหตุกำจัดความเกิดคน พวงเจิญผู้ปฏิบัติ
 เดี่ยวด้วยคัมภีร์ฐาน ๔

พระเจิญผู้ปฏิบัติว่า เขาใจละ

ปัญหาที่ ๔

พระเจิญผู้ปฏิบัติถามว่า คุณพระนาคเสน ผู้ปฏิบัติ
 คงถือของ ๒ แห่งพอเดือดร้อนจน เป็นใจ

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขรรคาคือเดือดร้อน

๑. ย่อมร้อนเร้นอยู่ในที่ลับ คอยครุฑหมู่หนึ่งนอกเป็น

อาหาร

๒. เมื่อถูกลูกคนครุฑ ถาถมองข้างซ้ายมือคน

ขอถวายพระพร ผู้ปฏิบัติคงต้องประกอบด้วยของ ๒ เช่น
 เดี่ยวกับพอเดือดร้อนจนแต่ คือ

๓. คงอยู่ในที่อันดังค จเริญภาวนาไปจนมีความ

ชำนาญในอภิญญา ๖ คงคำที่พระบรมสังคหการบร่ำกล่าว
 ไว้ว่า “เดือดร้อนย่อมร้อนเร้นคอยครุฑหมู่หนึ่งนอกอันใด

พุทธบุตรกักของประพฤตินั้น คอเขาไปอุทิศตั้งบำเพ็ญเพียร
เจริญวิปัสสนาจนลือเลื่องดังดังได้ละนั้น

๒. ในพืชมะลิโกธโภชนาหารอันได้มาโดยทางที่ผิด คือ
เชื้อเห็ดของไม้มกมเนื้อทอดมธางชายฉนวน ดังคำที่พระดำริบุตร
เถรกล่าวไว้ว่า ถ้าข้าพเจ้าพงฉนรูปายาอันเกิดแต่การขอ
ไม่เป็นธรรมไซ้ อารยะของข้าพเจ้าก็จะถูกบั่นทอนตัดเคียน แม้
จะได้ของข้าพเจ้าจะต้องทอดถอนออกมาถึงกระเดียดขิด ข้าพเจ้า
ก็ยอมตายเสียดีกว่า

พระเจ้ามณฑกตรัสว่า เธอฉลาดกว่า

ปัญหาที่ ๕

พระเจ้ามณฑกตรัสถามว่า คุณชนพระนาคเสน ถูปฏิบัติ
คือถ้อยของ ๕ แห่งนางเชื้อเห็ดของนั้น เป็นไฉน

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ปริกษีของ
แม่เชื้อเห็ดของย่อมคงกรรมกแต่หนึ่งเดียว แล้วก็ไม่เข้าใกล้ตัว
ผู้ถือค้อไป ฉนโค ผู้ปฏิบัติก็พึงเห็นการเกิด การนอนอยู่ใน
กรรมมารดา การตาย เป็นภยันนาหวาดกลัว เพราะเคยด้วย
ทุกขเวทนายอย่างดำหืด แล้วทำใจโดยอุบายอันชอบว่า เราจะ
พยายามไม่ให้ถือปฏิบัติในภพค้อไปอีกฉนนั่น ดังจะประ-
พจน์พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ในนัยโกปาลกสูตร ในสุตตนิบาต

บุรุษทักทายว่า เราคิดงโยชนได้ตั้งเรือก ทำลายคันหาได้
ตั้งแถวหิวค้อนแล้ว จึงไม่ปฏิกันธิในครรวกอีก ประการหนึ่งโคผู้
ดื่บค^๑เชือกขาดแล้ว หรือช้างทำตายปลดออกหลุดแล้ว ไม่กดับ
มายงที่ผูกอกกณะน ^๒คูก่อนเทพ ถ้าท่านปรารภณากังจกคง
ใจเกิด

พระเจ้ามืดนทกรวิธว่า รอบละ

ปัญหาที่ ๖

พระเจ้ามืดนทกรวิธถามว่า ^๑คูก่อนพระนาคเสน ผู้ปฏิบัติ
พึงถือของก^๒ ๕ แห่งเท่าหน ^๓เป็นไหน

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ขรรณคาเต้า

๑. ย่อมอาศัยและเที่ยวไปในน้ำ

๒. จมอยู่ในน้ำ ไม่ให้หัวชนมาพบเห็นอะไรเข้า ก็กดับ
จมลงไปเสีย เพื่มิให้ใครเห็น

๓. ครนชนมาจากหน้าแล้ว ไม่เห็นอะไร ก็ตากกายอยู่
ทขายหาก

๔. ขุดดินลงไปมุดตัวซ่อนอยู่ในที่ฝังค

๕. เมื่อคจวนไป ถ้าเห็นมนุษย์หรือสัตว์ หรือโคอิน
เดียงก็หลอด้วยวิธีทั้ง ๕ คือ เท่า ๔ ศักระ ๓ เข้าในกระคอง

ของคนที่คอยระวังตัวอยู่คนเดียว

ขอถวายพระพร ผู้ปฏิบัติพึงกอบด้วยองค์คุณเช่นเดียวกับ
กบเตาเผา คือ

๑. พึงแผ่เมตตาจิตอันเยือกเย็น ตั้งใจให้เป็นประโยชน์
แก่สัตว์โลกทุกถ้วนหน้า มิได้พยายามหาความสำเร็จแก่
มันอยู่ในพรหมวิหาร

๒. เมื่อเกิดเหตุเกิดขึ้น ก็พึงระงับใจให้มั่นคงในอารมณ์
คงกระแตงวา ยึดอารมณ์ไว้ให้มั่น ไม่ให้สัตว์พริกเกิดเข้ามา
ทรมานได้

๓. นำจิตออกจากภิกขุขันธ์นั้นนอน พึงฝังไว้ในสัน
นิปพาน ๔

๔. ไม่นุ่งห่มธำมรงค์การะและกำดั่งรวริณ แฉงพองอยู่
ในท่อนงั่งก็ ตั้งภักคิทธิพระอุปเสนวงศ์นคบุตรกถาว่าไว้ว่า ภิกษุ
พึงเสกเสนาสนะอันดังคปราศจากเสียงกถาก้อง อันเป็นที่อยู่
อาศัยแห่งเนื้อร้าย เพราะเหตุแห่งการหลุดพ้น

๕. เมื่อทวารหกกถองไม่ในภานารมณ อันเป็นที่ตั้งแห่ง
ความกำหนัดยินดี กับคบานประค คือดำรงอินทรีย์ด้วย
แฉงดักใจ ให้มั่งงอ เป็นผู้มีศีลสัมปรัญญะนงรักษาสันณ
ธรรม ศุภพุทธภักคในคศาถวรรคดังยุคคณิกายว่า ภิกษุพึง

พระนาคเดินทอดคอบว่า ขอถวายพระพร อันราช
 บันเมื่อ นายช่างถากถักแล้ว ขอมันขึ้นไปตามลำแม่น้ำจนถึงปลาย
 บัน ค่อยยกขึ้นไปแนบเนินคั ฉนโค ผู้ปฏิบัติก็ตั้งอนุโลม
 ไปตามผู้ใหญ่ไม่รีบกะวางท่าน ฉนพน แม้พระพุทธภาษิตใน
 วิสูตรากถกมันอยู่ว่า นักปราชญ์ย่อมอนุโลมตามกระแสพระราร
 โองการ ไม่รีบกั้นคอยไปตามลำรางมันขึ้นไปตามคัวขึ้น
 หรือเหมือนปลาค่อยเดินไปตามผู้เบ้า ฉนพน นักปราชญ์จึงอยู่
 ในราชดำเนินก็ได้

พระเจ้านอนทศรถว่า ชอบนะ

ปัญหาที่ ๘

พระเจ้านอนทศรถถามว่า ลูกอ่อนพระนาคเดิน ผู้ปฏิบัติ
 ของถ้องศั ๒ แห่งท่าน เป็นไฉน

พระนาคเดินทอดคอบว่า ขอถวายพระพร กาเป็นสัตว์
 รางเกยาคืออันควาย คอยระมัดระวังตัวเที่ยวไป ฉนโค ผู้
 ปฏิบัติของเป็นฉนพน คอยระวังเกยาคือความชั่ว นัคคมันคง
 ดำรงมันทรยศอยู่ทุกอิริยาบถ

อนึ่ง กาเมื่อได้อาหารอย่างหนึ่งอย่างใดแล้ว ก็ร้องเรียก
 พวกญาติมากินด้วย แม้ผู้ปฏิบัติก็ควรทำคนเป็นฉนพน

พระเจ้านันทนครคีรีว่า ค่ะ

ปัญหาที่ ๑๐

พระเจ้านันทนครคีรีถามว่า ลูกก่อนพระนาคเด่น ผู้ปฏิบัติ
ต้องถือของ ๒ แห่งถึงไหน เป็นไหน

พระนาคเด่นทูลตอบว่า รอดวายพระพร นิดยั้ง

๑. เมื่ออยู่ยั้งมอยู่ในที่ชนกพร เช่นร่มไม้ใหญ่ ๆ ซึ่งมี
กิ่งก้านปกคลุมป้องกันภัยทั้งหลายได้ ฉะนั้น ผู้ประกอบความ
เพียรทศกึ่งเป็นฉนวนเหมือนชนก คือกองอาศัยถ้อยยานนิมิต ผู้
มีความตระชายนึกเป็นทศก มีธรรมอันงามเป็นศพน

อนึ่ง ถึง เมื่ออาศัยอยู่ที่ตนไม้ใด ถ้าหลบภัยหลบอยู่
คนไม้นั้นคอยคั่นยั้ง ฉะนั้น ผู้ประกอบความเพียรทศกึ่งมุ่ง
อาศัยอยู่ในป่า ยืน เดิน นั่ง นอนอยู่ในราวบ้านน้แฉก เจริญ
ซึ่งดื่มน้ำอยู่เหนือ ๆ ฉะนั้น แม้พระดำริบุตรเกรงเจ้าก็ได้
กล่าวไว้ว่า ภิกษุจงกรม ยืน เดิน นั่ง นอนในราวป่า ย่อม
ดีงาม เพราะว่าการเร้นนพุทธาทิพนทิกคยอมธรรมเจริญ

พระเจ้านันทนครคีรีว่า รอดแล้ว

จบวรรคที่ ๓

ลาวูลดาวรรคที่ ๒

ปัญหาที่ ๑

พระเจ้านันทนครตั้งถามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน ผู้ปฏิบัติ
คองถของคหิงเณรนาเค้านั้น เป็นไฉน

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอบถวายพระพร เณรนาเคา
ยอมเดยบเกาะไปบนหญ้า หรือบนต้นไม้ แล้วย่อมงอกงาม
ทนทน ๆ ใดใด ผู้ประกอบความเพียร ใครจะบำเพ็ญให้
งอกงามขึ้น ก็ต้องเป็นฉนวนนั้น ก็ขยงใจคิดพระอรหัตตเป็น
อารมณ์ แม้พระดำริบุตรก็ไต่ถวิลว่า เมื่อใคร่ค้อพระ
อรหัตตผล ก็พวงพวง อารมณ์ เจริญ อเสียดผล เช่นเดียวกับ เณรนา
เคาขยคเห็นขยไปบนหญ้าเป็นคนแล้วเดยบเรื่อยไปฉนั้น

พระเจ้านันทนครตั้งตอบว่า ชอบแล้ว

ปัญหาที่ ๒

พระเจ้านันทนครตั้งถามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน ผู้ปฏิบัติ
คองถของค ๓ แห่งฉนวนนั้น เป็นไฉน

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอบถวายพระพร ขรรพมา
ของบว

๑. ย่อมเกิดแรงอภามในน้ำ แคน้ำก็หาได้ติดไปใน
ใบบัวไม่

๒. เมื่อไม่ตรนจากน้ำถอยอยู่

๓. คือถนแม่เด็กน้อยก็จับใบแก่งไปมา

ขอถวายพระพร ผู้ปฏิบัติก็ควรทำคนให้ประกอบด้วยคุณ
ดมบคณเทียบโลกของศุคนทง ๒ น คอ

๑. เป็นผู้ไม่คิดอยู่ในตระกูล แดะตามยศผู้ร่วร่วเจริญ
เป็นคณ.

๒. ครองจำด้วยสิ่งใดกรรมทงปวง แล้วยด้อยอยู่ ณ
โลกุกรรม

๓. กระทำ ความดำรวมใน ก็ได้ ทงหลาย แม้น ประมาณ
น้อย เห็นก็เกิดแม่เด็กน้อยเป็นเหตุหวนหวาด คุงพุทธภาษิตว่า
ภิกษุมปรกคเห็นภยใน โทษทงหลาย ดมาทณคักขาอยู่ใน
ฉิกธาบท

พระเจ้ามณฑกตรัสว่า คอ

ปัญหาที่ ๓

พระเจ้ามณฑกตรัสถามว่า คุก่อนพระนาคเสน ผู้ปฏิบัติ
คองคองค ๒ แห่งพนน เป็นโฉน

พระนามคุณทูลกระหม่อมฯ พระนามพระนาง และพระนามพระโอรส
 ๑. ๒. ๓.
 พระนามพระโอรส

๓. แผนปริมาณน้อย แต่เมื่อได้งานไว้ในแผน
ชนิด และแผนย่อยอื่นๆ พยายามมองออกมาแต่ให้ผ
นภาพ

๒. เมื่อหัวหน้ากอง โยนน้ำหนักได้แก่กองตักแล้ว ย่อมมีกองงาน
โดยเร็ว

รองถวายพระพร ผู้ปฏิบัติกองทรงคุณเด่นมีคณเทียบโต
กบของศกนท ๒ รองพรพรพรพร คอ

๓. ประกอบด้วยคั้งรทษากยวจาให้เรียนร้อย เมื่อ
รทษาคั้งด้วยขมเป็นปฏิปทาทำนรทให้ม่นากมาย นับแต่
ม่นขยด้นบค ดงวรคด้นบค และเป็นบักขย ให้ได้นพพาน
ด้นบค

๒. จงปล่อยใจไปในเนอตกัตติ กตาวคังคคัพปูฐาน ๔
พิจารณาเห็นตามความเป็นจริง จนได้ความสงบใจและเกิด
ปัญญา ซึ่งเป็นเหตุนำมาซึ่งผลคงามโดยฉับพลัน คงจะ
ประพาสพระอนุตตรเจตจากตาวโวิธา พหุททวณฺโงในเนอ
นาคณคยฆมมอกกาม และผลแห่งพหุททวณฺโงของชาวนา ให้ ยนค
ฉนโค จคเมธยปรกอบความเพียรชำระคตณฺโง กยสมเจริณ

ในนาคคังคปัญฐาน ๔ ฉนน

พระเจ้ามณฑนครธว่า เจ้าใจ

ปัญหาที่ ๕

พระเจ้ามณฑนครธว่า ผู้กษัตริย์พระนามเด่น ผู้ปฏิบัติ
คองคองค ๓ แห่งไมราทางน เป็นโณ

พระนามเด่นทูลตอบว่า รอดวายพระพร อันไมราทาง
ขอมงอกกุศอยู่โคคน เมฆแก่เคมทแฉว จงออกพนคณรนา
ตึงตึง ๓๐๐ คองคบาง ขงกวนนบาง ฉนโค ผู้ปฏิบัติคอง
ย้งดำนัญญนต ๕ ปฏิธัมภก ๕ อภัญญา ๖ แดธมณรรณ
ทงฉน ให้เติมในสัญญาการ ฉนน

พระราหุเถรเจ้าโลกถาวรความรอนใจว่า คณราทางขอม
งอกกุศอยู่โคคน กรนรอกแก่เคมทแฉว ถ้าคณกรณรคณ
งอกนมาในฉนเคมทคอง ๓๐๐ คอง ฉนโค ผู้ประกอบความ
เพียรคองเป็นฉนนเหมอนกน คองเจรญรุ่งเรืองในสัญญาการ
ฉนเป็นภายในเรณกน

พระเจ้ามณฑนครธว่า คอง

พระเจ้ามณฑกตรัสว่า คือ

ปัญหาที่ ๖

พระเจ้ามณฑกตรัสถามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน ผู้ปฏิบัติ
ต้องถึงองค์ ๒ แห่งเรือกัดได้ไครกน เป็นโน

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขรรคาวุธ

๑. เมื่อเกยไต่ไครกในมหาสมุทรย่อมติดแน่น

๒. ย่อมจมนั่งอยู่ในน้ำลึก มิได้เลื่อนไปท่อน ขอลวาท

พระพร ผู้ปฏิบัติต้องเป็นเช่นเดียวกับเรือกัด คือ

๑. ต้องทอดจิตให้ติดอยู่ในการทำจักกัณเฏ

๒. ต้องทำใจ ไม่ให้เลื่อน ดอย ไปตาม อธิฐารมณ และ

อนิฐารมณ คัมภานีที่พระดำรับบุตรเถรเจ้าได้กล่าวไว้ว่า

เรือกัดไต่ไครกย่อมจมนั่งอยู่ในมหาสมุทร ดอยขึ้นไม่ได้ จัน

ใด ท่านทั้งหลายจงเป็นฉนั้น คืออย่าติดอยู่ในตาบดักการะ

จงตั้งอยู่ในขรรณเกิด

พระเจ้ามณฑกตรัสว่า เจ้าใจละ

ปัญหาที่ ๗

พระเจ้ามณฑกตรัสถามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน ผู้ปฏิบัติ

คองถองค ๓ แห่งเจ้ากระโถงนหม เป็นโณ

พระนาคเฒ่าทูลตอบว่า ขอถวายพระพร เจ้ากระโถง
ยอมทรงไว้ซึ่งเชือก ด้ายระยาง รอก ใบ ฉันทิ ผู้ปฏิบัติ
กคองทรงไว้ซึ่งดัดดัมปญญะ ทุกอริยาบทฉันทิ เรืองนหม
พระพุทธรเจ้าโคตรดีใจว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพึงมคค
ดัมปญญะอยู่ทุกอริยาบท

พระเจ้านันทนครจึงว่า ขอพระ

ปัญหาที่ ๘

พระเจ้านันทนครจึงถามว่า ลูกอ่อนพระนาคเฒ่า ผู้ปฏิบัติ
คองถองค ๓ แห่งคณหมนหม เป็นโณ

พระนาคเฒ่าทูลตอบว่า ขอถวายพระพร คณหมนหม
คณค

๑. ขณะเมื่อเรือนถนคองไม่ประมาณทั้งกลางวันกลางคืน
๒. คองรู้หนทางทปอชคภย และทางทฝ่าอนตราย
๓. รวงงเขมทคัมใหญ่อันแคะคอง แม้ผู้ปฏิบัติกคองท
คณเขมคองกคณหมน คช

๑. พงเป็นอยู่ไม่ประมาณอยู่เนืองนคย กำหนดคคโดยโยนิ
โณนคการ คังพุทธรภาณคบรรหารว่า ทานทงหลายจงเป็นอยู่

จึงพิจารณากำหนดครุร่างกายนบอย ๆ เมื่อรูจรงแล้ว จักทำที่
 ดุคแห่งกองทุกข์ได้

พระเจ้ามัจฉกัฏฐิ์ว่า ขอบพระ

ปัญหาที่ ๑๐

พระเจ้ามัจฉกัฏฐิ์ถามว่า ลูกก่อนพระนาคเสน ผู้ปฏิบัติ
 ถึงอภิชงค์ ๕ แห่งพระมหาสมุทฺถน เป็นไฉน

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ธรรมตามมหา
 สมุทฺถ

๑. ย่อมไม่ประปนด้วยทวาราคัพ
๒. ย่อมทรงไว้ซึ่งรุมแกวทองหลาย
๓. ย่อมอยู่ร่วมด้วยภูกใหญ่ ๆ
๔. แม้พระโสดมาตักเท่าไร ก็ย่อมไม่ฉนไปได้
๕. ย่อมไม่เค้นด้วยนารังโสดมาแต่ที่ต่าง ๆ

ขอถวายพระพร ผู้ปฏิบัติต้องบำเพ็ญตนเช่นเดียวกับ
 มหาสมุทฺถนแล คือ

๑. ไม่ประปนด้วยศวามรตทองหลาย
๒. ได้แก้ววิเศษคืออมรรคผล นิพพาน แล้วปักปิดไว้

๒. คอชธำมศัพรหมจารีบุคคล ผู้ประกอบ ด้วย คุณธรรมดี
ต่าง ๆ

๔. ไม่ก้าวล่วงดีการทเพราเหตุแห่งอัฐฐารมณ คัง
พุทธภาษิตว่า พระมหาสมุทรย่อมเปี่ยมด้วยน้ำ แม้อำวก
ของเราก็มีได้ก้าวล่วงดีการท แม้เพราเหตุแห่งชีวิตเช่น
เดียวกัน

๕. แม่พึงอยู่ซึ่งอุทิศเป็นคน กัมมธม คุจพุทธภาษิต
ในมหาสุตโตมชาดกกว่า บัณฑิตย่อมพึงคำที่เป็นอุภาษิตไม่รู้
อิม เพราคำเป็นอุภาษิต เปรียบเหมือนไฟไหม้หญ้าหรือไม้
ฉนวน

พระเจ้านันททศรธว่า คัง

จบวรรคที่ ๒

จกัถวดีวรรคที่ ๓

ปัญหาที่ ๑

พระเจ้านันททศรธถามว่า คุก่อนพระนาคเสน ผู้ปฏิบัติ
คองถ้องค ๕ แห่งแผ่นดิน เป็นไฉน

พระนาคเสนทศตอบว่า ขอถวายพระพร ธรรมคา

แผ่นดิน

๓. ใครจะเอาของหอมกักคาม เหม็นกักคาม หงองไป
แผ่นดินคงเจยเป็นปรกคิ

๔. ไม่น้เกรงคบแคง แด่ก้อบอวนไปด้วยก้องรของ

คนเฮง

๑. เป็นรของไม้น้รของไม้น้โพรง หนากับกว้างขวาง

๒. แม้ชารโหว่ชงคนไมญ่เขา ก็ไม้น้ความยอชอ

๓. ไม้นคยนรายค้อระไรทองค่น

รชถวายพระพร ผู้ปฏิบัตค้องบำเพ็ญคนเช่นเคียวกับแผ่นดิน
ค่นนแด่ กล่าวค้อ

๑. ค้องทำจิตให้เก็กเจย ใน อญฐารมณ และ ใน อนญฐารมณ

๒. ไม่นค้องคบแคงทาย แด่ก้อหอมทวนไปด้วยก้องค้อค้อ

รชงคน

๑. ค้องรชาค้อโหบรค้อท ไม้น้รของไม้น้โพรง

๒. ค้องไม้นยอชอ ในการบำเพ็ญค้อมค้

๓. ค้องไม้นคยนราย น้จคเค้มอค้อยแผ่นดินชยทุก

ชริยาบถ ชอนแม้นางจคค้อภททาอุบาถักค้ได้ก้อจางโหว่ใจค้อม
ว่า ค้อมนระของชานนค้อมนจคเค้มอค้อยแผ่นดิน ไม้น้ค้อมนค้

ยพราย

พระเจ้านครศรีธรรมราช รอบแฉะ

ปัญหาที่ ๒

พระเจ้านครศรีธรรมราชถามว่า ลูกน้องพระนาคเด่น ผู้ปฏิบัติ
คดียกของ ๕ แห่งนั้น เป็นไหน

พระนาคเด่นทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ปกติของนำ

๑. เป็นของบริษัทรถไฟ ไม่ขึ้นมือ
๒. เป็นของเย็น
๓. ทำของที่ไม่สะอาด ให้สะอาด
๔. เป็นของอันคนหมู่มาค้องการ
๕. ย่อมไม่คงไว้ดังที่ไปประโยชน์

ขอถวายพระพร ผู้ปฏิบัติคดียกของทำตนให้ประกอบด้วย
คุณสมบัติเช่นเดียวกับนำ คือ

๑. เป็นผู้ชำระบริษัทร
๒. พึงทวงพร้อมด้วยความอดทนและความเย็นใจ ไม่ปรกติ

แฉะหาประโยชน์แก่หมื่นตัว

๑. พึงเป็นผู้ไม่ชอบการ
๔. พึงเป็นผู้มีความปรารถนาอยู่ ยินดีตามมีตามได้

เป็นผู้ยอมหมั่นปรารภภาวนาเนือง ๆ

๕. ต้องไม่กระทำสิ่งบาปด้วยกายวาจาใจ ดังพุทธภาษิต
ในกถินพราศกถา ข้าแต่ท้าวสักกะเป็นผู้เป็นใหญ่กว่าสรรพสัตว์
ถ้าพระองค์ประทานพรแก่ข้าพระบาทแล้วไซ้ ก็ขออย่าให้ใจ
หรือร่างกาย ของใคร ๆ ได้รับความเดือดร้อน เพราะ ข้าพระบาท
เป็นเหตุ

พระเจ้ามณฑลทศกรรณว่า ขอบพระ

ปัญหาที่ ๓

พระเจ้ามณฑลทศกรรณถามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน ผู้ปฏิบัติ
ข้อถ้อยคำ ๕ แห่งโพณ เป็นโณ

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ชรรณดาไฟ

๑. ย่อมเผาเผาไหม้ไม้ทั้งไม้ใหม่ไม้
๒. ไม่มีความกรุณาต่อสัตว์เชื้อไฟโดย
๓. ย่อมกำจัดความหนาวเย็นได้
๔. ย่อมไม่มีความยินดีในร้าย
๕. ย่อมกำจัดความมืดเย็นได้

ขอถวายพระพร ผู้ปฏิบัติข้อทรงคุณเต็มบักเรณเดียวกับ
โพณแต่ คือ

๑. ต้องพยายามเผากิเลสทั้งหลายด้วยไฟ คือปรัราญาณ
๒. ต้องไม่มีความสงสัยในกิเลสทั้งปวง
๓. ต้องก่อให้เกิดความเพียร ให้กำจัดกิเลสด้วยให้สิ้น
๔. ต้องไม่มีความยินดีในวิภวระวางอยู่ทุกขวิภว
๕. ต้องกำจัดความมืดคืออวิชชา ด้วยพุทธญาณที่ตรัส

สอนพระราหูว่า ราหู ท่านจงเจริญภาวนาอันสิ้นด้วยไฟ
 เพราะว่าเมื่อท่านเจริญอยู่เช่นนั้น อุกุศลทั้งหลายที่ไม่เกิด จะ
 ให้ไม่เกิดขึ้น ที่เกิดจนแล้ว ก็จะไม่ครอบงำจิต

พระเจ้านันททศรธิดา รอดละ

ปัญหาที่ ๕

พระเจ้านันททศรธิดาถามว่า คุณชนพระนาคเสน ผู้ปฏิบัติ
 ศีลของค ๕ แห่งถนอม เป็นไหน

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ขรมนวาม

๑. ย่อมหักถันคอกไม่ให้หอมหวนไปในป่า
๒. ย่อมหักให้คนไม่ถอนรากชนได้
๓. ย่อมหักไปในอากาศ
๔. ย่อมเรยกถันหอม
๕. ไม่ปรากฏว่ามทอญ

๕. เป็นรองไม่ผู้^๕จนและ^๕ไม่ผู้^๕บง

* รอดวายพระพร ผู้ปฏิบัติพึงกระทำคนเร้นเคียงกับภรรยา
นแ กอ

๓. ไม่ขึ้นค้ำใน^๕อารมณ์ที่น่าปรารถนา ไม่ยื่นร้ายใน
อารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนา คงที่ไม่หวั่นไหวใน^๕เพราะ^๕นินทา^๕ดรร-
เดี^๕ฏเป็น^๕คน

๒. ต้องแข็งแรงไม่^๕ระคนด้วย^๕หมุ่ คือ^๕พุทธภาษิตว่า เรา
ศากย^๕ เรียกว่า^๕ไม่^๕ระคนด้วย^๕หมุ่ ไม่มีความขาดยใน^๕ที่อยู่^๕มก
น้อย^๕ว่าเป็น^๕พราหมณ

๑. ต้องอย่าให้^๕กิเลส^๕งอก^๕ขึ้นใน^๕ใจ^๕ของ^๕คน ดังคำพระ-
สุต^๕ที่^๕ว่า เมื่อใด^๕จิต^๕ประ^๕กอบ^๕ด้วย^๕ราคะ เมื่อนั้น^๕เรา^๕ผู้^๕เคย^๕
พร^๕มาน^๕จิต^๕ให้^๕ออก^๕จาก^๕บ่วง^๕คือ^๕กิเลส เป็น^๕ที่^๕อยู่^๕ของ^๕ผู้^๕ออก^๕จาก^๕บ่วง

๔. ต้องเป็นผู้^๕ตั้ง^๕ใจ^๕ด้วย^๕เพราะ^๕ญาณ คือ^๕พุทธภาษิตว่า
เมื่อใด^๕โดย^๕มัน^๕ที่^๕คบ^๕รว^๕ธา เดี่ยว^๕ซึ่ง^๕ความ^๕ประ^๕มา^๕ก ด้วย^๕ความ^๕ไม่^๕ประ-
มา^๕ก เมื่อนั้น^๕มัน^๕ที่^๕คบ^๕รว^๕ธา^๕นั้น^๕ย่อม^๕ชน^๕สู่^๕ปรา^๕ดำ^๕ทคือ^๕ปัญญา ไม่^๕
ความ^๕โศก หยิ่ง^๕เห็น^๕ชน^๕ผู้^๕มีความ^๕โศก ปรา^๕ร^๕ฏ^๕หิ^๕ยัง^๕เห็น^๕คน^๕พาด
เหมือน^๕คน^๕นั้น^๕อยู่^๕บน^๕ภ^๕เรา^๕แต่^๕เห็น^๕คน^๕นั้น^๕อยู่^๕ที่^๕พื้น^๕ดิน^๕ฉ^๕นั้น

๕. ไม่ผู้^๕ใน^๕เมื่อ^๕ประ^๕ดับ^๕อ^๕ริ^๕ย^๕ฐ^๕าร^๕ม^๕ณ^๕ ไม่ผู้^๕บง^๕ใน^๕เมื่อ^๕
ประ^๕ดับ^๕อ^๕ริ^๕ย^๕ฐ^๕าร^๕ม^๕ณ^๕ ดังคำ^๕ที่^๕นาง^๕จุ^๕ด^๕ผู้^๕ก^๕ท^๕าย^๕ก^๕ย^๕ของ^๕ฉ^๕ม^๕ณ^๕ว่า

๕. ต้องมีสัตว์เรียบรอยหมกจกไม่สิ้นจุด มีญาณแก่กล้า
หาประมาณมิได้

๕. ไม่คิดไม่ร้องอยู่ใน ครอบงำในหมู่คณะใน อริยธรรม
ทั้งปวง คุณพุทธภาษิตที่ตรัสสอนพระราชาว่า อากาสไม่ได้
คงอยู่เฉพาะในที่ใด ๆ อันใด จึงเจริญภาวนาเต็มอกด้วย
อากาสณน เพราะเมื่อเจริญได้เช่นนั้น ผิดแต่ทั้งปวงย่อม
ครอบงำจิตไม่ได้

พระเจ้ามิตินทรีตรัสว่า เรณูกล่าว

ปัญหาที่ ๑

พระเจ้ามิตินทรีตรัสถามว่า คุณพระนาคเสน ผู้ปฏิบัติ
ทั้งของค ๕ แห่งพระจันทรน เป็นไฉน

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร พระจันทร

๑. ย่อมต้องแดงด่างในศอกบักขัณทุกที่ ๆ

๒. เป็นนักษัตรใหญ่อย่างหนึ่ง

๓. ย่อมฉายรัศมีในเวลาดวงจันทร์

๔. มีนามเป็นขง

๕. ชาวโลกย่อมปรารถนาให้ ต้องแดงฉาย รัศมี อยู่เนื่อง

จดถวายพระพร ผู้ปฏิบัติของทรงคุณเด่นบศเช่นเดียวกับ
องค์แห่งพระรัตนตรัย คือ

๑. ต้องเจริญยิ่ง ๆ ขึ้น ในกุศลธรรมทั้งหลาย
๒. ต้องมีฉันทะความพอใจเป็นใหญ่เป็นประธาน
๓. ต้องเป็นผู้ตั้งใจแน่ว
๔. ต้องเป็นผู้มีศีลเป็นธง
๕. เมื่อ ๕ ประการ เขา อาราธนา ก็เข้าไป ถ้ ๕ ประการ ตาม

ปรารภว่า ศาพทุรภษิตในดังบุคคลิกายว่า ภิกษุหนึ่งทอดย
งเข้าไปใต้กระเบื้องเหมือนพระจันทร์ ย่ำคะนองก่ายย่ำคะนอง
จิต เป็นคนใหม่ในกระเบื้องเป็นนิตย์

[illegible]

ปัญหาที่ ๘

พระเจ้านครศรีธรรมราช ถวายพระพรบาทแด่ ญ. ๑๖๖๓
 กองกอง ๑ แห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗

๑. ย่อมเผณาไฟเพื่อคแห่งใด
๒. ย่อมกาจคิดแต่ขงมค
๓. ย่อมต้องโลกทุก ๆ วัน
๔. มรตมณนระนยณ

๕. แฉกเผาหมุ่คน ให้เรารั้ว

๖. กัดวัว

๗. ต้องให้เห็นที่ดะฮาดหรือดะกปรก

ขอถวายพระพร ผู้ปฏิบัติของดะ ๗ แห่งพระอาทิตย์
นี้เป็นตัวอย่างแห่งความประพฤติ คือ

๑. ต้องเผากัดให้เหือกแห้งไม่ ให้เหืออยู่

๒. ต้องกำจัดความมืด คือราคะ โทสะ โมหะ มานะ

ทูล

๓. ต้องกระทำ โยนิได้มนธการนั้น ๆ

๔. ต้องมีอารมณ์เป็นระเบียบ

๕. ต้องยัง โลกให้เจริญด้วยกุศลธรรม

๖. เห็นหมู่นัชนัชน้อยในชายคอกเือง ก็ดังด่าดุดใจ
เพราะกอดกอดคอกเืองนั้น ๆ

๗. ต้องแต่งใจให้บริสุทธิ์ ๑๗ ประการ ให้เห็นแจ่ม
แจ้ง ดังคำที่พระองค์ตรัสว่า ภิภุญแต่ธรรมย่อม
ยังหมู่นัชนัชน้อยให้เห็นธรรมต่าง ๆ ตามทางเดินที่
พระอาทิตย์ส่อง ให้มองเห็นธรรม

พระเจ้านันทนทีตรัสว่า ถูกดะ

ปัญหาที่ ๕

พระเจ้ามณฑลนครราชสีมา สุก่อนพระนาคเด่น ผู้ปฏิบัติ
 กองธนาของ ศ. แห่งท้าวตึกกระหน เป็นโจน

พระนาคเด่นทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ท้าวตึกกระ

๑. ย่อมยอมเข้าไปด้วยความสะดวกด้วย

๒. เป็นจอมแห่งทองคำ ทรงยกย่องทวยเทพให้เกิด
 ความร่ำรวย

๓. ความเมื่อยนายยอมไม่แก่ท้าวตึกกระ

ขอถวายพระพร ผู้ปฏิบัติของทรงคุณอันมีเกียรติยศ
 กับท้าวตึกกระหนแต่ คือ

๑. ต้องยอมไปด้วยความสะดวก ซึ่งเกิดแก่ความดังกล่าวย
 ดังใจ

๒. ประสงค์ใจไม่ให้หตุ ให้ร่ำรวยในการเจริญยศ
 ธรรมอยู่เป็นนิตย์

๓. ต้องไม่เมื่อยนายในเรือนอันว่างเปล่า ถึงภานิก
 พระสุกกิเลศกล่าวไว้ว่า ข้าแต่พระมหากษัตริย์ ข้าพระองค์บวช
 ในศาสนาของพระองค์ มิได้รู้ตั้งกำหนดรักใคร่โดย

พระเจ้ามณฑลนครราชสีมา ขอตอบว่า

ปัญหาที่ ๑๐

พระเจ้ามณฑลนครราชสีมา รู้ก่อนพระนาคเด่น ผู้ปฏิบัติ
ต้องถือของ ๔ แห่งพระเจ้าจักรพรรดิคน เป็นइन

พระนาคเด่นทูลตอบว่า ขอถวายพระพร พระเจ้าจักร
พรรดิ

๑. ย่อมทรงตั้งเกราะห่มหาชนด้วยธงกหัด ๔

๒. หมุ่ใครย่อมไม่อาจซ่อนซ่อนอยู่ใน แดนแควน ของ พระ
องค์ได้

๓. ทรงพระราชวิจารณ์ความดีความชั่ว รักสูงไฟฟ้า
ขวแผ่นดินให้ดำเนินรอยตามพระบาท

๔. ทรงจัดการปกครองทั่วพระราชอาณาจักร มีอารัก
ษาทั้งภายในภายนอก

ขอถวายพระพร ผู้ปฏิบัติของเป็นเรือนแถม คือ

๑. ต้องยกเห็นยวนาใจของบริษัท ๔ รักชวนให้ราเริง

ในกุตธรรม

๒. ต้องไม่ให้ฉกทั้ง ๔ ซ่องซ่อนอยู่ในใจได้ ถึงพุทธ
ภาษิตว่า ผู้หนักในธรรมเกรงระงับฉก เป็นผู้มีศักดิ์เจริญ
อดุการมณ ย่อมกระทำที่สุดแห่งกองทุกข์ได้

๓. ตั้งพิจารณากายวาจาใจอยู่ทุกขณะ ๔ ถึงพุทธ
ภาษิตว่า พึงพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า วันคืนต้องไป เราเป็นอยู่

อย่างไร

๔. คชฌมัตถิมังคกิกเจตทงภายในภายนอก ดมด้วย
พุทธภาษิตว่า ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกเป็นผู้มตคิคุนาย
ประตุ อะเสยซึ่งอกุศล ยังกุศลให้เจริญอยู่
พระเจ้ามณฑกตรัสว่า สแล้ว

กฏขรรรคที่ ๔

ปัญหาที่ ๑

พระเจ้ามณฑกตรัสถามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน ผู้ปฏิบัติ
คองคองค ๑ แห่งปตวณน เป็นไฉน

พระนาคเสนทศตอบว่า รอดวยพระพร ปตวณนชมน
คินนาทำเป็นจอมชนแล้วร่อนควอยในจอมปตวณ เทียวหา
อาหารกินฉันใด ผู้ปฏิบัติก็คองเป็นฉนวน คองคองทำเครื่อง
ปัดบังถาวคือ คัดตั้งวร แดะปักใจให้พุ่งชาน เทียวรับ
อาหารบิณฑบาต คู่จาเถรภาษิตว่า ผู้ประกอบความเพียรทำ
ใจใหม่ตั้งวรเป็นเครื่องปัดบัง ช่อมพินจากภย

พระเจ้ามณฑกตรัสว่า ชอบแล้ว

ปัญหาที่ ๒

พระเจ้ามณฑกตรัสถามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน ผู้ปฏิบัติ

คองก้องกั ๒ แห่งแฉฉฉฉ เป็นโฉฉฉ

พระนาคเด่นทุดคอบฉฉา รอดฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉ

๑. เมื่อไปฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ
ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ

๒. ย่อมฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ

รอดฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ
ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ

๑. เมื่อไปฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉ
ฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ
ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ

๒. เห็นฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ๕ ฉฉฉฉ
ฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ
ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ
ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ

พระฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ รอดฉฉฉ

ปัญหาที่ ๓

พระฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉ
คองก้องกั ๓ แห่งฉฉฉฉฉฉ เป็นโฉฉฉ

พระนาคเด่นทุดคอบฉฉา รอดฉฉฉฉฉฉฉ ปกติฉฉฉฉฉ
ฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ

ประกอบความเพียรก็ควรเที่ยวไปข้างโน้นข้างนี้บ้าง เพื่อ
มุ่งก่อการกระทำโยนใถ่มนสิการอย่างเคยฉนั้นน ข้าคำที่พระ-
อุปเตนเถรวัจนันตบุตรกล่าวว่ ผู้เจริญวิปัสสนาทำความมุ่ง
หวังในธรรมไม่มีความท้อถอย มีใครทวารงับประณ มัดค
อยู่ทุกเมื่อ

พระเจ้านันททศรธิดา ขอบแล้ว

ปัญหาที่ ๔

พระเจ้านันททศรธิดาถามว่า ลูกอนพระนาคเสน ผู้ปฏิบัติ
ของถองค ๓ แห่งแมลงป่องนั้น เป็นไฉน

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร แมลงป่องมี
หางเป็นชามูร หูหางเที่ยวไปฉนั้นได้ ผู้ปฏิบัติต้องทรงคุณฉนั้นได้
ฉนั้นนเหมือนกัน คือต้องมญาณความรู้เป็นชามูร ยกญาณ
ความรู้ฉนั้นแตกฉนั้นให้หมดฉนั้นไป ฉนั้นนแห่งเถรภาษิตว่า
ผู้มีปรชาถพระธรรมคถาคือญาณเที่ยวไปอยู่ ข้อมพันจาก
อนศรายทงปองได้ ฉนั้นนยากที่ใครจะมฉนั้นได้

พระเจ้านันททศรธิดา ขอบแล้ว

ปัญหาที่ ๕

พระเจ้านันททศรธิดาถามว่า ลูกอนพระนาคเสน ผู้ปฏิบัติ
ของถองค ๓ แห่งหงพอนนั้น เป็นไฉน

พระนาคเด่นทูลตอบว่า ขอถวายพระพร พังทอนเกล็ดอก
 ภายด้วยยาแล้วเร้ากระดูกโค ผู้ปฏิบัติกิจของประพฤตินั้น
 ถัดจากคือ คือ อุบาสมาใจ ด้วยยา คือ เมตตา พรหมวิหาร แล้วเร้า
 โกล้อนความโกรธความอาฆาต ด้วยภาษิตที่พระดำริบุตรถนัด
 ไว้ใจความว่า บุคคลพึงเจริญเมตตาจิต กรุณาจิตในคนและ
 ผู้คน นเป็นคำตั้งชื่อของพระพุทธเจ้า
 พระเจ้านันททศกรรว่า ถูกแล้ว

ปัญหาที่ ๖

พระเจ้านันททศกรรถามว่า ลัก่อนพระนาคเด่น ผู้ปฏิบัติ
 กิจของค ๖ แห่งต้นขางคอกนั้น เป็นไฉน

พระนาคเด่นทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ขรรคาคำนว
 วจจอกแก่โคโภชนาหารแล้วไม่เกลียดชัง กินจนพอต้องการ
 และไม่เดือดร้อนหรือค้อย่างไรจนโค ผู้ปฏิบัติกิจของเป็นคณน
 เหมือนกัน คือเมื่อโคโภชนาหารแล้วกินโครงเกยๆ และ
 บริโภคพอดำรงชีวิตให้เป็นไป ด้วยภาษิตที่พระนาคทศกร
 เกรได้กล่าวไว้ว่า ข้าพเจ้าตจจากเงาฉันแล้วเข้าบ้านเพื่อ
 อาหารบิณฑบาต ขณะ เมื่อบริโภคอยู่ มีบุตรโรคเรื้อนนำคำชาว
 เขามาถวายเป็นลาภแก่ เณรขณะนั้นผมของเขาราคคกกลงไป
 เปื่อนำคำชาว แต่ข้าพเจ้าพิจารณาคำชาวนั้นแล้วกณโค ขณะ
 ฉนอยูกัด ฉนแฉกกัด ข้าพเจ้าไม่มีความเกลียดชังเลย

อนึ่งอาหารที่บริโภคอยู่นั้น จะดีหรือเลวอย่างไรก็ไม่ทำ
ความรู้จักให้ บริโภคตามสมควรได้ คำคำในเกร็ดกล่าว
เรานั้นคือของน้อย ไม่ปรารถนาจะอื่น เมื่อเราไม่ละโมภ
ในรต ใจของเราก็ย่อมยินดีในฉนั้น เมื่อทำได้เช่น ฉนั้น
คุณของเราก็ย่อมเต็มรอบ

พระเจ้ามณฑลทศรฐ์ว่า เธอเถลเถลว่า

ปัญหาที่ ๗

พระเจ้ามณฑลทศรฐ์ถามว่า คุณพระนาคเสน ผู้ปฏิบัติ
คองถ้อยคำ ๓ แห่งเพณนั้น เป็นไฉน

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร นัตถะเพณ

๑. เวลากลางวันย่อมเที่ยวไปในป่า แต่ถึงเวลากลาง
คืนย่อมเที่ยวไปในกลางแจ้ง

๒. เมื่อหอกหรือธนูศรตกลงย่อมมองหาม

๓. เห็นคนเราก็จ้องหน้าไปทาง โคทางหนึ่ง

ขอถวายพระพร ผู้ปฏิบัติคองทรงคุณฉนั้นบัณฑิตเช่นเดียวกับ
กนกบนเพณแต่ คือ

๑. เวลากลางวันพึงพักอยู่ในป่า ถึงเวลากลางคืนจึงอยู่ใน
ในทแจ้ง คำพุทธภาษิตว่า คุณอนธการูปะ ฤคชนาว เวลา
กลางคืนนาคางคกมาก แม่เรณุนั้นคองกลางคืนเราก็จ้องในท
แจ้ง กลางวันอยู่ในป่า ถึงเดือนท้ายฤดูร้อน กลางวันเราก็จ้อง

ในทันใด กอทางยืนอยู่ในป่า

๒. เมื่อเกิดเงาเข้ามาใกล้ก็ไม่ยอมหนีจนจิตเข้าไปหา

๓. เห็นหมุ่หมกหมนหมนอยู่ก็เดินไปเฉยทางชน ค้าง

ภาษิตที่พระดำริบุตรกล่าวไว้ใจความว่า รอเราอย่าได้พบกัน

ที่มีความปรารถนาตามก เกยจกร้าน ประพฤติไม่สมควรเลย

พระเจ้ามณฑลนครดำ รอดแล้ว

ปัญหาที่ ๘

พระเจ้ามณฑลนครดำถามว่า ลูกก่อนพระนาคเสน ผู้ปฏิบัติ
ของพ่อของแม่ ๔ แห่งไหน เป็นไหน

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ขรรคมาโค

๑. ย่อมไม่ทั้งทอญของชน

๒. เป็นสัตว์สำหรับบรรพทุกภาวะ

๓. อุดมก่อนแล้วจึงคมนา

๔. ย่อมเดินตามทางที่เราชวนไป

ขอถวายพระพร ผู้ปฏิบัติต้องทำตนให้ทรงคุณอันมี
เช่นเดียวกับโคนั่นแล คือ

๑. ไม่ละโอกาสของตน พยายามพิจารณาร่างกายตาม
ลักษณะแห่งพระไตรลักษณ์

๒. ต้องมีพรหมจรรย์ย้อนถือไว้ และประพฤติพรหม
จรรย์ไปจนตลอดชีวิต ง่ายก็ตามยากก็ตาม

๓. ต้องดูคณคณพอใจตามความเต็มใจ รับประทาน
 ด้านอาหารของพระภิกษุสงฆ์

๔. ต้องฟังโอวาทานคำสอนของท่านผู้ทรงหลาย แล้ว
 และประพฤติตาม ดังข้อความที่พระธรรมเจ้ามาดคำรับศร
 กถาว่า โอวาทา มุพราต่อนเรา แม้จะมีอายุเพียง ๘ ปี เราเคยศร
 ไว้เหนือเกล้าเพื่อคงไว้ในตำแหน่งอาจารย์
 พระเจ้ามณฑลทศรเจ้า รอบแล้ว

ปัญหาที่ ๕

พระเจ้ามณฑลทศรเจ้า ดูก่อนพระนาคเสน ผู้ปฏิบัติ
 ของถ้องค์ ๒ แห่งสุกฤษณ์ เป็นไฉน

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ธรรมศาสดา

๓. เมื่อถึงฤดูร้อน ย่อมเข้าไปหานา

๒. เขาได้เงินคณ แล้ว ย่อม รุกคณด้วยจุก ทำเป็น ปรัค
 ดำหรับนอน

ขอถวายพระพร ผู้ปฏิบัติของถ้องค์ ๒ แห่งสุกฤษณ์เป็น
 ตัวอย่าง คือ

๓. เมื่อจกฐนด้วย ไท้อะ ก็ของเข้าไทดเมตตารากนา
 ริงเป็นของเยือกเย็น

๔. เจริญ ภาย ศกาดดี หาม อารมณ มีให้ ศรอมว่า จิตได้
 คณนภษิตทพระมณฑลทศรเจ้าเรรกล่าวไว้ว่า ผู้เจริญ

วิบัติอันเห็นความเป็นเองในกายแดงพิจารณา เป็นผู้เคยงไม่
เพื่อนดองนอนในระหว่างขารมณ

พระเจ้ามณฑกตรัสว่า รอบแดง

ปัญหาที่ ๑๐

พระเจ้ามณฑกตรัสถามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน ผู้ปฏิบัติ
คองถของค ๕ แห่งชางน เป็นไฉน

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร นัชัยราช

๑. เนื้อเที่ยวไปในป่าย้อมทำตายแผ่นดิน
๒. ไม่เชือกกาย แดคุดของทรงไปข้างหน้าอย่างเดียว
๓. ไม่นอนอยู่ประจำที่ ไปหาอาหารในที่ใดก็พักผ่อน
อยู่ในทณ

๔. จรดนากันถลงในระบือนกวางใหญ่ มีน้ำได้
คาตาสไปคยเจ้าและคอกบัว เณยู่คามประดำร้างทต

๕. ยกเทวชนถมถค จคเทวดกถมถค

ขอถวายพระพร ผู้ปฏิบัติคองถกับคุดยคุณถมถคเช่น
เคยวกับชางนแดง คอ

๑. คองพิจารณาร่างกาย ทำตายก็เจดทั้งหอยเจย
๒. คองไม่เหตยวหองไม่เจดกทค ไม่เหตงชนไปข้าง
บนไม่กมถชางนถ มอญคุดรงไปชวณถค
๓. ไม่มทอยประจำเอนนคย ไม่มถาดย เทยวไปพบ

ที่ใดเป็นที่รอบใจและสมควร ก็เร้าอยู่อาศัยในที่นั้น ไม่ทำ
ความชั่วร้ายในที่พลก

๔. เจริญตั้งคัมภีร์ฐานอันมีสภาพทั้งสระ โบกขรรณิ์ เค็ม
เปี่ยมไปด้วยน้ำค้ำธรรมอันประเสริฐเยือกเย็นใสตนิท คากาษ
ไปด้วยเจ้าและคอกบวักค้อมุคิ ชดุดชดุดชดุดด้วยตั้งคัมภีร์ฐาน

๕. มีดัดคัมภีร์ประณมอยู่ทุกอิริยาบถ คุงพุทธพจน์ใน
ด้นขุคณิกายว่า การ ดำรงกายวาใจเป็นของดี ดำรงได้
ท่วไปก็เ็นของดี ผู้มีความละเอียดดำรงใจได้ท่วไป เรายือก
ว่าเป็นผู้ครองศวกได้

พระเจ้านมิตนหัตถ์ว่า รอบแฉ้ว

จบวรรคที่ ๔

สืหวรรคที่ ๕

ปัญหาที่ ๑

พระเจ้านมิตนหัตถ์ถามว่า ดูก่อนพระนาคเสน ผู้ปฏิบัติ
คองถองค ๑ แห่งราชดำหนน เป็นไฉน

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ธรรมคาของ
ราชดำ

๑. เป็นดัดควัหมคจกคระชาคไม่มีวัหมของ

๒. เทยวไปด้วยเท้า ๔ มีเของกรายชยงกถำหาญ

๓. มีรูปทรงโฮย่ำ ดรัยคอดะด้วย

๔. ไม่ชอบอันใด ๆ แม่พระจะคงเดี่ยว
๕. หาอาหารไปโดยลำดับ พบปะอาหารในที่ใดก็กิน
เดี่ยวในถนน ไม่เลือกกว่าหรือไม้ กินใดถนน
๖. ไม่มีการสะสมอาหาร
๗. หาอาหารไม่คิดไม่คำนวน คิดไม่ทะยาน และไม่
กินจนเกินต้องการ

ขอถวายพระพร ผู้ปฏิบัติกิจควรกระทำตนให้ขอบด้วยคุณ
สมบัติอันเทียบได้กับองค์ ๗ แห่งราชดำเนิน คือ

๑. ต้องมีจิตบริสุทธิ์ไม่หม่นหมองด้วยอารมณ์
๒. มีอภิสมา ๔ เป็นเครื่องผูกไป
๓. มีรูปทรงก่อสร้างบริสุทธิ์ไม่ทางพร้อย
๔. ไม่ชอบหม้อมือใคร ๆ เหตุแม้จะตั้งเดี่ยวจ้าว มีนา
บาท เงินวณะ ก็ตามเกด
๕. มีกษามิได้ขาด มีได้เลือกตระกูลและโภชนะ
แสวงหาได้ในที่ใด กับบริโภคในที่นั้น ไม่เลือกกว่าอาหารดีไม้
บริโภคพอประทังร่างกายให้มีชีวิตต่อไป

๖. ไม่ทำการสะสมปัจจัยไว้บริโภค
๗. ไม่ได้โภชนะที่ไม่ระงับจิตใจ ได้มากไม่ยินดี พิจารณาเห็นโทษแห่งโภชนะก่อนแล้วจึงบริโภค ดังบาลีใน
อังคุตตรนิกายว่า ลูกอนภิกขุทั้งหลาย ถัดมาเป็นผู้ฉันโดยด้วย

บ้างตามน้ำตามใต้ ทั้งถ่วงถ่วงเจริญความดีโดยความ
ตามใต้ ไม่แสวงหาในทางไม่วาง ไม่ได้ก็ไม่ละทิ้ง ได้ก็ไม่
ยินดี ไม่นิ่งเฉย เห็นโทษในการบริโภคบ้าง
พระเจ้ามณฑลครตั้งว่า ชอบแล้ว

ปัญหาที่ ๒

พระเจ้ามณฑลครตั้งถามว่า คู่ก่อนพระนาคเด่น ผู้ปฏิบัติ
ต้องถือของค ๓ แห่งนจากพรากน เป็นไฉน

พระนาคเด่นทูลตอบว่า ขอถวายพระพร นัยนจาก
พราก

๑. บัณฑิตไม่ทวงนางนทเป็นภรรยาจนตลอดชีวิต
๒. มีผ้าห่มและจอกแทนเป็นภรรยา หามแม่งเช่นน
กำลังกไม่ถือโรย ผิดพรหมกไม่ชู้ชู้เพราะอาหารเช่นน
๓. ไม่เบียดเบียนสัตว์อื่น

ขอถวายพระพร ผู้ปฏิบัติต้องถือของค ๓ แห่งนจาก
พรากนเป็นคค คือ

๑. ต้อง ไม่ ละ ทิ้ง การ กระทำในใจโดย อุนาย ที่ ชอบ จน
ตลอดชีวิต
๒. ต้องทำความเต็มใจในอาภท ได้นา เมื่อทำได้เช่น
แล้ว กระไม่เลื่อนจากคค ดมาธิ ปัญญา
๓. มีอาชญาวางเฉยแล้ว มีความเอ็นดู อุนุเคราะห์

ด้วยประโยชน์เกื้อกูลในสังคมทั่วไป คำนึงแห่งภาษิตว่า ผู้ไม่
เมียดเมียนต์ด้วยยอมไหม้แ้วกับใคร ๆ
พระเจ้านมทนทศรดำ เรืองงามรอบแ้ว

ปัญหาที่ ๓

พระเจ้านมทนทศรดำถามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน ผู้ปฏิบัติ
ของภักของค ๒ แห่งนางนกกเจือกน เป็นไฉน

พระนาคเสนทูลตอบว่า รอดวายพระพร นิตย์นางนก
เจือก

๑. ยอมทิ้งคู่ของศว ให้คู่อยู่รักษากันแต่ในโพรง แ้ว
คามเหยยอนหงใจนาหงดงในโพรง บัดปากโพรงด้วยของตามก
เจียงคู่ไว้ในโพรง

๒. ถอดวงแหยงหาเนื้อในป่า เรวตาเย็นกับนกกดับมาผู้
เพชรรักษาศว

รอดวายพระพร ผู้ปฏิบัติของภักของค ๒ แห่งนางนก
เจือกนเป็นศวอย่างแห่งศวามประพฤติ คือ

๑. เมื่อกเจือกเกิดชนในใจกหองคณางนก ได้ใจ
ไวแ้วในการดำรอมคังโพรง ด้วยสัตว์คังมน แ้วเจริญกาย
กคากค

๒. เฒพรหมทศรเฒ อยู่เ็นเณรณษณังคเจียมนแ้ว
ผู้เดียว เมื่อหมคศวามยณคในทณนแ้ว กถดบมาหาทพุ รักษา

หมู่ให้ลงนาม ศุภเทวคาภาษศททาวธัพพกพรหมกรามทอง
พระพุทธเจ้าว่า ผู้ปรารถนาจะพ้นดัง โยชนพึงอยู่ในทณดังค
ประพฤติธรรมทพพจากดัง โยชน ถ้าหากยณคในทณ พงมดค
รักษาคณชยในทณ

พระเจามอนทศรดีว่า เรอดดาคว่า

ปัญหาที่ ๕

พระเจามอนทศรดีถามว่า คู่กอนพระนาคเสน ผู้ปฏิบัติ
คองคองค แห่งนกกกระจอกน เป็นไฉน

พระนาคเสนทศคอบว่า ขอบถวายพระพร ชนนกกระจอก
ยชมอยชาคยเรณมูชน แลจะโคกชเอดังโคตังทณในเรณน
กทามโค มีใจเที่ยงตรงแน่วแน นาคไปคองยชญา ชาคย
ชยณโค ผู้ปฏิบัติคคองกระทำน คชเมอเขาไปค้ตระกูล
โค ไม่พงคชเอนมค ในนคคคในคังของ พงเป็นมูชนยชค
รณคคองค คังคณคณคญาให้ปรากฏม้นไว้ ในใจ คังนย
พุทธภาคคว่า ภิกษุเขาไปค้ตระกูลในเพวระปานะหรือโกชนะ
พงชบฉนทอปรมาณ แลคยพงทำใจให้ทงโหดในรูป

พระเจามอนทศรดีว่า ขอบแตว

ปัญหาที่ ๕

พระเจามอนทศรดีถามว่า คู่กอนพระนาคเสน ผู้ปฏิบัติ

เป็นฉนวน คอแมงแต่คงธรรมแก่ชนเหล่าอื่น คงแต่คงวินาศ
โดยความเป็นทุกข์ แต่คงพระนิพพานโดยความเป็นสุข ภูเขา
เถรภาษิตซึ่งมีใจความว่า พึงแต่คงความนาคถัวในนรก แต่คง
ความสุขในพระนิพพาน

พระเจ้านันทเศรษฐีว่า เรอว่านรอบแล้ว

ปัญหาที่ ๘

พระเจ้านันทเศรษฐีถามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน ผู้ปฏิบัติ
ต้องถือองค์ ๒ แห่งทางความ เป็นไฉน

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอดถวายพระพร นิตย์คำกล่าว

๑. เมื่อเข้าไปในเรือนมีรอบ ๆ แล้วก็ออก ไม่ดื่มคร
อยู่ในเรือน

๒. เมื่อมีนอยู่ในเรือนของผู้ใด ก็ไม่ทำความเสียหายให้
ขอดถวายพระพร ผู้ปฏิบัติต้องคบด้วยของกุศลเช่นเดียวกับ
กับคำกล่าวแต่ คือ

๑. เมื่อเข้าไปมีนทบาทในบ้าน เทียวไปตามลำดับ
ครอกได้มีนทบาทแล้วก็กลับ ไม่ก่จวนอยู่ในเรือนนั้น

๒. เมื่อเข้าไปสู่ตระกูล ก็ไม่ทำความเดือดร้อนให้แก่
เขา ภูเขาเถรภาษิตในถีกถนสูตร ที่ซึ่งกล่าวว่า บุคคลย่อม
ปรารถนาข้ออื่นอื่น ว่าใดนหนอนหารนจะไม่พึงเตือนจาก
ศรัทธา คัด ผู้ละ จาคะ มัญญา กุศลธรรม อัมปวิธธรรม

และทรงพยอมบศเป็นตน ชนงยอมปรารภนาให้เจามังคังธมบุรณ
ด้วยธมบศน ๗

พระเจามณฑกตรธว่า ขอบแต่

ปัญหาที่ ๘

พระเจามณฑกตรธถามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน ผู้ปฏิบัติ
คองคธองค ๓ แห่งปตงน เป็นไฉน

พระนาคเสนทูลตอบว่า ปตงเมื่อเกาะทศตรงไหน ที่เกาะ
แนนคุดเจดคณอยุทศตรงน ฉนโต ขอลววยพระพร ผู้ปฏิบัติ
เมธจทหนวงในชารณโต ทพยคชารณนไนโหนน โดย
การยคธธัน ทศ โศกาด บรเเท ดิงคและนิมิต จะไดคณ
เจดคคองมุต ฉนน ทงจจะประพนชทพรธนรทชเรกธว
ไวอนมโศกฉนว่า บุคคณจคบรฐทคองอยุเจพรในชารณน
พงคณรฐคองมุตคณไมเจศกเจศควยค

พระเจามณฑกตรธว่า ขอบแต่

ปัญหาที่ ๙

พระเจามณฑกตรธถามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน ผู้ปฏิบัติ
คองคธองค ๓ แห่งฐน เป็นไฉน

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอลววยพระพร ชรรณค

๒. ย่อมไปควยอก

๒. เมื่อเที่ยวไปพบประคณัญญาเช่า ก่หัดกเจียงเต๋ย

๓. กัดมุษย์เช่าแล้วขอมเคอครอนเต๋ยใจ

ขอถวายพระพร ผู้ปฏิบัติของถ้องค์แห่งเป็นคัค คือ

๑. ต้องเที่ยวไปคอยบัญชา เว้นดังที่ปราศจากถกษณะ
เจริญแต่ดังถกษณะถ้าม คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

๒. ต้องเว้นจากทุกจริตเที่ยวไป

๓. ครักไปในวัดกอนันต์แล้ว ก่เกิดควมไม่โยค เคอคร
รอนเต๋ยใจ รับแก้ไขให้กตมมาครกคในก่ศอวกค ไม่
ประมาท เพราะวันกนทอวงไปแล้วไม่อาจทำให้กตมคณมาได
อีก คังคาถาในภักดาตักขาคค วักคณนาค ซึ่งกนทรทงถ้อง
กล่าวใจว่า ข้าคนายพราน เราเรดถกถกนถะถกน ไม่ได้อย
พรากจากถนถกคณเคยว เมื่อทวนนถกถกนทงถะถกน ถยอมน
เคว้าได้กเพราะคณน จกไม่กตมคณมาอีก

พระเจามถนทครถว่า เรอถถาคว

ปัญหาที่ ๑๐

พระเจามถนทครถถามว่า ถุกอนพระนาคถ่น ผู้ปฏิบัติ
ของถ้องค์ ๓ แห่งเหลอถมถน เป็นถน

พระนาคถ่นทอตอบว่า ขอถวายพระพร ถนงเหลอถม
เป็นถถถถถถถถถถถถ ถ้องพรอถถถถถถถถ ถ้อถถถถถถถถ
ประทงชวคไปถถถถถถถถ ผู้ปฏิบัติถถถถถถถถถถถถ คือ

ต้องเพียรชวนถวายเทยวบนามาค ข้าศึกก่อนราชของผู้นั้น
 หวังก่อนราชของเราให้ งดเว้นจากการหุงต้มเอง ทำอาหารให้
 เค็มทองโตยาก แม้ได้อาหารมาก ก็กินแต่พอประมาณ ถึง
 กราวได้อาหารน้อยก็ขยำนาน - ดังภาษิตกษัตริย์รูปุครกล่าว
 ไว้ใจความว่า ภาชนะอาหารดีดกดี แห้งกดี ขยำนให้
 อิ่มนุก พงไฟทองพร่องไว้ กินแต่พอประมาณ มีดดี เว้นคำ
 ราชไว้ ๔-๕ คำ เล็กน้อยแต่พองคมนา

พระเจ้านมณฑกตรัสว่า ชอบแล้ว

จบวรรคที่ ๕

มัทกกฎวรรคที่ ๖

ปัญหาที่ ๑

พระเจ้านมณฑกตรัสถามว่า ข้าก่อนพระนาคเสน ผู้ปฏิบัติ
 ต้องถือองค์ ๓ แห่งแมตถมนน เป็นไฉน

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร อันแมตถมนน
 ๓ กุบายเป็นชายเป็นเพศานไวรมทาง เมื่อเห็นหนอนนั้นแมตถมนน
 นาคโคโยเรา ก็จะไปจับเอาดังควน ๆ มากินเสียฉันใด ผู้ปฏิบัติ
 ก็ต้องเป็นฉันนั้น ก็คือจะทำโยกถ่วงคือตั้งคัมภีร์ฐานให้เป็นเพศาน
 ททวารทั้ง ๖ นาคาเป็นตน เมื่อเห็นแมตถมนนก็เอ็งนาคโคโย ก็พง
 ขาเดียวทโยนนั้น ดังวณพระประพนชทพระอนุรุทธเถรกล่าวไว้ใจ

ความว่า ดิถีบ้านเป็นศุภสถานในทวารทั้ง ๖ เมื่อเกิด
เข้ามาในสถาน คือดิถีบ้านแล้ว ผู้มีปัญญาทั้งฝ่าย
๕ นน ๆ เดียว

พระเจ้านันทเศรษฐีว่า รอบแล้ว

ปัญหาที่ ๒

พระเจ้านันทเศรษฐีถามว่า ลูกก่อนพระนาคเสน ผู้ปฏิบัติ
ของถ้องค์ ๕ แห่งทวารกนิณมน เป็นไฉน

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร อินทวาทเมื่อ
๕ ๕ ศพนกขยาภกนิณมน ร้องให้รอนนมารตภกนิณโต ผู้ปฏิบัติ
ก็ตองมุ่งแต่ประโยชน์ของคน ขวนขวายแต่อุเทศปริพาชก
ดังค้ แดงการอยู่รวมด้วยภิกษุสามเณร ดังพุทธภาษิตว่า ค
ก่อนชานนท์ เรอจพยายามในประโยชน์ของคน จงเป็นผู้ไม่
ประมาท มีความเพียร มาคตงมนอยู่ทุกอริยาบทเกิด

พระเจ้านันทเศรษฐีว่า รอบแล้ว

ปัญหาที่ ๓

พระเจ้านันทเศรษฐีถามว่า ลูกก่อนพระนาคเสน ผู้ปฏิบัติ
ของถ้องค์ ๕ แห่งเคาเหตถ้องมน เป็นไฉน

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร อินทวาทเมื่อ
๕ ๕ ย่อมเที่ยวไปบนบกเพราะภิกษุสามเณร แต่กห้ามอายุ่น้อยเพราะเหตุ

โกธนาไม่ผิดใด ผู้ปฏิบัติต้องประกอบด้วยคุณเด่นบดเช่นเคา
 เหลืองเหมือนกันฉนวนนี้ คือเห็นภัย ในความประมาทเป็นนิตย์
 เห็นคุณ ในความไม่ประมาทเป็นปรกติ จังจะไม่เสื่อมจาก
 ความดี มีแต่เจริญยิ่งขึ้นโดยลำดับ ชื่อว่าได้ส่งคนให้ดำเนิน
 ไปสู่ที่ไถ่พระนิพพาน คือพุทธภาษิตซึ่งมีใจความว่า ภิกษุ
 ยินดีในความไม่ประมาทหรือเห็นภัยในความประมาท จังเป็น
 ผู้ไม่เสื่อมปฏิบัติ ไถ่พระนิพพาน โดยแท้
 พระเจ้ามณฑกตรัสว่า ชอบแล้ว

ปัญหาที่ ๕

พระเจ้ามณฑกตรัสถามว่า คุณก่อนพระนาคเสน ผู้ปฏิบัติ
 ต้องถือองค์ ๕ แห่งบ้างชื่อนั้น เป็นไฉน

พระนาคเสนทูลตอบว่า ธรรมคณาจารย์

๑. ย่อมบดบังเหล่าชนที่ตกปรกได้ไต่
๒. เป็นที่เปล่งจากชนหมู่มาก
๓. เป็นที่เลื่อมดังดี
๔. เป็นที่บริสุทธิ
๕. เป็นที่ท่อนพระอริยชนต้องเลิฟ

ขอถวายพระพร ผู้ปฏิบัติต้องทำคนให้ทรงองค์คุณเช่น
 เดียวกับบารมีคุณแต่ คือ

๑. ต้องปฏิบัติไม่เบียดเบียนความผิดพลาดของผู้อื่น

๒. เป็นผู้วางแปลจากซ้ายคือราศี โทษะ โมหะ มานะ
 ๓. เกิดเกิดทั้งปวง
 ๔. เป็นผู้ ตั้งมาจากอกุศลธรรมทั้งปวง
 ๕. เป็นผู้ หิมตกจากความมืดมนของทั้งหลาย
 ๖. เป็นผู้ ต้องได้ด้วยพระอริยชน ดังพุทธบริษัทในสัง
 ขยุคสมัย ซึ่งมีความว่า ผู้มีปัญญาพึงได้ด้วยบัณฑิต
 พระเจ้านันทนครีว่า ชอบแล้ว

ปัญหาที่ ๕

- พระเจ้านันทนครีถามว่า ลูกน้องพระนาคเสน ผู้ปฏิบัติ
 คองถองค ๒ แห่งคนไหน เป็นไหน
 พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ชนมชาตินี้
 ๑. ย่อมมีคองถองค
 ๒. มีมธุราให้ห่มชนชาติ
 ๓. ไม่เลื่อมใส ชาติ เขาไปพักไว้ได้ทุกคน
 แม้ผู้ปฏิบัติคองถองคเป็นชน คือ
 ๑. ต้องเป็นผู้ ทรงคองไม่กล้ากลัวคน และไม่มีคองถอง
 คองถองค
 ๒. คอง คองรับด้วย ชามิ์ ปฏิบัติการ และ ชนมปฏิบัติ
 การแก่ผู้ เข้าไปหา
 ๓. เจริญเมตตาภาวนา ในคองทั่วไป ทำคนให้ปราศ

จากองค์นี้ ตั้งคำที่พระดำริบุตรเถรกล่าวสรรเสริญพระพุทธเจ้า
ว่า พระมหานาคเจ้าพระพญายักษ์เฒ่าในท่งปอง ก็ในพระ
เทวทัต ในองค์อุณโณโร ในชนป่าดงคะดาร์ และในพระ-
ราหู

พระเจ้านันทนครด้าว นาคเฒ่าได้แก่

ปัญหาที่ ๖

พระเจ้านันทนครด้าวว่า ลูกของพระนาคเฒ่า ผู้ปฏิบัติ
ต้องถึงองค์ ๕ แห่งนั้นน เป็นไฉน

พระนาคเฒ่าทูลตอบว่า รอดวายพระพร ธรรมคาถา

๑. ย่อมชำระจิตใจให้สะอาดได้

๒. ย่อมดับความร้อนที่หม่นมืดได้

๓. ย่อมทำพหุพร โหงอกงาม

๔. ย่อมรักษาพยาบาลแก่คนไข้ เจริญเขา พุ่มไม้ ผลัก
งอกแผ้วให้เจริญงามขึ้นได้

๕. ย่อมขมกมน้ำ หอมอง ดั่งบัว ห้วยธารบ่อของให้
เต็มด้วยธารน้ำ

รอดวายพระพร ผู้ปฏิบัติต้องตอบด้วยองค์ ๕ เชนเดียวกับ
กบนั้น คือ

๑. ต้องชำระล้างจิตใจให้หมดจดไป

๒. ต้องดับความร้อนของ โลกด้วยเมตตาภาวนา

๓. ต้องเพาะศรัทธาแก้หมันให้ของงามขึ้น
๔. รักษาฉันทธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้น
๕. ยังฝนคือปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธให้ตก ยิ่งใจของผู้
ใคร่คือปฏิเวธให้เต็มเปี่ยม ดังคำที่พระธรรมเจ้าบาศจารย์
กล่าวว่า ฉันทะพระมหาณเจ้าทรงเห็นธรรมผู้ควรครีดี ถึงทาง
จะไกลคงเด่นโยชน์ ก็เดินไปถึงโดยครุเดียวแล้วครีดีสอนให้
รู้ตาม

พระเจ้านันทนครดว่า ชอบแล้ว

ปัญหาที่ ๗

พระเจ้านันทนครดถามว่า คู่ก่อนพระนาคเด่น ผู้ปฏิบัติ
ต้องถือของ ๓ แห่งแกวมนน เป็นไหน

พระนาคเด่นทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ขรรคาก้าว
มน

๑. เป็นของหมคจกเกิดขงเกด
๒. ไม่นะอะไรเข้าไปเจอบน
๓. ขนคแกวมนนถอยด้นแกวมน

ขอถวายพระพร ผู้ปฏิบัติพึงทรงคุณฉันทะนคเรณแกวมน
นแต่ คือ

๓. ต้องเป็นมนุษย์หมคจกด้นเดียว

๒. คงไม่ประจบด้วยคนชั่ว

๓. คงอยู่รวมด้วยผู้ปฏิบัติเช่นเดียวกัน ถึงจะประ-
พาสทุกข์ทรมาน ทานผู้ใดคงไม่พ้ออยู่รวมด้วยผู้ประทุร-
แดนพรมบุญบารมีจากทางทิศแห่งองค์พุทธ

พระเจ้ามณฑลครุฑว่า ควรแล้ว

ปัญหา ๘

พระเจ้ามณฑลครุฑถามว่า ลูกน้องพระภาคเจ้า ผู้ปฏิบัติ
คงถือองค์ ๔ แห่งพรานเขื่อน เป็นไหน

พระภาคเจ้าทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ธรรมคา
พรานเขื่อน

๑. นอนหลับน้อย

๒. มุกใจอยู่แต่เหนืออย่างเดียว

๓. ระวังท่าพระประจบยกาน

๔. เห็นนอกหมายใจได้ว่าได้เนื้อ

ขอถวายพระพร ผู้ปฏิบัติควรต้องเป็นเช่นนี้ คือ

๑. คงหลับน้อย

๒. มุกใจอยู่แต่อารมณ์หนึ่ง

๓. คงระวังเวลาควรหัดเกรงหรือไม่ใช่เวลาเช่นนั้น

๔. คงเพ่งในเอกกตการณ ยังความยินดี ให้เกิด

เฉพาะในอารมณ์ว่า เราจับบรรลุคุณพิเศษอันยิ่งยง ถึง

ภานีศที่พระโมฆราชกล่าวหา ก็ยกโต้แย้งจนแล้วจนรอดจึงไป
ในอาศรมนี้ ยิ่งความยินดีให้คิดว่า เราจักบรรลุมรรคอันยิ่งยง
พระเจ้านันทนครจึงว่า นาฬ

ปัญหาที่ ๕

พระเจ้านันทนครจึงถามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน ผู้ปฏิบัติ
คองถองค ๒ แห่งพรานเบ็ดคน เป็นไหน

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร วิสัยพรานเบ็ด

๑. ย่อมจัดปลารวมมาได้ด้วยเบ็ด

๒. ขำปลาดังเล็ก ๆ แต่ได้มากมาย

ขอถวายพระพร ผู้ปฏิบัติคองถองคของกคุณเรน

แต่ ก็

๑. ยกขึ้นซึ่งด้ามจับผอมอันยังใหญ่ด้วยญาณ

๒. ละอามิสในโลกเล็กน้อยแล้วย่อมบรรลุมรรคเป็นอันมาก

ภานีศที่พระราหุสเถรเจ้ากล่าวไว้ว่า ละโลกามิสแล้วพึงได้

วิโมกข์ ๒ ผด ๔ อภิญญา ๖

พระเจ้านันทนครจึงว่า ชอบแล้ว

ปัญหาที่ ๑๐

พระเจ้านันทนครจึงถามว่า คู่ก่อนพระนาคเสน ผู้ปฏิบัติ

คองคองค ๒ แห่งรางโมนน เป็นโณ

พระนาคเดินทอดคอบว่า ขอลถวายพระพร ขรรคธาร่างไม้

๑. ย่อมถากไม้ไปตามเดินบรรทัด

๒. ย่อมถากกระพไม้ออกคงไว้แต่แก่น ฉนโค

ผู้ปฏิบัติพึงประกอบด้วยของ ๒ เช่นเคยกณน กอ

๓. พึงนอชู่ทแนคณคอกคุด คอชวณคอบัญญาด้วยมือ
กอสรรทราดากกเถดงหลายเดย

๒. พึงถากความเห็นผิดออกเดย ถอไว้แต่ธารธรรม
อย่างเคยว คังพุทธภาษิตในธรรมจริยสุตตรสุคคณนาค ขุททก
นิกายว่า ทานทงหลายางมคปามิราณาพิฐิกวาทิกเถดงหลาย
เดย แคนางงตอคคเถดงใหญ่ชอยให้ถนเรง เลอชคคณนไช
ถมนะมคความดำคณนว่าถมนะชอยเดย เป็นมูบรตุทรมตคคณน
ดำเรจการชอยรวมควยมูบรตุทททงหลาย
พระเจ้ามอนทครดว่า ควรแฉว

จบวรรค ๖

กวมวรรคที่ ๗

ปัญหาที่ ๑

พระเจ้ามณฑลนครราชสีมา คุก่อนพระนาคเสน ผู้ปฏิบัติ
ครองถ้องก ๑ แห่งหมอนน เป็นโฉน

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ชนหมอนน
เมื่อเดิมเป็นมคธยนา ย่อมไม่คงจนใด ผู้ปฏิบัติคงเป็นฉน
นหมอนน ก็เมื่อใดคุณพิเศษแจวกไม่อดอ้าง ไม่เยอ
หยง ไม่ปากกฉ่า ไม่อดค้ว คุาพุทธภาษิตว่า ของใดพร้อง
ของนกก ของใดเต็มของนเงย คนพาดเปรียบด้วยหมอ
เปฉ่า บัณฑิตเปรียบด้วยหมอนาเดิมเป็น

พระเจ้ามณฑลนครราชสีมา ครอบแฉว

ปัญหาที่ ๒

พระเจ้ามณฑลนครราชสีมา คุก่อนพระนาคเสน ผู้ปฏิบัติ
ครองถ้องก ๒ แห่งกาถกนนาน เป็นโฉน

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ธรรมดากา
ถกนา

๑. ย่อมศุคนาธนาได้

๒. ศุคที่เคื่องนากไม่ไหลออก ศุคนาไวได้ราไป

ขอถวายพระพร ผู้ปฏิบัติของกอบควยของกระหนนแด คือ

๑. นำความ พอใจ ที่ คน คู่คน ใจ ค แดง ให้ ชื่นชอบไป
ด้วยดี

๒. มีความ เด่นใสใน พระรัตนตรัย แล้ว ไม่ ปล่อยความ
เด่นใสนั้น ให้เสื่อมทรามไปอีก ทำพระโคตรลักษณะญาณให้
เจริญแล้วไม่ปล่อย ให้เสื่อมเสีย คือ พุทธภาษิตว่า ผู้บำเพ็ญ
เพียรนเป็นเช่นนรชนผู้ชำระตน ให้บริสุทธิ์แล้วในทิศนี้ เพียง
ในอริยธรรมบรรลุนิพพานแล้ว ย่อมไม่หวนใจ เพราะว่ามี
สมบัติไม่น้อย และเพราะเป็นใหญ่ด้วยคุณธรรมทั้งปวง

พระเจ้ามณฑลทศรธิดา ลูกแล้ว

ปัญหาที่ ๓

พระเจ้ามณฑลทศรธิดาว่า ลูกของพระนาคเสน ผู้ปฏิบัติ
ของกอบค ๓ แห่งนั้น เป็นไฉน

พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ธรรมสาม

๑. ย่อมทางกนชยบนศีระ
๒. เป็นรองบารุงศีระ
๓. ย่อมกันจนแตกและฝนไฉนใด

ขอถวายพระพร ผู้ปฏิบัติของทำคณณนเหมือนกน คือ

๑. ต้องยอมเห็นอาชญาแห่งก่อกองหลาย

๒. ต้องบำรุง โยน โฉมฉีกการ

๓. ต้องก่อกองความสำคัญผิด ก่อกองค้ำจุนระ โทษ
โมหะ และก่อกองก่อกองหลายด้วย ดังภาษิตที่พระดำริบุตร
กล่าวไว้ว่า ร่มที่ไม่ขาดไม่ทะลุยอมกันยอมกันแตกกันฝนได้ฉ
ใด พุทธบุตรก็ของเป็นฉนั้น คือก่อกองและแตกค้ำจุนระ โทษ
โมหะ และก่อกองก่อกองหลายด้วย

พระเจ้านันทนครดำ ชอบละ

ปัญหาที่ ๔

พระเจ้านันทนครดำถามว่า คู่ก่อนพระนาคเด่น ผู้ปฏิบัติ
ต้องถือของ ๑ แห่งนาน เป็นฉนั้น

พระนาคเด่นทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ขรรคานา

๑. ย่อมเห็นของดำหริบไรนา

๒. นกนเพือกนนาไว้อย่างราชกถา

๓. ฉนั้นบุรณด้วยวังชาวฉนั้นของงาน ทำให้เจ้าของเกิด
ความฉนั้นฉนั้น เหตุว่า พระพุทธเจ้าว่า ฉนั้นฉนั้นเกิดฉนั้น
มากมาย

ขอถวายพระพร ผู้ปฏิบัติของทำคนเช่นฉนั้นเห็นฉนั้น คือ

ปัญหาที่ ๘

พระเจ้ามโหตรทิศถามว่า ลูกอ่อนพระนาคเด่น ผู้ปฏิบัติ
ของลอบองก ๕ แห่งนายขมรณน เป็นไหน

พระนาคเด่นทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ธรรมคานาย
ขมรณ

๓. เพื่อยังก้นเท้าทั้งสองกับพื้นใหม่ เก่งเข้าให้
ไหวตัวได้ คงกายให้เป็นหลัก มอห ๒ นางคนขมมาจับไว้
ใหม่ เขาถูกรัวไฉนระหว่างพมอ เองให้เที่ยงตรง คือ
ว่าจะได้ยิ่ง

๒. แสงหา ไม่งาม ไว้ดำหรับ คัดถูกรัว ที่ คัด ค้อน ให้
เที่ยงตรง

๑. เองให้ถูกทหมาย

๔. หักขยในเวตาเขาเอนเป็นเพอขนคย

ขอถวายพระพร ผู้ปฏิบัติของลอบคยของคคุณเช่นนาย
ขมรณนเหมือนกัน คือ

๓. คงเท้าคยความเพียรโถมแผนคณคยคดใหม่คณ คย
ขมคได้จระม โหวนคยได้ คงจคไว้ในดังวร กำจคความ
กนคยนรยเดย พงคโยนโถมคการไว้ในระหว่างจค ประ
คองไว้ขงความเพียร บคเดยขงทวารทง ๖ คงไว้ขงคค พง
ยงคความนค ให้เกิดว จะยงคเดยเดยคยถูกรัวคคณญญา

๒. เจริญด้วยฐาน พยายามคดจากกคคให้ตรง

๓. พิจารณาร่างกายโดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็น
ทุกข์ ไรตัวตน

๔. ตั้งใจไว้ในอารมณ์ หมั่นพิจารณาทุกเช้าทุกเย็น
ดูภาพนิมิตพระอรหันตบุรุษต่างไว้ว่า อนนาयरณมณฺเฑน
รณทุกเช้าเย็น เมื่อไม่เจตนาการหัดดั่งก็จะได้อริยมรรค โค แม
หุทบุรุษเป็นนิมิต ยอมทำการฝึกหัดกาย ไม่ทอดธุระเฉย
ก็จะได้อริยมรรคพระอรหันต

พระยาเมืองนครราชสีมา

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ

ผู้จัดทำจำหน่ายโดย

ตีกลองที่ ๗๗ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง
ทรงขึ้น พระกระหม่อมเกล้าใหม่ อำเภอพระนคร จังหวัดพระนคร

รวมเล่ม ๑๘ ๒๒๗

